

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150.โทร.053-617200

ข้อมูลและองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่นปางมะผ้า สู่การจัดทำหลักสูตรชุมชน

โดย
ตัวแทนชาวบ้าน 14 หมู่บ้าน
ร่วมกับทีมวิจัยเพื่อพัฒนา
(กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา)

สนับสนุนโดย
ฝ่ายชุมชนและสังคม(ฝ่าย 4)
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

บทนำ

เอกสารนี้ เป็นผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและความรู้ชุมชนท้องถิ่นปางมะผ้า โดยตัวแทนชาวบ้านจาก 14 หมู่บ้าน(น้ำร่อง) ร่วมกับทีมวิจัยเพื่อพัฒนา(กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา) ซึ่งได้เข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา เพื่อค้นหาปัญหาสาเหตุและความต้องการของชุมชน จุดอ่อน จุดแข็ง ศักยภาพโอกาสและข้อจำกัดต่างๆของชุมชนและพื้นที่ปางมะผ้า ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การแสวงหาทางออกและการแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชนและพื้นที่ร่วมกัน

ในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนนี้เอง ได้ทำให้ชาวบ้านค้นพบ "ตัวเอง" และมองเห็น "สิ่งดีๆ" มากมายในชุมชนและพื้นที่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ หรือปรับประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชน และสามารถนำไปถ่ายทอดสู่เยาวชนคนรุ่นใหม่ ได้เรียนรู้ รับรู้เข้าใจและตระหนักต่อคุณค่าและความหมายของ "สิ่งดีๆ" ในชุมชนและพื้นที่ในโอกาสต่อไป

เอกสารนี้เป็นผลสืบเนื่องจากการจัดเวทีการแสวงหาแนวทางการจัดทำหลักสูตรชุมชน ซึ่งทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ผู้นำและตัวแทนชุมชน ผู้อาวุโสและตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาในชุมชน ได้มีโอกาสร่วมประชุมพูดคุยหาแนวทางร่วมกับตัวแทนครูในสังกัดเขตการศึกษา(สปอ./สปจ) ครูคน.และตัวแทนจากสภาวัฒนธรรมอำเภอ โดยที่ประชุมเห็นควรให้ทีมวิจัยเพื่อพัฒนาได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลและองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นขึ้นเป็นเอกสาร **เพื่อที่คณะกรรมการสถานศึกษาและคณะกรรมการบริหารหลักสูตร จะได้ใช้เป็นแนวทางในการค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรชุมชนเพื่อใช้สอนในโรงเรียนในแต่ละชุมชนต่อไป**

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่รวบรวมและเรียบเรียงเป็นเบื้องต้น ดังนั้นจึงมีข้อที่ควรปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมอีก ซึ่งทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ยินดีที่จะได้รับข้อคิดเห็นและข้อเสนอในการปรับปรุงเอกสารให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ต่อไป

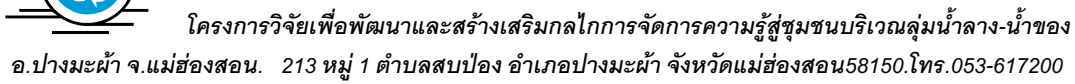
ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา
(กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา)

30 เมษายน 2547

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	ข
1.ข้อมูลพื้นฐาน 14 หมู่บ้าน(นาร่อง)	1
2.ผู้รู้และองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่นปางมะผ้า	168
- ผู้รู้ในชุมชนต่างๆ	
- ด้านการทรัพยากร	
- ด้านการเกษตร	
- ด้านวัฒนธรรมชุมชน	
- ด้านการท่องเที่ยว	
3.ข้อมูลและองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในปางมะผ้า	241
- กะเหรี่ยง (ปกากะญอ)	
- ม้ง (แม้ว)	
- ไทใหญ่ (ไต)	
- มูเซอดำ (ลาหู่ณะ)	
- มูเซอแดง (ลาหู่ยี)	
- ลีซอ (ลีซู)	
- ลัวะ (ละว้า)	
4.วิถีการดำรงชีพ ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีผลต่อการอนุรักษ์ดินน้ำป่า บริเวณลุ่มน้ำกลาง-น้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	345
5.รายชื่อตัวแทนชุมชน 14 บ้าน	358

ข้อมูลพื้นฐาน 14 หมู่บ้าน จากการจัดกระบวนการ AIC

1. บ้านไร่

หมู่ที่ 3 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นิเวศชุมชน (สภาพทั่วไป)

บ้านไร่ เดิมมาจากคำว่าบ้านไร่ คำว่าบ้าน "ไร่" เป็นภาษา "ไต" ไทใหญ่แปลเป็นภาษาไทยคือ ไร่ เนื่องจากว่าในอดีตเป็น "ปางคาม" สำหรับชาวไร่ที่มีชนเผ่าหลายเผ่าเคยมาอยู่ทำไร่ทำสวน จนปัจจุบันก็ได้ชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านไร่" ตั้งแต่เมื่อปี 2521 ที่ฝ่ายปกครองได้แต่งตั้งให้เป็นหย่อมบ้าน โดยมีผู้ช่วยผู้ใหญ่ ชื่อ นายศรีทร ตุ่นหล้า เป็นผู้นำชุมชน ปัจจุบันบ้านไร่ เป็นบ้านหมู่ที่ 3 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวนประชากรทั้งหมด 331 คน แยกเป็นชาย 160 คน หญิง 171 คน หลังคาเรือน มีชาติพันธุ์ที่อยู่รวมกันได้แก่ ไทยใหญ่ ไทย ม้ง ลีซอ กระเหรี่ยง มูเซอ จีน **ความเชื่อทางศาสนาที่นับถือ** พุทธศาสนาและผีได้แก่ ไทยใหญ่ ,ไทย ,กระเหรี่ยง ,มูเซอ , ลีซอ,จีน นับถือคริสต์ได้แก่ ม้ง

ลักษณะพื้นที่ทั่วไปของบ้านไร่ เป็นที่ราบลุ่ม มีภูเขาล้อมทั้ง 4 ทิศ และมีลำน้ำลำใสไหลผ่านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน และไหลเข้ากีดทางทิศใต้ของหมู่บ้านในบริเวณดอยกีด ป่ายังคงความสมบูรณ์ตามธรรมชาติ (ตามสภาพป่าเขตร้อน)

บริเวณอาณาเขตของบ้านไร่

ทิศตะวันออก	ติดกับเขตติดต่อบ้านหนองผาจำและบ้านแม่กลางจันทร์
ทิศตะวันตก	ติดกับเขตหมู่บ้านป่อไคร้
ทิศเหนือ	ติดศูนย์ทดลองพันธุ์พืช อ. ปางมะผ้า และบ้านท่าไคร้
ทิศใต้	ติดกับเขตบ้านลูกข้าวหลาม

ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านไร่

ในอดีตสถานที่บ้านไร่เคยเป็นแหล่งพักไม้ของ (ออป) และยังมีชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มเคยตั้งเป็นปางคามมาก่อนแล้ว กลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งเป็นถิ่นฐานในบ้านไร่ มีนายกันจะ ,พ่อเฒ่าปาง อยู่สมบัติ ,พ่อเฒ่าปาง,นายกันนะ พรพนาสิทธิ์,นายจี คำสุข,นายสม คำสุข,นายอ่อง,นายคำ นายปาน นายปันตละ ย้ายมาจากบ้านน้ำกาด ตำบลห้วยผา

กลุ่มที่ 2 ย้ายมาจากอำเภอปายได้แก่นายทอง, นายดี, นายบุญทา แก้วคำ สาเหตุที่ย้ายมาจากน้ำกัด
เนื่องจากที่ทำกิน ที่ไร่ ไม่เพียงพอ ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการในการยังชีพและได้มีจ้าวสัตว์
ผู้ชักชวนในการย้ายมา ได้มาดูพื้นที่แล้วชวนผู้ที่สนใจ ที่ย้ายไปตั้งปางคาม ทำไร่ ที่บ้านไร่ กลุ่มแรกมี
8 ครอบครัว ย้ายมาเมื่อปี พ.ศ. 2511 - 2512 ได้เข้ามาทำไร่ในพื้นที่บ้านไร่ แล้วต่อมาได้สร้างบ้านเรือน
อยู่ในปี พ.ศ. 2513 ที่บ้านใต้ ภายใต้การนำของนายสม คำสุข

กลุ่มที่ 2 ได้ย้ายมาสมทบในการทำไร่ หรือในการมาใช้พื้นที่ ที่ทำกินในบ้านไร่ ได้ย้ายมาจาก
อำเภอปาย โดยมีนายบุญทา แก้วคำ เป็นผู้นำมา เมื่อปี พ.ศ. 2515 อยู่ได้ 2 ปี ก็ย้ายกลับที่อำเภอ
ปาย เนื่องจากช่วงเวลานั้น ซึ่งมีไข้มาลาเรียระบาด ทำให้มีผู้เสียชีวิต มีจำนวนมาก ในปางคามที่อยู่ใกล้
กัน เช่น ที่ท่าไคร้ ก็มีชุมชนเผ่ามูเซอ ได้เข้ามาบุกเบิกทำไร่ แต่เมื่อประสบกับปัญหาโรคเจ็บไข้ตาย จึง
ได้ย้ายขึ้นไปที่บ้านเดิม

ตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2515 ได้มีการบุกเบิกพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้น เริ่มมีการขุดนา ในปี
พ.ศ. 2515 ทางทิศตะวันออกแม่น้ำลำ ในปี พ.ศ. 2518 มีพี่น้องกลุ่มหนึ่งเข้ามาสมทบอีก จำนวน 7
ครัวเรือน และได้มีการจับจองที่นาจนถึงท่าไคร้ ทั้งสองฝากแม่น้ำลำ ขณะนั้นพื้นที่บริเวณบ้านไร่ ซึ่งยัง
คงเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งสัตว์ป่า มีตั้งแต่ เสือ วัวดำ กระตัง กวาง มีมาก ระบบนิเวศยังคงเป็นธรรม
ชาติ

ต่อมาปี พ.ศ. 2523 มีชนกลุ่มอีกกลุ่มหนึ่งได้ย้ายเข้ามาสมทบอีก 14 ครัวเรือน โดยมีนายชุ่ม
เขียวแปง เป็นผู้นำ มีเป้าหมายคือ ต้องการมาหาบ่อแร่ แต่มาอาศัยที่บ้านไร่ เป็นที่ทำกินและหาบ่อแร่ไป
พร้อมกัน กลุ่มดังกล่าวได้ย้ายมาจากสบแพม อำเภอปาย มีรายชื่อสมาชิกครัวเรือนในกลุ่ม ดังนี้ นายชุ่ม
เขียวแปง นายวัน, นายเวียน ตีบมา, นายปัน ตะกุล, นายสุดใจ แก้วฟู, นายนิพัฒน์ แสงอุ่น, นายสุข หมูคำ
นายดี ปัญญาแปง, นายอ้าย ทาบุญ, นายตีบ สุขแก้ว, นายนวล, นายเสาร์ สิ้นันดวง, นายทาแก้วฟู, นาย
อุทัย เล็กอ่อง กลุ่มนี้เข้ามาบุกเบิกนา ในทุ่ง "วัวดำ" ซึ่งมีทางทิศตะวันตกของแม่น้ำลำ และอยู่กันเรื่อยมา
จนถึงปัจจุบัน

สมาชิกสมทบที่อพยพเข้ามาเป็นรายบุคคลได้แก่ปี พ.ศ. 2520 นายศรียนต์ พรหมครุฑจากอุบล
มารับจ้างที่ศูนย์ท่าไคร้, ปี พ.ศ. 2522 นายเด่น อำภา มาจากขอนแก่น, ปี พ.ศ. 2524 นายศรี ชุ่ม
เปี้ยะ จากท่าปาย อำเภอปาย, ปี พ.ศ. 2526 นายสายทอง จันทรเต็ม จากท่าปาย อำเภอปาย
ปี พ.ศ. 2532 นายเสียม กองบุญเทียม จากแม่ลาน้อย ปี พ.ศ. 2533 นายจำรัส สุนโยจากดอยสะเก็ด

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150. โทร. 053-617200

ผู้นำทางการในบ้านไร่

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	ระยะการดำรง ตำแหน่ง	ที่ได้มาของตำแหน่ง
1	นายศรีทน ตุ่นหล้า	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	2521 - 2524	แต่งตั้งจากอำเภอ
2	นายจายหม่อง พรพนาสิทธิ์	ผู้ใหญ่บ้าน	2524 - 2537	แต่งตั้งจากอำเภอ
3	นายบุญทา แก้วคำ	ผู้ใหญ่บ้าน	2537 - 2542	อำเภอแต่งตั้งให้เป็นแทน
4	นายชัย แซ่หัน	ผู้ใหญ่บ้าน	2542 - 2546	จากการเลือกตั้ง

โครงสร้างพื้นฐานในชุมชน

ลำดับ ที่	ฐานทรัพยากรคนสร้าง/โครงสร้างพื้นฐาน	ปีที่ก่อสร้าง/ตั้ง	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1	"วัด" สำนักสงฆ์	2523	ส.ก. เกรดิติยูเนียน สภาตำบล อบต. หมู่บ้าน ส.ส. 1 TG 1 พัฒนาชุมชน
2	โรงเรียนศูนย์ปางมะผ้า	2523	
3	สสช.	2528	
4	ศาลาเอนกประสงค์	2532	
5	ถนนคอนกรีต	2534	
6	ถนนคอนกรีต	2540	
7	แท้งน้ำ	-	
8	หอกระจายข่าว	2529	
9	ธนาคารข้าว	2533	
10	ไฟฟ้า	-	
11	ฝาย (ชล.)		
12	ฝายไม้ (ทำเอง)		

ลำดับ ที่	กองทุนในชุมชน	ปี พ.ศ. ที่ได้	แหล่งสนับสนุน
1	กองทุนยา	-	-
2	กองทุนสุขภาพบาล (แท้งน้ำ)	-	-
3	กองทุนผู้ใช้น้ำ	2536	พัฒนาชุมชน
4	กองทุน กข.คจ.	2543	พัฒนาชุมชน

5	กองทุน ททบ. 1 ล้าน	2544	พัฒนาชุมชน
6	กองทุน บ้านละ 1 ล้าน	2544	อบต.
7	กองทุนเครดิตยูเนียน	-	ส.ก.เครดิตยูเนียน

ชุมชนกับวัฒนธรรมประเพณี

บ้านไร่ ศาสนาที่นับถือ คือศาสนาพุทธ มีวัด 1 วัด ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ของหมู่บ้านไร่ยึดถือและปฏิบัติ ดังเช่น ชาวไทยใหญ่โดยทั่วไป คือ

1. เดือนมกราคม (เหลินเก้ง) ทุก ๆ ปีนับว่าเป็นขึ้นปีใหม่ใหม่ไต่ จะมีการทำบุญเข้าวัดฟังธรรมะ มีการทำต้นตะเปส่า โดยนำกิ่งมะขามมาแล้วทำแคร่หาม นำเครื่องครัว เช่น ถ้วย ชาม ช้อน ชัน และอื่น ๆ มาผูกแขวนกับกิ่งมะขาม ประดับประดาให้สวยงาม แล้วแห่เป็นขบวนไปถวายยังวัด
2. เดือนกุมภาพันธ์ (เหลินก้า) ทุก ๆ ปีชาวไทยใหญ่ จะถือเป็นเดือนที่ยึดถือ ในสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ ภายในเดือนนี้ดังนี้ (ไม่ได้เป็นข้อห้าม)
 - ไม่ตัดข้าวออกจากยุ้งฉาง
 - ไม่กวาดขี้เถ้าทิ้ง
 - ไม่สร้างบ้านใหม่
 - ไม่ตัดผมหรือสระผมด้วยขมิ้นส้มป่อย
 - ไม่ไปค้างแรมที่อื่น

การเลี้ยงเจ้าที่ , ศาลเจ้า หรือการเลี้ยงเมือง ชาวไทยใหญ่จะให้การเคารพนับถือศาลเจ้าเป็นอย่างมาก ในทุก ๆ ปี จะต้องมีการเลี้ยงเมืองโดยการนำขนมขาว ดอกไม้สีขาว หรือผลไม้สีขาว ไปเซ่นไหว้ เพื่อเป็นการขอพรให้ปกป้องรักษา คุ่มครองให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข (ซึ่งศาลเจ้าแต่ละหมู่บ้านจะใช้เครื่องเซ่นไหว้ไม่เหมือนกัน บางหมู่บ้านจะใช้เครื่องเซ่นที่เป็นสัตว์ เช่น หมู , ไก่ , สุรา)

3. เดือนมีนาคม (หลินสาม) ในวันขึ้น 15 ค่ำ จะมีการทำบุญข้าวเหนียวแดง หรือ "ปอยหลูข้าวหย่ากู่" ตามประเพณีความเชื่อที่เล่ากันมาว่าในอดีตกาลนั้น ยังมีเทวดาองค์หนึ่งอาศัยอยู่บนฟ้า มีชื่อว่า "ขุนนาง" มีลูกสาวอยู่ 7 องค์ ซึ่งมีชื่อตามวัน คือ จันทร์ - อาทิตย์ และ "ขุนนาง" นั้นเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์มาก อาวุธใด ๆ ไม่สามารถเข่นฆ่าได้ นอกจากใช้เส้นผมตัดตรงคอเท่านั้น อยู่มาวันหนึ่งลูกสาวที่ชื่อวันเสาร์ อายากจะแต่งงานจึงมาขออนุญาตจากขุนนาง ผู้เป็นพ่อ แต่ขุนนางไม่อนุญาตจึงแค้นในรอจนขุนนางนอนหลับ จึงใช้เส้นผมของตนเองตัดคอขุนนาง ผู้เป็นพ่อจนตาย แต่หัวศีรษะของขุนนางนั้นไม่สามารถเอาไปไว้ที่ไหนได้ เพราะถ้าตกบนพื้นดินก็จะเกิดเป็นไฟโลกัณฑ์เผาผลาญทุกสิ่งทุกอย่างจนหมด ถ้าตกในทะเลก็จะทำให้น้ำทะเลแห้งเหือดหมด ดังนั้นลูกสาวทั้ง 7 คน ก็เลยต้องผลัดกันถือไว้คนละ 1 วัน (เท่ากับ 1 ปีโลก) และทุก ๆ ปีลูกสาวก็ต้องทำบุญให้โดยทำข้าวปั้นเลือด "ข้าวหย่ากู่"

4. เดือนเมษายน (ເລີນ 4)

- ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ชาวไทยใหญ่จะถือเป็นวันที่ศักดิ์สิทธิ์ ตอนเช้าตรู่ก่อน
ตะวันขึ้นจะพากันออกไปเก็บ "ส้มป่อย" (มะหาน , มะหัน) ถือกันว่า "ส้มป่อย" ที่เก็บในวันนี้จะศักดิ์
สิทธิ์โดยตัวของมันเอง ไม่จำเป็นต้องใช้คาถาอาคมอะไร แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องไม่เป็น "ส้มป่อย" ที่อยู่ใกล้
ฝั่งน้ำ , ฝั่งหนอง มีตำนานความเชื่อที่เป็นเรื่องเล่าอยู่ว่า มีคนตาบอดอยู่คนหนึ่ง ตาบอดมาตั้งแต่เล็กจน
กระทั่งโต แต่อยู่มาวันหนึ่งซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 คนตาบอดคนนี้ได้หลบไปหลบอยู่ที่ใต้ต้น
"ส้มป่อย" เผอิญน้ำจากส้มป่อยได้หยดลงมาตรงลูกตาของชายคนนี้ พอตื่นขึ้นมาทำให้ตาของชายคนนี้
สามารถเห็นได้แต่นั้นมา จึงเชื่อถือกันว่า "ส้มป่อย" ในวันนี้มีความศักดิ์สิทธิ์

- ปอยส่งลง หรือ "บวชลูกแก้ว" ตามประเพณีแล้วหากเด็กชายอายุครบเกณฑ์จะ
ต้องบวชพระแล้วจะต้องบวชส่งลงทุกคน

5. เดือนพฤษภาคม (ເລີນ 5) ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 (เมษายน) - แรม 15 ค่ำ เดือน 5 (พฤษภาคม)

ประเพณีวันสงกรานต์

- วันสงกรานต์ คือ วันขึ้นปีใหม่
- วันเนา คือวันว่าง มีข้อห้ามหรือข้อไม่ควรปฏิบัติ คือ ไม่จ่ายเงิน, ไม่เดินทาง, ไม่
ทะเลาะกัน , ต้องพูดจาไพเราะต่อกัน , ไม่ตัดไม้ , ไม่เด็ดยอดไม้ , ไม่ซื้อ - ขาย (จ่าย - รับเงิน) , ไม่ใส่เสื้อ
ผ้าเก่า
- วันพญาวัน คือวันขึ้นปีใหม่ ขึ้นวัดทำบุญ ฟังเทศ ฟังธรรม รดน้ำดำหัว สงฆ์น้ำ
พระ พระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่
- วันปากปี คือ การแกงขนุนกิน เพื่อจะได้ช่วยหนุนสิ่งดี ๆ ให้กับชีวิต ฯลฯ

6. เดือนมิถุนายน (ເລີນ 6)

- การไปกันตอ (รดน้ำดำหัว) บ้านเหนือบ้านใต้ที่เคารพนับถือ
- ปอยหาน้ำ (ปอยจ่าตี) ปอยบ้องไฟขึ้น จะมีการทำบ้องไฟไปจุดเพื่อเป็นการขอฝน
จากเทวดา ให้ตกต้องฤดูกาล เพื่อที่จะได้มีน้ำทำนา (ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละหมู่บ้านที่จะจัด
หรือไม่)

7. เดือนกรกฎาคม (ເລີນ 7)

การเลี้ยงเมือง (ศาลเจ้า) ในหมู่บ้านของชาวไทยใหญ่ทุกบ้าน จะมีศาลเจ้าเมืองที่
ชาวบ้านเคารพนับถือ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเจ้าที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองหมู่บ้านให้มีความร่มเย็นเป็นสุขทุกปี
จึงต้องมีการเลี้ยงเมือง หรือไหว้ ซึ่งผู้เฒ่า ผู้อาวุโสจะเป็นผู้กำหนดวันเส้นไหว้ตามความเหมาะสม ศาล
เจ้าบางหมู่บ้านจะใช้เครื่องเซ่นไหว้เป็น ขนม - ข้าวต้มสีข้าว บางหมู่บ้านจะใช้เครื่องเซ่นเป็น ไก่เป็น ๆ นำ

ไปเชือดคอกที่บริเวณศาลเจ้า ส่วนประกอบสำคัญในการทำพิธีก็คือ เทียนขี้ผึ้ง 2 เล่ม (เทียนเงิน - เทียนทอง)

- การสืบชะตาหมู่บ้าน (เมบ้าน) หรือการผูกดวงหมู่บ้าน หมู่บ้านไทยใหญ่จะต้องมีการสืบชะตาหมู่บ้านเป็นประจำทุก ๆ ปี ส่วนประกอบหลัก ๆ ในการทำพิธี คือการร่วมมือการทำหิ้งยกพื้นสูง มีหลังคา ต้องทำราขวัตร (ปะหล่ำสะมาต) กว้างพอ ให้พระสงฆ์ 5 - 10 รูป นั่งทำพิธีสวด "เรียกว่าวานปะหลัก"

- เทียนขี้ผึ้งเล่มใหญ่ 1 เล่ม เรียกว่า"เทียนสืบชะตา"
- เทียนขี้ผึ้ง 2เล่ม(เทียนเงิน - ทอง)เรียกว่า"เทียนโชคลาภ" - เพื่อสะเดาะเคราะห์
- ข้าวเปลือก 1 ควาย (พอเสร็จพิธีก็จะแบ่งกันไปทำพันธุ์)
- ข้าวสาร 1 เป (10 กป.นม) เสร็จพิธีก็จะแบ่งกันเก็บไว้ที่บ้านเพื่อเอาไว้หว่านกัน ลม แร่ หรืออาจนำไปหุงแล้วทำบุญก็ได้
- ทุกหลังคาเรือนจะต้องนำข้าวปลาอาหารมาร่วมกันเพื่อ
 1. ต่างขอมต่อ
 2. ใส่กระทง 4 ทิศ เสร็จพิธีก็จะนำไปไว้ยังทิศ ทิศ 4 มุม นอกหมู่บ้าน
 3. เลี้ยงอาหารเพลพระภิกษุสงฆ์ - สามเณรที่มาทำพิธี
 4. ตาแหลวใหญ่ เป็นความเชื่อที่ว่า "ตาแหลว" คือตาของ "เหยี่ยว" ที่สามารถมองเห็นสิ่งไม่ดีทั้งหลายที่จะเข้ามาในหมู่บ้าน

- สิ่งที่บ้านจะต้องเตรียมกันมาเอง แล้วพอเสร็จสิ้นก็จะนำมาติดและ ประพรมยังบ้านของตนเอง เช่นตาแหลวติดบนประตูบ้าน เพื่อป้องกันและมองเห็นสิ่งไม่ดีที่จะเข้ามายังบ้านเรือน ,หญ้าคา (ใบสีเขียว) ใช้หญ้าคา 7 เส้น ผั้นเข้าใช้เป็นเชือกมัดสิ่งไม่ดีที่เข้ามา,น้ำมะหาร "ส้มป่อย" ใส่สิ่งไม่ดีที่อยู่ในบ้านเรือน,หิน - ทราย กลางน้ำใช้หว่านขับไล่สิ่งไม่ดีในบ้านเรือน,ด้ายสายสิญ ใช้พันรอบบ้าน ป้องกันสิ่งไม่ดีไม่ให้เข้าบ้านเรือน,ไม้กาง - ป้องกันอุบัติเหตุ,ไม้มะก่า (ฝรั่ง),ไม้ถั่วระ - ป้องกันสิ่งไม่ดี,ไม้มังแข - ห้ามสิ่งไม่ดี,ไม้สะเป - เป่าลม "ขอใช้กรรมเก่าให้หมดสิ้น",หญ้าแพรงผักกุ่ม - คุ่มครองหรือพอเพียง, คำคล้องจองที่ว่าไว้ "ก๊าด ก่า แฮ่ ลาง กั้ง"

- บริเวณเตาหุงจะต้องล้อมด้วยราขวัตร "ปะหล่ำสะมาต" เหนือเตา จะวางผ้าแพหรือ "ปึกตาง" สีมุมเตา จะทำรูปส่างซี่ "สิงห์" สัตว์ในตำนาน 1 มุม กิ่งกะหล่ำ "กีนนร , กีนนรี" 1 มุม พญานาค 1 มุม งู 1 มุม ตั้งวางไว้

- คนหุงข้าว "กวนข้าวทิพย์" จะใช้คนหนุ่ม - สาว โสดบริสุทธิ์ 1 คู่ เป็นคนหุงและห้ามมิให้ทั้งคู่พูดจากัน แต่ละปีผู้เฒ่าผู้อาสุโศคยกำกับให้ทำ

- การ "มวยจួយ" จะทำกันในวันแรม 1 ค่ำ เนื่องจากในวันขึ้น 15 ค่ำ จะมีคนเฒ่าคนแก่ไปนอน "จำศีล" กันที่วัด พอรุ่งเช้า (แรม 1 ค่ำ) ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาอยากจะทำ บุญก็จะทำอาหารเข้าไปเลี้ยงคนเฒ่าคนแก่เหล่านั้น พร้อมทั้งกะสวยดอกไม้ เสร็จแล้ว คนเฒ่าคนแก่ก็จะให้ศีล ให้พร ถือว่า ได้บุญกุศลอย่างหนึ่ง

9. เดือนกันยายน (ເລີນ 9)

การ "จะก้า มวยจួយ" ในช่วงของการเข้าพรรษา หรืออยู่ในพรรษานั้น ชาวไทยใหญ่จะเข้าวัด หรือทำบุญกันในทุก ๆ ขึ้น 8 ค่ำ แรม 8 ค่ำ และขึ้น 8 ค่ำ แรม 8 ค่ำ ซึ่งจะอยู่ในช่วงฤดูการทำนา ทำไร่ ในวันดังกล่าวก็ต้องงดการทำงานหนักกันทุกชนิด

10. เดือนตุลาคม (ເລີນ 10)

ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จะมีการต่างขอมต่อโหลงอีกครั้ง เพื่อ "หลู่หลาววีเต้า"

11. เดือนพฤศจิกายน (ເລີນ 11)

- ขึ้น 14 ค่ำ จะมีการกันตอ "ขอขมา" พ่อแม่ในตอนเย็นหากยังไม่ได้กันตอพ่อแม่ก่อน จะไม่สามารถไปกันตอใครได้ ถือว่า "พระพุทธรเจ้าไม่รับกันตอ"

- ขึ้น 15 ค่ำ เป็นวันออกพรรษา จะพากันไปขึ้นวัดทำบุญ ถวายเทียนพรรษา และจะมีการทำจองพารา "ปราสาท" และจองแข่งสา่งปุด ในส่วนของจองพาราจะนำไปบูชาที่วัดให้ชาวบ้านทั่วไปได้นำผลไม้, อาหาร, ขนม ไปแขวน และในส่วนของแข่งสา่งปุดจะทำขนาดเล็กลงมาน้อย แล้วนำมาบูชาบ้านของตนเอง พร้อมนำผลไม้ที่มีอยู่ ขนม, อาหาร, แขนว เพื่ออุทิศให้แก่ "สา่งอุกปุก" ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 4 องค์ ในงานประเพณีปอยເລີນ 11 นี้ หากหมู่บ้านใดมีความพร้อมก็อาจจะจัดงานมหรสพสมโภชกันเป็นที่สนุกสนานบันเทิง จะมีการรำ รำไท และอื่น ๆ

- งานดับไฟเทียน และต้นแคร์ หากหมู่บ้านไหนมีความพร้อมก็จะจัดซึ่งถือว่า เป็นการสมโภชหลังการเข้าพรรษามาเป็นระยะเวลา 3 เดือน แล้วเป็นการดับไฟเทียนที่เรานำไปถวายตอนเข้าพรรษา

12. เดือนธันวาคม (ເລີນ 12)

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จะมีการขึ้นวัดทำบุญ และมีการถวายผ้าเหลือง "สา่งกาน" บางคนอาจมีจิตศรัทธาอยากถวายผ้าเหลือง หรือทำบุญแต่ไม่เปิดเผยตัว ก็จะมีการ "แอบทำบุญ" หรือเรียกว่า "ตางตอด" สำหรับองค์ประกอบในการตางตอดนั้นจะต้องมีเสื้อไม้ไผ่ 1 ผืน, ผ้าเหลือง 1 ผืน, หมอน 1 ใบ, เสื้อตองจิง 1 ผืน, ดอกไม้ธูปเทียน, ข้าวตอก

วิธีการ

เจ้าภาพจะชวนญาติ มิตรสหาย มาช่วยกันเตรียมอุปกรณ์ และนัดหมายเวลาที่จะไป

ถวายยังวัด แต่จะไม่มีมีการบอกกล่าวให้พระสงฆ์ได้รู้ตัว พอถึงเวลาที่นัดหมาย (เที่ยงคืน - ตี 5) ก็จะพากันแห่ขบวนตีฆ้อง กลอง ไปยังวัด พอถึงวัดก็จะแอบ ๆ เข้าไปแล้วนำของที่เตรียมไปวางไว้ที่ต้นบันไดวัด โดยแกะผ้าเหลืองวางไว้บนสิ่งของอื่น ๆ แล้วนำข้าวตอกโปรยไว้ จากนั้นก็จะปลุกพระสงฆ์โดยการจุดประทัด 3 นัด ตีผาวัดบ้าง หรือเคาะเสาวัด ให้พระสงฆ์ตื่นขึ้นมาดู โดยชาวบ้านจะพากันแอบไม่ให้พระสงฆ์เห็น หรือรู้ว่าเป็นใคร พอพระสงฆ์มาเห็น ของที่นำมาวางไว้ก็จะเข้าใจทันที แล้วพระสงฆ์ก็จะถามว่า "ของผีหรือของคน" แล้วก็จะกลับขึ้นไปทำกิจเสร็จแล้วกลับลงมา ถามอีก จนครบ 3 ครั้ง พระสงฆ์ก็จะใช้ไม้สอยเอาผ้าเหลือง และให้ศีลให้พรชาวบ้านที่แอบก็จะพากันไหว้รับพร พอเสร็จแล้วพระสงฆ์ก็จะกลับขึ้นวัดไป ส่วนชาวบ้านก็จะพากันกลับบ้านและตีฆ้อง กลองเป็นที่สนุกสนาน

ชุมชนกับการประกอบอาชีพ

ในอดีตชุมชนบ้านไร่ จะทำไร่เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากยังไม่ได้ขุดนา ก็จะปลูกข้าวไร่ สำหรับไว้กิน และข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันมีครัวเรือนที่ทำนา 55 ครอบครั้ว, ไร่ชา 3 ครอบครั้ว และทำสวน ไร่จิ้ง 13 ครอบครั้ว

วงจรการทำไร่ต่อปี

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2
พื้นที่ปลูกข้าว (ไร่)	(ถางไร่ เตรียมที่)			(ปลูก)		ดูแล				(เก็บเกี่ยว)		(เตรียมที่ ถางไร่)		
ข้าวโพด	เตรียมพื้นที่			ปลูก			ดูแล		เก็บเกี่ยว					

ปัจจุบันคนที่มีพื้นที่นา จำนวน 55 ครัวเรือน จำนวนพื้นที่ตั้งแต่ 2 - 12 ไร่ ขึ้นไป พื้นที่นาทั้งหมด 280 ไร่ จากการทำไร่ในอดีตที่ไม่มีที่นา แต่ปัจจุบันมีพื้นที่นาที่พอเพียง ชุมชนจึงมาทำนาเป็นหลัก ตั้งแต่การบุกเบิก ขุดนา เมื่อปี พ.ศ. 2515 จนถึงปัจจุบัน ในการขุดนาแต่ละแปลง ต้องอาศัยระยะเวลาประมาณ 2 - 5 ปี ผู้ที่มีพื้นที่นาในพื้นที่บ้านไร่ ที่ไม่ใช่ผู้อาศัยอยู่ในบ้านไร่ เป็นชุมชนรอบข้าง ได้แก่ นายหย่า, นายจ๊ะ, นายธงชัย จากบ้านแม่กลางจันทร์, นายโด่ง จากบ้านดอยมะพริก, แฉ่ย่าง ละแต้ง แฉ่ย่าง, นายจู่ แฉ่ย่างจากหนองหอย แมริม จังหวัดเชียงใหม่, ลุงสร, นายนวนตา, นายแสง หน่อ, นายสมนึก, นายพิสดาล จากบ้านท่าไคร้, นายประสงค์, นายสมพงษ์, นายจะนู่ ลำภาอิฟาร์ จากบ้านบ่อไคร้, นายมา จากบ้านน้ำกาด

การทำนา

ขั้นตอนในการทำนา เป็นนาดำทั้งหมด เริ่มทำนาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม จะทำความสะอาดแปลงนา และเหมืองส่งน้ำ และกำจัดวัชพืชทั้งในแปลงนา และรอบแปลงนา แล้วจะเตรียมแปลงนาจำนวนหนึ่งก่อนเพื่อใช้ในการหว่านกล้า หลังจากหว่านกล้าแล้วจะเริ่มไถนา และแช่น้ำไว้เพื่อวัชพืชในแปลงนาจะถูกหมักไว้จนกว่าอายุกล้าจะได้ประมาณ 20 วัน หลังหว่านกล้าถึงจะคราด แล้วถ้าอายุกล้าถึง 25 - 30 วัน จะเริ่มปลูก / ประมาณช่วงเดือนมิถุนายน - กรกฎาคม ในการทำนาชุมชนยังใช้วิธีการลงแขกในการทำนา ช่วยซึ่งกันและกัน จะเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน พันธุ์ข้าวที่ชุมชนนิยมปลูก ได้แก่

1. ก.ข. 21	ข้าวเจ้า
2. ก.ข. 15	ข้าวเจ้า
3. ก.ข. 6	ข้าวเหนียว
4. ก.ข. 10	ข้าวเหนียว
5. ข้าวเหนียวหนอง	ข้าวเจ้า (พันธุ์พื้นเมือง)
6. ข้าวสันป่าตอง	ข้าวเหนียวที่ 1

สาเหตุที่ชุมชนใช้พืชพันธุ์เหล่านี้ เพราะให้ผลผลิตที่ดีกว่าพันธุ์ข้าวอื่น ๆ นอกเหนือจากพันธุ์ข้าวเหล่านี้แล้วชุมชนยังเคยปลูกพันธุ์ข้าว

- ก.ข. 7 ให้ผลผลิตดีเช่นกัน แต่กินไม่อร่อย แข็งเกินไป ฉะนั้นชุมชนจึงไม่ปลูกกัน
- พันธุ์ข้าวมะลิ ให้ผลผลิตต่ำกว่าประมาณ 50 % ของพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกอยู่ใน

ปัจจุบัน ไม่ทนต่อโรค รัชชายาก

- ผลผลิตที่ได้ เฉลี่ยต่อปีจากการทำนาข้าว
- พื้นที่นา 280 ไร่ ๆ ละ 90 ถัง เป็น 25,200 ถัง + 50 บาท / ถัง =

1,260,000 บาท

ข้อดีในการทำนา ได้แก่ มีข้าวสำหรับบริโภคในครัวเรือนอย่างเพียงพอ เพราะน้ำเพียงพอตลอดปี และสามารถปลูกพืชอื่น ๆ ได้ตลอดปี

ปัญหาที่พบจากการทำนา ได้แก่ การดูแลรักษาโรคและแมลง โรคใบไหม้ แมลง "แกง" แมลงปีกแข็งและมีกลิ่นเหม็น เพลี้ยกระโดด และภัยธรรมชาติ น้ำท่วม น้ำเซาะฝั่ง

ส่วนที่นาทางทิศตะวันตก "ทุ่งวัดดำ" นั้นมีปัญหาประตูน้ำ ไม่มีไม่สามารถควบคุมระดับน้ำให้เข้านาได้สม่ำเสมอ ร่องเหมือง ยังไม่มาตรฐาน เกิดการทะลายน

หลังจากการทำนาปลูกข้าวจนเก็บเกี่ยวแล้ว ชุมชนจะใช้พื้นที่นาปลูกกระเทียม ถั่วเหลือง กะหล่ำ และพืชผักสวนครัว

1. จำนวนพื้นที่ปลูกกระเทียม	84	ไร่
2. จำนวนพื้นที่ปลูกกะหล่ำ รุ่นที่ 1	51	ไร่
3. จำนวนพื้นที่ปลูกถั่วเหลือง	90	ไร่
4. จำนวนพื้นที่ปลูกพืชผักอื่น ๆ อีก	10	ไร่
5. จำนวนพื้นที่ปลูกกะหล่ำ รุ่นต่อไป	45	ไร่

ปัญหาในการปลูกกระเทียม ได้แก่ต้นทุนสูง การดูแลรักษายากเป็นโรค ราคาไม่ปกติ พื้นที่ปลูกน้อย ต้องใช้สารเคมีทำให้สิ่งแวดล้อมและเป็นอันตราย

ข้อดีได้แก่เก็บไว้ได้นานและสามารถแปรรูปได้ ส่วนการตลาดจะมีพ่อค้าคนกลางรับซื้อ มาจากอำเภอปาย เชียงราย เชียงใหม่

ปัญหาในการกะหล่ำได้แก่ราคาไม่ปกติ แผลง , โรค, เก็บไว้ไม่ได้,แปรรูปไม่ได้ ต้องใช้สารเคมี
ข้อดี คือใช้พื้นที่น้อยแต่ผลผลิตปริมาณได้มาก ปลูกได้หลายครั้งต่อปี มีโอกาสแก้ตัวสูงกว่าตลาดได้แก่แหล่งตลาดเชียงใหม่ กาดเมืองใหม่

ปัญหาการปลูกถั่วเหลือง ได้แก่ต้นถั่วดีเกินไปในพื้นที่นา เมล็ดผลผลิตจะไม่ดี ไม่มีรถไม่เอง ต้องเสียค่าไม่

ข้อดีคือเก็บไว้ได้นาน แปรรูปได้ ต้นทุนการผลิตต่ำ ไม่ต้องใช้สารเคมี
ตลาดคือขายให้เจ้าของรถไม่

ไม้ผลที่ปลูกและออกผลในชุมชน ได้แก่มะม่วง ลิ้นจี่ กัลลวย มะละกอ(ยังไม่มีตลาด)ขนุน ลำไย มะขาม

ปัญหาข้อเสียได้แก่ ไม่ได้ขายส่วนใหญ่ไว้กิน ,ไม่มีการแปรรูป, ไม่มีผู้รับซื้อ

ข้อดีคือมีไม้ผลให้มีกินตามฤดูกาล แปรรูปและเสริมรายได้ให้กับครอบครัวได้

พืชผักสวนครัว ส่วนใหญ่ชุมชนบ้านไร่ จะปลูกกินเองทุกครัวเรือน สำหรับผู้ที่ไม่มีนา ก็สามารถขอใช้พื้นที่นาเพื่อนบ้านปลูกกินได้

หน่วยงานที่ช่วยดูแลให้การสนับสนุนด้านการเกษตรในชุมชนได้แก่เกษตรอำเภอ, พัฒนาชุมชน,กรมปศุสัตว์,กรมประมง ,ศูนย์สถานีทดลองปางมะผ้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ปรึกษา หรือให้ความรู้กับชุมชนในการแก้ปัญหาได้บางส่วนในเชิงวิชาการ แต่ชุมชนยังมีข้อจำกัดในการปฏิบัติ

วงจรการทำงานในรอบปี

พันธุ์พืช	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3
ข้าว				เตรียม		ปลูก				เก็บเกี่ยว					
กระเทียม	ดูแล	เก็บเกี่ยว									เตรียม		ดูแล/เก็บเกี่ยว		
ถั่วเหลือง		ปลูก ดูแล	เก็บเกี่ยว										ปลูก ดูแล		
กะหล่ำ		รุ่น 1 - 2								รุ่น 3 - 4		รุ่น 5			

ขนาดการถือครองที่ดิน 2 - 12 ไร่ / ครัวเรือน

- ข้าว/ได้ผลผลิตต่อครัวเรือน 180 ถึง - 1,000 ถึง ผู้ปลูก 55 ครัวเรือน
- กระเทียม/ได้ผลผลิตเฉลี่ย 2,000 - 5,000 กก./ครัวเรือน พื้นที่ปลูก 84 ไร่
ผู้ปลูก 38 ครัวเรือน
- กะหล่ำ/ได้ผลผลิตเฉลี่ย 400 - 600 กก./ไร่ จำนวนพื้นที่ปลูก 51 ไร่
ผู้ปลูก 15 ครัวเรือน
- ถั่วเหลือง/ได้ผลผลิตเฉลี่ย 800 - 1,200 ถึง พื้นที่ปลูก 60 - 70 ไร่
ผู้ปลูก 15 - 20 ครัวเรือน

ชุมชนบ้านไร่ นอกเหนือจากอาชีพหลักที่ทำอยู่ด้านการเกษตรแล้ว ยังสามารถหารายได้
เสริมจากการรับจ้างส่วนหนึ่ง การเลี้ยงสัตว์ การค้าขาย

ปัจจัยที่เอื้อต่อชุมชน/ครัวเรือน ได้แก่ โรงสีข้าว 2 เครื่อง และรถไถนา 17 คัน

สิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน ได้แก่ รถยนต์ 10 คัน, มอเตอร์ไซด์ 70 คัน, ที่วิจาดาวเทียม
20 จาน, ที่วิจาดาวใหญ่ 1 จาน 12 ครัวเรือน

สถานการณ์การเกษตรในชุมชน "อาชีพ"

จากการเกษตรแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านไร่ เมื่อในอดีตทำเพื่อยังชีพ ต่อมาเริ่มมีชุมชน
อื่นและประชากรเพิ่มมากขึ้น พร้อมกับการใช้ที่ดินก็มีปัญหาจะเบกพื้นที่ใหม่ ก็ไม่ได้ พื้นที่มีข้อจำกัด
พร้อมกันนั้นชุมชนก็ต้องพึ่งปัจจัยภายนอกอีกหลายสิ่งหลายอย่างที่เข้ามาแทรกในชีวิตประจำวัน ทางใน
ชุมชนและสถาบันครัวเรือน เป็นเหตุทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น คนในชุมชนจึงต้องกระตือรือร้นในการที่
จะแสวงหาสิ่งแลกเปลี่ยน ปัจจัยต่าง ๆ ด้วยหลายวิธีทาง ในทางด้านการเกษตร ชุมชนก็ต้องทำด้วย
หลายทาง พร้อมทั้งความรู้ด้านวิธีการให้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ เพื่อต้องการให้ได้ผลผลิตที่สูง แต่ไม่ได้
คำนึงผลกระทบที่ตามมา เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี ในบริเวณที่มาก และใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช กำจัด
แมลงต่าง ๆ ฉะนั้นทั้งในการใช้ที่ดินก็เพิ่มมากขึ้น จากเคยใช้พื้นที่ 1 แปลง จะใช้แค่ 1 ครั้ง / ปี แต่

กลับมาใช้พื้นที่หลาย ๆ ครั้งใน 1 ปี และเป็นผลอันหนึ่งที่ทำให้ทางระบบนิเวศและดินเสื่อมสภาพลง ในขณะเดียวกันนั้นชุมชนยังต้องอาศัยปัจจัยเพื่อการผลิตนั้น นับวันก็ต้องใช้มากขึ้น ได้แก่ ปุ๋ย ยา เคมีต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต้นทุนที่สูงขึ้น และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ หรือคุณภาพชีวิตของชุมชนอีกด้วย ชุมชนเองก็ยังไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้

ปัจจุบันชาวบ้านก็หวังเพียงแต่ขอให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือ เพื่อชุมชนจะได้อยู่อย่างยั่งยืนกับพื้นที่ทำกินของตนเองที่มีอยู่ แม้จะเพียงเล็กน้อยก็ตาม

ประมาณ 15 - 20 ปี ที่ผ่านมาชุมชนอยู่อย่างพออยู่พอกิน เช่น ในน้ำมีปลา มีนามีข้าว ในสวนมีผัก พร้อมกันนั้นก็ใช้สัตว์เลี้ยงทั้งเลี้ยงไว้สำหรับใช้แรงงาน เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควายไว้ไถนา ปัจจุบันชุมชนต้องพึ่งอาศัยรถไถนา จากการขายวัวขายควาย ซึ่งตามความจริงแล้ววัวและความยังจะแพร่พันธุ์ให้เป็นรายได้เสริมได้ แต่ชุมชนก็ไม่มีวัวและควายได้เลี้ยงแล้วในวันนี้ สัตว์เลี้ยงที่ยังเป็นรายได้เสริมนั้นมี หมู ไก่ เป็ด เท่านั้น แต่ชุมชนก็ไม่ได้เลี้ยงกันอย่างจริงจัง เนื่องจากหากเลี้ยงมากก็จะมีไม่เหลือตลาด ก็จะเป็นปัญหาตามมาภายหลัง ชุมชนจึงไม่มีความมั่นใจในการที่จะทำการเลี้ยงสัตว์เลี้ยง เป็นอาชีพทางเลือกอย่างเป็นกิจจะลักษณะ

สถานการณ์ปัญหาการจัดการทรัพยากร

ในอดีตบริเวณแถบบ้านไร่ เป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์มาก เป็นพื้นที่ที่มีต้นไม้ใหญ่ และป่าปงลาว และมีแม่น้ำลำที่เป็นสายน้ำสำคัญ ในปัจจุบันที่ไหลลงสู่ภูเก็ด 3 จุดด้วยกัน แต่ปัจจุบันทั้งสองฝั่งลุ่มน้ำลำเป็นที่ทำกินหมด จากป่าปงลาว และป่าไม้กลับกลายเป็นแปลงที่นาจนหมดสิ้น เป็นเหตุอันหนึ่งให้เห็นได้อย่างชัดเจน คือ จากการซึ่งมีชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยมีมาก ทรัพยากรป่าจึงได้เปลี่ยนไป ทรัพยากรป่าก็เป็นที่พึ่งพาของคนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ตั้งแต่สมัยที่คนเริ่มรู้จักในการทำเกษตรปลูกพืชผลมาเลี้ยงชีวิต

ป่า

กรณีการใช้ทรัพยากรพื้นที่ดิน จะมีเพื่อนบ้านรอบข้างมาใช้พื้นที่บ้าง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นา และด้านทรัพยากรป่า และน้ำ จะมีใช้ร่วมกันได้แก่ ชุมชนบ้านท่าไคร้ บ้านสามหลัง "น้ำฮู" สาเหตุความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่า มาจากมีจำนวนชุมชน สมาชิกสมทบ และประชากรในชุมชนมีการขยายเพิ่มขึ้น การทำลายทรัพยากรมีมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา และมีการลักลอบเรื่อยมา นำไปขายให้คนนอกบ้านที่อื่น และช่วงระยะเวลานั้นก็ยังไม่มีการมาควบคุม หลังจากชุมชนได้มีความตระหนักก็เมื่อปี พ.ศ. 2533 เริ่มมีกฎและกติกาควบคุมจากชุมชนเอง แต่ก็ยังไม่เป็นผล / ยังคงมีการลักลอบทำลายทรัพยากรป่าไม้ เพราะมีคณะกรรมการ ยังมีความเกรงอกเกรงใจกัน

ไม่อยากจะรุนแรงต่อคนในชุมชนเดียวกัน และชุมชนรอบข้างก็เสมือนเป็นพี่น้องกัน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2542 ได้มีผู้นำใหม่ในชุมชนได้นำเรื่องของการรักษาป่าในชุมชนไปแลกเปลี่ยน และมีการปรึกษาร้องขอให้ พี่น้องระหว่างชุมชนด้วยกันเลื่อยมาจนปัจจุบันก็ดีขึ้นมาก เห็นเป็นรูปธรรมขึ้นมาบ้างมีการจำแนกพื้นที่ อย่างชัดเจน มีเขตป่าใช้สอย เขตป่าอนุรักษ์ และกฎกติกาในเขตป่าต่าง ๆ อย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2544

กฎและกติกาในเขตป่าใช้สอย พื้นที่ 1,000 ไร่ โดยประมาณ

1. ห้ามตัดไม้ในเขตป่าใช้สอยโดยไม่จำเป็น
2. ห้ามนำไม้ในเขตป่าใช้สอยออกนอกหมู่บ้าน
3. การจะตัดไม้ใช้สอยต้องแจ้งให้คณะกรรมการรับทราบ
4. ฝ่าฝืนมีโทษปรับตั้งแต่.....บาท ถึง.....บาท

เขตป่าอนุรักษ์ 1,000 ไร่ โดยประมาณ สัตว์ป่าที่มีอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ได้แก่ ชะนี ลิง ไก่ เก้ง อีเห็น ลิง

1. ห้ามตัดไม้และล่าสัตว์ป่าในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด
2. ฝ่าฝืนมีโทษปรับ ชะนี 5,000 บาท ขึ้นไป สัตว์ป่าอื่น ๆ แล้วแต่ชุมชนกำหนด และ พร้อมดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

น้ำ

แม่น้ำลำน้ำในบ้านไร่ไหลมาจากทิศเหนือผ่านทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ไหลลงไปทาง ทิศใต้เข้าสู่กิต 3 จุด ในระยะประมาณ 30 กม. มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิดอยู่ในเขตบริเวณใกล้สำนัก สงฆ์ ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ระยะ 100 เมตร ปลาที่มีอยู่ในแม่น้ำลำน้ำ ปลาปุง - ปลามุง - ปลาจัด - ปลาสะแก - ปลานิล - ปลาตะเพียน การเริ่มต้นของเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ เริ่มจาก "พระสงฆ์" ในวัด กฎกติกาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำทุกชนิด

- ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดในเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์น้ำ
- ฝ่าฝืนสัตว์น้ำทุกชนิด ปรับตัวละ 300 บาท ทั้งเล็กหรือใหญ่

กฎกติกานอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำตลอดระยะที่อยู่ในเขตหมู่บ้านไร่

- ห้ามซื้อ , เปื้อ , ระเบิด
- ฝ่าฝืนมีโทษปรับคนละ 300 บาท

การจัดการที่ผ่านมา

ตัวอย่างได้มีชุมชนในบ้านนาหลวงได้มาจับปลาในเขตอนุรักษ์น้ำ จับปลาได้ 1 ตัว ชุม ชนได้พากันไปจับได้และนำไปปรับที่โรงพัก ตามกฎที่ผู้ฝ่าฝืนถูกปรับเมื่อปี พ.ศ. 2544 ที่ผ่านมา

ทรัพยากรกับการใช้ประโยชน์ในชุมชน

ดิน ทำนา , ทำสวน , ที่อยู่อาศัย , ทำไร่ , ทำการเกษตร

น้ำ แม่น้ำลาง ใช้ในการเกษตร , ปลูกผัก , ทำนา นำมาใช้ในครัวเรือน ในการอุปโภค - บริโภค เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ

ป่า ไม้สร้างบ้าน , ฟืน , ไม้จักสาน , รั้ว , หน่อไม้ , เห็ด ผักในป่าที่ออกตามฤดูกาล

ถ้ำ ในชุมชนมีถ้ำผีแมน,ถ้ำพุทธโธ

ชุมชนยังไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ใด ๆ นอกจากที่จะเป็นสมบัติของชุมชน แล้วยังเป็นแหล่งวัตถุโบราณอีกด้วย ซึ่งจะมีหลายท่านที่สนใจเรื่องประวัติศาสตร์มนุษยเคยมาศึกษาและได้ค้นหาหลายอย่างที่เกี่ยวกับโบราณคดี เช่น ได้กระดูกที่ฝังอยู่ในถ้ำ ชุมชนเองก็จะมีกลุ่มการท่องเที่ยวเข้ามาช่วยสอดส่องดูแล เพื่อจะไม่ให้ผู้อื่นเข้ามาทำลาย หรือก่อให้เกิดความเสียหายของถ้ำ โดยมีรายชื่อคณะกรรมการดูแล ได้แก่ นายส่วย ดิยะนนท์ ประธาน ,นายจี คำสุข รองประธาน,นายอาทิตย์ พรหมคุณ เลขานุการ,นายวิริยะ แซ่จักรกรรมกร ,นายตึง ,นายประหยัด อินแก้ว ,นายองอาจ คำสุข,นายอุทัย เล็กอิง,นายเวียน ตีบมา, นายแสนศรีพายัพ,นายติ๊ะ ,นายบุญเลื่อน กองบุญเทียม,นายมนเทียร พรพนาสิทธิ์,นางจันทร์นวล แสงอุ่น เจริญญิก ทั้งหมดนี้เป็นคณะกรรมการดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่แต่งตั้งขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2544 วัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวเป็นหลัก แต่ก็ยังไม่มีมีการดำเนินการ หรือการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้าน

1. นายชัย	แซ่หัน	ผู้ใหญ่บ้าน
2. นายอุทัย	เล็กอิง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3. นายส่วย	ดิยะนนท์	พ.ร.ส.
4. นายจี	คำสุข	พ.ร.ส.
5. นายมนเทียร	พรพนาสิทธิ์	กรรมการสาธารณสุขชุมชน
6. นางอำพร	เล็กอิง	ประธานกลุ่มสตรี
7. นายบุญรัตน์	พรพนาสิทธิ์	การคลัง และ สมาชิก อบต.
8. นายคำ	กองสิงห์	กรรมการฝ่ายพัฒนา
9. นายเลื่อน	กองบุญเทียม	กรรมการฝ่ายสวัสดิการสังคม
10. นายเวียน	ตีบมา	กรรมการฝ่ายการศึกษา วัฒนธรรม

คณะกรรมการทั้งหมดนี้จะมีหน้าที่ดูแลแต่ละอย่าง แต่ละฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นการเมือง

การปกครอง การพัฒนา การกระทำกิจใด ๆ ก็จะใช้เวทีประชาคม มาปรึกษาหารือกัน พุดคุยกันเพื่อจะได้ดำเนินการตามความเห็นของทุกฝ่าย ภาระกิจประจำ ประชุมประจำเดือน / เรื่องแจ้งให้ทราบ สถานการณ์ความเคลื่อนไหวของการเมือง การปกครอง หรือประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน

กลุ่มองค์กรชุมชน มีคณะกรรมการหมู่บ้าน,กลุ่มสตรี,กลุ่มท่องเที่ยว

สภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน

ได้แก่ขยายประปาภูมิภาค ขยายโทรศัพท์ ตู้สาธารณะ เคเบิลทีวี ต่อเติมถนนคอนกรีต 700 เมตร ไฟกิง 10 จุด ซ่อมแซมลำเหมือง ส่งน้ำเข้านาทุ่งวัวด้า ขยายเขตไฟฟ้า ขอสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มผู้สูงอายุ วิชาชีพ (ตัดเย็บ , จักสาน) แปลรูป แกะสลัก

องค์ความรู้และศักยภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านไร่

- ชุมชนมีการจำแนกพื้นที่ป่า เช่น ป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์ ป่าช้า เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำต่าง ๆ รวมเป็นศักยภาพของชุมชนที่ให้ความสำคัญ ซึ่งมาจากทุกคนมีความตระหนักและสำนึก ห่วงแหนทรัพยากรที่เหลือน้อยลงทุกวัน ซึ่งนับวันก็จะสูญหายไป อาทิสัตว์ใหญ่ เช่น วัวกระทิง เสือ หมี ปัจจุบันบริเวณป่าของชุมชนจะไม่เหลือให้เห็นแล้ว เนื่องจากสัตว์ป่าเหล่านี้ถูกชุมชนรบกวน จนต้องอพยพไปที่อื่น ในที่สุดชุมชนจึงได้คิดช่วยกันฟื้นฟูป่าเพื่อให้กลับเข้าสู่สภาพป่าที่ดีขึ้นอีกครั้งด้วยการใช้กฎและกติการ่วมของคนในชุมชนด้วยกัน ตามแนวความคิด / คำกล่าวที่ว่า "ป่ารก นกมาก" "ไฟมา ป่าหมด"

- เพราะฉะนั้นการที่จะฟื้นฟูป่าให้สมบูรณ์ขึ้นได้นั้นคงต้องใช้ระยะเวลาที่มากในการที่จะให้ป่าฟื้นตามธรรมชาติของมันเอง ชุมชนจึงต้องคิดรวมกันว่าจะทำอย่างไรที่จะป้องกันไฟป่าไม่ให้มาเผาหรือทำลายป่าต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งที่กำลังทำลายที่จะให้ชุมชนบ้านไร่หาแนวทางร่วมกัน การวางแผนและกิจกรรมแก้ปัญหาในด้านทรัพยากรต่อไป

- การจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา ชุมชนบ้านไร่จัดการได้ในระดับหนึ่งแล้ว แต่ชุมชนยังเห็นว่าต้องเสริมเข้าไปอีก เช่น กับคำว่า

ป่ารก จะทำอย่างไร ? ให้ป่ารก อาจจะเป็นการปลูกต้นไม้เสริมในป่า หรือการปลูกป่านั้นเอง และหลังจากนั้นนกและบรรดาสัตว์ทั้งหลายก็จะมาอาศัยอยู่เองเมื่อป่ารก

"ไฟมา ป่าหมด" ชุมชนบ้านไร่หลายคนก็เคยคิดที่จะทำแนวกันไฟ หรือปลูกจิตสำนึกในชุมชนให้มีใจรักป่า ด้วยการไม่เผาไม่ทำลายป่า หากแต่การซึ่งจะทำแนวกันไฟนั้นต้องอาศัยปัจจัยและแรงงานค่อนข้างมาก ชุมชนจึงยังไม่สามารถดำเนินการเองได้ ฉะนั้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย "องค์ความรู้ใหม่" จากภายนอกเข้ามาเสริมชุมชน

สถานการณ์ปัญหาการจัดการ"ด้านการเกษตร"

การเกษตรเพื่อยังชีพ หรือการเกษตรเพื่อยังชีพ นำไปสู่การทำเกษตรเพื่อเศรษฐกิจ ชุมชนส่วนใหญ่จึงมีมุมมองแต่เพียงการผลิตพืชเศรษฐกิจเป็นหลัก พืชที่ปลูกอยู่ในนาและในสวน ได้แก่ กระเทียม กระหล่ำ หิง มะเขือเทศ มันฝรั่ง พืชเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเข้ามาเสริม ทั้งปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืช และยากำจัดศัตรูพืช (โรค แมลง) ฯลฯ ซึ่งส่งผลให้ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาดินที่เสื่อมโทรม แต่ด้านราคาผลผลิตกลับต่ำลง และได้รับผลกระทบโดยตรงจากสารเคมีต่าง ๆ สารเคมีเหล่านี้ยังเป็นตัวทำลายระบบนิเวศดิน และน้ำอีกด้วย

ดิน จากความอุดมสมบูรณ์กลับเสื่อมโทรมเพราะไม่มีการบำรุงหรือปรับปรุงตลอด

น้ำ มีสารเคมีที่ตกค้าง ฯลฯ

นิเวศ แมลงที่เกื้อกูลต่อการเกษตรก็น้อยลง อาทิเช่น กบที่กินแมลงศัตรูพืช หรือนกที่กินสัตว์ กินแมลงศัตรูพืช เช่นกันต้องสูญหายไปจากการใช้สารฆ่าแมลงของเกษตรกร

ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในอดีต

- โรคแมลงระบาดในพืชชุมชนจะใช้วิธีการสูมไฟตอนกลางคืนเพื่อล่อแมลงให้มาที่ไฟ แล้วถูกเผาไหม้ และลดลงในที่สุด
- การปรับปรุงดินโดยมูลสัตว์เลี้ยง วัว ควาย หมู ไก่ ฯลฯ

องค์ความรู้ใหม่ที่ชุมชนต้องการ

- วิธีการปรับปรุงดินโดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมี / การลดต้นทุนการผลิต
- วิธีการกำจัดศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช
- การแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิต
- การเก็บรักษาไว้ได้ของผลผลิตเพื่อลดความเสียหายของผลผลิต พร้อมกับแหล่งตลาดที่แน่นอน

สถานการณ์ปัญหาภาวะหนี้สิน

สาเหตุที่ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาภาวะหนี้สินจากการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ เช่น กองทุนชุมชนโดยไม่ได้นำไปใช้ตามวัตถุประสงค์บ้าง และมีการนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์บ้างเพียงเล็กน้อย ที่กู้ยืมแล้วนำไปลงทุนเพื่อก่อเกิดกำไร แล้วได้นำไปลงทุนในด้านการเกษตร ปลูกพืชเศรษฐกิจ ต้องเจอกับสภาวะการขาดทุนเนื่องจากผลผลิตราคาตกต่ำ เนื่องจากพืชเศรษฐกิจยังไม่มีตลาด และราคาที่มั่นคง

ภูมิปัญญาองค์ความรู้ในการจัดการกับกองทุนกู้ยืมนั้น ในอดีตชุมชนจะไม่กล้ากู้เท่าไร หาก
ไม่มีความมั่นใจในการลงทุน ชุมชนรู้จักประเมินสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อ
ชุมชนอย่างมาก ยิ่งเป็นชุมชนที่ห่างจากแหล่งตลาดที่รับซื้อผลผลิตของชุมชน

แนวทางแก้ไขหรือความรู้ใหม่

จะสร้างความตระหนักให้ชุมชนได้รู้จักคิด และจัดการกับกองทุนที่กู้มาใช้ก่อให้เกิดประโยชน์สูง
สุด โดยแลกเปลี่ยนกับผู้ที่ได้รับผลสำเร็จที่ผ่านมาแล้ว

สถานการณ์ปัญหา"การจัดการน้ำ"

ฝายไม้ที่ใช้ในการทำนาของทุ่ง "วัดคำ" วัวกระทิง ชุมชนจะสร้างฝายด้วยไม้เนื้อแข็ง และ
ไม้ไผ่ในการตอกยึดให้ให้กันเป็นฝายสำหรับจะส่งน้ำไปใช้ในนา ชุมชนเองต้องซ่อมแซมทุก ๆ ปีในฤดูก่อน
ทำนา และร่องเหมืองจะถูกน้ำเซาะพังทลายบ่อยครั้ง ทำให้นาทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านมักจะประสบ
ปัญหาขาดน้ำบ่อย ๆ เนื่องจากไม่มีประตูน้ำที่จะคอยควบคุมให้น้ำเข้าร่องเหมืองอย่างสม่ำเสมอ ไม่ก่อให้เกิด
เกิดการพังทลายของร่องเหมือง

ภูมิปัญญาดั้งเดิม

ชุมชนมีความสามารถในการทำฝายด้วยวิธีการของตนเอง ทั้งในเรื่องของการดูแลรักษา
ฝายซึ่งจะให้ประโยชน์ต่อผู้ที่ทำนา ฉะนั้นทุกคนจึงให้ความสำคัญในเรื่องของการดูแลรักษาให้คงอยู่ต่อไป

แนวทางหรือความรู้ใหม่

- สร้างประตูน้ำโดยใช้ระบบชลประทาน หรืออาจจะสร้างร่องเหมืองคอนกรีตที่ทนถาวร
ร่องเหมืองจะได้ไม่พังง่าย ๆ ฯลฯ

สถานการณ์วัฒนธรรมประเพณี

ชุมชนเผ่าม้งในอดีตจะมีการเป่าแคนและเต้นรำ ในวันงานและพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุจากการร่ำ
วงนั้นก่อให้เกิดปัญหาขั้วสาว การจับม่อถือแขนของผัวเมียเขา จึงเกิดการทะเลาะวิวาทบ่อยครั้ง ที่เกิด
ปัญหาความแตกแยกภายในญาติพี่น้อง จึงได้ยกเลิกไปในเรื่องของการเป่าแคนและการเต้นรำ จึงไม่ถูก
ถ่ายทอดสู่ลูกหลาน เป็นเหตุทำให้กิจกรรมในวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าม้งหายไปชุมชนบ้านไร่ ชุม
ชนบ้านไร่ส่วนใหญ่แล้วจะถือเอาวัฒนธรรมของชนเผ่าไทยใหญ่ (ไต) เป็นหลักในการอยู่ร่วมกันในหลาย
ชนเผ่าในบ้านไร่

ความรู้/“ผู้รู้”ในชุมชน

คาถาเสกเป่า

นายสงขล นายส่วย ดิยะนัน

สมุนไพร

นายจี คำสุข (เมือง) นายเย๊ะ สิงใหม่ (ม้ง)

ช่างตีมีด	นายไต้ง แซ่จ๋าง นายบร่าเย แซ่จ๋าง
"ปุ๋จาร์ย" ผู้นำพิธีกรรม	นายส่วย ดิยะนนท์ นายแสน ศรีพ่ายัพ
จักสาน	นายเลื้อน กองบุญเทียม นายอิน ชัดตาวิ นายป่าง อยู่สมบัติ นายจี คำสุข
ช่างไม้ / ปูน	นายคำ กองสิงห์ นายบุญรัตน์ พรพนาสิทธิ์ นายมนเพียร พรพนาสิทธิ์ นายอุทัย เล็กอิง นายวัชร แซ่จ๋าง นายทวิ แซ่จ๋าง นายส่างซอ
หมอนวดปิ่น	นางอิง นางทุน
ทอผ้า	นางอิมพร นางแหลง
ตัดเย็บ	นางยรรยา อยู่สมบัติ นางทัศนีย์ สุภาสิทธิ์
เป่าแคน	นายชวีย์ แต่แคนต้องสั่งซื้อจากที่อื่น

องค์ความรู้ใหม่หรือแนวทาง

- ฟื้นฟูให้ชุมชนมีความสามารถในการเป่าแคน และทำแคนเป่าเอง
- การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ลูกและหลาน

สถานการณ์การท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านไร่มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติด้านทรัพยากรที่น่าสนใจ คือกิตที่เป็นรูที่น้ำทั้งแม่น้ำ
ลงหายเข้าไปมีอยู่ 3 จุด แล้วยังมีถ้ำที่น่าสนใจอีกหลายถ้ำ ซึ่งจะเป็นแหล่งถ้ำที่มีโบราณคดีที่มีอายุนาน
มาก ตามโครงการวิจัยของ อาจารย์วิศมี ที่ค้นพบกระดูกของคนในยุคสมัยโบราณนับเป็นพัน ๆ ปีมาแล้ว
และได้มีนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างถิ่น และมีผู้นำเที่ยวมาบ้าง ที่มาเที่ยวชมทั้งความเป็นอยู่ของชุมชน
และทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนเองยังไม่มีจัดการหรือการบริหารในเรื่องของการท่องเที่ยวที่ชัดเจนหรือ
รูปธรรม แต่ก็มีคณะกรรมการดูแลอยู่ชุดหนึ่ง ซึ่งแต่งตั้งขึ้นมาดูแลทรัพยากรและเรื่องการท่องเที่ยว

ภูมิปัญญาทุนเดิม

- ชุมชนมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เด่นจากแหล่งอื่น ๆ
- มีคณะกรรมการการจัดการ ๆ ท่องเที่ยวของชุมชนเองอยู่แล้ว

องค์ความรู้ใหม่

- จะทำด้วยวิธีใดให้เด็กและเยาวชนได้ซาบซึ้งในวัฒนธรรมประเพณีและมีความภาคภูมิใจ
ใจในความเป็นชนเผ่าของตน

- รูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และการดึงดูดนักท่องเที่ยว วิธีการจัดการการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

ริเริ่มจากพระที่อยู่ในวัด ที่มีเศษอาหารที่ฉันไม่หมดจากการตักบาตรทุกเช้า ของศรัทธาพระก็จะทิ้งลงแม่น้ำ เลี้ยงปลา และล้างจาน ตั้งแต่นั้นเรื่อยมาปลาก็ได้มาอยู่อาศัยในเขตบริเวณนั้นมากขึ้น จะผิด้สังเกต ชาวบ้านบ้านไร่ที่เป็นชาวนา ชาวดอน ที่ทำงานอยู่บริเวณนั้น ได้เดินผ่านไปมาอยู่ทุกวัน จนกระทั่งได้เห็นปลา เลยเกิดความคิดที่ริเริ่มในการที่จะรักษาปลาเพิ่ม เพื่อจะไม่ให้ปลาเหล่านี้ถูกทำลาย ซึ่งมีนายบุญทา และนายคำ ได้คุยกันมีความเห็นตรงกัน แล้วจึงได้หาโอกาสนำมาคุยให้คณะกรรมการในหมู่บ้านฟัง แล้วหาทางออก และแนวทางที่จะเป็นไปได้ ในการแบ่งเขตรักษาปลาเหล่านี้ไว้ เพื่อปลาจะได้มีการขยายพันธุ์ในจุดนั้น เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ แล้วจึงนำเข้าสู่เวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อขอความเห็นจากชุมชนทั้งหมด เพื่อนำสถานการณ์เสนอในที่ประชุม แล้วได้มีมติเห็นชอบจากชุมชนส่วนใหญ่ จึงได้ช่วยกันตั้งกฎและกติกา และวิธีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนอื่นรับรู้ด้วย และได้ร่วมกันวางแผนประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ โดยการทำพิธีกรรมบวชสัตว์น้ำ โดยได้ประสานกับหลายฝ่าย เพื่อขอรับการสนับสนุนบางส่วน เช่นการเขียนป้ายประกาศก็ได้ขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสบป่อง ได้นิมนต์พระ และเชิญแขก และชาวบ้านในชุมชนร่วมเป็นพยานในการทำพิธีกรรม หลังจากที่มีการประกาศเป็นทางการแล้วชุมชนได้ช่วยกันดูแล

ผลที่เห็นอยู่ปัจจุบันมีจำนวนปลาที่มากขึ้น และขนาดปลาใหญ่มีมากขึ้นกว่าเดิม การดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยเฉพาะปลา ส่งผลให้ชุมชนได้มีจิตใจที่อ่อนโยน และมีเมตตาจิต อยากดูปลามากกว่าที่จะกินปลา ถ้าพระมาบิณฑบาตรกลับที่วัดเด็ก ๆ ในบ้านก็จะจามพระไปตลอด เพื่อจะไปดูพระเอาอาหารเลี้ยงปลา เด็ก ๆ ก็ได้ดูอย่างเพลิดเพลิน กฎกติกาที่มีอยู่จะเป็นแค่เครื่องเตือนใจสำหรับชุมชนบ้านไร่ และมีผลต่อคนภายนอกที่เข้ามา

องค์ความรู้และแนวทางการจัดการทรัพยากร

ขั้นตอนการริเริ่มของการดูแลรักษาป่าและทรัพยากร ซึ่งจากการมีโอกาสในการไปดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากที่อื่น ๆ และได้กลับมาเล่าสู่กันฟังเพื่อหาแนวทางร่วมกันในการรักษาป่าอย่างเป็นทางการ ก็ได้แต่หารือกันเรื่อยมา จนมีสถานการณ์การจับกุมจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ มาจับไม้ที่ชุมชนได้เลี้ยงไว้ พร้อมกันนั้นชุมชนบางกลุ่มที่เลี้ยงไม้ก็จะตกเป็นเครื่องมือของนายทุนข้างนอกที่เอาเงินมาซื้อไม้จากบ้านไร่ ฉะนั้นถ้าเกิดการจับกุมเมื่อไรก็จะเป็นชาวบ้านเท่านั้นที่จะถูกจับกุม แต่ไม่มีผลกระทบต่อนายทุนเลย ชาวบ้านบางคนจึงได้ให้ความเห็นว่าการเลี้ยงไม้ส่งออกนอกหมู่บ้านจะมีผลต่อชื่อเสียงหมู่บ้าน เลื่อม

เสีย จึงมีมาตรการเพิ่มขึ้น และเริ่มมีการจัดการภายในเกิดขึ้นอย่างจริงจัง หากฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษทั้งผู้ซื้อภายนอกและทั้งผู้oley นี่คือนวัตกรรมและการจัดการของชุมชน มีทั้งอรุ่มอรวัยกันระหว่างชุมชน โดยอาศัยความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกันเป็นการขอรับรองให้เห็นอกเห็นใจกัน โดยยึดและยืนอยู่บนฐานของเหตุและผล และตระหนักในความสำคัญของชุมชน รวมเป็นหลักความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชน สถานการณ์ปัญหาระหว่างชุมชนมีการลุกล้าบ้างเป็นบางครั้ง แต่ชุมชนก็จัดการกันได้โดยประสานระหว่างหมู่บ้านระหว่างชุมชน เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หากกรณีเกิดการลุกล้าในชุมชน ชุมชนทุกคนก็จะรู้กันในเรื่องของการจัดการในแต่ละบ้าน ชุมชนบ้านที่มีพื้นที่เขตติดต่อกันกับบ้านไร่ นั้นน้ำบ่อสะเป และบ้านหนองผาจำ ส่วนบ้านน้ำบ่อสะเปนั้นเป็นบ้านบริวารของบ้านไร่ จึงไม่ยากต่อการควบคุมและดูแล หรือการหาข้อตกลงระหว่างกัน

องค์ความรู้"การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ" ที่ชุมชนได้กระทำพอที่จะสรุปให้เป็นกระบวนการได้ดังนี้

1. การสร้างประเด็นให้ชุมชนได้คิด
2. บุคคลที่คิด / สนใจ นำไปหารือกัน
3. หารือรายบุคคลกับผู้นำ / กรรมการ
4. หารือกันทั้งชุมชน (จุดนี้ใช้ระยะเวลาในการสร้างความเข้าใจมาก)
 - กำหนดแนวทาง
 - กติกา
 - การประสานงาน
5. ดำเนินการ พิธีกรรม เน้น "ด้านจิตใจ" กฎระเบียบ เน้น "ควบคุม"
6. ดูแล ควบคุม "ตามกติกา กฎระเบียบ"

"การจัดการทรัพยากร" ที่ชุมชนดำเนินการนั้นพอที่จะสรุปเป็นกระบวนการได้ ดังนี้

1. นำสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง กับการที่ได้ไปพบเห็น , แลกเปลี่ยนกับที่อื่น มาพูดคุยกัน (แกนนำ + ผู้สนใจ)
2. ปรึกษาหารือในชุมชน "การจำแนกพื้นที่" ใช้เวลานาน
3. การกำหนด กฎระเบียบ เพื่อใช้ควบคุม
4. การดูแล ควบคุมให้เป็นไปตามกฎระเบียบ
 - "ชาวบ้านเท่านั้นที่จะควบคุมดูแลทรัพยากรของตนเองได้" คำกล่าวของนายอุทัย

เล็กยิ่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

แนวทางแก้ไข

1. ชุมชนหารือ ควบคุมดูแลกันเองในชุมชน และระหว่างหมู่บ้าน แบบไม่เป็นทางการ ก่อน และจึงดำเนินการเป็นทางการ
2. กำหนดเขตที่แน่นอน ชัดเจน โดยชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่หนุนเสริม

ความรู้ใหม่ที่ต้องการ

- การกำหนดเขตพื้นที่ที่แน่นอน ชัดเจน เป็นมาตรฐาน

สถานการณ์การสื่อสารภาคประชาชน

- ชุมชนจะใช้สื่ออย่างไร เพื่อจะได้เชื่อมกับชุมชนในทุกด้าน เพื่อที่จะได้เสริมให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่พอเพียง หรือดีขึ้นยั่งยืนได้
- จะใช้สื่อระหว่างชุมชนให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร

ตัวแทนชาวบ้าน "อาสา" ประสานงานแต่ละฝ่ายได้แก่

1. การเกษตร	นายชัย	แซ่หัน
2. ทรัพยากร	นายส่วย	คำสุข
3. วัฒนธรรม	นายสวัสดิ์	อยู่สมบัติ
	นายสุขใจ	แก้วฟู
4. ท้องเที่ยว	นายอุทัย	เล็กอิง
5. สื่อ	นายยุทธนา	แซ่หัน

เพื่อเป็นผู้ประสานงานกับโครงการวิจัยกลไกการจัดการองค์ความรู้ชุมชน

2.บ้านแม่กลางจันทร์

หมู่ที่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นิเวศชุมชน (สภาพทั่วไป)

ชื่อหมู่บ้านแม่กลางจันทร์ หมู่ที่ 1 ตำบลสบป่อง เป็นหมู่บ้านบริวาร ของบ้านสบป่อง หมู่ที่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจำนวนประชากรจำนวนหลังคาเรือนรวม 26 หลังคาเรือน มีอาชีพหลักทำการเกษตร อาชีพรองรับจ้าง ค้าขาย เฝ่า/ชาติเฝ่า มั่ง , ไทยใหญ่ (ไต) , เมือง , ลีซอ , ลีซอ แยกเป็น ไทยใหญ่ (ไต) 13 หลังคา มั่ง 5 หลังคา ลีซอ 2 หลังคา เมือง 6 หลังคา นับถือศาสนา (มั่ง นับถือศาสนาคริสต์ 7 หลังคา) (ไต – ไทยใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ 19 หลังคา) โดยมีนายศรีนวล ชันธิ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำ

ลักษณะบริเวณที่ตั้ง ทิศตะวันออกติดกับบ้านสบป่องทิศตะวันตกติดกับบ้านไร่เขตติดต่อ บ้านน้ำบ่อสะเป ทิศใต้ติดกับน้ำลำทิศเหนือติดกับบ้านน้ำฮูสามหลังและสถานีทดลองพันธุ์ข้าว ศูนย์ทำ ไคร์ แม่ น้ำลำ จากทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านหมู่บ้านไหลลงสู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ระยะทางที่แม่น้ำลำไหลอยู่ในอาณาเขตบ้านแม่กลางจันทร์ประมาณ 2 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ป่าเป็นป่าเขาสูง ป่ายังคง ความสมบูรณ์ ทางทิศตะวันตกติดกับดอยแม่กลางจันทร์ ทางทิศเหนือติดดอยหนองแดง บ้านแม่กลาง จันทร์ติดกับทางหลวงหมายเลข 1095 ก.ม.ที่ 2 การคมนาคมสะดวกทุกฤดู

ประวัติความเป็นมา

อดีตบ้านแม่กลางจันทร์เป็นเขตป่าไม้สมบูรณ์ และพื้นที่ราบลุ่ม เป็นป่าไม้ทั้งสองฝั่งลำน้ำ ลำ มีชุมชนกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยอยู่ได้แก่ชาวเฝ่ามั่ง จำนวน 9 หลังคาเรือนกลุ่มที่ 1 มีนายฟ้างแซ่หัน นายเลื้อ แซ่หัน,นายบราเยะ แซ่จ่าง,นายเหล่า แซ่ท้าว,นายฉง แซ่เฒ่า,นายเน้ง แซ่ย่าง,นายจ่างแซ่หัน โดยมีนายเลาฟ้าง แซ่หัน เป็นผู้นำมาแต่เดิม ทั้งหมดได้มาอยู่ที่บ้านแกงหอม (อำเภอปาย) ได้ย้ายไปอยู่ที่ดอยหมากพริก จากนั้นย้ายมาอยู่ที่ห้วยน้ำแม่ฮ่องสอน หรือ “ดอยปุย” ที่ย้ายมาอยู่ดอยปุยเพราะมีพื้นที่ทำกินแต่ก็อยู่ได้ไม่นานเนื่องจากดอยปุย อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน และไม่มีถนนการติดต่อกับบ้านอื่น ๆ ก็ลำบาก ผลผลิตในการทำไร่ ทำสวน ก็ไม่ดีในเวลานั้น ซึ่งมีจำณรงค์..... ได้แนะนำให้ว่ามีที่ทำกินที่สมบูรณ์ ที่ปางมะผ้า หลังจากได้รู้ข่าวก็ได้พากันมาดู สรรวจพื้นที่ก่อนที่จะย้ายมา โดยมีจำณรงค์ นายเลาฟ้าง กับนายแจ้ง แซ่ย่าง เป็นผู้มาสำรวจตอนนั้น ได้มาสำรวจตั้งแต่บ้านไร่ในปัจจุบันจนถึงบ้านแม่กลางจันทร์ที่อยู่ปัจจุบัน พื้นที่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำลำ ซึ่งยังไม่มีใครมาจับจอง เป็นแต่ป่าไม้ป่าดงดิบ และแม่น้ำก็ดีพอสำหรับการเกษตรตลอดทั้งปี จึงได้กลับไปดอยปุย ได้หารือกันในกลุ่มเครือญาติ แล้วตกลงพากันมาตั้งหลักตั้งฐาน โดยอาศัยพื้นที่ที่มีอยู่ที่นี่ เลี้ยงชีพด้วยการเกษตร จึงได้ตกลง

กัน ย้ายมาอยู่ที่บ้านไร่เมื่อปี 2515 เพราะตอนนั้นที่บ้านไร่มีปางคามที่ชุมชนจากอำเภอปายมาทำไร่ นา
ทำสวนอยู่ ได้อาศัยอยู่ที่บ้านไร่มานานประมาณ 1 ปี และย้ายมาอยู่ที่แม่กลางจันทร์และตั้งเป็นหมู่บ้าน เมื่อปี
พ.ศ. 2516 เนื่องจากว่าแม่กลางจันทร์ติดกับถนน มากกว่าอยู่บ้านไร่ ขณะเดียวกันก็มีชุมชนชาวเขาเผ่า
มูเซอได้มาทำไร่ที่ทำไร่ไค้ กำลังมาบุกเบิกเป็นที่ทำการเกษตร และทำนา ทำสวน ในที่สุดสถานการณ์ตอน
นั้น ซึ่งต่างกลุ่มก็ต้องประสบกับปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ และมีบางส่วนได้เสียชีวิตด้วยไข้มาลาเรีย
เพราะยังไม่มีวิธีการรักษา และอีกทั้งห่างไกลจากโรงพยาบาล และขาดแคลนหมอ ชุมชนเผ่ามูเซอจึงได้
ย้ายกลับไปยาป่าแหน

หลังจากตั้งบ้านแม่กลางจันทร์ ได้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีกหลายกลุ่ม ได้แก่

1. นายสำราญ สร้างสันติ เผ่าลัวะมาจากหมู่บ้านห้วยน้ำโป่ง วัตถุประสงค์คือต้องการ
ให้มีที่พักสำหรับนักเรียนในหมู่บ้านที่ได้มาอยู่ได้ไม่นานประมาณ 1-2 ปี ได้ย้ายไปที่แม่ฮ่องสอนหอพัก
คริสต์

2. ปี พ.ศ. 2530 นายศรีสุนทร อินแก้ว มาจากเสริมงาม จังหวัดลำปาง มาเป็นภาร
โรงอำเภอ นางสายัน ทำอินแก้ว อยู่ถึงปัจจุบัน

3. หมอสมบัติ เลาหมี่ เมื่อปี พ.ศ. 2531 – 2532 ได้ย้ายมาจากบ้านแม่หม
ลือชอ และภรรยาชื่อมะแอ มาจากบ้านผาเจริญ อยู่จนถึงปัจจุบัน

4. นายศรีนวล และภรรยา นางสุพิศ ชันธิ ย้ายมาจากบ้านป่าชี้ อำเภอแม่
แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ย้ายมาอยู่ที่สบป่อง เมื่อปี พ.ศ. 2533 ประกอบอาชีพขายไอศกรีม และทำการ
เกษตร

5. จำสมบัติ อินทสิทธิ์ ย้ายมาจากจังหวัดกำแพงเพชร มีภรรยาชื่อนางนุ้ย
อยู่สบป่อง ได้เข้ามาอยู่เมื่อปี 2537

6. นางปู้ - นายมัน (บัตรสีฟ้า) ทั้งสองเข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2537 อาศัยอยู่
ในที่อาจารย์สายทอง

3.1 นายหล้า นางต๋อง เข้ามาอยู่เมื่อปี 2529

3.2 นายทุน - นางสาว เข้ามาอยู่เมื่อปี 2529

3.3 นายจรงค์ สะเนะ นางสาวแอ สะเนะ เข้ามาอยู่เมื่อปี 2543 อาศัยอยู่ที่ของ
นายศรีสุนทร

3.4 นายจาย - นางนาง เข้ามาอยู่เมื่อปี 2537

3.5 นายอิงพร นางมั่ง เข้ามาอยู่เมื่อปี 2543 อาศัยอยู่ที่ของนายปาย (อยู่อำเภอ
ปาย)

- 3.6 นายหม่อง อยู่บ้านแม่โก เข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2542 อาศัยที่ ปายสำราญ
- 3.7 นายหลวง เข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2536 อาศัยอยู่ที่ของนายจ๊ะ
- 3.8 นายเหลือง - นางสาว เข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2545 อาศัยอยู่ที่ปาย
- 3.9 นายสาม - นางคิด เข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2529 อาศัยอยู่ที่จางค์เป็นตำรวจ
- 3.10 นายเขียว - นางเต็ง เข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2537 อาศัยอยู่ที่ของครูประวิทย์
เชียงใหม่
- 3.10 นายเอนมั่น - นางหญิง อาศัยอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2529 อาศัยอยู่ที่ของ
ครูประวิทย์ เชียงใหม่
7. ครูตุ้ย - ครูวันเพียร เข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2546 ครูตุ้ยสอนอยู่ที่โรงเรียน
บ้านลูกข้าวหลาม มาจากอีสาน ครูวันเพียร สอนอยู่ที่โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า มาจากจังหวัดเชียงราย
8. นายนิพนธ์ พชรอังกุล เข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2545
9. นายสุทัศน์ มาจากแม่ใจ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สร้างบ้านไว้เมื่อปี
พ.ศ. 2532
10. นางภัทร แต่งงานกับตำรวจ มาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2541
11. ปีม้น้ำมัน สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2546 (ของนายกระจาง สมชายชาติรี)
12. อร - นิต สร้างเมื่อปี 2546

ทรัพยากรธรรมชาติ "ในชุมชน ดิน น้ำ ป่า ถ้ำ"

สภาพดินทั่วไปของบ้านแม่กลางจันทร์ เป็นดินร่วนปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะ
สำหรับทำสวน / ทำไร่ / ทำนา เป็นอย่างดี ทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน มีแม่น้ำลำไหลลงมาจากทางทิศตะวันออก
ออกเฉียงเหนือ ผ่านกลางหมู่บ้านแม่กลางจันทร์ ไหลลงสู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ แม่น้ำลำอยู่ในอาณา
เขตของบ้านแม่กลางจันทร์ ประมาณ 2 กิโลเมตร แม่น้ำลำอยู่ในระหว่างหุบเขาโดยแม่กลางจันทร์ และ
ดอยหนองแดง น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ ไหลตลอดปี และได้เป็นประโยชน์ให้กับชุมชน โดยรอบใช้ในการ
เกษตรอย่างเพียงพอในทุกฤดู พร้อมกันนั้นในอดีตบริเวณบ้านแม่กลางจันทร์เป็นป่าดงดิบ และมีต้นไม้ใหญ่
ในทุกทิศ และรอบหมู่บ้าน / ชุมชน มีการทำลายป่าตั้งแต่ที่มาก่อตั้งหมู่บ้านแม่กลางจันทร์ เหตุจากการทำ
ไร่หมุนเวียนบางส่วน และจากการที่มีประชากรเพิ่มขึ้นก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดน้อยลง
ในกรณีการใช้ทรัพยากรป่าชุมชนที่บริเวณรอบของบ้านแม่กลางจันทร์ ก็ได้มามีการนำไปใช้บ้างบางส่วน

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมชุมชนเมือง ซึ่งเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของสภาพพื้นที่ชุมชนและจิตสำนึกในชุมชนที่ต่างกัน

ชุมชนแม่กลางจันทร์ยังมีถ้ำผีแมน เป็นสมบัติของชุมชนแม่กลางจันทร์ ถ้ำแม่กลางจันทร์จะติดกับทางหลวงหมายเลข 1095 กิโลเมตรที่ 58 เป็นที่รู้จักทั่วไปของนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่ชื่นชอบธรรมชาติและศึกษา

สถานการณ์ปัญหา

ในถ้ำแม่กลางจันทร์ ยังพบโลงไม้สักอยู่ภายในถ้ำทั้ง 3 ถ้ำซึ่งชาวบ้านเรียกโลงไม้สักนี้ว่า "โลงผีแมน" ซึ่งเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้นยังไม่มีข้อสรุปในเชิงของผลการพิสูจน์ นับว่าเป็นสมบัติหรือทุนทรัพย์ของบ้านแม่กลางจันทร์ แต่ชาวบ้านเองยังไม่ได้เห็นความสำคัญของทรัพยากรนี้ในเชิงของการแสวงหาประโยชน์จากถ้ำหรือ เรียกว่าการแปรรูปให้เป็นทรัพย์หรือรายได้ ด้วยเหตุนี้เองจึงส่งผลถึงความรู้สึกไม่เป็นเจ้าของ จึงไม่มีการเข้าไปดูแลรักษาถ้ำนี้ของชาวบ้านแม่กลางจันทร์

แนวทาง / ความรู้ใหม่

ปัจจุบันทางด้านผู้นำหมู่บ้าน และชาวบ้านบางส่วนได้รู้และเห็นสถานการณ์ปัญหานี้จึงคิดหาแนวทางในการจัดการ แต่ยังไม่ขาดประสบการณ์ความรู้ วิธีดำเนินการ ขั้นตอนการดำเนินการอย่างเป็นระบบ และจึงอยากขอการสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือภายนอก เช่นด้านความรู้การจัดการฯ หรือรูปแบบและวิธีการจัดการที่ดี ฯลฯ

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า ถ้ำ)

ดิน การถือครองที่ดินในชุมชนแม่กลางจันทร์ จะถือครองในลักษณะจับจอง ยังไม่มีกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย ส่วนมากจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกิน พื้นที่ทำกินของชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์ส่วนใหญ่จะอยู่ที่บริเวณหมู่บ้าน และที่บ้านไร่เป็นที่นา มีอยู่ 4 ราย กรณีการทำการเกษตรชุมชนจะเน้นเฉพาะพืชเศรษฐกิจ และยังไม่ได้นำมาถึงความเสื่อมโทรมของดิน

น้ำ แม่น้ำลำปางเป็นสายน้ำสำคัญสำหรับชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนจะใช้อุปโภค - บริโภค และการเกษตร นอกจากการจะได้ใช้ประโยชน์จากน้ำโดยตรงแล้ว แม่น้ำลำปางยังเป็นแหล่งให้อาหารให้กับชุมชนด้วย เช่น หาดปลา , ปู , หอย , กุ้ง , กบ สถานการณ์ที่ผ่านมาบ้านแม่กลางจันทร์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใกล้กับชุมชนรอบข้างอีกมากมายที่มาใช้ประโยชน์จากน้ำลำปาง อาทิเช่น ชุมชนบ้านสบป่อง บ้านหนองตอง บ้านน้ำฮู บ้านแม่หมูไทยใหญ่ บ้านแม่หมูลีซอ ที่มาจากหลากหลายชนเผ่า ซึ่งต่างก็มาหาสัตว์น้ำในแม่น้ำลำปาง โดยวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้ได้สิ่งที่ต้องการมากที่สุด โดยไม่ได้ตระหนักในความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธี เปือ , ระเบิด , ขีดยอด จึงเป็นเหตุให้สัตว์น้ำลดลงอย่างเห็นได้ชัด

ชุมชนได้เกิดความตระหนักขึ้นมา จึงคิดหาแนวทางช่วยกันอนุรักษ์ เพื่อจะได้มีสัตว์น้ำยังคงอยู่คู่กับแม่น้ำ
ลำต่อไป จึงได้ประกาศเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำบ้านแม่กลางจันทร์ เป็นจุดทั้งหมดแบ่งเป็น 3 จุด ดังนี้

จุดที่ 1 ระยะ 100 เมตร เริ่มจากหลังบ้านจำวงศ์ จนถึง แปลงที่ดิน สจ.จิระเดช

จุดที่ 2 ระยะ 50 เมตร จากบ่อน้ำโรงพยาบาลปางมะผ้า จนถึงสะพานไม้

จุดที่ 3 ระยะ 100 เมตร จากฝาย (ชล.) ขึ้นมาสุดที่ป่า

รวมระยะทั้งหมด 250 เมตร ได้ประกาศเป็นทางการให้กับชุมชนรอบข้าง ส่วนราชการ เมื่อวันที่ 6
กุมภาพันธ์ 2546

* ข้อห้าม ห้ามจับปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ทุกชนิด ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ทั้ง 3 จุด
ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด ๆ

* นอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ ห้าม ชีต , เบื่อ , ระเบิด หากฝ่าฝืน

- ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ ปรับสัตว์น้ำทุกชนิด ตัวละ 500 บาท

- ชีต ปรับ 5,000 บาท ต่อคน

- เบื่อ ปรับ 10,000 บาท ต่อคน

- ระเบิด ปรับ 3,000 บาท ต่อคน

หมายเหตุ

● มีรางวัลนำจับแบ่งส่วน ดังนี้

ปรับได้ 10,000 บาท ให้นำจับได้ 3,000 บาท

ปรับได้ 5,000 บาท ให้นำจับได้ 1,000 บาท

ปรับได้ 3,000 บาท ให้นำจับได้ 500 บาท

โดยมีผู้นำคณะกรรมการหมู่บ้านแม่กลางจันทร์ เป็นผู้ดำเนินการดูแล ร่วมกับชุมชนแม่กลางจันทร์

ป่า ป่าในชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์ ซึ่งปัจจุบันไม่มีการทำไร่หมุนเวียน ดังในอดีตจึงรู้ได้ชัด
ในชุมชนว่าส่วนใดเป็นป่า ส่วนไหนเป็นพื้นที่ทำกิน ป่าในชุมชนจะมีอยู่ทางทิศตะวันตก และทิศตะวันออก
ของบ้านแม่กลางจันทร์ ทิศตะวันตกนอกเขตพื้นที่ทำกินก็จะเป็นป่าที่เป็นดอยแม่กลางจันทร์ จนถึงเขตติดต่อ
ระหว่างชุมชนบ้านไร่ / น้ำบ่อสะเป ทิศตะวันออกจะเริ่มจากนอกเหนือจากสถานที่ราชการ / สำนักงานของ
รัฐ แล้วก็จะจะเป็นพื้นที่ป่าของชุมชน จนถึงดอยหนองแดง กรณีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนยังไม่มี
การแบ่งขอบเขตของพื้นที่ สามารถนำมาใช้สอยได้ในทุกพื้นที่ อาทิ ไม้ที่สร้างบ้าน / ทำรั้ว / ของป่า / จักสาน /
เห็ด / หน่อไม้ และลำสัตว์ ไข่มดแดง

พื้นที่ป่าทางทิศตะวันตกของบ้านแม่กลางจันทร์ เขตพื้นที่ป่าทั้งหมดที่มีอยู่
ประมาณ...1.000.ไร่ เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าของชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์ ในเขตพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์

ป่าหลากหลายชนิด แต่ที่ชุมชนพอรู้จำนวนและต้องการอนุรักษ์หลัก ๆ นั้น ได้แก่ ลิง , ชะนี ลิงมี 600 กว่าตัว ชะนีมี 9 ตัว

กฎข้อห้ามในเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า

1. ห้ามจับ ล่า ยิง สัตว์ป่าทุกชนิด ในเขตพื้นที่อนุรักษ์
2. ฝ่าฝืน สัตว์ป่าทั่วไป ตัวละ 1,000 บาท ตระกูลลิง และชะนี ตัวละ 5,000 บาท และจับดำเนินคดี กับเจ้าหน้าที่ป่าไม้

ถ้า ถ้าแม่กลางจันทร์มีอยู่ 3 ถ้าด้วยกัน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ระยะทางจากหมู่บ้าน 500 เมตร

ถ้าที่ 1 มีโรงฝึแมน 3 โลง

ถ้าที่ 2 มีโรงฝึแมน 3 โลง

ถ้าที่ 3 มีโรงฝึแมน 7 โลง

สถานการณ์คือ ชุมชนไม่ได้ประโยชน์อะไรจากถ้า เพราะยังไม่มีจัดการ ข้อสังเกตจากชุมชน ถ้าในอดีตจะไม่มีผู้คนให้ความสนใจเท่าไร คงเป็นธรรมชาติและไม่มีใครจะต้อง แต่ปัจจุบันในถ้า มีแต่รอยขีด ขีดเขียน วาดรูปต่าง ๆ ทำให้เสียธรรมชาติในถ้า "ซึ่งต้องการหาแนวทางแก้ไขด่วน"

น้ำตก น้ำตกหลังบ้านจะมีน้ำไหลออกจากฐานในฤดูฝน/ทุกปี ประมาณเดือนมิถุนายน - กันยายน ไหลลงชนกับแม่น้ำลง ระยะทางที่ไหลลงสู่แม่น้ำจะมีชั้นน้ำตกได้เห็นกันเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเฉพาะฤดูฝน (ตัวแทนทรัพยากร ผู้ช่วยศรีนวล ชันธิ)

การเกษตรและอาชีพ

เดิมชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์ยังยึดอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นอาชีพหลัก และมีการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริม ส่วนมากผลิตเพื่อการยังชีพ ผลผลิตที่เหลือจากการยังชีพก็จะนำไปขายเป็นรายได้ และเลี้ยงสัตว์

พื้นที่ที่ทำ	คร่าวเรือนละ	พื้นที่ปลูก	ผลผลิต / ปี
การทำนา / คร่าวเรือน	1 - 4 ไร่	ข้าว	200 - 400 ถัง
การทำไร่	2 - 5 ไร่	ข้าว	150 - 300 ถัง
การทำไร่	2 - 3 ไร่	ข้าวโพด	200 - 300 ถัง
การทำสวน	1 - 2 ไร่	พืชผัก/พืชเศรษฐกิจ	1,000 - 10,000 บาท ต่อครัวเรือน

หมายเหตุ แต่เดิมครัวเรือนที่มีน้ำก็จะพออยู่พอกิน แยกเป็นครัวเรือนที่มีแต่ไร่ ไม่มีนา ก็
ต้องหาอาชีพเสริมด้วย การรับจ้าง

พันธุ์ที่ปลูก ต่างจากพันธุ์ปัจจุบัน แต่เดิมใช้พันธุ์พื้นเมือง ปัจจุบันใช้พันธุ์ส่งเสริม กข.21

วงจรการผลิต ต่อปี ปัจจุบัน

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
นาข้าว					ไถ กล้า ปลูก เก็บเกี่ยว																				
หอม กระเทียม												ปลูก เก็บเกี่ยว													
พริก	--1 รุ่น-										-- 7 รุ่น -														
	- 2 รุ่น-																								
	- 3 รุ่น -																								
ข้าวโพด	---1---																								
พื้น เมือง	---2---																								
	- ---3---																								
	-----4-----																								
พืชผัก สวนครัว	-----																								
สัตว์เลี้ยง ไก่																									
หมู เป็ด																									

เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง หลังจากที่มีการสร้างถนนทางหลวงหมายเลข 1095 ทำให้มีความเจริญเข้ามา
การคมนาคมสะดวกสบาย และเริ่มมีชุมชนพื้นราบ ชุมชนเมือง เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอปางมะ
ผ้ามากขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมาทำให้ระบบเศรษฐกิจทางสังคมดีขึ้นจากเดิมที่ชุมชนปลูกผลผลิตไว้
ยังชีพแต่กลับสามารถขายเป็นรายได้และเริ่มมีการปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นผลให้ชุมชนเริ่มที่
จะแสวงหาปัจจัยในชีวิตที่ต้องพึ่งพามากขึ้นตามกระแสความเจริญของสังคม ระบบการเกษตรที่มุ่งแต่จะ
ทำรายได้เป็นผลทำให้พันธุ์พืชของชุมชนถูกปรับเปลี่ยนไปเน้นพืชเศรษฐกิจความเปลี่ยนแปลงเห็นได้ชัดอีก
อันหนึ่ง คือจากที่ชุมชนเคยเลี้ยงควายไว้ไถนาแต่กลับขายควายแล้วซื้อรถไถมาไถนา

ปัจจุบันชุมชนในหมู่บ้านแม่กลางจันทร์มีเพิ่มมากขึ้นจากหลากหลายสาขาอาชีพต่าง ๆ มา
อยู่ร่วมกันแต่ไม่มีพื้นที่ทำกินบุคคลที่ไม่มีพื้นที่ทำกินเหล่านั้นส่วนมากจะรับจ้างตามแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น
เป็น ก่อสร้าง,สร้างบ้าน,ทำสวน,ไถนา เพื่อเป็นการเลี้ยงชีพของตนผู้ที่มีพื้นที่

ทำกินเป็นนา 4 ครัวเรือน

ค้าขาย - ไ่ว่	5	ครัวเรือน
รับราชการ	6	ครัวเรือน
รับจ้างทั่วไป	13	ครัวเรือน แยกเป็นส่วนฐานระดับฐานะดีไม่มีเลยครัวเรือน

ที่อยู่ในชุมชนจะมีระดับฐานะปานกลางมีอยู่ 15 ครัวเรือน ที่มาของรายได้จาก

1. รายได้จากเงินเดือนประมาณ 20,000 - 40,000 บาท / ปี กลุ่มรับราชการ
2. ค้าขายและขายผลผลิตจากไร่ 30,000 - 40,000 บาท / ปี กลุ่มพ่อค้า
3. กลุ่มทำนาปลูกข้าว ได้ 600 - 700 ถัง / ครัวเรือน/ปี

กะหล่ำรายได้ 10,000 - 100,000 บาท / ปี ชายสัตรีเลี้ยงรายได้ 2,000 - 3,000 บาท / ปี

การเกษตรแบบชาวบ้านที่ทำอยู่ปัจจุบันซึ่งมีเงื่อนไขและข้อจำกัดอยู่ที่ต้องลงทุนสูงตั้งแต่ซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา ซึ่งชาวบ้านเองก็ไม่สามารถหาที่ไหนมาได้ ผลตัวเองก็ไม่เป็นเมื่อปลูกและได้ผลผลิตออกมาแล้วก็แหล่งตลาดไม่มีราคาอีกราคาเราไม่ใช้ผู้กำหนดแต่มีอยู่ที่พ่อค้า ซึ่งเหล่านี้เป็นข้อจำกัดอันหนึ่งที่ทำให้ชุมชนต้องทำมากแต่ไม่พอกินขายผลผลิตที่ได้จากการเกษตรแล้วก็ไม่เหลืออะไรเลย

กรณีถ้าจะปรับปรุงโดยนำความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีอยู่พร้อมทั้งทรัพยากรของชาวบ้านเองมาประยุกต์ให้เข้ากับเรื่องของเกษตรชีวภาพซึ่งจะใช้ต้นทุนในการผลิตน้อยลงและอีกทั้งจะเป็นการปรับปรุงสภาพดินให้ดียิ่งขึ้นได้ และชุมชนสามารถทำการเกษตรอย่างยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

วิธีการรักษาพันธุ์ข้าวโพด (พันธุ์พื้นเมืองของม้ง)

สถานที่ปลูกต้องปลูกให้ไกลจากพันธุ์อื่น ๆ หรือระยะเวลาออกจะไม่ให้ตรงกับพันธุ์อื่น ๆ ที่ปลูก หรืออาจปลูกเฉพาะแปลงไม่ให้มีพันธุ์อื่นผสม ป้องกันพันธุ์กลาย

การเก็บรักษา

- ตากแห้งสนิทแล้วไม่แกะเปลือก นำไปไว้บนเตาไฟที่มีควัน เพื่อป้องกันไม่ให้แมลงกัด / ไก่กิน / หนูกิน

ข้อดี พันธุ์ข้าวโพดพื้นเมืองม้ง มีรสชาติที่นุ่ม / อร่อย / หวาน / มีกลิ่นหอม / มีลูกค่านิยมทานเยอะ / ปลูกได้ทุกฤดู / สามารถเสริมรายได้ให้กับครอบครัว ไม่เสียต้นทุนในการปลูกมาก / ปลูกง่าย / ผลผลิตดี

** ตัวแทนประเด็นการเกษตร นายจ๊ะ

วัฒนธรรมประเพณีชุมชน

ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อในชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์ หลักความเชื่อในศาสนาคริสต์ มีทั้งหมด 7 หลังคาเรือน และ (ไทยใหญ่) ไต - เมือง อยู่ในศาสนาพุทธ มีอยู่ 19 หลังคาเรือน ไทยใหญ่ - เมือง 19 หลังคาเรือนนั้น ได้เข้าพิธีและขึ้นวัดที่วัดสบป่อง เผ่าม้ง - คริสต์ จะไปเข้าโบสถ์ที่บ้านแม่หมู (คริสต์จักรปางมะผ้า) ชุมชนเผ่าม้ง - คริสต์ ถึงแม้ได้ละทิ้งหลักความเชื่อที่ตนเคยมีมาในอดีต แต่ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นม้งไว้เช่น ภาษาพูด ชุดแต่งกาย และเทศกาลต่าง ๆ ตามปฏิทินของชนเผ่าม้ง

ประเพณีรอบปีที่สำคัญของม้ง

การขึ้นปีใหม่

ปีใหม่ม้งจะเป็นต้นเดือนมกราคม ช่วงระหว่างวันที่ 5 - 10 จะจัดขึ้น 3 วัน วันปีใหม่ม้งจะมีการใส่ชุดประจำเผ่าของม้ง และมีการตำข้าวปึก ข้าวปึกจะกินกับน้ำอ้อย และน้ำร้อน เป็นอาหารว่าง

ขั้นตอนในการตำข้าวปึก

การตำข้าวปึกของม้งซึ่งจะมีลักษณะต่างจากเผ่าพันธุ์อื่น ๆ ม้งจะใช้ไม้ที่เป็นคล้ายลักษณะรางหญ้า วัว, หมู แล้วจะใช้ไม้ตี ไม้ที่ตีก็เหมือนฆอน การตีข้าวปึก ฟันของม้งไม่ได้ใช้งาและน้ำมันใด ๆ ในการป้องกันไม่ให้ติดเครื่องมือเครื่องมือที่ใช้

ชุดประจำเผ่า

ชุดประจำเผ่าของม้ง จะมีลักษณะคล้ายของชุดประจำเผ่าเผ่า.....แต่มีราคาที่แพงกว่า ชุดธรรมดาไม่แต่งเสริมเงินประดับสิ่งอื่น ๆ

ชุดผู้หญิงธรรมดา ราคา 5,000 - 10,000 บาท / ชุด

ชุดผู้ชายธรรมดา ราคา 5,000 บาท / ชุด

เสริมเงินเก่าประดับ ราคาชุดละ 10,000 - 20,000 บาท ทั้งชุดชายและหญิง เหตุที่ชุดราคาแพงเพราะต้องใช้เวลาเย็บนาน และเสียเวลาในการถักดอก ซึ่งต้องฝีมือละเอียด ชุดเสื้อผ้าสามารถทำกันเองได้ ถ้าเป็นเผ่าม้งสตรีที่เป็นม้งก็ต้องเย็บเป็นทั้งเสื้อและกางเกง ในวันปีใหม่ม้งจะมีการละเล่น , การเที่ยวหาญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง

ประเพณีในครัวเรือน

ประเพณี "ฮูฟรี"

เดิเด็กเกิดได้ 3 วัน จะทำการเรียกขวัญและตั้งชื่อ อุปกรณ์ที่ใช้ มีไม้สองกิปถ้าเอามาประกบกันแล้วก็มีลักษณะวงรีคล้ายลูกโซ่พอเอาไม้ปล่อยลงพื้นแล้วจะดูว่าหางยทั้งสองกิป หรือหาง

หนึ่ง คว่าหนึ่ง ชื่อที่เราต้องการเราอธิฐานในใจไว้ก่อนว่า “ถ้าลูกผมชื่อสมชายก็ขอให้ไม่หงายทั้งคุณะ” ถ้า
ไม่กี่เปลี่ยนชื่อไปเรื่อย ๆ จนตรงกับที่เราอธิฐานเอาไว้ ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องของการเสี่ยงโชค

การแต่งงาน

เมื่อชายและหญิงมีใจชอบพอกัน จะเอาผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย และญาติพี่น้องสองฝ่ายมาคุย
กัน เพื่อหาข้อตกลงเรื่องเงื่อนไข ของหมั้น ของขวัญ

ชายและหญิงมีใจชอบพอกันทั้งสองฝ่าย สามารถจุดไปอยู่ด้วยกันกับฝ่ายชายก่อนก็ได้
แต่ต้องแจ้งข่าวให้ฝ่ายหญิงทราบช่วงภายใน 12 ชั่วโมง นับตั้งแต่หญิงสาวได้หายจากบ้าน กรณีฝ่ายผู้
ใหญ่ของฝ่ายชายเห็นชอบที่อยากให้หญิงสาวมาเป็นสะใภ้ ผู้ใหญ่สามารถไปจัดการทั้งเรื่องสินสอดของ
หมั้นไว้ก่อน โดยตัวลูกชายเองไม่รู้ แล้วรับว่าที่สะใภ้มาอยู่ที่บ้านได้เลย หากแต่ลูกชายไม่ชอบสามารถคืน
หญิงสาวกลับไปคืนได้ โดยไม่ต้องเสียค่าสินสอดฟรี ๆ

ค่าสินสอดในการใช้หมั้น

มังเขียวใช้เงิน 4 แผ่น คิดเป็นเงิน แผ่นละ 3,000 x 4 = 12,000 บาท

มังขาวใช้เงิน 8 แผ่น คิดเป็นเงิน แผ่นละ 3,000 x 8 = 24,000 บาท

หมายเหตุ จะไม่ใช้เงินสดหมั้นกัน

สิ่งที่ต้องเตรียมในงานแต่งงาน

- หมูฝ่ายชายต้องเป็นหมูดำ แล้วสุกแต่พอตาจะเป็นผู้เลือกเอา
- ฝ่ายหญิงก็หมู 1 ตัว ไม่ใหญ่เกินไป และไม่เล็กเกินไป "พองาม"
- ฝ่ายชายต้องเตรียมไก่ 2 คู่ และอาหารอื่น ๆ สำหรับนำไปกินระหว่างทางที่ไปขอ
เจ้าสาว ทั้งขาไปและขากลับ จึงจำเป็นต้องเป็นสองชุดทั้งอาหารและไก่

หมายเหตุ ถึงแม้บ้านเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะอยู่ใกล้แค่ไหนก็ต้องกินข้าวปลาอาหารระหว่าง
ทางทั้งขาไปและขากลับ

ข้อสังเกต

รอบคอบ / ขยันในการเตรียม / รู้จักวางแผน / การไปสุ่ขอเจ้าสาว พอถึงบ้านเจ้า

สาวต้องคุกเข่าคำนับขอกับญาติของฝ่ายหญิง แต่ละคนจนได้รับอนุญาต หรือรับคำหรือยินยอมกันทุก ๆ
คนแล้ว จนญาติฝ่ายหญิงยอมหมด หากญาติฝ่ายหญิงมีมากก็จะเจ็บหัวเข่ามาก และต้องทนให้ได้กับ
ความเจ็บปวด

ข้อสังเกตเป็นการ "พิสูจน์ถึงความอดทนของผู้เป็นชาย"

งานศพ ในอดีตหากมีการเสียชีวิต จะนำผู้เสียชีวิตไว้บนแคร่ ขึ้นตอน จะนำไม้ไผ่มาสานทำแคร่ แล้วนำศพมาวางบนแคร่ แล้วเอาแคร่ไปไว้บนขอนไม้ นำผ้ามาห่มตัว ผู้มีฐานะดีก็จะไว้ศพถึง 9 วัน ฐานะไม่ดีจะไว้ประมาณ 3 วัน

ศพเสียชีวิตใหม่ก่อนจะนำไปวางบนแคร่ต้องล้างหน้าศพก่อน 3 ครั้งมีการเป่าแคน ตีกลอง 3 วัน 3 คืน ต้องจ้างคนเป่าแคน ค่าจ้างคนเป่าแคนจะเป็นกระดูกเนื้อวัวที่เจ้าภาพฆ่า เนื้อคอกาหลัง

ในงานศพจะมีการฆ่าวัวตัวใหญ่ ขาทั้ง 4 ขา คนอื่นจะขอเอาไป ปัจจุบัน ไม่จำเป็นจะต้องใช้วัวเอาเท่าที่มี หากมีผู้เสียชีวิตในครัวเรือนใด ก็จะมีพี่น้องเป็นผู้ช่วยส่ง / บอกข่าวไปยังผู้ที่อยู่ไกล ขอให้กลับมาเร็วด้วยที่สุด และเชิญอาจารย์หรือผู้นำศาสนาคริสต์ในพื้นที่ เชิญมาอธิษฐานเพื่อผู้ที่เสียชีวิตแล้วได้มีส่วนอยู่ในแผ่นดินของพระเจ้า

การดูแลสถานที่ฝังศพ "ฮงซ้อย"

ถ้าเขาใหญ่ลูกหนึ่งมีสันดอยหลาย ๆ สัน ก็จะเลือกเอาสันดอยที่อยู่กลางที่สุด หากกรณีไปฝังศพไว้ที่มีเขาสูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่เท่ากัน เชื่อกันว่าข้างหน้าลูกหลานจะมีฐานะไม่เท่ากัน หลังฝังศพแล้วจะมีการทำบุญ 3 ปี / 1 ครั้ง

การดูแล "ฮงซ้อย"

- จะมีการไปดูแลในเดือนเมษายนทุก ๆ ปี ๆ ละ ครั้ง
- จะเป็นหน้าที่ของลูก ๆ และหลาน ๆ

การขึ้นบ้านใหม่

อดีตต้องเชิญผีเข้ามาอยู่ในบ้านเพื่อผีจะได้คุ้มครองบ้าน

- ขึ้นเสาเสร็จก็จะกินเลี้ยงกัน ตั้งแต่ตอนสร้างบ้านใหญ่ ๆ จะเรียกเพื่อ ๆ

พี่น้องมากินเลี้ยงในการสร้างบ้านใหม่ และจะสร้างต่อจนเสร็จ เป็นบ้านเรือนสมบูรณ์แล้วก็จะเชิญผู้อาวุโสญาติพี่น้อง เพื่อฝูง มาที่บ้านกินเลี้ยงกันอีกครั้ง พร้อมกันนั้นอาจจะมีการถวายพรเล็กน้อย จะกินเลี้ยงกัน 1 วัน และ 1 คืน

การขึ้นบ้านใหม่แบบคริสต์

จะใช้วิธีแบบเดียวกันในการกินเลี้ยง และมีอาจารย์ผู้นำศาสนา เป็นผู้ดำเนินการถวายพรขอพระพรจากพระเจ้าให้บ้านใหม่นี้ได้รับพระพรและขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากบ้านใหม่หลังนั้น

ประเพณีเปลี่ยนชื่อ มังทุกคนที่ถึงวัยกลางคน ที่มีความสามารถในการพึ่งตัวเองโดยไม่พึ่งพ่อและแม่ในการดำรงชีพ และมีบ้านเรือนเป็นของตนเองแล้ว ก็จะได้รับเปลี่ยนชื่อกันทุกคน ชื่อในภาษาของตนอาจจะเปลี่ยนใหม่ทั้งหมด หรืออาจจะเสริม หรือเพิ่มขึ้นจากเดิม 1 คำ

ชายที่ได้รับการเปลี่ยนชื่อใหม่นั้น จะมีสง่าราศรี และเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี มีอิสระในตัว การเปลี่ยนชื่อนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการตั้งตัวของบุคคลนั้น ๆ ส่วนใหญ่แล้วอายุในระหว่าง 20 - 30 ปี ความหมายคืออยากจะบอกถึงความเย็น และหมั่นเพียรของชายผู้นั้น ข้อสังเกตคือเป็นการเชิดชูผู้ขยันหมั่นเพียรได้รับสง่าราศรี

ผู้รู้หรือผู้มีฝีมือในชุมชน

1. ช่างตีมีด นายจ๊ะ
2. ช่างจักสาน นายหย่า
3. หมอสมุนไพร นายหย่า + ลุงจ๊ะ
4. หมอตำแย นางพั่ว
5. ช่างตัดเย็บชุดเสื้อผ้า_นางพั่ว,นางว้าง,นางเม,นางม้าย,นางยั้ง,นางเหม,นางนึ่ง,นางสุรีย์,นางนุช, นางสุมาลี
6. ช่างตัดเย็บผ้าไทย ฉลุ – หมวกไหมพรม_นางสะเอ
7. ช่างไม้ – ช่างปูน นายชำนาญ แซ่หัน,ผู้ช่วยศรีนวล ชันธิ ,นายทุน
นางจรงค์ กระแนะ,นายลิ๊ะ,นายจิ่งนะ

** ผู้ประสานงานประเด็นวัฒนธรรม

- นายหย่า (ม้ง) - ผู้ช่วยศรีนวล (เมือง)
- นายทุน (ไต) - นายจรงค์ (ไต)

3.บ้านสบป่อง

หมู่ที่ 1 ตำบลสบป่องอำเภอปางมะผ้าจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติชุมชน

บ้านสบป่องเป็นหมู่บ้านของชนเผ่าพื้นเมืองภาคเหนือ หรือคนล้านนาผสมผสานกับชน
เผ่าไทใหญ่ (ไต) และคนไทยภาคกลาง

คำว่า **"สบป่อง"** เป็นภาษาไทยใหญ่ คำว่า **"สบ"** แปลว่า **"ปาก"** คำว่า **"ป่อง"** แปลว่า **"ทะเล"** หรือ **"บรจบ"** ฉะนั้นคำว่า **"สบป่อง"**จึงหมายถึงจุดที่แม่น้ำหรือลำห้วยไหลมาบรรจบกันเรียกว่า
สบป่อง (จุดที่ลำห้วยแม่อุ้มองไหลมาบรรจบกับน้ำลาง)

บ้านสบป่อง แต่เดิมนั้นพื้นที่บริเวณแห่งนี้เป็นที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์มาก ไม่มี
บ้านเรือนหรือผู้คนอาศัยอยู่ เป็นทางผ่านหรือจุดพักแรมของผู้คนที่เดินทางจากอำเภอปายไปยังตัว
จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งสัญจรโดยวิธีการเดินเท้า (ซึ่งเป็นเส้นทางเดียวที่ใช้สัญจร)

ต่อมาในปี พ.ศ.2500 ได้มีชาวบ้านจากอำเภอปาย ได้เดินทางเข้ามาล่าสัตว์และหาของ
ป่าพบว่า ที่บริเวณนี้มีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูก และ อยู่อาศัย เนื่องจาก
มีพื้นที่บริเวณกว้างและอยู่ใกล้แหล่งน้ำ

กลุ่มคนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งพื้นที่บริเวณนี้คือ กลุ่มของนายตัน ใหม่ฟู,นายชื่น สุรินทร์,
นายตีบ,นายอินตา,นายจอยจาย กลุ่มคนเหล่านี้ได้อพยพมาจากบ้านทุ่งโป่ง อำเภอปาย เข้ามาตั้งบ้าน
เรือนอาศัยและบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ไร่,นา,สวน,เลี้ยงสัตว์

ในปีเดียวกันนี้ตำรวจภูธรได้เข้ามาตั้งสถานีตำรวจที่บ้านปางมะผ้า ซึ่งอยู่ทางทิศตะวัน
ตกเฉียงใต้ของบ้านสบป่อง ห่างออกไปประมาณ 7 กิโลเมตร และตั้งชื่อว่า สถานีตำรวจภูธรตำบลปาง
มะผ้า (ปัจจุบันคือบ้านท่าไคร้)

คำว่า **"ปางมะผ้า"** เป็นภาษาไทยใหญ่ คำว่า **"ปาง"** หมายถึง **"จุดพักแรม"** คำว่า
"มะผ้า" หมายถึง **"มะนาว"** **"ปางมะผ้า"** หมายถึง **"จุดพักแรมที่มีต้นมะนาวอยู่"**

ปี พ.ศ. 2509 ได้มีชาวบ้านจากบ้านแม่เย็น, บ้านแม่ฮี้ อำเภอปาย ซึ่งประกอบด้วย
ครอบครัวของ นายตีบ นวนคำ,นายหลู่ คำฟู,นายจายหลวง คำฟู,นางใบ มะลิดวง ได้อพยพย้ายเข้ามาตั้ง
บ้านเรือน และบุกเบิกที่ทำกิน ทำสวน ไร่ นา และเลี้ยงสัตว์ ที่บริเวณ "ป่าไม้แดง" ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก
เฉียงใต้ของบ้านสบป่อง ห่างออกไปประมาณ 5 กิโลเมตร และตั้งชื่อว่า บ้านป่าไม้แดง

ในระหว่างนั้น ชาวบ้านสบป่อง,บ้านป่าไม้แดง รวมทั้งชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ใน

บริเวณใกล้เคียง อาทิเช่น บ้านเมืองแพม (เผ่ากะเหรี่ยง) บ้านดอยอัน , บ้านน้ำริน (เผ่าลีซอ)ต้องเดินทางไปหาซื้อเครื่องอุปโภค-บริโภค ที่จำเป็นที่อำเภอปาย ซึ่งอยู่ใกล้ที่สุด (42 กิโลเมตร)การสัญจรในเวลานั้น ต้องใช้วิธีเดินด้วยเท้าเป็นหลัก การขนส่งสัมภาระต่างๆก็ต้องใช้ วัวต่าง,ม้าต่าง หรือแบกหามด้วยแรงคน เพราะถนนยังไม่มี

ต่อมาครอบครัวของนายตีบ นวนคำ พร้อมญาติพี่น้อง ได้อพยพย้ายจากบ้านปางไม้แดงมาอยู่ที่เด่นผา ซึ่งห่างจากบ้านปางไม้แดงเข้ามาใกล้กับบ้านสบป่องประมาณ 3 กิโลเมตร เนื่องจากใกล้กับพื้นที่ทำกินของตนเองและเรียกว่า " บ้านเด่นผา "

ปี พ.ศ. 2512 สถานีตำรวจภูธรตำบลปางมะผ้า ได้ย้ายมาตั้งสถานีฯ ที่บ้านสบป่อง เนื่องจากที่บ้านปางมะผ้าเป็นบริเวณพื้นที่ราบลุ่มต่ำ ถูกน้ำท่วมทุกปี เจ้าหน้าที่สถานีตำรวจและครอบครัวก็ต้องย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านสบป่องด้วย ได้แก่ครอบครัวของ จ.ส.ต.อินสอน ทาคำมา, จ.ส.ต.ผิน นาคน้อย ฯลฯ

ปี พ.ศ. 2517 ชาวบ้านสบป่องได้ทำการสร้างวัดขึ้น โดยการริเริ่มของ นายอ่อง อินหนุ่มและเพื่อน โดยนำเงินของตนเอง จำนวน 100 บาท เป็นทุนตั้งองค์ผ้าป่าและขอรับบริจาคสมทบจากชาวบ้าน รวบรวมได้ประมาณ 500 - 700 บาท เป็นค่าวัสดุ - อุปกรณ์ ในการก่อสร้าง ซึ่งชาวบ้านได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีจนแล้วเสร็จ

ในปีเดียวกันนี้ ทางกรมป่าไม้โดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้รับสัมปทานไม้ในพื้นที่ได้นำคนงาน ช้าง และ เครื่องจักรเข้ามาตัดไม้สักและชักลากไม้เพื่อรวมหมอน ต่อมาก็ได้ทำการตัดถนนจากอำเภอปายเข้ามาจนถึงบ้านสบป่อง และนำรถบรรทุกเข้ามาชักลากไม้ออกไป

ปี พ.ศ. 2519 ชาวบ้านปางไม้แดงและบ้านเด่นผา ได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านสบป่อง เนื่องจากบ้านสบป่องมีวัด และโรงเรียน สะดวกต่อการทำบุญและบุตรหลานได้มีโอกาสเรียนหนังสือ

หลังจากนั้นต่อมาก็มีผู้คนอพยพย้ายเข้ามาจากที่ต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งชาวบ้าน ส่วนราชการ, รัฐวิสาหกิจ เป็นเหตุให้ชุมชนขยายพื้นที่ออกไป จนถึงปัจจุบัน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านสบป่อง หมู่ที่ 1 เป็นที่ราบเชิงเขาติดกับแม่น้ำ มีพื้นที่ราบทั้งหมด 2053 ไร่ โดยประมาณแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย ไร่ ,พื้นที่นา,พื้นที่ไร่,สวน พื้นที่ป่าไม้

- ทิศเหนืออาณาเขตติดต่อกับบ้านนาหลวง ตำบลถ้ำลอด
- ทิศใต้อาณาเขตติดต่อกับบ้านหนองตองและบ้านแม่หมูลีซอ

- ทิศตะวันออกอาณาเขตติดต่อกับบ้านน้ำรินและพื้นที่ตำบลถ้ำลอด
- ทิศตะวันตกอาณาเขตติดต่อกับบ้านไร่และพื้นที่บ้านบ่อไคร้ตำบลปางมะผ้า

สภาพภาพการปกครอง

ปี พ.ศ. 2511 ถึง 2518 บ้านสบป่อง,บ้านเด่นผา,บ้านปางไม้แดง,บ้านหนองผาจำ เป็น หมู่บ้านบริวารของบ้านน้ำริน หมู่ที่ 7 ตำบลแม่ละนา (ปัจจุบันคือตำบลปางมะผ้า) อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีนายยี เลาลี เป็นผู้ใหญ่บ้านน้ำริน,นายประยูร ศรีอ่อน เป็นกำนันตำบลแม่ละนา

ปี พ.ศ. 2519 นายยี เลาลีผู้ใหญ่บ้านน้ำรินได้ลาออกจากตำแหน่ง จึงได้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้านขึ้นใหม่ โดยนายตีบ นวนคำ ได้รับการเลือกตั้ง

ปี พ.ศ. 2526 นายตีบ นวนคำ ได้ทำเรื่องขอแยกตำบลจากตำบลแม่ละนา และได้ลาออกจากตำแหน่งหลังจากเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ 8 ปี

ปี พ.ศ. 2527 ได้รับการอนุมัติให้แยกเป็นตำบลสบป่อง โดยมีนายอ่อง อินหนุ่ม เป็นกำนัน นายสนั่น สุปินะ เป็นสารวัตรกำนัน

ปลายปี พ.ศ. 2527 ตำบลสบป่องและตำบลแม่ละนาได้แยกจากอำเภอเมืองเป็นกิ่งอำเภอปางมะผ้าและแยกตำบลเป็น 4 ตำบลคือ ตำบลสบป่อง,ตำบลถ้ำลอด,ตำบลปางมะผ้า,ตำบลนาปู่ป้อม

ปี พ.ศ.2528 นายอ่อง อินหนุ่ม กำนันตำบลสบป่องได้ลาออกจากตำแหน่งนายสนั่น สุปินะ ได้รับเลือกเป็นกำนันจนถึงปัจจุบัน (2544)

ปลายปี พ.ศ. 2539 กิ่งอำเภอปางมะผ้า ได้รับการอนุมัติยกฐานะเป็นอำเภอปางมะผ้า จนถึงปัจจุบัน มีหมู่บ้านทั้งสิ้น 38 หมู่บ้านหลัก,15 หมู่บ้านบริวาร

๐ คณะกรรมการหมู่บ้าน (ปี พ.ศ. 2544)

- นายสนั่น	สุปินะ	ตำแหน่งกำนันตำบลสบป่อง
- นายตีบ	นวนคำ	ตำแหน่งสารวัตรกำนัน
- นางเพิ่มศรี	เจริญศรี	ตำแหน่งสารวัตรกำนัน
- นายนวน	ขันธิ	ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านสบป่อง
- นายสุทิพย์	เทพรัตน์	ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านสบป่อง
- นางนันทวรรณ	สายแก้ว	ตำแหน่งแพทย์ประจำตำบล
- นายอุทิศ	มาเผือก	ตำแหน่ง ผรส.
- นายศรีบุตร	คำฟู	ตำแหน่ง ผรส.

- นายสำราญ มะโนจิตต์ ตำแหน่งสมาชิก อบต. (ประธานบริหาร)
- นายนิยม ชุ่มฉิ ตำแหน่งสมาชิก อบต. บ้านสบป่อง
- นายสุขแก้ว มะโนจิตต์ ตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ
- จ.ส.ต.อินสอน ทาคำมา ตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ (ข้าราชการบำนาญ)
- ร.ต.ต.ประยูร ชัยลอม ตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ (ข้าราชการบำนาญ)
- ร.ต.ต.วสันต์ สุจีต่า ตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ (ข้าราชการบำนาญ)
- นางนภาพรณ วรษ์เดื่อน ตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ (ข้าราชการบำนาญ)

- **คณะกรรมการ 8 ฝ่าย** คือฝ่ายปกครอง,ฝ่ายป้องกันรักษาความสงบ,ฝ่ายพัฒนา,ฝ่ายสาธารณสุข, ฝ่ายสตรี,ฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรม,ฝ่ายการคลัง,ฝ่ายสวัสดิการและสังคม

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

หมู่บ้านสบป่องมีลักษณะที่ตั้งของที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินตั้งอยู่ในที่ราบเชิงเขาตั้งอยู่เป็นแนวยาวขึ้นลงตามหุบเขาสองข้างแม่น้ำลำห้วย ตามทิศเหนือ - ใต้

ลำห้วย

ลำน้ำลำ ไหลจากทางทิศเหนือผ่านหมู่บ้านสบป่องไปทางทิศตะวันตกไหลเข้าก๊ (ถ้าภูเขา)บริเวณบ้านไร่ ไปทะลุออกอีกด้านของภูเขาเรียกว่าถ้ำน้ำลำแล้วไหลลงไปบรรจบกับแม่น้ำของ เรียกว่า"สบป่องล่าง"

ลำห้วยแม่อุ่มองไหลจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้านผ่านมาบรรจบกับแม่น้ำลำทางทิศเหนือของหมู่บ้านเรียกว่า "สบป่องแม่อุ่มอง"

ลำห้วยแม่หมูไหลจากทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้านผ่านบ้านแม่หมูทางตอนท้ายไปบรรจบแม่น้ำลำ เรียกว่า "สบป่องแม่หมู"

การคมนาคม

มีถนนลาดยางถนนหลวงหมายเลข 1095 ผ่านหมู่บ้าน เป็นถนนที่เชื่อมต่อกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนผ่านอำเภอปางมะผ้าไปยังอำเภอปาย และ ยังไปจังหวัดเชียงใหม่ จากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ บ้านสบป่องอยู่ห่างจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนไปทางทิศเหนือ ระยะทาง 62 กม.

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ประชากร

หมู่บ้านสบป่องเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติอายุการก่อสร้างมาเพียง 44 ปี (ปี 2545)

ประชากรที่อาศัยอยู่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น ชาวพื้นเมืองทางภาคเหนือ (คนเมืองล้านนา) ชาวไทยใหญ่ (ที่ตั้งอยู่ติดอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนอพยพพร้อมกับไทยน้อยหรือไทยกลางลงมาตั้งประเทศไทย) ส่วนหนึ่งอพยพหลบหนีภัยสงครามจากประเทศพม่า(พ.ศ.2520 โดยประมาณ)และเข้ามาเพิ่มมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน,ชาวไทย(ไทยภาคกลาง) จีน ,จีนฮ่อ , ลีซอ ,มูเซอ ,ม้ง และกะเหรี่ยง เข้ามาประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ขายของชำ,เสื้อผ้า,ทำไร่,ทำสวน และรับราชการ เช่น ครู,หมอ,ตำรวจ , อื่นๆ ปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 924 คน 410 หลังคาเรือน ซึ่งสามารถแยกจำนวน ประชากรตามกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดังนี้

- ไทย - ไทยใหญ่	จำนวน	845	คน
- กะเหรี่ยง	จำนวน	5	คน
- มูเซอ	จำนวน	7	คน
- ลีซอ	จำนวน	33	คน
- จีน - จีนฮ่อ	จำนวน	19	คน
- ม้ง (แม้ว)	จำนวน	15	คน

ด้าน ศาสนา , วัฒนธรรมประเพณี

หมู่บ้านสบป่องเป็นหมู่บ้านที่มีความหลากหลายทางสัญชาติ หลากหลายเผ่าพันธุ์ หลากหลายความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี มาอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน พอที่จะจำแนกได้ดังนี้

o ศาสนาพุทธ

ในชุมชนมีวัด 1 แห่ง ได้แก่ วัดสบป่องมีะนันนาราม, สำนักสงฆ์ 1 แห่ง ได้แก่ วัดมิ่งเมือง มีผู้นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 391 หลังคา

o ศาสนาคริสต์

มีโบสถ์ จำนวน 2 แห่ง มีผู้นับถือศาสนาคริสต์ จำนวน 13 หลังคา

o ศาสนาอิสลาม

มีสุเหร่า จำนวน 1 แห่ง มีผู้นับถือศาสนาอิสลาม จำนวน 6 หลังคา 20 คน

๐ นั้บถือผิ

ส่วนใหญ่นั้บถือผินั้นจะเป็นชาวเขาเผ่าลีซอ,มุเซอ ที่อพยพย้ายลงมาอยู่ทีในหมู่บ้าน
สบป่อง และยังคงไว้ซึ่งพิธีกรรม/ความเชื่อถือของชนเผ่าอยู่

การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของแต่ละชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านสบป่องนั้น มี
ลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างก็ ประพฤติปฏิบัติตามพิธีกรรมความเชื่อความนับถือของแต่ละชนเผ่าโดยมิได้น
มาซึ่งปัญหาความขัดแย้งในชุมชนแต่ประการใด

ชุมชนกับวัฒนธรรมประเพณี

บ้านสบป่อง ศาสนาที่นับถือ คือศาสนาพุทธ

บ้านสบป่อง มีวัด 1 วัด โดยมีเจ้าอาวาสชื่อ พระลอน สิริบุญโย

ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ของหมู่บ้านสบป่องยึดถือและปฏิบัติ ดังเช่น ชาวไทยใหญ่โดย
ทั่วๆ ไป ผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านสบป่องมีการผสมผสานวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นกลางใน การ
ปฏิบัติ คือ วัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยใหญ่ (ไต) ได้แก่ ปอยส่างลอง ปอยเหลินสิบเอ็ด วัฒนธรรม
ประเพณีของคนพื้นเมืองภาคเหนือ (ล้านนา) ได้แก่ งานปีใหม่ ยี่เป็ง และวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย
ภาคกลาง ได้แก่ ลอยกระทง งานวันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา

ที่เป็นเช่นนี้อาจสืบเนื่องมาจากในด้านการมีจำนวนประชากรของไทยใหญ่ คนพื้นเมือง
ภาคเหนือ คนภาคกลางมากกว่าชนเผ่า และบ้านสบป่องเป็นที่ตั้งของอำเภอจึงทำให้ส่วนราชการมี
จำนวนมาก และการเข้ามาอยู่ของชนเผ่าจึงส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าถูกกลืนหรือจำกัด
ขอบเขตจึงทำให้และวัฒนธรรมประเพณีกลางของชุมชนเป็นที่ยึดถือปฏิบัติ

ด้านการศึกษา

ชุมชนบ้านสบป่องมีโรงเรียนในสังกัดการประถมศึกษาเปิดสอนในชั้น ป.1-ป.6 จำนวน 1
แห่ง ซึ่งแต่เดิมชื่อโรงเรียนบ้านสบป่องแม่อุ้มอง เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2514 มีจำนวนนักเรียน 15 คน,ครู
1 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 เปลี่ยนชื่อเป็น " โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า " จนถึงปัจจุบัน
(ปี พ.ศ.2544) มีจำนวนนักเรียน 578 คน,ครู 21 อัตรา และมีโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา (ม.1-ม.6)แห่ง
คือโรงเรียนปางมะผ้าพิทยาสรรพ์ มี จำนวนนักเรียน 375 คน,ครู 16 อัตรา

กลุ่ม / กองทุน

● กลุ่มต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนปัจจุบัน

- กลุ่มผู้สูงอายุ มี 1 กลุ่ม จำนวน 59 คน สนับสนุนโดยสำนักงานสาธารณสุขอำเภอและโรง

พยาบาลปางมะผ้า

- กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มี 1 กลุ่ม จำนวน 20 คนสนับสนุน
โดยสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ
- กลุ่มอาสาสมัครเอดส์ประจำหมู่บ้าน (อสอ.) มี 1 กลุ่ม จำนวน 30 คนสนับสนุนโดย
สำนักงานสาธารณสุขอำเภอและโรงพยาบาลปางมะผ้า
- กลุ่มสตรี / แม่บ้าน มี 1 กลุ่ม จำนวน 35 คน สนับสนุนโดย เกษตรและพัฒนาชุมชน
- กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)นี้เป็นกลุ่มพลังสำคัญในการบริหารจัดการชุมชน
ซึ่งมีบทบาททั้งในด้านการพัฒนาชุมชน

● กองทุนต่าง ๆ

กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) ได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาชุมชน เมื่อปีพ.ศ.2540 เป็นจำนวนเงิน 280,000 บาท ปัจจุบันให้สมาชิกกู้ยืมครบกำหนดชำระคืนในเดือน
ตุลาคม 2545 โดยมีคณะกรรมการรับผิดชอบดูแลติดตาม

กองทุนศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ได้รับการสนับสนุนจากกรมประชา
สงเคราะห์เมื่อปี พ.ศ.2537 เป็นจำนวนเงิน 20,000 บาท ปัจจุบันได้นำไปฝากไว้ที่ธนาคาร โดยมีคณะ
กรรมการรับผิดชอบดูแล

หมายเหตุ : ในส่วนของกองทุนอื่นๆ นั้นไม่สามารถสอบถามหาข้อมูลที่ชัดเจนได้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ดิน / การใช้ดิน

บ้านสบป่องมีพื้นที่นา จำนวน 90 ไร่ ใช้ปลูกข้าวนาปี พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกคือ กข.21,เจ้า
ฮ่อเมืองแพม (พันธุ์พื้นเมือง) ผลผลิตที่ได้ พันธุ์ 1 ถึงผลผลิต 10 ถึง จำนวนประชากรที่ทำนามีจำนวน 12
ครอบครัว

ทำไร่ข้าว จำนวน 28 ครอบครัว ปลูกข้าวพันธุ์และข้าวพันธุ์พื้นเมืองเช่น กข.21, เมือง
แพม, หอมมะลิ

ทำสวน สวนผลไม้ เช่น มะม่วงแก้ว, ลิ้นจี่, ฝรั่ง, ขนุน, มะละกอ ส่วนใหญ่ปลูกไว้เพื่อรับ
ประทาน ในครัวเรือนมากกว่าเพื่อเศรษฐกิจ จำนวนครัวเรือนที่ปลูก 20 ครอบครัว

พืชสวน ที่ชาวบ้านเพาะปลูกในช่วงหลังฤดูทำนา ได้แก่ กระเทียม, ถั่วเหลือง, ถั่วแดง, งา
และพืชผักสวนครัว

แหล่งน้ำ

- **ลำน้ำล่าง** ประโยชน์ใช้ผลิตน้ำประปาส่วนภูมิภาค เพื่ออุปโภค-บริโภค การเกษตร และ เป็นแหล่งอาหาร เช่น ปลา, กุ้ง, หอย ของคนในหมู่บ้านสบป่องและหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน มีปริมาณ น้ำไหลตลอดทั้งปี
 - **ห้วยแม่หมอง** ใช้สำหรับการเกษตร เช่น ทำนา ทำสวนผัก สวนผลไม้ และใช้เป็นน้ำ ประปาหมู่บ้าน (ประปาภูเขา) เพื่ออุปโภค ไม่สามารถบริโภคได้ มีปริมาณน้ำไหลตลอดทั้งปี
 - **ห้วยแม่หมู** ใช้สำหรับทำน้ำประปาหมู่บ้าน(ประปาภูเขา) เพื่ออุปโภค ไม่สามารถ บริโภคได้เนื่องจากมีหินปูนมาก ปริมาณน้ำจะลดลงและแห้งในเดือน มีนาคม - พฤษภาคม ของทุกปี
- แหล่งน้ำทั้ง 3 แห่งนี้ เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ทางชุมชนจึงมีมาตรการในการดูแล รักษา โดยการตั้งกฎระเบียบของชุมชนขึ้นบังคับใช้ คือ การห้ามซื้อต ระเบิด เบื่อ โดยเด็ดขาด หากฝ่าฝืน จะลงโทษตามกฎหมาย ระเบียบของชุมชน และกฎหมายต่อไป ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนพร้อมทั้งช่วยกัน ดูแลรักษา

ป่า - การใช้ป่า

เนื่องจากบ้านสบป่อง ไม่มีความชัดเจนในการจำแนกแบ่งเขตพื้นที่ในความรับผิดชอบ ของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นปัญหาในการจัดการพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของหมู่บ้าน แต่ทางหมู่บ้าน สบป่องก็มีกิจกรรมการดูแล การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าสาธารณะของชุมชน เช่น

- **บริเวณฉาปนสถานของหมู่บ้าน (ป่าช้า)** มีพื้นที่จำนวน 5 ไร่ ได้มีการอนุรักษ์ และฟื้นฟู โดยการปลูกต้นไม้สัก จำนวน 500 ต้น ในปี 2544 และ มีการทำแนวกันไฟรอบบริเวณพื้นที่ทุกๆ ปี
- **ป่าอนุรักษ์ของชุมชน** บริเวณที่ตั้งสำนักสงฆ์มิ่งเมือง มีพื้นที่ จำนวน 100 ไร่ (โดยประมาณ) มีการปลูกต้นไม้ และ จัดทำแนวกันไฟทุกๆ ปี

สภาพทางเศรษฐกิจ

หมู่บ้านสบป่องเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์รวมด้านเศรษฐกิจของอำเภอปางมะผ้า เนื่องจาก เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ และเป็นเส้นทางผ่านของผู้สัญจรไปมา อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนคือ ค้า ขาย ในชุมชนมีร้านค้าจำนวน 18 แห่ง ขายของชำ ของเบ็ดเตล็ดทั่วๆไป มีร้านอาหารจำนวน 20 แห่ง มี สถานที่บริการที่พักนักท่องเที่ยว (เกสเฮ้าส์) จำนวน 3 แห่ง ดังนั้นอาชีพค้าขายและบริการเหล่านี้จึงเป็น หลักที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและรายได้ของชุมชนเป็นอย่างสูง

อาชีพของคนในหมู่บ้านสบป่องจัดแบ่งตามลำดับความสำคัญได้ดังนี้

- ลำดับที่ 1 คำขาย
- ลำดับที่ 2 รับราชการ (200 คน โดยประมาณ)
- ลำดับที่ 3 การเกษตร (ทำนา,ทำสวน,ทำไร่,เลี้ยงสัตว์)
- ลำดับที่ 4 รับจ้างทั่วไป

สภาพปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

รายได้ส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านสบป่อง ได้จากอาชีพการค้าขาย และบริการต่างๆ อาจเรียกได้ว่าเป็นรายได้หลักที่เป็นตัวแปรสำคัญในการนำรายได้จากการเสียภาษีต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ไปต่อตรงกับรัฐ เพื่อเทียบอัตราส่วนที่จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณรัฐหรือองค์กรท้องถิ่น สู้ตำบล เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลสบป่อง มีรายได้จากการเสียภาษีป้าย,ภาษีโรงเรือน,ที่ดิน,ภาษีรายได้ ประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ ของรายได้ที่มาจากชุมชนบ้านสบป่องปีละ 9 แสนบาท (โดยประมาณ) **ปัญหาที่พบก็คือ** ชาวบ้านในชุมชนบางรายยังมีการหลบเลี่ยงภาษีต่างๆอยู่ ไม่คำนึงถึงความเป็นไปได้ในอนาคตของชุมชน ว่าหากคนในชุมชนร่วมมือกันเสียภาษีให้ถูกต้องอย่างเต็มที่ ส่งผลให้ยอดการเก็บภาษีถึงระดับที่ชุมชนสามารถยกระดับฐานะของชุมชนขึ้นไปสู่การเป็น "เทศบาล"ได้ และเมื่อนั้นชุมชนก็สามารถที่จะบริหารงาน, บริหารงบประมาณฯ โดยชุมชนอย่างเป็นทางการ ทำให้การพัฒนาด้านสาธารณูปโภค,ด้านการปกครองท้องถิ่น และอื่นๆ ก็จะเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

• กฎ-ระเบียบประกาศใช้ในชุมชนหมู่บ้านสบป่อง

ข้อที่ 1 ระเบียบว่าด้วยการประชุม ปีกประชุมหมู่บ้าน

- 1.1 การประชุมสามัญ ให้มีการประชุมทุกวันที่ 6 ของเดือน เวลากลางวัน
- 1.2 ในการประชุมให้แจ้งผู้ร่วมประชุมก่อน 1-2 วันก่อนประชุม
- 1.3 ในการขาดประชุมของสมาชิกต้องมีเหตุผลอันควร และแจ้งหัวหน้าปีกทราบ (กรณีขาดการประชุมโดยไม่มีเหตุผลอันควรให้ปรับเป็นเงิน 50 บาทต่อครั้ง)
- 1.4 การประชุมวิสามัญนั้นสามารถประชุมได้เมื่อมีเหตุอันควร
- 1.5 ผู้เข้าประชุมต้องบรรลุนิติภาวะ(20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป)

ข้อที่ 2 ว่าด้วยการพัฒนาหมู่บ้าน

- 2.1 การร่วมพัฒนานั้นให้อิงตามข้อที่ 1.1,1.2,.1.4ของระเบียบว่าด้วยการประชุม
- 2.2 หากสมาชิกไม่เข้าร่วมการพัฒนาโดยไม่มีเหตุผลอันควร ให้ปรับเป็นเงิน

จำนวน 100 บาท

2.3 จำนวนผู้ร่วมพัฒนาแต่ละครั้งนั้นให้แต่ละปึกเป็นผู้บริหารจัดการ ตามความเหมาะสมและอิงตามมติในที่ประชุมของหมู่บ้าน

2.4 หากเป็นการพัฒนาโดยรวมของหมู่บ้าน ให้แต่ละคุ้มสำรวจผู้ขาดของสมาชิกคุ้มแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการ

ข้อที่ 3 ระเบียบว่าด้วยการสิ่งแวดล้อม

3.1 การรักษาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สัตว์น้ำในน้ำลำ และ ห้วยแม่หมู

3.1.1 ผู้ใดที่เบียดปลาในน้ำลำ/ห้วยแม่หมู มีโทษปรับ 10,000/ต่อครั้ง

3.1.2 ผู้ใดที่ซื้อปลาในลำน้ำลำและห้วยหมูมีโทษปรับ 5,000/ครั้ง

3.1.3 ผู้ใดที่ระเบิดในลำน้ำลำและห้วยแม่หมู มีโทษปรับ 3,000 /ครั้ง

3.1.4 ผู้ใดที่สามารถชี้ตัวผู้กระทำความผิดได้ มีรางวัลนำจับดังนี้

3.1.4.1 เบียดปลา 3,000 บาท

3.1.4.2 ซื้อปลา 1,000 บาท

3.1.4.3 ระเบิดปลา 500 บาท

3.1.4.4 ผู้ชี้เบาะแสต้องมี พยาน และหลักฐานประกอบ

3.1.5 กรณีผู้กระทำความผิดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้จับส่งดำเนินการตาม กฎหมาย พร้อมทั้งแจ้งให้ต้นสังกัดทราบ

3.2 ว่าด้วยเงินค่าปรับ

3.2.1 เงินที่เหลือจากการนำจับมอบเข้ากองทุนหมู่บ้าน

3.3 มีการอนุรักษ์สัตว์ป่า บริเวณเทือกเขาแม่กลางจันทร์

3.3.1 ใครยิงสัตว์ป่า มีโทษปรับตัวละ 5,000 บาท

3.4 เหตุรำคาญและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่บ้าน

3.4.1 ผู้ใดยิงปืนโดยไม่มีเหตุอันควรมีโทษปรับนัดละ 10,000 บาท

3.4.2 ผู้ใดจุดประทัดยักษ์นอกหน้าเทศบาลหรือเหตุอันควร 500 บาท

3.6.6 ผู้ใดทำให้เกิดกลิ่นหรือน้ำเสียให้คณะกรรมการตักเตือนหากไม่แก้ไขใน 1 สัปดาห์ ให้ปรับ 500, 2,000, 2,500 บาทตามลำดับ

ข้อที่ 4 ระเบียบว่าด้วยการเงินการคลังของหมู่บ้าน

4.1 เงินที่ได้จากการทำบุญหรือบริจาคให้ใช้เงินนั้นตามวัตถุประสงค์

4.2 มีระบบบัญชีที่สามารถตรวจสอบได้

4.3 หัวหน้าป๊อกเป็นคณะกรรมการควบคุมการใช้จ่ายเงินของหมู่บ้าน/ป๊อกโดย
ตำแหน่ง

ข้อที่ 5 ระเบียบว่าด้วยสิ่งเสพติดให้โทษ

5.1 ผู้ใดเมาสุราอาละวาด หรือส่งเสียงดังรบกวนผู้อื่น ในยามวิกาลให้ดำเนินการ
ดังนี้

5.1.2 ให้คณะกรรมการตักเตือนก่อน 1 ครั้ง , ครั้งที่ 2 หากกระทำอีกให้
ปรับ 500 บาท

5.1.3 กรณีร้านอาหารให้ปฏิบัติตามระเบียบของกฎหมายบ้านเมือง

5.2 ผู้ใดที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้โทษตามกฎหมายสารเสพติดให้โทษให้แจ้ง
แก่เจ้าหน้าที่รับผิดชอบดำเนินตามกฎหมายต่อไป

4.บ้านนาหลวง

หมู่ที่ 3 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สภาพทั่วไป

บ้านนาหลวง หมู่ที่ 3 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน หมู่บ้าน
เดิมชื่อ บ้านลิ่งหลวง “ลิ่ง” แปลว่าป่า “ลิ่งหลวง” แปลว่าป่าใหญ่ อาณาเขตพื้นที่หมู่บ้านเดิม

ทิศเหนือติดต่อกับ บ้านถ้ำลอด

ทิศใต้ติดต่อกับ บ้านน้ำริน

ทิศตะวันออกติดต่อกับ บ้านผามอน

ทิศตะวันตกติดต่อกับ บ้านสบป่อง

แต่เดิมพื้นที่มีสภาพเป็นป่าใหญ่หนาแน่น และต่อมาได้ถูกชาวบ้านอื่นที่อยู่ใกล้เคียง
บุกเบิกแผ้วถาง ทำไร่ จนกลายเป็นที่โล่งเตียนและรกร้างทำให้ว่างเปล่า สภาพพื้นที่ทั่วไปทาง
ภูมิศาสตร์ ของบ้านนาหลวง เป็นเนินเขาเตี้ยๆ มีที่ราบลุ่มแคบๆ ระหว่างเป็นเขาเพียงเล็กน้อยมีลำ
น้ำ (น้ำหลวง) ไหลผ่านจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน มี
ถนนจากบ้านสบป่องไปถ้ำลอดผ่านกลางหมู่บ้าน

ประวัติของชุมชน

แต่เดิมมีชาวบ้านซึ่งเป็นชาวเขาเผ่ามูเซอแดง 6 ครอบครัว ซึ่งอพยพมาจาก อำเภอ เชียงดาว และบ้านแสนคำลือ เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่คือครอบครัวนายจะแห่, ครอบครัวนายจะแต่, นาย ปะแอ้, นายจะกอ, นายจะนุ, นายจะหา ทั้ง 6 ครอบครัวนี้แบ่งเป็นคนของตระกูล “จองคำหน่อ” 3 คน และ คนของตระกูล “แสนคำลือ” 3 คน มี นายจะแต่, นายปะแอ้, นายจะกอ และตระกูลจองคำหน่อมี นายจะแห่, นายจะนุ, นายจะหา

การเกี่ยวพันของระหว่าง 2 ตระกูล คือ นายจะนุ แต่งงานกับลูกสาวของแสนคำลือ สาเหตุที่ต้องย้ายมาอยู่ที่นี่ เกิดจากองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเยี่ยมราษฎร ที่บ้านแสนคำลือเมื่อปี พ.ศ. 2512 และได้บอกกับผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งขณะนั้นมี มีแสนคำลือเป็นผู้นำ ให้เลิกปลูกฝิ่น และจัด หน้าที่ทำกินใหม่ให้ โดยได้เลือกพื้นที่บ้านลึงหลวง หรือวนาหลวงในปัจจุบันนี้ หลังจากที่ยกองค์สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวเสด็จเยี่ยมที่บ้านแสนคำลือเมื่อปี พ.ศ. 2512 ต่อมาอีก 5 ปี คือในปี พ.ศ. 2517 ทางพ่อ เฒ่าแสนคำลือได้จัดให้ชาวบ้านทั้ง 6 ครอบครัว เข้ามาอยู่เตรียมพื้นที่ล่วงหน้าก่อน และเริ่มมีชาวบ้าน ซึ่งเป็นเผ่ามูเซอแดง จากบ้านต่าง ๆ ใกล้เคียง มีบ้านยาป่าแห่ – บ้านแอโก้ - บ้านห้วยแห้ง - บ้าน แอลา มีบางครอบครัวย้ายมาจากเชียงราย อำเภอฝาง เชียงดาว เข้ามาสมทบในปี พ.ศ. 2524 อีก 8 ครอบครัว เหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่เพราะเพื่อนบ้าน, ญาติ ชักชวนมา หมู่บ้านเริ่มขยายใหญ่ ทางราชการเริ่มเข้ามาช่วยจัดระเบียบในหมู่บ้าน (การปกครอง – ทรัพยากรป่าไม้)

ชุมชนตั้งเป็นหย่อมบ้านเมื่อปี พ.ศ. 2523 จำนวนประชากรไม่แน่ชัด มีนายจะนุ เป็นผู้นำทางการปกครอง ขึ้นตรงกับอำเภอเมือง ตำบลสบป่อง (ก้านน่อง) นอกจากนั้นยังมีบุคคล สำคัญประจำเผ่าอีก คือ

ช่างตีเหล็ก	นายจะแห่
ปู่จ้อง	นายแอติ
คะแผล	นายจะนุ (ผู้ใหญ่บ้าน)

ผู้นำต่าง ๆ ในหมู่บ้านมีวิธีการเลือกขึ้น ตั้งขึ้นโดยมีปัจจัยประกอบ เป็นผู้รู้ – มีความสามารถ - เป็นที่ยอมรับ – เป็นคนดี – สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 มีหน่วยงานพัฒนา ที่ดินเข้ามา โดยนำเครื่องจักรกลเข้ามาทำการปรับที่เพื่อให้เป็นพื้นที่ทำกิน และได้จัดสรรให้ชาวบ้าน ครอบครัว มีหน่วยงานของทหารจากกองทัพบกที่ 3 มาดำเนินการจัดแบ่งให้ ในการปรับปรุงพื้นที่ ทั้งหมดให้แบ่ง ดังนี้

ที่อยู่อาศัย	2	งาน / ครอบครัว
ที่ทำไร่	5	ไร่ / ครอบครัว

ที่ทำนา 2 ไร่ / ครอบครัว

ปี พ.ศ. 2527 เดือนกุมภาพันธ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จที่สถานีทดลองข้าว
แม่ฮ่องสอน (ท่าไคร้) นายแสนคำลือได้ถวายฎีกาต่อพระองค์ท่าน ขอรบรับน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่ง
ทางชลประทานได้สนองรับไปดำเนินการ เริ่มสำรวจและก่อสร้างเสร็จ เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2532
สามารถจ่ายน้ำใช้ในการเกษตร ในพื้นที่การเกษตรในหมู่บ้านทั้งสองฝั่งลำน้ำลำปาง รวมพื้นที่รับน้ำ
530 ไร่ ฝายใช้งานได้ 1 ปี ระบบกันน้ำขึ้นไปใช้ในการทำงานไม่สามารถแก้ไขได้

หลังจากปี พ.ศ. 2536 เมื่อจัดสรรที่ทำกินให้ชาวบ้านเสร็จ แต่บางส่วนของชาวบ้าน
ที่ย้ายเข้ามาตอนหลังจากกลุ่มแรกไม่ได้รับการจัดสรรที่ จึงอพยพย้ายกลับถิ่นเดิม และเริ่มอพยพกลับ
เพิ่มขึ้นอีกเมื่อไม่สามารถปลูกข้าว และพืชผลอย่างอื่นได้ เนื่องจากสภาพพื้นที่เปลี่ยนหน้าดิน ถูก
ปรับเปลี่ยนไป ดินขาดธาตุอาหารสำหรับพืช มีบางส่วนที่ยังอยู่และออกไปหาพื้นที่ทำกินในบริเวณข้าง
เคียง (เปิดป่าใหม่) และทางการได้เปลี่ยนชื่อบ้านเป็น บ้านวนาหลวง ในปี พ.ศ. 2526 พื้นที่ที่พัฒนาที่
ดินทำการปรับปรุงทั้งสองฝั่งลำน้ำลำปาง บ้านวนาหลวง จำนวนทั้งหมด 2,571 ไร่

ชุมชนบ้านวนาหลวง (เผ่ามูเซอแดง) การย้ายที่อยู่ การเข้าไปตั้งรกราก (หมู่บ้านใหม่) มี
สาเหตุมาจากหลายปัจจัย และทุกครั้งจะยึดถือไว้เป็นหลักสืบทอดต่อกันมา เกิดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ,
มีคนตายในหมู่บ้าน (เกิดโรคระบาด), ผู้นำตาย, หมู่บ้านถูกรบกวน (จากโจรผู้ร้าย - จากทางการ)
ก่อนย้ายเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านใหม่ พื้นที่ ๆ จะตั้งหมู่บ้านใหม่ต้องเป็นพื้นที่เตรียมไว้ก่อนแล้ว (ป่าคาม -
พื้นที่ทำกินเดิม) อย่างน้อย 2 - 3 ปี จะไม่มีการเปิดป่าใหม่ วัฒนธรรมของการตั้งหมู่บ้าน มีส่วน
ประกอบ (ด้านตัวบุคคล) ที่สำคัญจะขาดไม่ได้ คือผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำทางศาสนาพิธีกรรม (โตโบ - ปูจอง)
ช่างตีเหล็ก (ปูลิ)

การตั้งผู้นำหมู่บ้าน (คะแสะ) ชาวบ้านจะเลือกจากตัวบุคคลที่มีคุณสมบัติ เป็นคนดี น่าเชื่อ
ถือ ช่วยเหลือชาวบ้านได้ เป็นที่เคารพของชาวบ้าน แต่ปัจจุบันเลือกจากพี่น้อง (ตระกูล) เครือญาติก่อน
(ในระบบราชการ)

จากปี พ.ศ. 2523 จนถึงปัจจุบันมีผู้นำที่ทางการแต่งตั้งทั้งหมด 5 คน

1. นายจะนู บุญนำ ตาย
2. นายลำธาร บุญนำ (โชติเวชวัชรกุล) ติดยา
3. นายเลาเปา สิทธิพรคำลือ ต้องคดี
4. นายदनัย สิทธิพรคำลือ ครบวาระ
5. นายยงค์ ไพโรบุญเสริม ปัจจุบัน

ปัจจุบันบ้านนาหลวงมีหลังคาเรือน 96 หลังคาเรือน 132 ครอบครั้ว ประชากร
526 คน ชาย 265 คน หญิง 261 คน ตระกูลเก่าแก่ในหมู่บ้านมี

1. ตระกูล แสนคำลือ (ทวีกิ่งเพชร)
2. ตระกูล จองคำหน่อ (บุญนำ – สุนิพันธ์ตระกูล)

สองตระกูลมีความสัมพันธ์เกี่ยวดองทางหลานจะแต่งงานกัน ตระกูลจองคำหน่อมีสมาชิกมากที่สุด ผู้
นำคนปัจจุบัน (พ่อหลวง) มาจากกลุ่มที่อพยพเข้ามาจาก เชียงราย – ผา่ง จำนวน 8 ครอบครั้ว
(ไพรบุญเสริม)

หมู่บ้านนี้มีความสัมพันธ์กับ บ้านผามอน – บ้านแอโก – บ้านแสนคำลือ – บ้านห้วย
แห้ง – บ้านยาป่าแหน – บ้านแอลา จะเป็นเครือญาติและเป็นชนเผ่าเดียวกัน

ปี พ.ศ. 2523 – 2524 มีเจ้าหน้าที่หน่วยวางแผนครอบครัว และองค์กรเอกชน ไฮเฟอร์
เข้ามาสนับสนุนปัจจัย มีการทำประปาภูเขา และพันธุ์สัตว์ โดยไฮเฟอร์ให้ทุนเลี้ยงสัตว์ (โค) ปศุสัตว์จัด
ตั้งธนาคารโค – กระบือ ในพื้นที่และหมู่บ้านนี้ได้รับพระกรุณาให้เป็นหมู่บ้านตามโครงการพระราชดำริ
ได้รับการพัฒนาเรื่อยมา มีถนน – ไฟฟ้า – โรงเรียน – โทรศัพท์ – ประปาภูมิภาค เกิดเหตุการณ์สำคัญใน
หมู่บ้าน คือปี พ.ศ. 2532 ประมาณเดือนมีนาคม ช่วงเทศกาลกินวอ ไฟไหม้หมู่บ้านเสียหายประมาณ
60 % ของหมู่บ้าน ชาวบ้านได้รับผลกระทบมาก ปี พ.ศ. 2528 – 2530 มีหน่วยงานของประชา
สงเคราะห์ได้สำรวจทำทะเบียนบุคคล (ชาวเขา) ไว้เป็นหลักฐาน และได้มาตั้งหน่วยบริการด้าน
สงเคราะห์ขึ้นที่หมู่บ้าน และจัดตั้งเป็นศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้านขึ้น ปี พ.ศ. 2537 ได้เรียก
ร้องขอให้มีโรงเรียนในหมู่บ้าน ได้สำรวจ มีการก่อสร้างโรงเรียนโดยความร่วมมือของชาวบ้านด้านแรง
งาน วัสดุอุปกรณ์ทางการประถมจัดหาให้ / มีครูคนแรกคือ นางกัญญา สมบูรณ์ เป็นครูใหญ่อยู่
มาจนถึงปัจจุบัน ได้เปิดสอนจนถึงชั้น ม.2 สถานที่ปลูกสร้างชาวบ้านสละที่ทำกินมอบให้โรงเรียน
จำนวนหนึ่ง และได้มีการสร้างสนามกีฬามาตรฐานในบริเวณข้างเคียงโรงเรียน แต่ไม่เสร็จเพราะผู้รับเหมา
ก่อสร้างทิ้งงาน ในชุมชนได้เกิดกลุ่มต่าง ๆ อาทิ กลุ่มออมทรัพย์สตรี , กลุ่มแม่บ้าน
กลุ่มเลี้ยงสัตว์ (โค , ไก่) เพื่อรองรับงบประมาณจากทางราชการ ปัจจุบันผู้นำชุมชนทางราชการ – ธรรม
ชาติได้แก่

นายรงค์	ไพรบุญเสริม	ผู้ใหญ่บ้าน (คะแผล)
นายจะเลื้อ	วนาสนองคุณ	ตอโบ
นายจะแห่น	สลักจิตสกุล	ช่างเหล็ก
นายจะแหละ	-	หมอมี่
นายสมพงษ์	ชมชื่นพุกษา , นายคณัย สิทธิพรคำลือ (อบต.)	

วัฒนธรรมประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านนาหลวง ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน จัดเรียงลำดับได้ตามปฏิทินในรอบปี

วันสำคัญทางประเพณีในรอบปีจะมีอยู่ 3 วัน เรียกวันศีลโหลง (ศีลใหญ่ ขึ้น 15 ค่ำ เดือนเต็มดวง) และเทศกาลพิเศษอีก 1 ครั้ง (กินวอ ขอะจาเว)

1. พิธีก่อกองทราย (ทรายกองเล)

จะยึดถือเอาในวันเพ็ญเดือน 6 ทำพิธี ขนเอาทรายจากแม่น้ำเข้ามาทำพิธีในวัด (หอเหย) ของหมู่บ้าน ให้ตบทำพิธี พร้อมกันนั้นก็ต้องนำเอาเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ ที่จะปลูกเข้าไปทำพิธีด้วย เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือช่วยดลบันดาลให้พืชพันธุ์ทั้งหลายที่จะปลูกนั้นงอกงามให้ผลผลิตมาก ๆ (เมล็ดพันธุ์ ข้าว – ข้าวโพด – ถั่ว – งา ฯลฯ) สำหรับทรายนั้นเป็นตัวแทนของสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ (บาปต่าง ๆ) ที่ได้ทำมาโดยเจ้าตัวไม่เจตนา เพราะทรายนั้นแทนค่าจำนวนซึ่งไม่สามารถนับได้ (ขอพร – ขอขมา)

หลังจากวันศีล 1 วัน (วันรุ่งขึ้น) ชาวบ้านจะออกไปหาอาหาร (เข้าป่าล่าสัตว์ – หาปลา) เพื่อเตรียมเข้าพิธีเลี้ยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่า เจ้าไร่ (วันที่ 2 นับถัดจากวันศีล)

วันที่ 3 เริ่มทำศาลาพิธีตอนเช้า โดยพวกผู้ชายเป็นคนช่วยกันทำ และทุกหลังคาต้องนำหน้าคาสำหรับมุงศาลาไปช่วยบ้านละ 1 ตับ แม่บ้านเตรียม หุง – นึ่ง ทำอาหารไปร่วมเข้าพิธี หลังจากทำศาลาเสร็จเรียบร้อยแล้ว (ช่วงบ่าย) ก็จะบอกให้แม่บ้านทุกท่านทำอาหารทำพิธี ชาวบ้านทุกคนทุกหลังคาเรือนจะมารวมกันที่ศาลา ตบจะเป็นคนทำพิธี หลังเสร็จพิธีชาวบ้านทุกคนจะแลกเปลี่ยนอาหารที่ทำมาและร่วมกันกินอาหารด้วยกัน เสร็จแล้วให้ผู้อาวุโสมัดมือให้ เป็นอันเสร็จพิธีทางศาลา

แต่มีพิธีร่วมกับพิธีนี้คือ ผู้ชายต้องทำศรีษะทองสัตว์ (จำลอง) ต่าง ๆ (หมู – แกะ – กวาง – วัว – กระต่าย ฯลฯ) ที่จะส่งมาเป็นอาหาร ทำไปรวมกันไว้ที่ต้นไม้ใหญ่ ต้นโพต้นหนึ่ง ซึ่งสมมุติว่าเป็น ป่า ทำเอาอาวุธสำหรับล่าสัตว์ (ปืน – หน้าไม้) ยิงใส่หัวจำลองของสัตว์ต่าง ๆ จนพอใจ (เป็นการขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ทำการล่าได้มาก ๆ) พิธีเป็นพิธีขอขมา – ให้ปัดเป่าสิ่งเลวร้าย และขอพรพร้อมกัน

2. พิธีเข้าศีลโหลง (สม่าตาเอ – เข้าพรรษา) เป็นพิธีที่ต้องปฏิบัติ จะยึดถือในวันเพ็ญเดือน ขึ้น 15 ค่ำของทุกปี คำว่า **เข้า** หมายถึง **เข้า** เข้าพรรษา **สม่าตา** การทำงานด้วยข้าวโพด (**สม่า**) ทุกบ้านที่ทำสวนทำไร่ จะนำข้าวโพดฝักอ่อน ยอดฟักทอง ที่ปลูกไว้ นำเข้ามาถวายในหอเหย (วัด) และนำไปแลกเปลี่ยนกับทุกบ้าน พิธีนี้มีขึ้นวันเดียว

พิธีเป็นพิธีถวายตามคำขอพรในพิธี ก่อทราย (ทราย กองเล) ซึ่งเป็นผลผลิตของ

พืชพันธุ์แรก เป็นการรักษาสัจจะที่ให้ไว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (บนบาล)

3.พิธีอะคิลโหล (จะสีตาเล – ออกพรรษา)

จะประกอบพิธีในวันเพ็ญเดือน 12 ของทุกปี เป็นการทานเหมือนกันกับพิธี
สนาตาเล แต่ยึดถือพืชหลักคือ ข้าว (จะสี) ซึ่งข้าวจะเป็นพืชที่ให้ผลผลิตสูงสุดในรอบปี ผลผลิตที่จะเอ
มาประกอบพิธีก็มีข้าวทั้งรวง (จะนุ) เป็นหลัก และพืชอื่น ๆ มี มันต่าง ๆ มันเทศ – มันสำปะหลัง -
ถั่ว – แตง ซึ่งให้ผลผลิตในช่วงนั้น นำมาถวายที่หอเหย และนำไปแลกเปลี่ยนกันทุกบ้าน

พิธีกินวอ – ปีใหม่ (ชอะจาเว)

พิธีนี้จะเป็นพิธีที่ทุกคนในหมู่บ้านรอคอย และอยากให้ถึงวันนี้เร็ว ๆ พิธีนี้จะจัดใน
ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เดือนมีนาคม ของทุกปี สิ้นสุดแล้วแต่ความพร้อมของหมู่บ้าน หากทุกบ้าน
เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว และหาฤกษ์วันดีได้ก็จะจัดเร็ว หลังกำหนดหลายวัน โดยมีผู้อาวุโส ผู้นำทาง
พิธีกรรมร่วมกับชาวบ้านทั้งหมดหารือกันมีข้อตกลง กำหนดวันแน่นอนแล้ว ทุกบ้านจะจัดเตรียม จัดหา
วัสดุต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบในการทำพิธีทางความเชื่อ และเครื่องอุปโภค – บริโภค สำหรับในช่วงวัน
ปีใหม่นี้ พิธีจะมีขึ้นอยู่ 7 วัน แบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรก 3 วัน ถือว่าเป็นการกินวอของผู้หญิง (ชอะ
โหล วอใหญ่) 3 วันหลัง วอของผู้ชาย (ชอะหน้อย วอน้อย) ทุกบ้านจะจัดเตรียมของใช้ และซ่อม
แซมบ้านให้อยู่ในสภาพดี ของใช้ หม้อหุงข้าว อุปกรณ์ประกอบอาหาร จัดหาใหม่ตามกำลังและ
ฐานะแต่ละครอบครัว เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม จะต้องจัดหาเป็นของใหม่ คนละ 1 ชุด หรือ 1 ตัว
ข้าวสาร (ข้าวเจ้า – ข้าวเหนียว) ต้องเตรียมไว้ให้พอกินในช่วง 7 วันนี้ เชื้อเพลิง (ฟืน) สำหรับใช้
หุงต้ม ต้องเตรียมไว้ให้พอ (ทั้งปี)

ก่อนพิธี 1 วัน ทุกบ้านต้องเตรียมหิ้งบูชา (ออฟุทิ) สำหรับใส่ข้าวปุก (ออฟุ) และนำ
ข้าวปุกใส่หิ้งบูชาไว้ วันที่ 1 ของพิธีตอนเช้า ฆ่าหมูและหมูทุกบ้าน ตัวเล็ก – ใหญ่ ตามฐานะของ
แต่ละคน หรือขอแบ่งซื้อจากเพื่อนบ้านก็ได้ จัดแบ่งเข้าหิ้งบูชา และเลี้ยงกันตอนเย็น ทำพิธีที่ลานจะคี่
เป็นการเปิดงาน ลานจะคี่ประกอบด้วย ประรำพิธี (ชอะเจ ตีเว) ตั้งไว้ตรงกลางลาน มีเสาไม้ไผ่หรือต้นสน
4 ต้น ฝังเป็นรูปสี่เหลี่ยม เสาทั้ง 4 ต้น ตกแต่ง ประกอบด้วย กระจาดสีต่าง ๆ และทำเป็นหิ้งสำหรับ
ใส่ของบูชาที่พื้นดินตรงกลางระหว่างเสาชุดพอที่ใส่ภาชนะสำหรับใส่น้ำ (กระบอก) ตอนเย็นหลังจากทำ
ชอะเจเรียบร้อยแล้ว ทุกบ้านทำสิ่งของมาสักการะบูชา มีข้าวปุก – เนื้อหมู – ข้าวสาร 1 กำมือ -
เทียนขี้ผึ้ง - น้ำ ตอโบเป็นคนทำพิธีบวงสรวง ตีกลอง เป่าแคน (หน่อ) รอบชอะเจ เสร็จพิธีบวงสรวง
ก็เริ่มสนุกสนานกันได้ ในวันนี้จะต้องนำหัวหมูบูชาด้วย อย่างน้อย 4 หัว ทุกคนสามารถนำมาบูชาได้
ทุกคืนหลังเที่ยงคืนจะนำหัวหมูที่นำมาบูชาเอาไปทำอาหารมาเลี้ยงกัน 3 คืน วันที่ 4 หยุด 1 วัน เริ่ม
วันที่ 5 วอน้อย 3 วัน ระหว่างกินวอนั้นทุกคนไม่ทำภารกิจอื่นใด นอกจากสนุกสนานอย่างเดียว (การ

อาชีพ – รับจ้าง) วอผู้หญิงผู้หญิงห้ามออกนอกหมู่บ้าน ผู้ชาย ห้ามออกนอกหมู่บ้าน หลังเสร็จทั้งสอง
วอก็จะไปรดน้ำดำหัวต่างหมู่บ้าน หรือผู้ที่เคารพนับถือต่าง ๆ

ข้อห้ามเกี่ยวกับการกินวอปีใหม่

ห้ามชนเผ่าที่ไม่ได้ใช้ข้าวปึกประกอบพิธีเข้ามาในงาน 2 วัน คือวันเริ่มกินวอใหญ่ –
วอน้อย (ไทยใหญ่) ในรอบปีมีประเพณีสำคัญ 4 ครั้ง มีความเกี่ยวพันกันในการประกอบอาชีพ
ทั้งหมด เริ่มจากการขอขมา ขอพร (ทราญก่อเล) เมื่อปลูกพืชได้ผลผลิต นำมาถวายแก่นบ (ส่นา
จะเว) เมื่อได้ผลผลิตชุดสองก็นำมาถวายอีกตามคำขอไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (จะสิดาเว) หลังจากการเก็บ
เกี่ยวผลผลิตต่าง ๆ ที่ได้ทำมาทั้งปีก็ถึงเวลาหยุดพักสนุกสนานรื่นเริงให้สมกับความเหน็ดเหนื่อย และ
งานนี้จะบ่งบอกถึงฐานะของแต่ละบ้านว่าอยู่ดีกินดี หรือยังลำบากอยู่ หนุ่ม – สาว ก็มองหาคู่เตรียม
สร้างครอบครัวใหม่ จะเป็นวงจรรุ่นนี้ตลอดมา

พิธีกรรมปลุกย่อยจะมีการสะเดาะเคราะห์ (อีกะเขาะ) จะทำกันในห้วยน้ำที่มีน้ำไหล
ตลอดปี ทุกคนทุกบ้านต้องเข้าร่วมเพื่อเอาสิ่งที่ไม่ดีไม่เป็นมงคลต่าง ๆ ลอยน้ำไปตามสายน้ำไม่ให้
กลับมาอีก

ตลอดทั้งปี นอกจากวันศีลใหญ่ 3 วัน แล้วยังมีวันศีลธรรมดาอีก ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ
จะมีการถือศีลไม่กินเนื้อสัตว์ใหญ่ ปลากินได้ มีการเต้นจะคี่ในหอเหย จะมีการซ้อมจะคี่เด็ก ๆ จะไป
เต้นกันเพื่อเป็นการฝึกฝน การนับถือผีต่าง ๆ ยังมีอยู่มีการสงฆ์ ทำบุญเลี้ยงผี ทำบุญรับขวัญจากการ
ประสบอุบัติเหตุ เจ็บไข้ เมื่อหายใช้ทำบุญรับขวัญ มีการเลี้ยงชาวบ้านโดยการฆ่าหมูทำเป็นอาหาร ไม่
ใส่ผัก แจกให้ทุกบ้านพร้อมข้าวสุก

ประเพณีที่ขาดไม่ได้คือ พิธีใหญ่ทั้ง 3 วัน หากไม่ได้ทำก็จะทำให้อยู่ไม่เป็น
สุขสบายใจ เป็นการเชื่อตามบรรพบุรุษ

ผู้นำทางพิธีกรรม

ตอโบ - ปู่จอง	นายจะเสอ	วนาสนองคุณ
เน้เต - หมอผี	นายจะฟูโหล, นายจะเหละ	
ผู้รู้หมอยาพื้นบ้าน	นายจะเสื่อ	สลักจิตสกุล
ช่างตีเหล็ก	นายจะแห่	สลักจิตสกุล

กรณีการตัดสินความขัดแย้ง/ข้อพิพาทในชุมชน จะใช้คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้อาวุโส
ตัดสินตามข้อเท็จจริง หากเกิดระหว่างหมู่บ้าน เรียกคู่กรณี และกรรมการผู้อาวุโส ทั้งสองฝ่ายร่วม
กันไกล่เกลี่ย สุตท้ายหากตกลงไม่ได้เจ้าหน้าที่จัดการ

วัฒนธรรมและสิ่งดี ๆ ที่หายไป

ชาวบ้านได้ร่วมกันทบทวนว่ามีสิ่งดี ๆ อะไรบ้างที่หายไป ซึ่งพบว่า มีเรื่องการแต่งการประจำเผ่าชาย - หญิง ,การมีครอบครัว ไม่อยู่ในความเห็นชอบของผู้ใหญ่ ,การละเล่นพื้นบ้าน เช่น เล่นแข่งขันลูกข่าง(ข้อสี่บะตะ) ,เล่นสะบ้าโยน - ยิง(มะอี่ป่า) ,เล่นโยนสบ้า (ลูกช่วง)(แด่น้อบะตะ)

วัฒนธรรมต่าง ๆ คนรุ่นใหม่ควรได้รับการถ่ายทอดจากผู้อาวุโส และการละเล่นพื้นเมืองต้องฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ และควรให้โรงเรียนจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวัฒนธรรมชนเผ่า

สถานการณ์ปัจจุบันประเพณีพิธีกรรม 1 - 5 เริ่มจางไปมีเฉพาะคนรุ่นเก่า (อายุ 40 ปีขึ้นไป) เท่านั้นที่ยังปฏิบัติและยึดถืออยู่ สาเหตุเกิดจากชุมชนอยู่ใกล้ชุมชนพื้นราบ คนรุ่นใหม่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก และเกิดช่องว่างระหว่างเด็กกับผู้อาวุโสมากขึ้น (สื่อบันเทิง ที่วี โรงเรียน)

การแต่งกายประจำเผ่า จะมีชุด (เสื้อ - ผ้าถุง) ผู้หญิง และชุดของผู้ชาย (เสื้อ - กางเกง ขากว้าง) จะเย็บด้วยมือ วัสดุสำหรับตัดเย็บไม่ปรากฏหลักฐานว่าทอใช้เอง / จัดซื้อหาจากภายนอก ปัจจุบันการตัดเย็บด้วยมือมีเหลือน้อยมาก สาเหตุจากการมีเครื่องทุ่นแรง (จักรเย็บผ้า) เข้ามาช่วยชาวบ้านสามารถทำงานได้เร็วขึ้น

อดีต มีการสอนโดยแม่หรือผู้อาวุโส (หญิง) จะสอนให้คนรุ่นใหม่รู้จักตัดเย็บ

ปัจจุบัน มีน้อยมากที่จะเรียนรู้ และสวมใส่เป็นประจำ เหตุเพราะรับค่านิยมจากภายนอกตามแฟชั่น และหาง่าย สะดวกในการสวมใส่ มีให้เลือกมาก ราคาไม่แพง

สรุปปัญหาด้านวัฒนธรรมคือคนรุ่นใหม่ไม่มีความหมายของพิธีกรรมต่าง ๆ คนรุ่นใหม่ละทิ้งเอกลักษณ์การแต่งกายประจำเผ่าและเริ่มเกิดช่องว่างระหว่างผู้อาวุโส กับ เยาวชน

แนวทางแก้ไขของชุมชน

- ร่วมกันฟื้นฟูภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่โดยให้ผู้รู้สอน สร้างจิตสำนึกให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชนเผ่า ปิดช่องว่างระหว่างวัย โดยให้ "ผู้รู้" ที่มีอยู่สอนคนรุ่นใหม่ บางอย่างจัดทำเป็นหลักสูตรสอนในโรงเรียน เช่น วัฒนธรรม ประเพณีสำคัญต่าง ๆ คือนำองค์ความรู้เดิมมาฟื้นฟูให้คนรุ่นใหม่ทั้งในระบบ (หลักสูตร ร.ร.) นอกกระบบ(ในชุมชน) ปลูกจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญ

ผู้ประสานงานด้านวัฒนธรรม คือนายจะก่อ วนาสของคุณ,นายจะแหม สลักจิตสกุล

เศรษฐกิจและการจัดการเกษตรบนที่สูง

เดิม รายได้หลังจากการปลูกฝิ่น เพื่อใช้รายได้ที่มีซื้อ แลกเปลี่ยน กับของใช้ เครื่องอุปโภค - บริโภค มีการปลูกข้าวไร่ - ข้าวโพด ไร่กินและเลี้ยงสัตว์ การเลือกพื้นที่ทำการเกษตร จะแยกพื้นที่ออกเป็นสวน (ปลูกฝิ่น - ปลูกข้าว - ข้าวโพด) ชาวบ้านจะรู้ได้โดยได้รับการเรียนรู้ สืบทอด ปู่ - ย่า - ตา - ยาย ทางภาคปฏิบัติ จำนวนพื้นที่เพาะปลูกขึ้นอยู่กับกำลัง แรงงาน ของแต่ละครอบครัว การใช้พื้นที่

ที่เพาะปลูกเป็นระบบหมุนเวียน รายได้ - รายจ่าย ไม่มีข้อมูลชัดเจน มีบางส่วนที่หารายได้จากการขายยาเสพติด (เฮโรอีนปี 2527 - 2528) และเริ่มแพร่ระบาด (เรียนแบบ)

ปัจจุบัน ทางกรมห้ามปลูกฝิ่น ห้ามเปิดป่าใหม่ ถูกจำกัดเรื่องพื้นที่ทำกิน และสถานการณ์ยาเสพติดถูกปราบปรามเด็ดขาด เริ่มมีหนี้สิน (จากกองทุนส่งเสริมของราชการ) จากกองทุน กขคจ. และกองทุนหมู่บ้าน (28,000 - 1,000,000 บาท ปี พ.ศ. 2544 - 2545) พื้นที่ทำกินในหมู่บ้าน (ที่จัดสรรตามโครงการ) ถูกเปลี่ยนมือ (ถูกยึดครอง - ขาย) เกิดกรณีพิพาท พื้นที่นอกหมู่บ้านทางการห้ามเข้าไปทำกิน (ป่าไม้) และหมู่บ้านข้างเคียงห้ามเข้าไปทำกินด้วย

แต่ดั้งเดิมจะทำการเกษตรเป็นหลัก โดยทำการเลือกพื้นที่ทำการเกษตรเพาะปลูก ข้าวไร่ เพื่อบริโภคในครอบครัว และข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ (สุกร - ไก่) ส่วนการเลี้ยง โค - กระบือ จะเลี้ยงปล่อยให้ทำกินเอง การทำการเกษตรมีข้อจำกัดด้านแรงงานของแต่ละครอบครัว ถ้ามีกำลัง (แรงงานมาก) จะมีพื้นที่หลายแห่ง หรือผืนใหญ่ ต่ำสุดประมาณ 5 ไร่/ครอบครัว สูงสุด 20 ไร่/ครอบครัว พันธุ์ข้าวไร่จะใช้พันธุ์ดั้งเดิมมีทั้งข้าวเหนียว - ข้าวเจ้า คือพันธุ์ผาปอง(ข้าวเจ้า),พันธุ์จะสีนา(ข้าวเจ้า),พันธุ์จะนอน(ข้าวเหนียวดำ),พันธุ์จะหยี(ข้าวเหนียวแดง)

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพันธุ์ดั้งเดิมเรียกว่า ส่นาไหล ต้นสูงฝักใหญ่ เมล็ดสีขาว และสีน้ำตาล - แดง แหล่งพันธุ์ไม่ทราบที่มาแน่ชัด เพราะปลูกสืบทอดกันมา มีการทำไร่เฝือกทุกครอบครัว รายได้จากการปลูกฝิ่น นำมาแลกเปลี่ยนและจัดซื้อเสื้อผ้า - เครื่องนุ่งห่ม ของใช้ภายในครอบครัว

การปลูกพืชไร่ เริ่มเตรียมพื้นที่เดือนเมษายน (ถาง,ฟันป่า) หรือเริ่มปลายเดือนมีนาคม หลังจากกินวอแล้ว ปลายเดือนเริ่มเผา จะเริ่มปลูกหลังทำพิธีทนายก่อเจ ผนตก 1 - 2 ครั้ง เดือนพฤษภาคม ผลผลิตได้ไม่แน่นอนอยู่ที่การดูแลรักษา ราคาซื้อขายแต่เดิมประมาณ 30 - 40 บาท / ถัง พืชไร่ที่ปลูกจะเก็บเกี่ยวข้าวโพดก่อน ประมาณเดือนกันยายน - ตุลาคม ข้าวไร่ประมาณเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม

เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง และมีข้อจำกัดมากขึ้น สาเหตุมาจากทางการห้ามปลูกฝิ่น และการปลูกที่ป่าห้ามเปิดป่าใหม่ พื้นที่ไร่เดิมที่ปล่อยรกร้าง ถูกห้ามไม่ให้เข้าไปทำกิน และทางการมีการเข้มงวดมากขึ้น

ปัจจุบันชาวบ้านวนาหลวง กลับเข้ามาทำกินในพื้นที่ที่ทางการจัดสรรให้ และบางส่วนก็ยังออกไปทำไร่นอกพื้นที่อยู่ประมาณ 40 ครัวเรือน มีที่ป่าไม้แดง - ผามอนนอก - ห้วยมะหลอด - หนองแดง - ดงมะไฟ พื้นที่ที่ทางการจัดสรรให้ มีปัญหาเรื่องน้ำใช้ในการเกษตรไม่สามารถนำมาใช้ได้เนื่องจากระบบสูบน้ำชำรุด ซ่อมแซมไม่ได้ และปัญหาการแบ่งที่ทำกิน สาเหตุเกิดจากเจ้าของเดิมไม่สนใจรักษาสีทิวทัศน์ของตนเองเพราะมีทางเลือกอื่น (ธุรกิจยาเสพติด) ซึ่งมีผลตอบแทนดีกว่าทำไร่ และมี

บางส่วนติดยาเสพติด เกิดมีการซื้อ – ขาย ที่ที่ได้รับความนิยม อีกประการหนึ่งไม่มีหลักเขตที่แน่ชัด และ
ยังไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบมาแก้ไขเรื่องที่ดิน ปัญหายาเสพติดเริ่มคลี่คลายจากการที่ทางการเอาใจใส่
อย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2546 (กุมภาพันธ์ - เมษายน) ทำให้ไม่มีผู้เสพยาในบ้าน และ
ชาวบ้านเริ่มตื่นตัว และตระหนักในเรื่องสิทธิที่ทำได้ จึงเกิดปัญหาแบ่งที่ ประกอบกับมีงบประมาณ
จากทางการให้ก่อสร้างฝายส่งน้ำใหม่แทนฝายเดิม ที่ใช้ไม่ได้ในปี พ.ศ. 2546 จึงตื่นตัวกันมากขึ้นและ
มีโครงการต่าง ๆ ได้เข้ามาตั้งในหมู่บ้านนาหลวง (สำนักงานศูนย์ผลิตพันธุ์ของพื้นเมือง ของ อบต.)
ชาวบ้านเริ่มปลูกพืชตัวอื่น นอกจากข้าวไร่ – ข้าวโพด มีถั่วแดง – กระเทียม – งา แทนการปลูกฝิ่น แต่ผล
ผลิตพืชตัวใหม่ก็ยังมีปัญหาเรื่องราคาต่ำอยู่ เพราะการขายต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง สถานภาพความเป็น
อยู่ของชาวบ้านปัจจุบันยังใช้ทุนเดิม (จากยาเสพติด) อยู่เป็นบางส่วน และบางส่วนจากภายนอก (ขาย
แรงงานต่างถิ่น) โดยลูกหลานออกไปทำงานรับจ้างแล้วส่งเงินกลับมาให้ครอบครัว

ปัญหาการเกษตรและหนี้สิน

แต่เดิมไม่มีหนี้สินในระบบ จะมีแต่นอกระบบ หนี้สินนอกระบบ คือ การกู้ยืมและใช้
คินเมื่อได้ผลผลิตในปีหนึ่ง ๆ ถ้าไม่พอใช้หนี้ก็ยกไปในปีต่อไป ปัจจุบันมีเงินกองทุนต่าง ๆ เข้ามา
ในหมู่บ้าน ดังนี้ กขคจ. (พัฒนาชุมชน) , ส่งเสริมอาชีพ (มหาดไทย - อบต.), กทช.(กองทุนแห่งชาติ)
ทำให้ชาวบ้านมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นหนี้ในระบบ มีกฎเกณฑ์ มีระยะเวลาใช้คืนที่แน่นอน ชาวบ้าน
ยังไม่เคยเข้าในระบบทำให้เกิดปัญหาในการชำระคืน เข้าในระบบมีอยู่ 40 ครอบครัว เริ่มเมื่อปี พ.ศ.
2544 และ ก.ท.ช. ปี พ.ศ. 2545

การชำระคืน กขคจ. – ส่งเสริมอาชีพ ภายใน 5 ปี 5 งวด กทช. ภายใน 1 ปี
การส่งเสริมจากภายนอกเริ่มมีเข้ามาในปี พ.ศ. 2523 – 2524 โดยโครงการไฮเฟอร์แห่งประเทศไทย ส่ง
เสริมการเลี้ยงสัตว์ – โค – กระบือ อย่างต่อเนื่อง (ระบบกลุ่มส่งต่อ) จนถึงปัจจุบัน จากส่วนราชการต่าง
ๆ ยังไม่เป็นรูปธรรม

ชาวบ้านยังสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ แต่ไม่สามารถลดรายจ่ายได้เพราะ
เศรษฐกิจเป็นตัวแปร ชาวบ้านต้องทำงานเพิ่มขึ้นโดยขายแรงงาน รับจ้าง ใช้เวลาทำงานมากขึ้น

การทำการเกษตรบนพื้นที่สูงไม่มีข้อมูลบ่งชัดอย่างเป็นรูปธรรม ว่ามีอะไรเป็นตัวหลัก
(นอกจากปลูกฝิ่น)

การเกษตรแบบชาวบ้าน พืชหลักยังปฏิบัติเหมือนเดิม แต่พืชรอง ถั่วแดง – กระเทียม
มีการใช้ปุ๋ยเคมีช่วย การเตรียมที่ที่มีการใช้สารเคมี ช่วยในการกำจัดวัชพืช

สรุปปัญหาด้านเศรษฐกิจ (เกษตร)

1. พื้นที่จำกัด ดินขาดธาตุอาหาร วัชพืชมาก
2. ตลาดรองรับผลผลิตไม่มี
3. ราคาไม่คงที่
4. ทุนดำเนินการผลิตน้อย
5. แรงงานน้อย

ความต้องการ"ความรู้"จากภายนอก

1. ต้องการความรู้เกี่ยวกับการใช้ที่ดินทำการเกษตร
5. การปลูกพืชในพื้นที่จำกัด
2. พืชเศรษฐกิจอายุสั้น
6. การปรับปรุงพื้นที่ดินทำการเกษตร
3. ตลาดรองรับผลผลิต
7. การตลาด
4. การจัดการคุณภาพของผลผลิต
8. การเลี้ยงสัตว์ให้ถูกต้อง

ผู้ประสานงานด้านการเกษตร มีนายเอกพันธ์ สุนทรทาดา, นายเสริมศักดิ์ มงคลชัยวารี และนายจะชี ไพรสุริยะเมธากุล

การจัดการทรัพยากรดิน – น้ำ – ป่า

เดิมชาวบ้านเรียนรู้การใช้ทรัพยากรสืบทอดกันมา จากการสังเกตสืบสภาพแวดล้อมป่ากับดินคู่กัน ป่าใหญ่หนาที่บดินจะอุดมสมบูรณ์ ส่วนน้ำจะแยกส่วนการใช้ ถ้าห้วยน้ำใหญ่จะใช้อาบน้ำ - ชัก - ล้าง น้ำดื่มจะหาแหล่งที่เป็นน้ำซับไหลซึมออกมา (อึกะแอ) การอนุรักษ์ป่ายังไม่มีข้อมูลแน่ชัด แหล่งน้ำสำหรับใช้หุงต้ม - ดื่ม จะมีการรักษาเรื่องความสะอาด บริเวณแหล่งน้ำห้ามถ่ายสิ่งปฏิกูลเหนือแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นการเรียนรู้สืบทอดกันมาโดยธรรมชาติ เรื่องดินนั้น จะใช้พื้นที่ปลูกพืชระบบหมุนเวียน เพราะป่ากับดินเกื้อกูลกัน

ปัจจุบันเกิดปัญหาในชุมชนเรื่องน้ำใช้และได้รับความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับน้ำที่เกื้อกูลกันจากองค์กรเอกชนไทย-เยอรมัน ซึ่งมีการอนุรักษ์และแบ่งพื้นที่ป่าชัดเจน มีป่าต้นน้ำ - ป่าใช้สอย มีการดูแลรักษาทำแนวกันไฟ ห้ามตัดฟันทำลาย และมีการประสานพูดคุยกันระหว่างหมู่บ้านที่ใช้แหล่งทรัพยากรร่วมกัน

บ้านวนาหลวงมีการใช้ทรัพยากร ดิน – น้ำ – ป่า ร่วมกันกับหลายหมู่บ้านข้างเคียง มีการเหลื่อมทับเขตหมู่บ้าน และเข้าไปอยู่ในเขตบ้านข้างเคียงหลายบ้าน

บ้านผามอนนอกเดิมเป็นที่ทำกินของบ้านวนาหลวง ประมาณ 20 ครอบครั้ว ปัจจุบันเพิ่มเป็น 40 ครอบครั้ว ป่าไม้แดง ติดต่อเขตบ้านน้ำริน (ลีซอ) 10 ครอบครั้ว หนองแดง เขตติดต่อบ้านถ้ำลอด (ไทยใหญ่) และบ้านบ่อไคร้ (มุเซอดำ) 15 ครอบครั้ว มีการจำแนกป่าเป็น 2 ชนิด

ป่าต้นน้ำ – ป่าใช้สอย ป่าต้นน้ำใช้ร่วมกับบ้านผามอน มีสันเขาแบ่งเขตป่า สภาพของป่าเปลี่ยนไปจากเดิมทั้งป่าต้นน้ำและป่าใช้สอย

ป่าต้นน้ำ เริ่มกำหนดเมื่อปี พ.ศ. 2523 – 2524 มีการนำน้ำมาใช้ในหมู่บ้าน (ประปาภูเขา) ประมาณปี พ.ศ. 2537 – 2538 เกิดวิกฤติป่าถูกทำลาย มีการลักลอบตัดไม้ (ไม้สัก) และบุกรุกทำไร่จากชาวบ้านเอง และบ้านข้างเคียง (ผามอน) จึงมีการตกลงและพูดคุยกันระหว่างหมู่บ้าน ห้ามตัดไม้และทำไร่ในเขตป่าต้นน้ำซึ่งมีพื้นที่ประมาณพันกว่าไร่ (ปี พ.ศ. 2539) ปัจจุบันยังคงรักษาอยู่

ป่าใช้สอย มีเขตติดต่อบ้านบ่อไคร้ – บ้านถ้ำลอด จะใช้ทรัพยากรในป่าร่วมกัน มีบางส่วนเข้าไปทำไร่ในพื้นที่ป่า (บ้านถ้ำลอด – บ้านวนาหลวง) การเปลี่ยนแปลงของสภาพป่า จากเดิมถึงปัจจุบัน พื้นที่ถูกตัด พัน ถาง ทำไร่ เดิมทุกละทึงกลายเป็นสภาพป่า และถูกห้ามเข้าไปทำไร่อีก แต่มีบางส่วนทางราชการได้เข้ามาใช้พื้นที่ป่า เป็นสถานที่ก่อสร้างโรงเรียน (ราชประชานุเคราะห์ 34) เมื่อปี พ.ศ. 2544 ประมาณ 200 ไร่ การใช้ทรัพยากรในป่าเริ่มมีปัญหา (ของป่า เห็นป่า หน่อไม้) จากหมู่บ้านข้างเคียง มีการเข้ามาเก็บหาไปขาย ทำให้สิ่งเหล่านี้ลดลงทุกปี คนในชุมชนก็เพิ่มขึ้น ทำให้ขาดความสมดุล

ความเชื่อในพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับ ดิน – น้ำ – ป่า ไม่มีแน่ชัด แต่จะทำพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการขอขมา ดิน – ทวาย เป็นตัวแทนความไม่สบาย น้ำเป็นตัวแทนหาสิ่งไม่ดีทั้งหลาย (ลำนํ้า – ห้วยน้ำไหล) ให้ไปแทนตัวไม่นำน้ำกลับมา (สายน้ำไม่ไหลกลับ) สะเดาะเคราะห์ เกี่ยวกับป่า ไม่เคยทำพิธีกรรมเกี่ยวกับป่า เริ่มรู้จักอนุรักษ์ป่า (ป่าต้นน้ำ) ทำแนวกันไพรอบป่า เมื่อมีการช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาให้ความรู้และสนับสนุนงบประมาณ เริ่มปี พ.ศ. 2523

ความรู้ – ภูมิปัญญา - ทุนเดิมเกี่ยวกับการเลือกพื้นที่ทำกิน จะเรียนรู้กันต่อ ๆ จากผู้อาวุโส (ดิน – ป่า) จะเลือกพื้นที่ ๆ มีป่าหนาแน่น ต้นไม้ใหญ่ มีใบไม้ทับถมมาก เมื่อปลูกพืชระยะหนึ่ง 2 – 3 ปี จะเปลี่ยนที่ใหม่ (หมุนเวียน) เรื่องน้ำบริเวณ ดืม – หุงอาหาร จะใช้น้ำจากน้ำซึมออกมา (อีกะแอ้) จะไม่ใช้จากสายใหญ่ แม่น้ำ - ห้วย สายใหญ่ จะใช้สำหรับซักล้าง – อาบ

การล่าสัตว์ ก่อนออกล่าจะตั้งสัจจะไว้ว่าจะล่าสัตว์ชนิดไหน ตัวผู้หรือตัวเมีย หากไม่พบชนิดของสัตว์ที่จะล่า จะไม่ล่าสัตว์อื่นเลยในวันนั้น ๆ แต่ถ้าพบแล้วไม่เจอเพศของสัตว์ที่ต้องการก็ไม่น่าล่าเช่นกัน ข้อกำหนดการล่าสัตว์ (ล่าได้) ต้องแบ่งเป็น

ส่วนสำคัญเนื้อสันใน	= ผู้ใหญ่บ้าน	ถ้าไม่ปฏิบัติปรับ 40 บาท
ส่วนสำคัญเนื้ออก	= ตอโบ	ถ้าไม่ปฏิบัติปรับ 40 บาท
ส่วนสำคัญเนื้อคอ	= ปูลิ (ตีเหล็ก)	ถ้าไม่ปฏิบัติปรับ 40 บาท
ส่วนสำคัญเนื้อสะโพก	= แม่ยาย (แต่งงาน)	ถ้าไม่ปฏิบัติปรับ 40 บาท

ส่วนอื่นต้องแบ่งให้ชาวบ้านทุกคน ปัจจุบันเศรษฐกิจบังคับกฎข้อนี้จางหาย และสัตว์ป่ามีน้อย

การเรียนรู้ของชาวบ้าน ที่สืบทอดกันมานั้น เกิดจากได้พบเห็น – และจากผู้อาวุโส และเคยได้ร่วมปฏิบัติสืบทอดกันต่อ ๆ มา

จากที่ปัจจุบันเกิดปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทำกิน โดยได้รับผลกระทบจากภาครัฐ และมีพื้นที่จำกัด คนมากขึ้น ทรัพยากรลดน้อยลง และนับวันจะลดลงเรื่อย ๆ ชาวบ้านคิดว่าจำเป็นมากที่จะต้องพึ่งพาจากภายนอก คือ ความรู้ ด้านการจัดการทรัพยากร(การเรียนรู้ – อบรม – ปฏิบัติ – ศึกษาดูงาน)

ผู้ประสานงานด้านทรัพยากร ได้แก่ นายยงค์ ไพรบุญเสริม และนายเสริมศักดิ์ มงคลชัยวารี

ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยว

เดิมชาวบ้านยังไม่เข้าใจคำว่าท่องเที่ยว แต่เริ่มมีมานานแล้ว ที่พอจะบอกได้ก็ช่วงมีนักท่องเที่ยวต่างประเทศเข้ามา ประมาณปี พ.ศ. 2527 – 2528 โดยการนำของไกด์นำเที่ยว (กลุ่ม 2 – 5 คน) นำมาดูวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ไม่มีผลโดยตรงกับชาวบ้านในช่วงนั้น ต่อมาเกิดมีทัวร์ป่า (เดินป่า) ประมาณปี พ.ศ. 2533 – 2534 และพักตามบ้านของชาวบ้าน ชาวบ้านได้ค่าที่พักค้างคืน คนละ 20 บาท / คืน (เจ้าของบ้าน) ในช่วงนั้นในหมู่บ้านมียาเสพติดเสรี (ฝิ่น – เฮโรอีน ขายได้ง่าย) มีคณะทัวร์บางคนแอบแฝงมาเที่ยวเพื่อยาเสพติด ต่อมาเกิดการเข้มงวดเรื่องนี้ และทางการท่องเที่ยวเน้นเรื่องยาเสพติดสำหรับนักท่องเที่ยว เลยทำให้ไม่มีการเข้ามาในหมู่บ้าน จะมีแต่คณะองค์กรทางศาสนา (คริสเตียน) เข้ามาแต่เป็นเชิงศึกษาทางวัฒนธรรมเป็นบางครั้ง

ในระยะต่อมาสิ่งที่เป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยว พาเที่ยวคือช่วงพิธีกินวอ แต่ไปพักที่อื่น (ถ้ำลอด – สบป่อง) ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของกิจการบ้านพัก (เกสเฮ้าส์) ทำมาเองไม่ผ่านคนในหมู่บ้าน

ส่วนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้านวนาหลวงเป็นเพียงทางผ่าน และจุดเริ่มต้น – จุดสุดท้าย ที่รถรับกลับที่พักเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อชาวบ้านแต่อย่างใด

สรุปบ้านวนาหลวง เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในอดีต ชาวบ้านยังไม่เข้าใจคำว่าท่องเที่ยว แต่เคยมีนักท่องเที่ยว(คนไทย)เข้ามาบ้าง ท่องเที่ยวเชิงศึกษา บางส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประมาณปี 2527-2528 การท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาโดยการนำขององค์กรศาสนา นำชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวเชิงศึกษาวัฒนธรรม ประเพณีชนเผ่า หลังจากนั้นก็มีคณะต่าง ๆ นำโดยไกด์ของบริษัททัวร์ระยะหนึ่ง แต่ด้วยความจำกัดในแหล่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวและชาวบ้านเองไม่สนใจจึงทำให้จุดขาย จุดสนใจของนักท่องเที่ยวหมดไปเป็นแค่ทางผ่านเท่านั้นในปัจจุบัน ส่วนได้ไม่มี ส่วนเสียเกิดอุบัติเหตุจากยานพาหนะเพราะถนนผ่านกลาง

หมู่บ้าน แนวทางแก้ไขที่ชาวบ้านเสนอคือ ชาวบ้านดูแลเอาใจใส่บุตรหลาน และปักป้าย จำกัด
ความเร็วของรถยนต์ช่วงแล่นผ่านชุมชน

ชาวบ้านที่จะเป็นผู้ติดตาม และสนใจความเคลื่อนไหวข่าวสารปัญหาการท้องเที่ยวของ
ชุมชนได้มี นายนิธิ ประหว้า และนายเลาเปาสลักจิตสกุล

ชุมชนกับการจัดการสื่อ

ในชุมชนให้ภาษาของตนเองเป็นหลักเป็นภาษาพูดไม่มีภาษาเขียน แต่สัญลักษณ์ที่ใช้
แทนความหมาย สิ่งของ สถานที่ ยังมีอยู่ ในสถานที่สำคัญ ในหอเบ่ บ้านผู้นำ (หมู่บ้าน-ตอโบ) การส่งข่าว
ระหว่างหมู่บ้านจะใช้คนเดินไปแจ้งข่าว

การศึกษา การดำรงชีวิตประกอบอาชีพวัฒนธรรมประเพณีรับการถ่ายทอดจากผู้รู้ ครอบ
ครัว โดยทางภาคปฏิบัติ(Leaning by doing)

ปัจจุบันมีการเรียนรู้ในระบบ(โรงเรียน) จากภายนอกหมู่บ้าน ประมาณปี 2523-2524 จาก
โรงเรียนบ้านสบป่อง(อนุบาลปางมะผ้า) โรงเรียนศูนย์ปางมะผ้า(ท่าไคร้) ในหมู่บ้านมีโรงเรียนประถมเมื่อปี
2537 เรียนเต็ม 100 % การสื่อสารส่งข่าวสารควมมีโทรศัพท์ ทางคมนาคมสะดวก มีสื่อวิทยุ โทรทัศน์

การสื่อสารถึงกันและกัน แต่เดิมใช้วิธีเดินข่าว (บอกเล่า) ส่วนตัวหรือส่วนรวม โดยจะ
มอบให้คนที่ไว้ใจ พูดจารู้เรื่อง มีความรับผิดชอบ การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ นั้น ใช้การเรียนรู้ด้วยตนเอง
เรียนรู้จากผู้รู้แขนงต่าง ๆ ตามแต่จะสนใจ (การประกอบอาชีพ – ชีวิตประจำวัน - การอยู่ร่วมกันใน
สังคม - การสร้างที่อยู่อาศัย) เริ่มจากในครอบครัว ถ้าใครสนใจก็จะไปขอเรียนรู้จากผู้รู้ในชุมชน การ
ถ่ายทอด และการเรียนรู้ “แบบการปฏิบัติ”

ในชุมชนจะมีผู้รู้หลากหลาย ส่วนมากจะเป็นผู้อาวุโส การตีเหล็ก (บุลิ) จักสาร – ทอ
ผ้า – สมุนไพร – พิธีกรรม หมอผี (เหนโตเว) การถ่ายทอด – สืบทอด ต่อจากกันไม่มีการบังคับ อยู่
ที่จะมีผู้ใดสนใจ แต่เป็นการบังคับให้ต้องเรียนรู้โดยธรรมชาติ เพื่อการอยู่รอด การช่วยเหลือตนเอง
หากเกิดมีปัญหาเกิดขึ้นผู้ไม่รู้ก็จะสอน ถามกัน หาผู้รู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ

ปัจจุบันยังคงมีอยู่บ้าง ค่อนข้างน้อย สาเหตุคนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาในระบบมากขึ้น
วิถีชีวิตเปลี่ยนไป สามารถหาสิ่งทดแทนของเดิมได้จากภายนอก และบางส่วนไม่ได้อยู่ในชุมชนออกไป
ทำงานนอกพื้นที่

เดิมการศึกษาของคนในชุมชนไม่มีใครได้รับการศึกษามาก่อนและอ่านไม่ออกเขียนภาษา
ไทยไม่ได้ 100 %

ปัจจุบันมีคนรู้หนังสือ โดยผ่านระบบการศึกษาแบ่งเป็นตามวัยอายุ ดังนี้

อายุระหว่าง 20 – 35 ปี ประมาณ 30 คน

อายุระหว่าง 7 - 19 ปี ประมาณ 90 %

อายุ 20 – 35 ปี จบระดับ ม.6 1 คน ม.3 5 คน ที่เหลือ ป.6 ที่กำลังเรียนระดับ
มหาวิทยาลัย 1 คน การเข้าไปศึกษาในโรงเรียนมีผลดีต่อชาวบ้าน หากชาวบ้านมีความตระหนักถึง
อนาคตของคนรุ่นใหม่

ความต้องการของชุมชนด้านสื่อ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังคงต้องการให้รักษา
สิ่งดี ๆ ทางวัฒนธรรม – ประเพณีของชุมชนไว้ และสืบทอดให้เยาวชนลูกหลานต่อไป

การถ่ายทอดให้ภายนอกรู้ถึงสิ่งดี ๆ ของชุมชนต้องมีการบันทึกทำเป็นประวัติ – เอกสาร
ประชาสัมพันธ์ ประกาศ ตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารประจำหมู่บ้าน

ผู้ที่จะเป็นตัวแทนของชาวบ้าน ช่วยติดตามในการถ่ายทอดข้อมูลได้แก่นางนาแอ คัมภี
พาโชค , นางนาแอ วุฒิมงคล, นางนารี ชื่นชมไมการ

5. บ้านถ้ำลอด

หมู่ที่ 1 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บ้านถ้ำลอด หมู่ที่ 1 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยใหญ่ และปะโอ ที่มีความคล้ายคลึงด้านประเพณีวัฒนธรรม มีจำนวน 220 หลังคาเรือน อาชีพหลักปัจจุบันจะเป็นอาชีพบริการ อาชีพรองด้านการเกษตร มีการนับถือศาสนาพุทธ

1. ขอบเขตหมู่บ้าน

- ทิศเหนือจดบ้านเมืองแพม
- ทิศใต้จดบ้านนาหลวง
- ทิศตะวันออกจดเมืองแพม
- ทิศตะวันตกจดบ้านบ่อไคร้

2. ประวัติศาสตร์ชุมชน

เดิมที่หมู่บ้านถ้ำลอด กลุ่มคนไทยใหญ่ อพยพมาจากบ้านไม้ล้น ประมาณปี พ.ศ. 2503 โดยมีนายจิ่งต่ำ พร้อมด้วยญาติพี่น้อง 25 หลังคาเรือน และชาวบ้านรวมทั้งหมด 40 หลังคาเรือน เนื่องจากที่ทำกินไม่ค่อยมี และรายได้จากการเก็บชา น้อย คนที่เข้ามาอยู่อาศัยก่อนจะมีพื้นที่สวนชามาก คาดว่าเป็นสวนชาเก่าของชาวลัวะ การเก็บชาจะเก็บและแบ่งครึ่งกับเจ้าของสวน หรือชา 1,000 กำมือแลกข้าวสารได้ 1 ถัง จึงได้อพยพมาอยู่ที่ห้วยหลวง เพราะมีพื้นที่ทำกินดี การทำไร่ในอดีต จะทำไร่เฉพาะป่าเปิดใหม่ ไร่เดิมนั้นจะมีหญ้าขึ้นมาก ขณะอยู่ที่ห้วยหลวง จะมีคนอพยพจากไม้ล้นเข้ามาเพิ่ม ได้แบ่งเป็น 2 ปีก อาศัยอยู่ได้ 9 ปี ได้อพยพโยกย้ายมาอยู่ที่บ้านถ้ำลอดในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2512 สาเหตุการอพยพจากห้วยหลวงเพราะมีคนมาก พื้นที่ทำกินน้อย และอยู่ไกล ลักษณะก่อนที่จะมีการอพยพ มีการหารื้อกัน อาศัยการเคารพผู้เฒ่าผู้แก่ ความนับถือเป็นหลัก เมื่อมาบุกเบิกการทำมาหากินดีจะอพยพติดตามเข้ามา

การเข้ามาอยู่ที่บ้านถ้ำลอด จะมีนายจิ่งต่ำ เป็นปู่ก้าง (ผู้นำธรรมชาติเทียบเท่าผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้นำ และครอบครัวติดตามอีก 6 รวม 7 ครอบครัวหลัก ได้แก่ ก้างจิ่งต่ำ สิริกุลพัฒนวงศ์ (ผู้รู้ด้านพิธีกรรม คาถาอาคม), นายวิหาลาชะ, นายปุ่นะ, นายกอหลี่ (ผู้รู้ด้านยาสมุนไพร), นายเงิน, นายตอ และนายจ่าง รวม 40 คน และต่อมาอีก 7-8 ปี ได้มีพี่น้องญาติชาวไทยใหญ่ อพยพเข้ามาเพิ่มเติมจากบ้านไม้ล้น บ้านปางคาม บ้านหนองหอย บ้านห้วยหลวง ขณะเดียวกันในปี พ.ศ. 2522 ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองบ้านถ้ำลอด มาขึ้นกับตำบลสบป่อง ในสมัยกำนันอ่อน และได้รับการยกฐานะเป็นตำบลในปี พ.ศ. 2530 โดยมี นายมณี เสงสาสุวรรณ เป็นกำนันคนแรก นับได้ว่าหมู่บ้านถ้ำ

ตลอด มีอายุของหมู่บ้านถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2546) ได้ 34 ปี และได้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่ปี 2522 จากสถานการณ์ในอดีตมาเทียบกับปัจจุบัน สามารถเห็นความแตกต่างได้มาก อาทิเช่น

1. ทรัพยากรธรรมชาติ - ป่าไม้ ต้นไม้ - สัตว์ป่า - น้ำ - การใช้พื้นที่ดิน
2. วัฒนธรรมประเพณี - ถูกกลืนหายไปไม่เข้าใจในความหมายที่แท้จริง
3. การปกครอง - การให้ความเคารพผู้อาวุโสลดน้อยลง ใช้กฎหมาย อำนาจเข้ามาปกครอง แทนที่การใช้ความเคารพ นับถือ ความเป็นเครือญาติ
4. ด้านอาชีพ - อาชีพด้านการเกษตร ได้ปรับเปลี่ยนเป็นด้านการท่องเที่ยวและค้าขาย

3. ชุมชนกับเศรษฐกิจ

ระบบวิถีในการผลิต ด้านเกษตรกรรมในอดีต เป็นการทำไร่ ที่เป็นระบบไร่เลื่อนลอย ทำไร่ในพื้นที่เปิดป่าใหม่ แล้วย้าย พื้นที่ไร่เดิมหญ้ามาก แรงงานไม่พอ มาเป็นไร่หมุนเวียน ในระยะ 3 ปี ปัจจุบันในด้านเศรษฐกิจอาชีพ เปลี่ยนไปจากเดิมมาก เกษตรกรรม เป็นอาชีพให้บริการด้านการท่องเที่ยว (1 : 3 ส่วน) อันเป็นผลมาจากการประกาศเขตป่าของกรมป่าไม้ ชุมชนมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ อาชีพ การท่องเที่ยวเป็นหลัก การเกษตรเป็นรอง ระบบเศรษฐกิจนำ ถึงอย่างไรพื้นฐานอาชีพด้านการเกษตรก็มีความจำเป็น โดยจะมีบ้านพร้อมสวน / ไร่ อย่างน้อย คนละ 3 ไร่ อันเป็นการผลิตเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อการบริโภค

องค์ความรู้ที่ใช้ในการผลิต

การคัดเลือกพันธุ์ข้าว เลือกจากต้นกอใหญ่ รวงมีข้าวมากสมบูรณ์ เมื่อแห้งนำมาตี 2 - 3 ครั้ง เก็บเอาเมล็ดที่หล่น เมล็ดที่แข็งแรง สมบูรณ์จะหล่นก่อน การเก็บรักษา เก็บใส่กระสอบป่าน เก็บไว้ ไม่บรรจุในถุงพลาสติก เมล็ดข้าวจะร้อนตาย

การพิสูจน์ ข้าวแห้งพอที่จะเก็บ นำเมล็ดมาใส่ในถุงพลาสติก ผูกปลายแน่นทิ้งไว้ 2 - 3 วัน หากมีหยดน้ำ , มีเหี่ยว จะยังใช้ไม่ได้

การรักษาเมื่อมีโรค - แมลง

1. ใช้ต้นห่าเยือง , ไม้ตู่ , ไม้จึก , ไม้แกติอก ฟันมาปัก เชื่อว่ากลิ่นของไม้เหล่านี้จะช่วยไล่โรค - แมลงได้
2. เลี้ยงผีเตาไฟ บอกกล่าว แล้วนำมะนาวมาผ่า 4 ส่วน นำไปเสียบตามมุมไร่

สถานการณ์การเกษตร

อาชีพการเกษตรถึงจะลดลงแต่ปัจจุบันมีคนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในความเชื่อ "โยเร" มีความสนใจที่จะทดลองทำการเกษตรแบบใช้สาร EM แต่ยังไม่มีความรู้ ความชัดเจนที่ควรที่จะดำเนินการทดลอง ประกอบกับสถานการณ์การใช้พื้นที่ดิน มีการใช้ซ้ำมาหลายปี ผลผลิตที่ออกมาไม่ดีเท่าที่ควร การแก้ไข ควรมีการทดลอง ทดสอบการบำรุงดิน

4. ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

ทรัพยากรในอดีตแตกต่างจากอดีต ป่าไม้ขนาดใหญ่ลดลง ปริมาณน้ำ สัตว์ป่า ลดลงมาก ระบบการทำมาหากินแตกต่างจากอดีต ต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป การจัดการทรัพยากรในชุมชน มีลำห้วยมากมายในขอบเขตบริเวณของบ้านถ้ำลอด พอกล่าวได้ดังนี้

น้ำ

1. ห้วยปางจ้าง - มีการดูแลจัดการรักษาป่าต้นน้ำ มีกฎระเบียบควบคุม มีการทำแนวกันไฟ และปลูกป่าเสริม พื้นที่บริเวณนี้มีประมาณ 200 ไร่ จัดได้ว่าเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ชุมชนนำน้ำจากลำห้วยแห่งนี้จัดสร้างเป็นระบบน้ำประปา เพื่อใช้อุปโภค - บริโภค มีคณะกรรมการดูแลหลัก 6 คน นายนิเวศน์นายอุทัย วิจัยพัฒนา, นายสมพงษ์ ปู่แขก, นายยนต์ชัย โสภารวการณ, นายบุญธรรม โรจน์เกษตรสิน และนายนันดา นานลู่สกุล มีการเก็บค่าบำรุงน้ำประปา หลังคาเรือนละ 100 บาท / ปี หากเหลือกำลัง กรรมการขอแรงชาวบ้านช่วย

2. ห้วยแห้งหลวง - นำน้ำมาใช้ในการทำนา 4 ฝ่น 4 เจ้าของ พื้นที่นี้หากมีการปรับปรุง จะสามารถนำน้ำมาใช้บริโภค และเพิ่มพื้นที่ทำการเกษตรได้

3. ห้วยแห้งอ่อน - ใช้ระบบน้ำประปา มีการจัดการดูแล แต่ไม่สามารถควบคุมได้ อยู่ติดกับเขตพี่น้องมุสลิม มีพื้นที่ประมาณ 150 ไร่ มีพื้นที่ทำนา 4 เจ้าของ

4. ห้วยปางหม้อ - เป็นเขตอนุรักษ์ของบ้านเมืองแพม ใช้เป็นต้นน้ำประปาในปัจจุบัน อยู่ การดูแลระบบน้ำประปา 3 แหล่งนี้ ภายใต้คณะกรรมการชุดเดียวกัน

5. ห้วยข้าว - ใช้ทำนา ลำห้วยที่เหลือ ห้วยมากหลอด , ห้วยน้ำแพม , ห้วยก้าง , ห้วยมากหินก่อง , ห้วยมากหินกราบ ไม่ได้ใช้ประโยชน์เท่าที่ควร

6. ลำน้ำลำ - ลำน้ำที่เป็นหัวใจของชุมชน "ถ้ำลอด" ไม่ได้ใช้ในการเกษตรเท่าใดนัก แต่เป็นลำน้ำเศรษฐกิจของชุมชน มีการจัดการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในลำน้ำ ก่อนเข้าถ้ำ 100 เมตร หลังจากถ้ำอีก 100 เมตร จะขยายการอนุรักษ์อีกด้านละ 500 เมตร

การอนุรักษ์พันธุ์ปลา

เริ่มจากการที่นายส่วย และนายแช่ สังเกตเห็นถึงจำนวนปลาใหญ่ ๆ หายากมีลดลง การดำนํ้ายิงปลาในบริเวณถ้ำของเด็ก และปลาบริเวณปากถ้ำนั้นกินขึ้นและลูกนกนางแอ่นที่ตกลงมาในน้ำ จึงได้หารือกันแล้วนำไปพูดคุยกับกำนัน คณะกรรมการ และผู้เฒ่าผู้แก่ รายบุคคล ส่วนตัว ถึงความสำคัญในเรื่องการอนุรักษ์สัตว์น้ำ และผลที่ส่งต่อการท่องเที่ยวของถ้ำลอด ทางกำนัน คณะกรรมการ ผู้เฒ่าผู้แก่ เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ จึงได้เรียกประชุมชาวบ้านครั้งเดียว มีกติกา ผู้ใดจับปลาบริเวณถ้ำในระยะทาง 100 เมตร จากปากถ้ำขึ้น และทำถ้ำลงไป ปรับตัวละ 5,000 บาท หลังจากนั้นจึงได้ไปหารือกับพระที่วัดใกล้เคียง "พระโพธิปาน" พระเห็นชอบด้วย และเริ่มนำอาหารมาให้ปลา ระยะต่อมาจึงขยายเขตให้ยาวขึ้นอีกฝากละ 500 เมตร

ผลที่ตามมาหลังจากดำเนินการ คือมีจำนวนปลาเพิ่มมากขึ้นและมีจำนวนมากขึ้น ชาวบ้านมีอาชีพเพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายอาหารปลา ชาวบ้านได้กินปลาที่มีขนาดใหญ่ขึ้น

* "ปัจจุบันปลาที่ถ้ำลอดมีขนาดใหญ่ และจำนวนมาก พอที่จะเทียบกับถ้ำปลาได้นักท่องเที่ยวนิยมมาดูที่นี่ เพราะได้ดู 2 อย่าง ปลา และ ถ้ำ" คำกล่าวของนายหว่าหลังตะ

ป่า

ในชุมชนบ้านถ้ำลอด มีการจำแนกและจัดการทรัพยากรป่าไม่ได้ ดังนี้

1. ป่าต้นน้ำ - ป่าต้นน้ำของชุมชน มีอยู่ 3 แห่ง บริเวณ "ห้วยปางจ้าง และห้วยปางหม้อ" มีพื้นที่ 200 ไร่ มีการจัดการดูแล และควบคุมได้ แต่ที่บริเวณห้วยแห่งอ่อน มีพื้นที่ 150 ไร่ นั้นอยู่ใกล้บริเวณพื้นที่ทำไร่ ของพี่น้องมุสโสบ้านห้วยแห่ง บ้านยาป่าแห่น นั้น ยังไม่สามารถควบคุมดูแลได้
2. ป่าใช้สอย - ป่าบริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นพื้นที่ป่าที่เป็นหิน

สถานการณ์การจัดการทรัพยากรป่านั้น สามารถควบคุมดูแลคนภายในชุมชนได้ การจัดการฝากสันดอยกาย เป็นการจัดการระหว่างบ้านถ้ำลอด และบ้านเมืองแพม มีข้อตกลงที่กระทำให้เป็นที่ยอมรับของทุกหมู่บ้าน ในสมัยยังเป็นสภาตำบล และยึดถือปฏิบัติ ในส่วนของ สันดอยถ้ำกุด , สันดอยหลวง นั้น ยังต้องทำความเข้าใจเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขต่อไป

ถ้ำ

ถ้ำเป็นแหล่งรายได้หลักของชุมชน มีการจัดการกลุ่มต่าง ๆ ที่อาศัยการท่องเที่ยวเป็นหลัก เช่น กลุ่มตะเกียง มีสมาชิก 83 คน ทุกคนมีตะเกียงเจ้าพายุเป็นของตนเอง การบริการนักท่องเที่ยว ตะเกียง 1 ดวง ต่อ 4-5 คน ค่าบริการ 100 บาท หักเข้ากลุ่ม 10 บาท ต่อครั้ง เพื่อพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง จะมีการจัดคิวเป็นราย ๆ ไป จาก 1 ถึง 83 ตามลำดับ การเป็นสมาชิก 2 ปี ครั้ง และต้องทำบัตร ๆ ละ 20 บาท การบริหาร อยู่ที่คณะกรรมการหมู่บ้าน เคยบริหารโดยกลุ่มเอง แต่มีปัญหา คณะกรรมการหมู่บ้านต้องเข้ามาช่วยเหลือ

กลุ่มแพ

เริ่มจากที่เห็นนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวถ้ำลำบาก ต้องลุยน้ำ จึงคิด "บริการแพ" ปัจจุบันมีสมาชิก 67 คน มีแพ 60 แพ 1 แพ อาจช่วยกันทำ 2-3 คน ค่าบริการแพต่อครั้ง 400 บาท / 3-5 คน การจัดคิวเรียงตามหมายเลข ไม่มาข้าม 1 ปี สมาชิกใหม่ จะเล็ก หรือเพิ่ม ครั้งละ 100 บาท เงินที่ได้รับจากค่าสมัคร นำไปพัฒนาหมู่บ้าน ที่ผ่านมามีจัดซื้อวัสดุ สนับสนุนโรงเรียน มีคณะกรรมการของกลุ่มเอง 5 คนมีนายอ่องคำ,นายอ่วม เลขา,นายนิเวศน์,นายสม,นายพล โดยมีนายแช่ / นายส่วย เป็นที่ปรึกษา

สถานการณ์การจัดการทรัพยากรถ้ำ ที่มีความผูกพันกับคนในชุมชน มีการจัดการกลุ่มได้ดีในด้านการเข้ามาของกฎหมายป่าไม้ ในการเก็บค่าเข้าเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว ที่ผ่านมา เช่น การเรียกเก็บค่าธรรมเนียมมาเยี่ยมชม คนไทย 20 บาท ฝรั่ง คนต่างชาติ 200 บาท การเรียกเก็บ 10 % จากกองทุนตะเกียง + ถ้ำ ได้รับการต่อต้านจากกลุ่ม 2 กลุ่ม นี้ ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ประมาณในเดือน กุมภาพันธ์ - เมษายน 2546 นี้ ปัจจุบันได้เวียนหายไป กลุ่มและคนในชุมชนตลอดจนคณะกรรมการหมู่บ้านมีความสามัคคี เข้มแข็ง ได้ในการแก้ไขปัญหา ในด้านสวัสดิการของกลุ่ม ชุมชนยังไม่ได้พูดคุย การช่วยกันของสมาชิกกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม / กับชุมชน

ชุมชนกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมในอดีตที่สำคัญ มี 3 ประเพณี

1. เดือน 11 "แฮนซอมโก่จา" วัตถุประสงค์ แสดงความเคารพบรรพบุรุษ ซึ่งในพิธีกรรมแล้วใช้ผลผลิตจากพืชที่ออกใหม่ อันแสดงถึงการเคารพบรรพบุรุษ
2. เดือน 3 "หลู่ข้าวยาก" วัตถุประสงค์ แสดงความเคารพในพุทธศาสนา ในพิธีกรรมให้พระสวด (ถ้าพระหว่า" 3 - 5 - 7 วัน / คีน
3. เดือน 5 "หลู่ข้าวมูลห่อต้องกล้วย" วัตถุประสงค์ แสดงความเคารพนับถือ "ส่างจ่าน"

ส่างจ่าน" เทวดาอยู่บนสวรรค์ ในพิธีกรรม การใช้ข้อมูลห่อต้องใช้เป็นอาหารของลูกที่ทำหน้าที่ถือศีลระพ้อไว้)ตามตำนาน

ผู้รู้ในชุมชน

นายเปิ่นตะ ประกันความดี ความสามารถ เอ็ดความ

ข้อห้ามในอดีต

1. กรณีสร้างบ้านใหม่ ในระยะ 1 ปี ห้ามฆ่าสัตว์ที่มีเลือดในบริเวณบ้าน ท เกรงความ
วุ่นวาย และการมีสัจจะ
2. ห้ามแบกไม้ 2 บ่า เข้าบ้าน เป็นการประเมินกำลังตนเองก่อน
3. ห้ามแบกไม้โดยนำส่วนปลายเข้าบ้าน

คำกล่าวสอนใจ

1. บ้านบ่เต็ม 100 บ่แป๊ะผี = สามัคคีรักใคร่ปองดอง
 2. 1 วันเมืองผี 1 ปีเมืองคน
 3. 1 วัน เมืองสวรรค์ 10 ปี เมืองคน
-

6. บ้านเมืองแพม

หมู่ที่ 5 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หมู่บ้านเมืองแพม เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง (ปกาเกอญอ) ปัจจุบัน (เม.ย. 2546) มีอยู่ 101 หลังคาเรือน 110 ครอบครัว แยกเป็นชาย 239 คน หญิง 240 คน ประชากรรวม 479 คน นับถือ พุทธ - ผี ส่วนใหญ่ มีผู้นับถือ คริสต์ 3 หลังคาเรือน อาชีพหลัก ปลูกข้าว อาชีพรอง เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ไร่ หนุ่ หัตถกรรมทอผ้า หมู่บ้านตั้ง อยู่ห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้า ประมาณ 15 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดกับบ้านแอโก๋ บ้านแสนคำลือ

ทิศใต้ ติดกับบ้านผามอน

ทิศตะวันออก ติดกับเขตกับ บ้าน แอลา และอำเภอปาย

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านถ้ำลอด

ประวัติศาสตร์ชุมชน

แต่เดิมหมู่บ้านเมืองแพม อพยพมาจากบ้านหนองขาว บ้านห้วยปมผาดโดยมี 4 พี่น้อง มี นาย ต่าเราะ (ฮีโซ) เป็นพี่ชายคนโตเป็นผู้นำมา นายจ่อโพ นาย จ่อแจ นายหมาโพ (ย้ายมาสมทบตอนที่อยู่ แม่ฮ่มอง) พร้อมกับนาย เส่แก้ว ที่มาจากห้วยปมผาดและสมาชิก 16 หลังคาเรือนเพราะเกิดปัญหาปลูกข้าวผลผลิตไม่ค่อยได้ผลผลิตดี หากินสัตว์ป่ายากจึงย้ายมาอยู่ที่แม่ฮ่มอง จำนวน 20 หลังคาโดยเหตุที่ว่า มี ป่าไม้สมบูรณ์ ขณะอยู่ที่แม่ฮ่มองได้แบ่งแยกเป็น 2 ผาก แม่ฮ่มองน้อย และแม่ฮ่มองหลวงโดยนาย ต่าเราะไปอยู่ที่แม่ฮ่มองหลวงพร้อมกับสมาชิกรวม 14 หลังคา นายจ่อแจ อยู่ที่แม่ฮ่มองน้อยจำนวน 6 หลังคาเพราะ การแย่งกันในตำแหน่ง ฮีโซ การย้ายตามอยู่ที่ความสมัครใจ อยู่ที่แม่ฮ่มองหลวงระยะหนึ่ง นายต่าเราะ ได้ย้ายมาอยู่ที่แม่ฮ่มอง การโยกย้ายมาทั้งหมด 14 หลัง และย้ายไปอยู่ที่แม่ฮ่มอง 13หลัง คงเหลือ นาย จ่อโพ 1หลัง

ขณะที่อยู่ที่แม่ฮ่มอง นาย หมาโพได้ย้ายจากหนองขาวเข้ามาสมทบ อยู่ได้ระยะหนึ่งย้ายมาอยู่ที่บ้านผามอนจำนวน 31 หลังคา อยู่ได้ประมาณ 5 ปี แล้วอพยพมาอยู่ที่ห้วยโป่ง จำนวน 15 หลังคา ขณะเดียวกัน นาย หมาโพ นาย จ่อแจ นาย เส่แก้วย้ายกลับมาอยู่ที่แม่ฮ่มอง ขณะอยู่ที่ห้วยโป่ง มีทหารไทยเข้าไปรบกวณ อยู่ประมาณ 3 - 4 ปี จึงย้ายมาอยู่ที่บ้านห้วยผามอน มีทหารญี่ปุ่นเข้ามาแต่ไม่มีปัญหาใด หลังจากนั้นได้ย้ายมาอยู่ที่ห้วยโป่ง ขณะที่อยู่ที่นั่น นาย ต่าเราะ เสียชีวิตลง ได้ทำการเลือกผู้นำ “ ฮีโซ ” คนใหม่คือนาย กาเดอ และย้ายมาอยู่ที่ห้วยแพมจำนวน 18 หลังคา สาเหตุที่ย้ายมาอยู่บ้านห้วยแพม เพราะผู้นำตาย คือ นายต่าเราะ อยู่ห้วยแพมได้ประมาณ 4 ปี จึงย้ายมาอยู่ที่ปัจจุบัน คือ **บ้านเมืองแพม** โดยมีนาย กาเดอ วงศ์กระเหรี่ยง เป็นผู้นำในการอพยพ จำนวน 18 ครอบครัว เหตุที่เลือกบ้านเมืองแพม เพราะพื้นที่กว้าง มีที่ทำกินมาก ระยะต่อมาได้มีโยกย้ายเข้ามาอยู่เพิ่ม จากที่ต่าง ๆ เช่น บ้านแม่ฮ่มอง แม่ฮ่มอง บ้านห้วยปมผาด ตำบลห้วยปูลิง ชุมชนที่ตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้านทางการเมื่อปี พ.ศ

2500 ผู้นำทางการคนแรก 1. นาย กะเดอ วงศ์กะเหียง 2. นาย ลำปู้ หมั่นถือศีล 3. นาย แม่โต นาคสีบวงศ์ 4. นาย พะเจพอ รัตนอารยธรรม 5. นาย กมล มนต์ศิริทอง 6. นาย สมเพชร รัตนอารยธรรม นอกจากผู้นำแล้วยังมีบุคคลสำคัญอีก คือ ฮีโซ นาย พะแนคา แก้วโพธิ์สิทธิ์ (ผู้นำความเชื่อ)

ชุมชนกับวัฒนธรรม

พิธีกรรมและวัฒนธรรมที่ชนเผ่ากะเหรี่ยงบ้านเมืองแพม ยังคงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง คือ

1. พิธีมัดมือ ภาษากะเหรี่ยงเรียก “ กี่จ้อ ” จะทำพิธีในช่วงเดือน 3 เดือน 4 พิธีมัดมือจะทำในวันขึ้น 13 ค่ำ และขึ้น 14 ค่ำ ของเดือน สิ่งที่ทำเป็นในการมัดมือ คือ เหล้า เทียน 1 คู่ ฆ่าหมู ฆ่าไก่ ตามฐานะของแต่ละครอบครัว โดยมีฮีโซเป็นหลักในการทำพิธี

2. เลี้ยงห้วยฝ่าย ทำในระหว่างเดือน 6 เดือน 7 จะทำปีละครั้ง เป็นการขอโทษและขอพรจากผีป่า ผีแม่น้ำ เพื่อขอให้ดูแลน้ำ และข้าว ให้อุดมสมบูรณ์ จะไม่ทำรวมกันทั้งหมู่บ้าน จะทำเฉพาะผู้ที่ใช้น้ำเหมือนกันเท่านั้น จะใช้ไก่บ้านละ 1 ตัว และเหล้าที่เอามารวมกันต้มประกอบในการทำพิธี

3. เลี้ยงผีไร่ ผีนา ภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า “ แซ่คี่แซ่จี่ ” ทำในช่วงเดือน 8 สิ่งที่ใช้ในการทำพิธี ไก่ 1 ตัว แป้งเหล้า เทียน บางครอบครัวที่มีฐานะดีก็จะใช้ หมู โดยต้องให้ฮีโซ เป็นคนเลี้ยงก่อน แล้วคนอื่นค่อยเลี้ยงได้

4. กินข้าวใหม่ “ อ่อป้อโซ ” ทำระหว่างเดือน 10 - 12 ทำบ้านใครบ้านมัน ขึ้นตอนคือ

นำข้าวที่เกี่ยวใหม่มาตำ สิ่งที่ใช้ในการกินข้าวใหม่ มี ปู ไก่ อัน ตุ่น ปลีกกล้วย เอาต่ายหล่า กี่ไก่ เคาะ เอามาทำพิธีในบ้าน เย็นวันนั้นเมื่อกินข้าวเสร็จห้ามลงถั่วย ลำ้งซาม และห้ามไปกินของบ้านอื่น หากใครทำพิธีนี้ ห้ามกิน ปู กุ้ง ไก่ ตุ่น อัน

5. มัดมือก่อนตีข้าว “ กี่ล่อจ้อ ” ทำในช่วงเดือน 1 - เดือน 2 เติล่ำ พอคี่ตะ สิ่งที่ใช้ใน

การทำพิธี เหล้า , ไก่ ไปทำพิธีในไร่ ในนา เพื่อเรียกขวัญข้าว หลังจากนำข้าวมาถึงบ้านแล้ว ตำ ต้มเหล้า เรียกคนเฒ่าคนแก่มาให้พร เพื่อขอบคุณผู้ที่ให้ผลผลิต เจ้าของไร่ เจ้าของนา เป็นคนทำ

6. พิธีเลี้ยงผีน้ำ หรือผีเจ้าที่ เนื่องจากในการเจ็บป่วยที่มีการสันนิษฐานว่าผีอะไร เช่น ผีน้ำ ผีป่า ผีเจ้าที่ ซึ่งมีการใช้ เหล้า 1 ขวด ไก่ 1 คู่ ประกอบในการทำพิธี

7. ปาสตือ หรือกะเหรี่ยงเรียก “ เดป้อ ” ทำช่วงเด็กเกิด เอากระดูกใส่กระบอกไม้ไผ่ ไป

ผูกไว้กับต้นไม้ (คุณลักษณะของต้นไม้ที่ดี) เชื่อว่าขวัญจะอยู่กับต้นไม้ นั้น หากใครตัดต้นไม้ นั้น ต้องเอาไก่
ให้พ่อแม่เด็ก เพื่อทำพิธีมัดมือให้เด็กคนนั้น

8. พิธีเรียกขวัญ หรือกะเหรี่ยงเรียก “ ก้อเก้อลา ” โดยหมอผีเป็นคนทำพิธี โดยใช้
ไก่ 1 คู่ เทียน 2 คู่ ไช้ไก่ เหล้า 1 ขวด ข้าวปึก ข้าวต้ม เมล็ดพันธุ์ 3 ชนิด ข้าวให้สุก ฆ่าไก่ ต้มไก่
โดยไม่ใส่เครื่องปรุง ไปเรียกขวัญกับต้นไม้แก่ แล้วมามัดมือให้กับผู้เรียกขวัญ

9. ประเพณีแต่งงาน ชาวกะเหรี่ยงมีประเพณีในการนับญาติ ฝ่ายหญิงเป็นหลัก
ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายไปขอฝ่ายชาย เพราะถือว่าฝ่ายหญิงเป็นผู้สืบเชื้อสายบรรพบุรุษเป็นผู้ปกครองในการตั้ง
หลักปักฐาน สามีหรือเจ้าบ่าวอาจมาจากหมู่บ้านอื่น เพื่อแต่งงานอยู่กินกับเจ้าสาวในบ้าน และในหมู่
บ้านของฝ่ายหญิง ในการทำพิธีแต่งงานนิยมล้มวัว หรือควาย หมู เพื่อใช้เลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน แล้วทำ
พิธีมัดมือให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว แขกผู้มาร่วมงานมัดมือ

สถานการณ์ปัญหาด้านวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงผู้นำ “ ฮีโซ ” โดยฮีโซ เดิมได้หันไปนับถือ “ ศาสนาคริสต์ ” อันเป็นเหตุผลใดก็ตาม
ได้ส่งผลถึงความเชื่อ ความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อตัว ฮีโซ ผู้นำความเชื่อในอดีต ถึงแม้จะมีการคัดเลือก
ฮีโซขึ้นมาใหม่ก็ตามชุมชนก็ยังเกิดความเสื่อมความเคารพในตัว ฮีโซ เดิม ที่สามารถเห็นได้ชัด โดยพฤติ
กรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนแสดงออก แต่มิได้ส่งผลถึงระบบความเชื่อทั้งหมด มีการคัดเลือก ฮีโซ ขึ้นมาใหม่ ที่
คัดเลือกระบบของสายตระกูล ก็มีเหตุการณ์เกิดขึ้น ส่งผลให้ต้องล้มเลิกพิธีกรรมไป 2-3 ครั้ง ต้องทำการคัด
เลือกให้ถูกระบบสายตระกูล ยังเป็นการสร้างความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ ความศรัทธาเพิ่มขึ้น แต่การ
เคารพเชื่อถือในตัว ฮีโซ คนปัจจุบัน ก็ไม่สามารถเทียบเท่า ฮีโซ ในอดีตได้ อาจเป็นเพราะว่าลักษณะ
นิสัย การวางตัวการพูด ที่ส่งผลถึงพฤติกรรม ในส่วนของการดำเนินการตามวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ฮีโซ
คนเดิมก็ยังเป็นที่ปรึกษาให้แก่ ฮีโซคนปัจจุบัน (สายตระกูลเดียวกัน)

ตามสถานการณ์ปัจจุบันได้มีความเจริญเข้าไปสู่หมู่บ้าน ด้านปัจจัยพื้นฐานความจำเป็น อาทิ ถนน
น้ำประปา สื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ ระบบการศึกษาได้ส่งผลให้คนเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาเป็นสิ่งที่
ทำให้เกิดช่องว่างขึ้นระหว่างครอบครัว พ่อ แม่มีโอกาสที่จะอบรมสั่งสอนลูกน้อยลง ในด้านประเพณีวัฒน
ธรมความเชื่อ ยิ่งเด็กที่ต้องไปศึกษาภายนอกหมู่บ้าน การพบเห็นความเจริญ ทำให้เยาวชนส่วนหนึ่ง อาจ
ที่จะบอกตนเองว่าเป็นชนเผ่า เป็น ปกาเกอะญอ การเคารพเชื่อฟังในตัว ฮีโซ ความเชื่อในประเพณีวัฒน
ธรม ความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติลดน้อยถอยลง

ศักยภาพ / องค์ความรู้ดั้งเดิม

ระบบการสร้างความสำเร็จ ที่มีแนวทางชัดเจนในการนำไปปฏิบัติที่ชัดเจน มีความละเอียดอ่อน ใน
การใช้ 3 มิติมาผนวกและดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน การปกครอง ครอบครัวสั่งสอนให้เคารพเชื่อฟังใน ผู้ปกครอง
/ ผู้นำ “ฮือโฮ” ฮือโฮเป็นผู้นำ ในด้านด้านความเชื่อวัฒนธรรมประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ ดำรง
อยู่ของชุมชน ภายใต้การรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ การประพฤติ
ตนไม่ให้ส่งผลถึงความเดือดร้อนต่อผู้อื่นและทรัพยากร ทำให้พฤติกรรมที่เห็นในภาพรวมของชาว ปกา
เกอะญอ เป็นคนเรียบง่าย (จนดูค่อนข้างเฉื่อย) อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ชอบใช้ความรุนแรง

ความรู้ใหม่ที่ต้องการ

แนวทางการประยุกต์ใช้ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ เข้าสู่ระบบของการศึกษา “หลักสูตรชุมชน”

ภูมิปัญญา / ผู้รู้ด้านต่าง ๆ

ด้านประเพณีวัฒนธรรม	1. นายกำเดอ	วงศ์กะเหรี่ยง (อดีต ฮือโฮ)
	2. นายพะแนคา	แก้วโพธิสิทธิ์ (ฮือโฮ คนปัจจุบัน)
	3. นายสำนุโพ	เก่งทางธรรม
	4. นายจำทุโพ	ธรรมแดนไพร
	5. นายส่วยวา	ดอยเจริญสุข
	6. นายพะหมื่อทุ	ดาวเปล่งสุข
	7. นายตะวัน	แดนทวีฤทธิ์
	8. นายสาเช่า	
	9. นายพะลาแฮ	รัตนอารยธรรม

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

- ทรัพยากร " ป่า "

ชุมชนได้จำแนกพื้นที่ป่าออกเป็น 7 ส่วน ได้แก่

1. พื้นที่ป่าต้นน้ำ บริเวณห้วยเฮียะ มีพื้นที่ประมาณ 4,000 ไร่ มีการจัดการบำรุงรักษา
และกตีกากฎระเบียบ " อยู่อย่างมีกฎระเบียบ แต่ไม่มีกฎระเบียบหรือกตีกากฎในใจ " ทุกคนรู้ปฏิบัติ
2. พื้นที่ป่าใช้สอย บริเวณทิศเหนือของหมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ มีกฎกติกา
3. พื้นที่ป่าอนุรักษ์ หรือป่าบวช บริเวณห้วยโป่ง มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่

4. พื้นที่โป่งหลวง โป่งหลวง คือพื้นที่ที่มีโป่ง มีนก สัตว์ป่าเข้ามากินดินโป่ง อยู่ระหว่าง ห้วย
ไร่กับห้วยโป่ง มีพื้นที่ประมาณ...1,000....ไร่
5. พื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่เลี้ยงสัตว์มีอยู่ 2 แห่ง บริเวณห้วยโป่งและห้วยโป่งกลาง มีพื้นที่
ประมาณ 1,000 ไร่ และ 1,500 ไร่ ตามลำดับ
6. พื้นที่ไร่และไร่เหว่า มีอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 3,000.ไร่
7. ป่าบวช เป็นป่าที่เข้ามาเสริมในการจัดพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้คนในหมู่บ้าน
ต่าง ๆ ในตำบลถ้ำลอด ได้รู้เห็นเข้าใจถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า โดยสมาชิก อบต. ของหมู่บ้าน
เป็นผู้เสนอ ของบประมาณมาใช้ดำเนินการ ปัจจุบันพื้นที่เดียวกันนี้ ทางป่าไม้ได้เสนอโครงการ ปลูก
สมุนไพร และไม้กินได้ เสริมในพื้นที่ป่าบวช กับโครงการ Food Bank ปัจจุบันพื้นที่นี้ทางพระ
ได้ขอปิดเขตป่า เป็นเขตธรณีสงฆ์ ห้ามฆ่าสัตว์ด้วย

องค์ความรู้การจัดการป่า

การสร้างจิตสำนึกการรักษาป่าของชาว กระเหรี่ยง “ ปกาเกอะญอ “ มิได้กระทำในมิติ
เดียว การสร้างสำนึกกระทำใน 3 มิติ ด้านการปกครอง ด้านประเพณีวัฒนธรรม และด้านการจัดการ
ทรัพยากร ในการดำเนินการกระทำไปพร้อมๆกันทั้ง 3 ด้าน เด็กๆทุกคนชาว ปกาเกอะญอ ได้สัมผัสกลิ่น
ไอ ของป่าตั้งแต่เกิด .” ป่าสะคือ “ต้นไม้ที่ถูกนำสายสะดือของเด็ก ใส่กระบอกไม้ไผ่ไปผูกไว้ โดยต้นไม้
นั้นต้องมีลักษณะที่ใหญ่ แข็งแรง ให้ความร่มเย็น ให้อาหารแก่คนและสัตว์

ในการปกครอง.พ่อ แม่ จะเฝ้าสั่งสอนอบรม ลูกๆโดยผ่านพิธีกรรม กิจกรรมในครอบครัว.
การสอนของพ่อ แม่ ให้มีความเชื่อถือในตัว ” ฮีไซ “ ผู้นำธรรมชาติของชาว “ ปกาเกอะญอ “ ที่มีความ
สำคัญ และมีบทบาทสูงในชุมชนทุกด้าน

ด้านประเพณีวัฒนธรรม. มีประเพณีวัฒนธรรมสำคัญๆหลายอย่างที่พ่่าสอน ตอกย้ำตั้ง
แต่เด็กจนเติบโตให้เชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อาทิ ผีเจ้าป่า เจ้าเขา ผีห้วย ผีน้ำ ผีหอ ผีเหื่อน ข้อห้าม
ต่างๆ ในพิธีกรรมแต่ละพิธี การสอน ผ่านตำนาน ผ่านบทเพลง “ อือทา “ที่มีหลายบท บทว่าด้วยการมี
สัมมาคารวะ การสอนเด็กให้เคารพแม่ พ่อ สอนเด็กสาวให้ หวงตัว การสอนผ่านคำพังเพย สุภาษิต ให้
มีความรัก ความหวงแหน ความสำนึกในบุญคุณของป่าที่มีต่อชาว ปกาเกอะญอ

ด้านการจัดการทรัพยากร. การจำแนกพื้นที่ ที่มีการสืบทอดกันมานับแต่บรรพบุรุษ ระบบ
การทำไร่ “ หมุนเวียน “ การจัดการภายในไร่ อาทิ การไถ่นันไม้ ไม่ให้ตัดต่ำ การตัดต้นไม้สูง ก็เพื่อให้ต้นไม้
ไม่ได้มีโอกาสงอกขึ้นมา ทดแทนใหม่ การตัดไม้ในช่วงที่มีฝนจะทำให้ต้นไม้มีโอกาสเน่าสูง การทำไร่พื้นที่
ติดกัน ซึ่งเป็นการช่วยเหลือกันและกันในการป้องกันไฟมิให้ลุกล้ำ ออกนอกบริเวณ การเอามือ (การลง
แขก) ในการทำงานร่วมกัน

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ชาว “ ปกาเกอญอ “ ได้พบ ได้เห็น ได้ลงมือปฏิบัติมาตั้งแต่ยังเล็ก จึงเป็นเงื่อนไข หรือปัจจัยเสริมสร้างให้ ชาว ปกาเกอญอ มีความรัก ความผูกพัน และหวงแหนป่า “ อยู่แบบมีกติกา แต่ไม่มีกติกากฎ หรือ กติกาอยู่ในใจ “

สถานการณ์ปัญหาการจัดการทรัพยากร

ชุมชนมีการจำแนกพื้นที่ป่าต่าง ๆ มีกฎกติกาใช้ควบคุมได้ในชุมชน ที่อยู่ในจิตใจของทุกคน แต่ในส่วนของป่าต้นน้ำ บริเวณห้วยเฮี้ยะ ห้วยน้ำแพม ห้วยแพมน้อย ห้วยปลาโมง ที่เป็นส่วนของป่าบริเวณหัวต้นน้ำจริง ๆ ที่มีหมู่บ้าน แอลา ที่เป็นชนเผ่ามูเซอแดงที่พึ่งยกระดับเป็นหมู่บ้านหลักอย่างเป็นทางการได้ ไม่นานมีการเปิดพื้นที่เพื่อทำการไร่ ทำให้ชุมชนมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่นี้

ในอดีต ได้มีการจัดการแบ่งขอบเขตพื้นที่ จัดการหมู่บ้านที่ชัดเจน มีการจดบันทึก ในสมัยที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น “ สภาตำบล ” นาย พระเจ้พอ รัตนอารยธรรม เป็นผู้ใหญ่ และในช่วงผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน นาย สมเพชร รัตนอารยธรรม ได้เสนอเรื่องราวเหล่านี้ กับทางอำเภอในเวทีประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ก็ยังไม่มีมีการดำเนินการแก้ไขใด ๆ

ทางชุมชน ผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการและชาวบ้าน ได้ไปเจรจาทำความเข้าใจกับชุมชนบ้านแอลา และเสนอทางออกในการแก้ไขปัญหา ในการใช้ที่ดินป่าต้นน้ำ บริเวณอีกฟากดอยอำเภอปาย มีพื้นที่กว้างขวาง เหมาะสำหรับการทำไร่ ทำนา และอยู่ใกล้กับลำน้ำของ แต่ก็ยังไม่ได้ผล ส่งผลทำให้คนในชุมชนแอลาไม่ค่อยชอบ ผู้ใหญ่เมืองแพมเท่าใดนัก

แนวทางแก้ไข

- ผู้ใหญ่พร้อมแกนนำชุมชนร่วมหารือกับชาวบ้านแอลา
- ประสานเจ้าหน้าที่อำเภอ / ป่าไม้ ให้การสนับสนุน
- ประสาน ฯเจ้าหน้าที่ พัฒนาที่ดิน เกษตรให้ความรู้ด้านการเกษตร
- ทำการบวชป่าบริเวณที่เหลือ ผนวกวัฒนธรรม 2 ชนเผ่า

ทรัพยากรน้ำ

ในชุมชนบ้านเมืองแพมมีลำห้วยสำคัญ ๆ 7 สาย ได้แก่ ห้วยน้ำแพม นับเป็นสายเลือดของหมู่บ้าน ลำห้วยนี้หากมีการสร้างฝายกักเก็บน้ำได้ จะทำให้มีพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น ประมาณ 1,000 - 1,500 ไร่, ห้วยแพมน้อย, ห้วยเฮี้ยะ เป็นห้วยที่ใช้ในการอุปโภค - บริโภค ระบบน้ำประปาของชุมชน , ห้วยปลาโมง - มีน้ำตกอยู่ห่างจากชุมชน 10 กม., ห้วยไร่, ห้วยโป่ง, ห้วยโป่งจาลองทุกลำห้วยนำน้ำมาใช้ในการทำนา

สถานการณ์การจัดการทรัพยากรน้ำ

ชุมชนได้มีการจัดแบ่งพื้นที่ลำห้วยน้ำแพม เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ในปี 2531 ในระยะทาง 1 กม. ตามความยาวของลำห้วย ห้ามกระทำการใด ๆ ในลำห้วยนี้ และระยะทางลงได้ 2 กม. ขึ้นเหนือ 1 กม. นับจาก 1 กม. แรกสามารถจับปลาได้ โดยวิธีการตกเบ็ดอย่างเดียว นอกจากนี้สามารถจับปลาได้ แต่ห้ามจับปลาด้วยวิธีที่ผิดกฎหมาย

กระบวนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เริ่มจาก นาย สมเพชร รัตนอารยธรรม อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่และได้ลาออก ได้เล็งเห็นคุณค่า และประโยชน์ของ การที่จะอนุรักษ์ โดยเฉพาะปลาหมู ที่นับวันจะน้อยลงในพื้นที่ จึงได้นำเรื่องหารือส่วนตัวกับผู้ใหญ่บ้าน ฮีไซ (ผู้นำความเชื่อ) คณะกรรมการ ผู้อาวุโสรายบุคคล เมื่อบุคคลต่าง ๆ เห็นชอบด้วยจึงได้นำหารือร่วมกันเฉพาะแกนนำ เพื่อกำหนดแนวทางคุยกับชาวบ้าน วัดอุประสงค์การดำเนินงานที่ ชัดเจน เพื่อรักษาพันธุ์ปลาหมูไว้ให้ลูกหลานเห็น มีปลาธรรมชาติไว้กินเองโดยไม่ต้องเลี้ยง เป็นต้น แล้วจึงนำหารือกับชุมชนในที่ประชุม เพื่อหาข้อตกลงความเห็นชอบ เมื่อชุมชนเห็นชอบ ได้กำหนดสถานที่ระยะทาง ทดลองดำเนินการได้ 1 ปี ก็มีคนฝ่าฝืนเล็กน้อย มีการติดตามพูดคุยกันตลอด ระหว่างผู้นำแกนนำ หรือหาทางแก้ไข ได้กำหนดการใช้พิธีกรรมความเชื่อเก่า " โบตา " อันเป็นพิธีที่ให้สัจจะคำมั่นสัญญาแก่เจ้าที่ ผีป่า เจ้าป่า หากมีการฝ่าฝืน จะประสบความวิบัติกับตนเอง ครอบครัว (พิธีโบตา ไม่ได้กระทำกันง่าย ๆ) นำมาประยุกต์ใช้ พร้อมกับทำกฎระเบียบ เป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับบุคคลภายใน นอกพื้นที่ ให้ผู้นำแจ้งกับทางอำเภอ , สภาตำบล เพื่อให้รับรู้ทั่วถึง โดยเฉพาะในตำบล เราพลำห้วยปลา สัตว์น้ำ เป็นของส่วนรวม ทุกคนทุกหมู่บ้านมีสิทธิใช้ได้ และอีกประการหากบ้านอื่นมาจับไปจะเป็นการทำลาย ความเชื่อของชนเผ่า การประกอบพิธีกรรมนี้กระทำติดต่อกันตลอด

สรุปกระบวนการ / องค์ความรู้ที่มี

1. ผู้ที่มีจิตสำนึก เห็นคุณค่า ตั้งใจจริง
2. หารือแกนนำรายบุคคล / กลุ่ม เพื่อหาแนวร่วม และความชัดเจนที่จะคุยกับชุมชน
3. ทำความเข้าใจกับชุมชน "ส่วนตัว / ประชุม" เพื่อหาความเห็นชอบ
4. ทดลองดำเนินการ
5. ติดตาม / ประเมินสม่ำเสมอ โดยแกนนำ
6. ค้นหาแนวทางแก้ไข ประยุกต์ใช้ระบบความเชื่อ พิธีกรรม "โบตา" เข้าช่วยสำหรับคนภายใน คนภายนอก ใช้กฎระเบียบ อำเภอ / อบต. / สภต. เป็นเครื่องมือ
7. กระทำอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง เพื่อต่อยอด / เพิ่มความซึ้ง ในความเชื่ออยู่ในใจ " อยู่อย่างมีกติกาแต่ไม่มีกติกา "

ทรัพยากรดิน

การใช้ที่ดินของหมู่บ้านเมืองแพม ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ที่ดินอยู่ 3 ด้าน

"ที่นา" มีจำนวนผู้มีนาอยู่ 90 % ไม่มีนา 10 % ของหลังคาเรือน มีโฉนดที่ดิน , น.ส. 3 , สปก.-401 อยู่ประมาณ 30 % ของพื้นที่นาทั้งหมด พื้นที่นามีกระจายอยู่ตามพื้นที่ลุ่มตามลำห้วยต่าง ๆ การใช้พันธุ์ข้าวใช้พันธุ์พื้นบ้าน อัตราผลผลิต 1 ควาย ต่อ 150 ไร่

มาตรการที่ใช้ในเมืองแพม	1 ไร่	= 3 ไร่
	1 หลัง	= 10 ไร่
	1 ไร่	= 8 ไร่
	1 ถึง	= 6 ไร่

"ที่ไร่" ไร่หมายถึงพื้นที่ที่ปลูกข้าวเป็นหลัก ในชุมชนมีจำนวนหลังคาเรือนที่ทำไร่อยู่ 20% ของหลังคาเรือน มีพื้นที่เฉลี่ยใช้สำหรับทำไร่หมุนเวียน 5 ไร่ ต่อครอบครัว และแต่ละพื้นที่ ประมาณ 5 ไร่

"ที่สวน" หมายถึงพื้นที่ที่ปลูกผลไม้พืชและพืชไร่ แต่ไม่ปลูกข้าวทุกหลังคา จะต้องมีส่วนที่สวน

สถานการณ์ปัญหาการใช้ที่ดิน

การใช้ที่ดินของชุมชนตามระบบความเชื่อดั้งเดิม “ การทำไร่แบบหมุนเวียน “ ของชาวปกาเกอะญอ นั้นส่วนใหญ่จะเป็นไปในเรื่องของความไม่เข้าใจกันระหว่างกฎหมายป่าไม้ กับระบบวิถีการทำไร่พื้นที่ทำไร่ในแต่ละปีไม่มาก การทำไร่ของชุมชนมี 20 % ของครัวเรือนทั้งหมด ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ การจำแนกพื้นที่ และการเฝ้าระวังคอยดูแลในพื้นที่ที่ได้จำแนกเป็นไปในส่วนที่ชุมชนต้องจัดการ การไม่รู้ถึงขอบเขต จำนวนที่แน่ชัดของพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้ชุมชนเกิดปัญหาที่จะต้องคอยตามแก้ไข ตามชี้แจงทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ของรัฐมาโดยตลอด

องค์ความรู้ดั้งเดิม / ศักยภาพชุมชน

ระบบการทำไร่หมุนเวียนในอดีตที่เคยมีระยะเวลา 8 – 9 ปี ที่ชุมชนได้จัดการมา โดยมีผลส่งให้เกิดความสมบูรณ์ของป่าบริเวณที่ “ ชาวปกาเกอะญอ “ อาศัยอยู่

ความรู้ใหม่ที่ต้องการคือ การวัดค่าพื้นที่ ๆ แนนอนชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของส่วนที่เกี่ยวข้อง

ทรัพยากรถ้ำ

มีถ้ำอยู่ 3 ถ้ำ ในพื้นที่หมู่บ้านเมืองแพม

1. ถ้ำห้วยไร่ : เป็นถ้ำที่มีน้ำห้วยไร่ไหลหายเข้าไปในถ้ำ ภาษาไทยใหญ่เรียกก็ด ถ้ำนี้มี
ความยาวประมาณ 600 เมตร ถ้ำสามารถไปทะเลน้ำแพม ในช่วงฤดูฝนมีน้ำ ช่วงแล้งแห้ง
2. ถ้ำยาว : เป็นถ้ำที่มีความยาว 1 กม. ภายในถ้ำมีน้ำตกขนาดเล็ก , กุ้ง , ค้างคาว
และตึกแตนสีเขียว อาศัยอยู่ในถ้ำ ถ้ำยาวอยู่ห่างจากถ้ำห้วยไร่ 100 เมตร และถ้ำเจดีย์ 50 เมตร
ปัจจุบันชาวบ้านปิดประตูถ้ำ เพราะมีไกด์พาฝรั่งและนักท่องเที่ยวเข้าไปเกรงความเสียหาย
3. ถ้ำเจดีย์ : เป็นถ้ำที่มีความยาวประมาณ 800 เมตร ทะเลน้ำแพมได้ สามารถที่จะ
ล่องแพได้ ถ้ำนี้มีเจดีย์อยู่ที่ปากถ้ำ เจดีย์มีฐานกว้าง 2 เมตร สูง 2.5 เมตร อดีตเจดีย์ยอดหาย ชาว
บ้านเรียก "เจดีย์กุด" มี พระสว่าง (พระที่เคยจำพรรษาอยู่ที่วัดเมืองแพม) ไปดำเนินการต่อยอดเจดีย์ ให้
สมบูรณ์ แต่ไม่กลมกลืนสอดคล้องกับสภาพเดิม

สถานการณ์

ถ้ำทั้ง 3 ชุมชนเห็นคุณค่าของ "ทรัพยากรถ้ำ" มีไกด์พาฝรั่งมาท่องเที่ยวมากขึ้น ชุมชน
เริ่มที่จะมีการพูดคุย การจัดการเกี่ยวกับถ้ำ

โบราณวัตถุ + โบราณสถาน

ในชุมชนที่มีร่องรอยของโบราณวัตถุ โบราณสถาน มากมาย เช่น อิฐ เครื่องดินเผา
กำแพงวัดเก่า ฐานเจดีย์เก่า สิ่งก่อสร้างโบราณ จำนวน 5 ที่ พระพุทธรูป - บาตร - ตำราโบราณ
ภาษาอะไรไม่ทราบ ทางอียิปต์ได้เก็บไปไว้ที่ "วัดเมืองแพม"

ชุมชนกับเศรษฐกิจ (เกษตรกรรม)

ชาวบ้านเมืองแพมปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่จะปลูกในนา บางส่วนปลูกในไร่ มี
คนทำนาประมาณ ร้อยละ 90 ของบ้านเมืองแพม ทำไร่ประมาณ 20 % ทำไร่แบบหมุนเวียน บ้านหนึ่ง
ประมาณ 5 แปลง

การคัดเลือกพันธุ์ คัดจากในนาและในไร่เลย ดูจากที่รวงข้าวแล้วเกี่ยวแยกไว้ต่างหาก

- พันธุ์ข้าวที่ใช้ในอดีตใช้พันธุ์ ข้าวคอเบะ, ข้าวป่าแม่ , ข้าวชม, ข้าวปือข้า
- ในปัจจุบันใช้พันธุ์ข้าวปือหว่า, ข้าวปือจือแหละ, ข้าวปือแหล่ซาก้า, ข้าวห้วยปูลิง

ข้าวแม่ชาและข้าวเกษตร

การผลิตปฏิทินเศรษฐกิจ

- ปลูกข้าวเดือน 6 ผลผลิตที่ได้ เฉลี่ย ข้าวพันธุ์ 1 ถัง ได้ 10 ถัง

- กระเทียมปลูกเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม ผลผลิตออกประมาณเดือน กุมภาพันธ์
- มีนาคม ผลผลิตไม่ค่อยได้มาก ราคาแต่เดิม
- ปลูกงา และปลูกถั่วเหลือง

นอกจากชาวบ้านเมืองแพม ปลูกข้าว ปลูกกระเทียม ปลูกถั่วเหลือง แล้วชาวบ้านยังเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว , ควาย , หมู , ไก่ เป็นรายได้เสริมของชาวบ้านเมืองแพม ทอผ้า , ทอผ้าไหม ฯลฯ ชายและทอใส่เอง เป็นรายได้เสริม และมีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภค ปลูกตามบริเวณบ้าน ในส่วนของสัตว์เลี้ยงที่เป็นรายได้ วัว เลี้ยงประมาณ 50 หลังคาเรือน ควาย เฉลี่ยแล้วเลี้ยงเกือบทุกครัวเรือนแต่มีไม่มากตามฐานะ หมู + ไก่ เฉลี่ยแล้วเลี้ยงประมาณ 90 หลังคาเรือน ทอผ้า เฉลี่ยแล้วทออยู่ประมาณ 50 หลังคาเรือน ผลผลิตที่ขาย คือ วัว , ควาย , หมู , ไก่ , กระเทียม , ถั่วเหลือง , งา ผ้าทอ ส่วนมากจะขายผ่านพ่อค้าคนกลางโดยขายของใครของมัน ปัจจุบันอาชีพในชุมชน มี ปลูกข้าว ปลูกกระเทียม ปลูกงา ถั่วเหลือง เลี้ยงสัตว์ วัว ควาย หมู ไก่ ทอผ้า อาชีพหลัก ปลูกข้าว รายได้เสริมอาชีพรอง วัว ควาย หมู ไก่ ทอผ้า

กลุ่ม / กองทุน ; กลุ่มในชุมชนมีกลุ่มทอผ้า กลุ่มแพการดำเนินการยังไม่ชัดเจน ลักษณะการรวมกลุ่มยังหลวม

กองทุน;กองทุนในชุมชนมี 2 ลักษณะ กองทุนในชุมชน ได้แก่กองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้าน กองทุน กขคจ. 280,000 บาท กองทุน อบต. 100,000 บาท กองทุน เอดส์ ไม่ทราบจำนวน เป็นกองทุนที่ได้รับการสนับสนุนจากยูนิเซฟ โดยผ่าน ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพฯ ลักษณะการใช้เงินกองทุนเป็นการกู้ยืม ใช้ตามวัตถุประสงค์บ้าง ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์บ้าง สาเหตุเพราะการนำไปสร้างบ้าน นำไปเลี้ยงสัตว์แล้วเกิดความผูกพันไม่ขายไปยืมเงินจากแหล่งอื่นมาใช้คืน **ทุนภายนอกชุมชน** ไปยืมจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกษ.) มีจำนวนผู้กู้ยืมจาก ธกษ. 22 ราย

ผู้ที่กู้ยืมเงินกองทุนที่พอจะเป็นดังอย่างได้ในชุมชนได้มี นาย สมควร ดอยจรัสรุ่ง

นาย ทองสุข แก้วโพธิ์สิทธิ นาย เอกชัย ไพริทธิสิทธิ

องค์ความรู้ / ศักยภาพ

การปลูกข้าวในนา ; การปลูกข้าวในพื้นที่นาหากสามารถปลูกข้าวได้ในช่วงต้น ๆ ฝนประมาณเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน จะเป็นการป้องกัน และลดความเสี่ยงจาก โรคและแมลงได้เพราะหากทำการปลูกในช่วงต้นฝน ต้นข้าวจะเจริญเติบโตพอที่จะ ป้องกันการเข้ามาทำลาย / รบกวนจากโรคและแมลง ในช่วงกลางฤดูฝนเป็นระยะที่มีการแพร่ระบาดของโรค แมลงสูง

การแก้ไขปัญหาแมลงระบาด ;

1. หากมีปัญหาแมลงมารบกวนในพื้นที่ปลูกข้าว เพลี้ยกระโดด ให้ใช้ ยางรถเก่ามาเผา กลิ่นของ
ยางไหม้ จะช่วยขับไล่แมลงได้

2. ในอดีตจะใช้ต้น ห่าเยื้อง จัดทำเป็นมด จุดไฟเผา กลิ่นจะช่วยขับไล่แมลง
ผู้รู้ด้านการเกษตรในชุมชน นาย กาเดอ วงศ์กระเหรียง นาย เซเบ พนาสิทธิกุล

ชุมชนกับการท่องเที่ยว

ในชุมชนมีการท่องเที่ยวที่ดำเนินการอยู่ 2 ประเภท

1. ชีชีช้าง ; นาย พระเจพอ รัตนอารยธรรม เป็นผู้นำ
2. ล่องแพ : จากสบแพม (น้ำแพมบรรจบกับน้ำลำ) ไปถึงถ้ำลอด มีอยู่ 35 คิว ๆ
ละ 2 คน รวมสมาชิกกลุ่ม 70 คน

ในการจัดการกลุ่ม คณะกรรมการหมู่บ้าน / ชุมชนไม่ชัดเจน

ทำเนียบผู้รู้

สมุนไพร นายมือวา , นายหน่อมี, นายดอเกาะ

ตีมีด นายสำนุโพ

สล่า (หมอผี , หมอดู) นายจำทูป, นายทุน, นายสำแกะ, นายส่วยวา, นายหมือทุ

ด้านจักสาน นายพาลาแฮ, นายหมือทุ, นายส่วยวา, นายสำนุโพ, นายทอไซ

ด้านทอผ้า นางคำอ่อง, นางอียา รัตนอารยธรรม, นางอัมพร, นางสุดารัตน์, นางโคโลโม๊ะ

ลำดับ นายสำเข่วา, นายพิชัย, นายทุน

อือทา นายสำแกะ ห้วยแก้วศรีสุข, นายโปเก, นายหมื่นโพ มณีจรัส, นางอียา รัตนอารย

ธรรม, นางมาลัย, นางพะนาอู, นาง กิโม บุญสุขประสิทธิ์

ผู้รู้ด้านภาษา เขียน กระเหรียง “ปากเกาะญอ” นาย กุณชร เสวตชัยเมธากุล, ณรงค์ ผกาดวงมลาย

ผู้รู้ด้านตำนาน (ต่าออด) นาย กาเดอ วงศ์กระเหรียง, นายพะหมือทุ ดาวเปล่งสุข, นาย มะะโด

นาคสีบวงค์, นาย ต่าเตอะเลอะ

ผู้รู้ด้านคำพังเพย สุภาจิต (ต่าเปอหล่อ ปอดอ) นาย มะะโด นาคสีบวงค์, นาย มนตรี

ตัวแทนชุมชนที่ชาวบ้านเลือกมาให้ประสานงานโครงการ

วัฒนธรรม นาย มะะโด นาคสีบวงค์

ทรัพยากร นาย วสันต์

เกษตร นาย สุวิน พนาเกรียงไกร

สื่อ นาย สมเพชร รัตนอารยธรรม

ท่องเที่ยว นาย พระเจพอ รัตนอารยธรรม

7. บ้านห้วยลาง

ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติหมู่บ้านห้วยลาง

บ้านห้วยลางเป็นหมู่บ้านชาวไทยใหญ่ปัจจุบัน (พ.ศ. 2546) มีจำนวนครัวเรือน 49 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 226 คน บ้านห้วยลางเป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านห้วยแห้ง หมู่ที่ 6 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน นับถือศาสนาพุทธ

บ้านห้วยลางตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอปางมะผ้า ตั้งห่างจากอำเภอประมาณ..... กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือมีอาณาเขตติดกับประเทศพม่า

ทิศตะวันออกมีอาณาเขตติดกับบ้านแอโก (น้ำลางแห้ง)

ทิศใต้มีอาณาเขตติดกับบ้านห้วยแห้ง (ห้วยน้ำริน)

ทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดกับบ้านยาปาแหน หมู่ที่ 5 ตำบลปางมะผ้า (ดอยเหล็กจี)

ความเป็นมา

บ้านห้วยลางเดิมที่มีชื่อเรียกกันว่า "ห้วยลางแห้ง" เดิมมี 2 หมู่บ้าน คือ บ้านเหนือและบ้านใต้ ต่อมาย้ายมารวมกันเป็นหมู่บ้านเดียวที่บ้านใต้ (บ้านห้วยลางปัจจุบัน)

บ้านห้วยลางใต้

อพยพมาจากประเทศพม่า มาอยู่ที่บ้านไม้ลั่น แล้วย้ายมาอยู่ที่หนองปลาหล้า ปี พ.ศ. 2509 ย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านห้วยลาง จำนวน 26 - 27 หลังคา โดยการนำของพ่อเผ่าจิ่งต่ำ และสมาชิก ดังนี้ พ่อเผ่าจิ่งต่ำ, นายกอหรีง, นายเลา, นายดี, นางแหลง, นางนุ, นายคำ, นางนวล, นายเงิน, นายหนั่นต่ำ สาเหตุของการย้ายมาเพราะหนีโจรป่า (แห่)

ปี พ.ศ. 2515 ชาวบ้านส่วนหนึ่งย้ายลงไปอยู่ที่บ้านถ้ำลอด ได้แก่ ครอบครัวของนายจิ่งต่ำและนายเงิน คงเหลือ 6 หลัง ได้แก่ นายเลา (ตอนหลังย้ายไปถ้ำลอด) นายกอหรีง (ตอนหลังย้ายไปอยู่แม่ละนา) นายดี (ปัจจุบันเสียชีวิต) นางแหลง (ตอนหลังย้ายไปอยู่เปียงหลวง) นางนุ (ตอนหลังย้ายไปอยู่ถ้ำลอด) นายคำ, นางนวล, ขวานทอง (ปัจจุบันอยู่ห้วยลาง) ส่วนหนึ่งย้ายไปอยู่แม่ละนา ได้แก่ นายกอหรีง ย้ายไปอยู่ที่เปียงหลวง ได้แก่ นางแหลง

บ้านห้วยลางเหนือ

เดิมที่อยู่ประเทศพม่า ย้ายมาอยู่ที่ป่งเปือ (ใกล้ปางคามระหว่างหนองหอย) สาเหตุที่อพยพเข้ามาเพราะหนีโจรป่า "โจรแห่" และย้ายจาก "ป่งเปือ" มาอยู่ที่บ้านห้วยลาง ปี พ.ศ. 2509

จำนวน 26 หลังคาเรือน สาเหตุที่ย้ายมาเพราะที่ปูบ่อ "ที่ทำกินไม่เพียงพอกับจำนวนประชากร โดยการนำของ "พ่อเผ่าก้าง" นายหย่นนะ แก้วสกุลเดช" มีสมาชิกที่ย้ายมาด้วย ดังนี้ นายหย่นนะ แก้วสกุลเดช (ปัจจุบันอยู่บ้านแม่ละนา) นายส่งอ (หรือสละอ) นางนวล ขวานทอง,แม่เผ่าหลี,แม่เผ่าใหญ่,นางซื่อ,นายกุนะ,นายลอน,นายดี,นายเช่น,นายคิด,นายดีะ,นายซุนดีะ,นายกุงนะ,นายจิ่งต่ำ,นายกอลิ่งดีะ,นายเลาซื่อ,นายเซ็ง,นายโยะ,นายเลาลี,นางอุ้,นางปู้,นางมี,นางมล,นางสา,นางส่อ,นางกู่

ปี พ.ศ. 2517 ย้ายไปอยู่ที่บ้านปางแปก จำนวน 24 หลังคา สาเหตุเพราะไปหาที่ทำกินใหม่ เพราะที่บริเวณห้วยกลางไม่มีป่าใหม่ ให้โค่นทำกินอีกแล้ว เพราะเป็นความเชื่อว่าการทำไร่ข้าวนั้นจะต้องทำเฉพาะที่ใหม่เท่านั้น จะไม่ทำซ้ำที่เดิม เพราะผลผลิตจะได้น้อย "ล้มป่าทำไร่ปีเดียวหาที่ใหม่ต่อที่เดิมหญ้า - วัชพืชเยอะเอาไม่ไหว" คงเหลือครอบครัวที่อยู่บ้านห้วยกลางต่ออีก 1 ปี แล้วย้ายไปรวมกับห้วยกลางใต้ คือ นายคิด (ปู่จ้อง) , นางนวล นายคำ ขวานทอง

ปี พ.ศ. 2523 ย้ายจากบ้านปางแปกกลับมาอยู่บ้านห้วยกลางใต้ ได้แก่แม่เผ่าเล็ก,นางหม่อง,นายอ่อน,นางนุ ที่เหลืออยู่ปางแปก ตอนหลังย้ายไปอยู่บ้านแม่ละนาและบ้านถ้ำ

ปี 2524 นายจุ่ม นายชาญ ย้ายจากบ้านสบป่องเข้ามาสมทบ

ปี 2524 นายทุน (พ่อเผ่าทุน นางทอง) ย้ายจากบ้านไม้ล้นมาอยู่ห้วยกลาง

ปี 2530 มีอยู่ 6 หลังคาเรือน โดยมี นายอ่อน ธีรพรโกศลจิต เป็นผู้นำธรรมชาติ

ปี 2535 นายอ่อน ธีรพรโกศลจิต ได้รับการแต่งตั้ง (เป็นทางการ) ให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (ม. 6 บ้านห้วยแห้ง ต. ถ้ำลอด)

ปี 2535-2536 ชาวบ้านไทใหญ่และปะโอ จาก บ้านสมุ - นามะดี (พม่า) ย้ายเข้ามาอีก

ปี 2527,2536 เกิดโรคระบาดข้าว (เพลี้ยกระโดด) ทำความเสียหายให้แก่ผลผลิตข้าวอย่างหนัก

ปี 2539 นายอ่อน ธีรพรโกศลจิต ลาออกจากตำแหน่ง ผช.ผญบ. และนายสุวิทย์ พัทธกอบชัย (น้องเขย) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น ผช. ผญบ. เมื่อเดือนเมษายน 2539

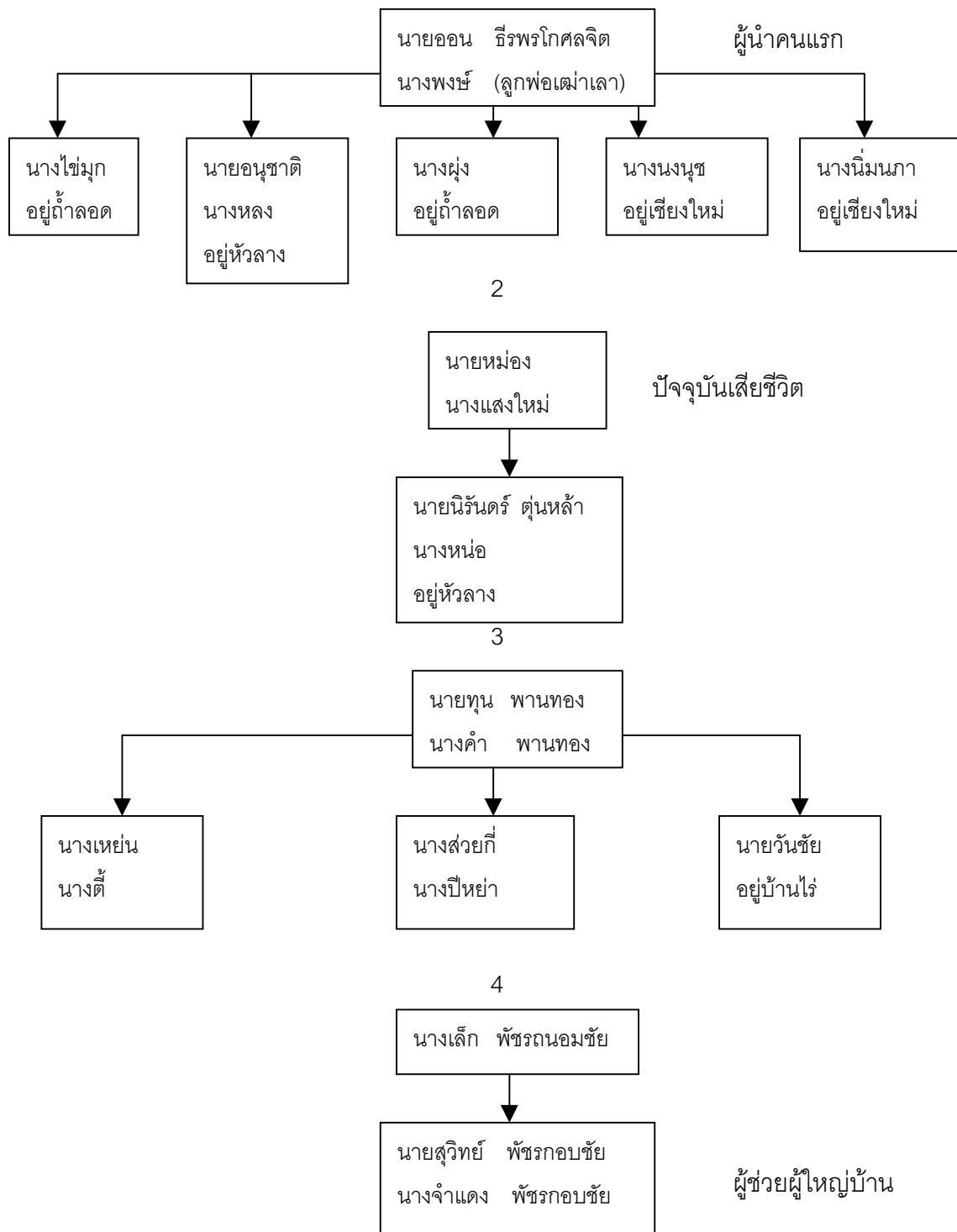
ชุมชนกับวัฒนธรรมประเพณี

บ้านห้วยกลาง ศาสนาที่นับถือ คือศาสนาพุทธปี 2509 บ้านห้วยกลางใต้ สร้างวัด 1 วัด โดยมีเจ้าอาวาสชื่อ พระวิมาระ ส่วนบ้านห้วยกลางเหนือ มีวัด 1 วัด โดยมีเจ้าอาวาส ชื่อ

ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี 12 เดือน ความเชื่อของหมู่บ้านห้วยกลางยึดถือและปฏิบัติ ดังเช่น ชาวไทใหญ่โดยทั่วไป

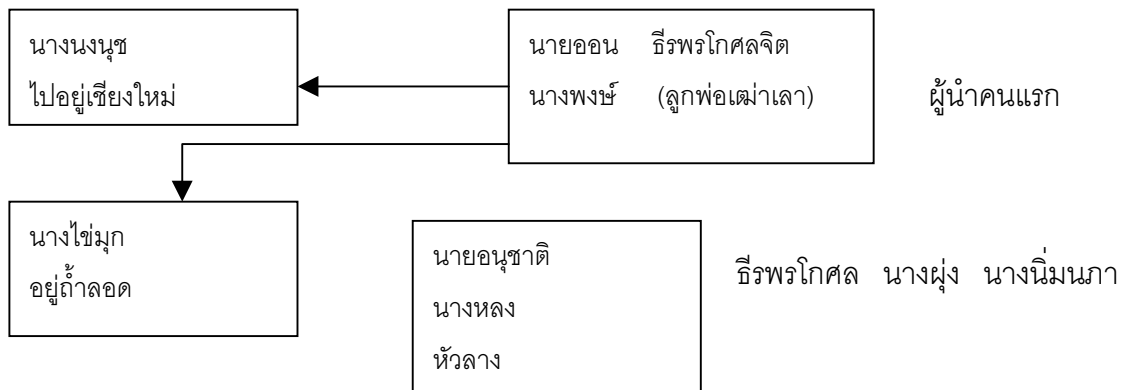

ตระกูลสำคัญ ๆ

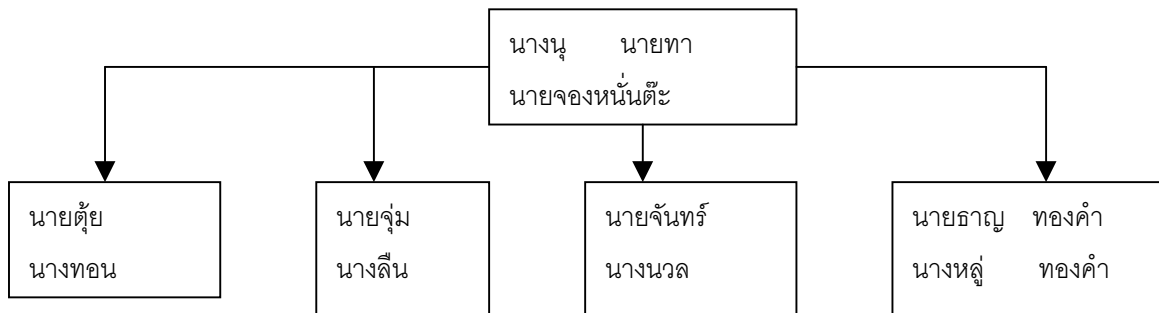

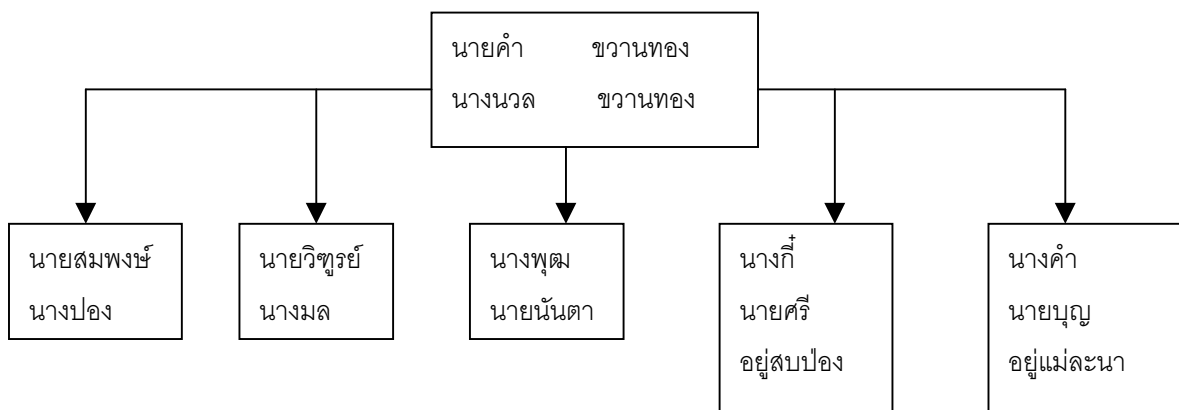
5

6

7

ผู้นำกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มองค์กร

1. นายอนันต์ ธีรพรโกศลจิต ได้รับการแต่งตั้งเป็น ผช.ผชบ. เมื่อปี พ.ศ. 2535 ถึงปี พ.ศ. 2539 ลาออกจากตำแหน่ง
2. นายสุวิทย์ พัทธกอบชัย ได้รับการแต่งตั้งเป็น ผช.ผชบ. เมื่อเดือนเมษายน 2539 ปี 2546 (ปัจจุบัน) เนื่องจากผู้ใหญ่บ้าน ม.6 บ้านห้วยแห้ง ถูกให้ออก ผช.ผชบ. จึงต้องออกจากตำแหน่งโดยปริยาย แต่ยังคงเป็นผู้นำชุมชนอยู่

คณะกรรมการหมู่บ้าน

- นายสุวิทย์	พัทธกอบชัย	ผู้นำ
- นายอนันต์	ธีรพรโกศลจิต	กรรมการ
- นายนิรันดร์	ตุ่นหล้า	กรรมการ
- นายอนุชาติ	ธีรพรโกศลจิต	กรรมการ
- นายวิฑูรย์	ชวานทอง	กรรมการ
- นายทุน	พานทอง	กรรมการ
- นายสมพงษ์	ชวานทอง	เลขาหมู่บ้าน
- นางจำแดง	พัทธกอบชัย	กรรมการฝ่ายสตรี

หน่วยงานราชการที่เข้ามาในหมู่บ้าน

1. ประชาสงเคราะห์ เข้ามาเมื่อปี 2530 เพื่อสำรวจ ทร. 13
 2. โครงการพัฒนาที่สูงไทย - เยอรมัน ปี 2527 มาสำรวจ
 3. จนท. มาลาเรีย เข้ามาเมื่อปี 2528 - 2529
 4. ปศุสัตว์อำเภอ เข้ามาเมื่อปี 2543 - 2544 นำสัตว์มาแจก (ไก่, หมู)
 5. สภาดำบลถ้ำลอด เข้ามาเมื่อปี 2540 มาสร้างแท่งค้ำน้ำ และห่อกระจายข้าว
 6. โครงการมียาชาว่า เข้ามาเมื่อปี 2542 สร้างสนามกีฬา รร.หลังเดิม
 7. หน่วยจัดการต้นน้ำ เข้ามาเมื่อปี 2538 นำกลั่มมะม่วงแก้วมาแจก 100 ต้น
 8. มูลนิธิรุ่งอรุณแสงทอง เข้ามาเมื่อปี 2545 นำสังกะสีมาสร้างศาลาไม้ - แร่งงาน
- ชาวบ้าน
9. กลุ่มปะโอ เข้ามาเมื่อปี 2545 มาแจกผ้าห่ม
 10. วัดสร้างเมื่อปี 2534 โดยพระสุรินทร์ ศิริพุทธโต มาจากอุบลราชธานี (วัดป่าภาวนาราม จ. ตาก) อยู่ได้ 4 ปี 2538 ย้ายมาอยู่ที่ปัจจุบันข้างม้านคงถาวร
 11. น้ำประปาสร้างเมื่อปี 2537 โดยงบประมาณจากพระสุรินทร์ ศิริพุทธโต จำนวน

40,000 บาท เป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ โดยชาวบ้านสมทบแรงงานได้ระยะทาง 2 กิโลเมตร ปี 2540 สภาตำบลเข้ามาดำเนินการต่อให้อีกสายหนึ่ง ระยะทาง 3 กิโลเมตร งบประมาณ 2 แสนบาท ปัจจุบันมีผู้ดูแลซ่อมแซม ปิดเปิด คือ นายอนูชาติ ธีรพรโกศลจิต โดยเก็บค่าบริการหลังคาละ 10 บาท / เดือน เพื่อเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ ซ่อมบำรุง

12. ร.ร. ศูนย์บริการศึกษาชุมชน (กศน.) เข้ามาตั้งเมื่อปี 2541-2544 โดยครูบูรณ หมายมั่น ปี 2544 นางละมุด บุญกิติ มาอยู่ได้ 3 เดือนย้าย ปี 2544-2546 นายบุญศรี หมั่นถือศีล ปี 2546 ย้ายมาตั้งที่อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

13. ถนนเข้าหมู่บ้าน เมื่อปี 2529 โดยป่าไม้ทำแนวกันไฟ ชาวบ้านช่วยกันปรับปรุงเป็น ถนน

กลุ่มกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

1. ธนาคารข้าว ปี 2537 ที่ว่าการอำเภอปางมะผ้าให้ข้าวสารมา 2 กระสอบ (12 ถัง) ให้ค่าจ้างรถ 2 ถัง คงเหลือ 10 ถัง ให้กู้ยืมหมุนเวียนในหมู่บ้าน ปี 2544 ได้รับจากโครงการธนาคาร ข้าวตามพระราชดำริ เป็นข้าวสารจำนวน 30 กระสอบ กระสอบละ 3 ถัง = 90 ถัง ให้กู้ยืมโดยกู้ ข้าวสาร 1 ถัง ใช้คืนข้าวเปลือก 2 ถัง (10 : 13) ปี 2546 มีข้าวเปลือกอยู่จำนวน 450 ถัง ปี 2545 ก่อสร้างยุ้งฉางถาวร โดยทหารฝ่ายพัฒนามวลชนที่ 6 ชาวบ้านสมทบแรงงาน

กรรมการบริหารธนาคารข้าว

- นายอนู ธีรพรโกศลจิต ประธาน
- นายนิรันดร์ ตุ่นหล้า กรรมการ

2. โครงการโดยพระราชทาน ปี 2544 ได้ได้แม่พันธุ์โคมา 4 ตัว การจัดการคือคนที่รับ เลี้ยง เอาลูกวัวปีที่ 1 ปีที่ 2 ให้เป็นของส่วนรวม แม่พันธุ์ให้คนอื่นเลี้ยงต่อไป (ปีแรกเลี้ยง 2 คน ๆ ละ 2 ตัว นายอนู ธีรพรโกศลจิต และนายจุ่ม ทายาท) ปัจจุบันมีวัว 8 ตัว

ผู้รู้ภูมิปัญญา

1. สล่า (หมอฮ้องขวัญ, เทียน, อาง, สมุนไพรรักษาโรค) นายอนู ธีรพรโกศลจิต นายอ้อ (เจริญ)
2. หมอเมือง (ศาลาเจ้า) นายทุน พานทอง
3. หมอดูลายมือ นายเหนาะ
4. ช่างจักสาน นายทุน, นางกี, นายจาย (เสือ, ฝา, แปมพร้าว, กระดัง, ช้าง, กว๊าย, แปมเต่ง)
5. ช่างไม้ นายสมพงษ์ พานทอง
6. ช่างเหล็ก นายตะ, นางอู่ (ตีมีด, พรว้า, จอบ, เสียม)

7. เอ็ดกวม นายจอก๊ะ,นางปู้,นายชื้อ,นางญิง
8. รำโต นายหว่าหรั่ง
9. รำนก นายกอหรั่ง,นางปี้ก
10. เล่านิทาน อะปุมไต นายทุน พานทอง
11. ผู้ทำพิธีกรรมสงฆ์ (ไต) นายกอหรั่ง (ไทย) นายสมพงษ์ ขวานทอง
12. ช่างทอผ้า นางสาวก๊,นางมล,นางผอง,นางทอน,นางโยะ,นางหล่ง,นางนวล,นางเหยน
(ญะยาม,ผ้าถุง,กางเกงไต,เสื้อไต)
13. ช่างทำจอบพารา (แข่งต่าง) นายกันนะ
14. ช่างเย็บผ้า นางอุ้มเหม (ผ้าปอ) นางแหลง (ผ้าไต)
15. หมอตำแย นางจิง,นางแหลง,นางทอน
16. หมอนวดบิ่บโบราณจับเส้นเอ็น นายตุ้ย,นายออน,นางจิง
17. ช่างทำครกไม้ ครกกระเดื่อง นายทุน พานทอง

ผู้อ่าน - เขียนหนังสือไทย (26 คน) โดยเรียนจาก ร.ร. ถ้ำลอด ร.ร. ห้วยแห้ง

และผู้อ่าน – เขียนลิกไต(28คน) สถานที่เรียน ผู้ชายเรียนที่วัด ผู้หญิงสนใจเรียนเองโดยให้เพื่อนสอนให้

ประโยชน์ลิกไต คือใช้สำหรับค้าขาย ,อ่านคาถาอาคม,อ่านคัมภีร์,เขียน - อ่าน จดหม
หนุ่ม สาว,แต่งเพลง (เอ็ดกวม)

วิธีการเรียนการสอนภาษา ไต ไทย

ชุมชนบ้านหัวกลาง ซึ่งจะเป็นชุมชนที่มีผู้ให้ความสนใจกับหนังสือและภาษาของชนเผ่าตนเองมาก ดูได้จากผู้อ่านออกเขียนได้ ภาษาไตมี 28 คน และภาษาไทย 26 คน โดยส่วนใหญ่แล้วจะเรียนจากวัด และในเพื่อผู้สอนกันเอง เพราะว่าถ้าเด็กที่กำลังย่างเข้าวัยหนุ่มสาวก็จะเริ่มสนใจในหนังสือเมื่อเรียนแล้วหวังจะได้เขียนจดหมายหากัน และคุยกันในจดหมาย ถ้าจะให้คนอื่นเขียนให้ก็อาย จึงจำเป็นต้องเรียนในส่วนนี้มาก คือ มีสิ่งจูงใจที่ทำให้อยากรู้หนังสือ ตามลำดับ

1. หนุ่ม - สาว เพื่อเขียนจดหมายเป็น
2. ใช้ในการค้าขาย
3. อ่านคาถาอาคม / หมอเมือง คู่มือยาสมุนไพรไต
4. อ่านคัมภีร์
5. แต่งเพลง (กวม)

อีกประการหนึ่ง คือ พ่อและแม่รู้จักกระตุ้นให้ลูกหลานของตนมีความสนใจในการเรียน โดยการให้ความหวังต่าง ๆ เช่น จะได้เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ มีตำแหน่ง มียศศักดิ์ เป็นคนเก่ง รอบรู้ใน อนาคต เป็นต้น

สถานการณ์ "ลิกไต"

ปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยกลาง รุ่นเด็กซึ่งจะไม่รู้หนังสือของตน เพราะว่าพ่อแม่จะไม่ค่อยมี เวลาในการจะสอนให้เด็ก ๆ จะไปเรียนหนังสือภาษาไทยอย่างเดียว ชาวบ้านมีแนวคิดว่าจะสอนลิกไตให้ กับเด็ก ๆ ซึ่งจะมีความจำดีมากในช่วงวัยเด็ก จะสอนโดยขอแบ่งเวลาจากครู กศน. ซึ่งกำลังอยู่ใน ระหว่างช่วงหาหรือกันอยู่ยังไม่มีการสรุปที่แน่ชัด

ความเชื่อ

1. การ "ลากลอด" คือ การทำพิธีกรรมอย่างหนึ่ง ประโยชน์คือ การล้อมรั้วสวน ไร่ นา กันวัว ควาย ให้ "ลากลอด" โดยการถอดเสื้อผ้าลอม โดยการอยู่ด้านใดด้านหนึ่งลอม ซึ่งต้องเป็น วันจันทร์ 10 ค่ำ เพื่อเป็นการล้อมเอาฤกษ์ ล้อมได้สักกระยะหนึ่ง ก็ให้วิ่งไปคว้าเสื้อ เอาเสื้อผ้าแล้ววิ่งร้อง ตะโกนว่า เสื้อ ๆ ๆ เป็นกลอุบายว่าวันนี้มีเสื้อเผื่ออยู่ วัว - ควาย จะไม่กล้าเข้ามาใกล้รั้วนั้น "การลอก ลอด" อาจใช้ในการไปเก็บสมุนไพรบางชนิด

2. ทุกเดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ (วันพุธ) จะมีการเลี้ยงผีน้ำ - ผีฝาย

การสืบทอดด้านวัฒนธรรมประเพณี

มีการสืบทอดกันมาโดยการบอกเล่า พ่อ แม่เป็นผู้สอน และนำปฏิบัติพร้อมทั้งเปิดโอกาส ให้ได้เรียนรู้และปฏิบัติโดยไม่มีการปิดบัง

ด้านคาถาอาคม เทียน อ่าง

อนาคตมีแนวโน้มว่าจะสูญหาย ผู้รู้อยากให้เยาวชนหรือผู้สนใจในชุมชน มาสืบทอดเรียน รู้ไว้ ซึ่งหากมีผู้สนใจเรียนรู้ ผู้รู้ก็พร้อมที่จะสอนให้ ประโยชน์เพื่อใช้ในครอบครัวหรือช่วยเหลือผู้อื่นได้

สภาพปัญหาความต้องการ

1. วัสดุเครื่องครัวของหมู่บ้าน (หม้อข้าว, หม้อแกง, จาน, ชาม, ช้อน, ฯลฯ)
2. แก้อ้อยยังไม่เพียงพอ
3. เต็นผ้าใบ
4. พื้นศาลาเอนกประสงค์ (หิน, ปูน, ทราฟ) ห้องน้ำ

5. แก้ไขปรับปรุงระบบประปาหมู่บ้าน
6. ถนนที่สามารถสัญจรได้ตลอดปี
7. โรงเรียนที่ถาวร
8. สถานีอนามัย
9. การส่งเสริมการตั้งกลุ่มสตรี เยาวชน
10. การส่งเสริมการตั้งกลุ่มอาชีพ อาชีพเสริม

การสื่อสารของชุมชน

ในอดีต ชาวบ้านรับรู้ข่าวสารมาจากการบอกเล่า และเขียนหนังสือได้ ส่งข่าวให้ต่างหมู่บ้าน ถ้าเขียนไม่เป็นให้คนไปบอก เวลาในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านอื่นมีงานบุญ ปอย จะใช้วิธีแถมล็ก ตกห่อเมี่ยง ไปถึงผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้าน ๆ จะดีซ้องมาประชุมบอกข่าว และกินห่อเมี่ยง หรือไปร่วมอย่างไร เมื่อไร มีการดีซ้อง เวลาประชุมจะดี 12 ครั้ง แต่ครั้งเว้นจังหวะ (1 ยก = 12 ครั้ง) มง ๆ ๆ ๆ

เวลาเมื่อเหตุเร่งด่วน ดี 12 ครั้ง 3 ตก แต่ละยกจะดีอย่างต่อเนื่อง (1) มง ๆ ๆ ๆ

(2) มง ๆ ๆ ๆ (3) มง ๆ ๆ ๆ

งานพัฒนาหรือร่วมพลทำงาน พักเที่ยง ลงทำงาน เลิกงาน (ปัจจุบันยังใช้วิธีนี้อยู่)

ปัจจุบัน รับรู้ข่าวสารทาง จดหมาย,วิทยุ ผู้คนเข้าไปในเมืองนำข่าวสารมาบอกมีหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน

ความต้องการของชุมชน เพื่อต้องการแก้ไขปัญหให้ทันสถานการณ์ปัจจุบันคือชาวบ้านอยากมีโทรศัพท์ ดาวเทียม รับ - ส่ง ในหมู่บ้าน,เครื่องรับโทรศัพท์,วิทยุสื่อสาร รับ - ส่ง

ทรัพยากรในชุมชน

พื้นที่บ้านห้วยล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ ๆ หลายชนเผ่าเคยมาอาศัยอยู่ เป็นบ้านเก่า ทั้งพื้นที่ทำกิน และทรัพยากรป่าไม้ จะเหลือเพียงน้อยนิด พื้นที่ทำกินจะจัดเป็นพื้นที่ไร่เก่าเป็นส่วนมาก เป็นป่าเสื่อมโทรม ถึงแม้ว่าในอดีตชุมชนกับการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ที่มีอยู่รอบหมู่บ้าน ชุมชน ยังไม่มีระบบการจัดการที่ชัดเจน ดังจะสังเกตได้จากการทำไร่ของคนในชุมชน ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะการหมุนเวียนเปลี่ยนพื้นที่ไปเรื่อย ๆ ทำให้ไม่มีประเภทหรือการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างชัดเจน ชุมชนจะใช้วิธีการเว้นระยะในการทำไร่เพื่อปล่อยให้ป่าได้ฟื้นสภาพอย่างน้อย 3 - 5 ปี จึงจะกลับไปทำใหม่ ในด้านของสัตว์ป่าในอดีตจะมีมาก ปัจจุบันสัตว์ป่าหลายชนิดต้องอพยพเพราะประชากร

และผู้เข้ามาอยู่อาศัยในบ้านหัวล่างเพิ่มมากขึ้น พื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าน้อยลง เมื่อปี พ.ศ. 25.....

ได้มีหน่วยป่าไม้ได้เข้ามาดูแลและห้ามชุมชนไม่ให้ถางป่า ซึ่งมีผลกระทบต่อผู้ที่ทำไร่หมุนเวียน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชนมีการจำแนกพื้นที่ที่ชัดเจน พื้นที่ที่ไม่ชัดเจนในเชิงประมาณ มีทั้งป่ามีต้นไม้ใหญ่ ป่า
อนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ เขตป่าอภัยทาน มีกฎและกติกาในเขตแต่ละพื้นที่ผสมผสานกับประเพณีความเชื่อใน
การห้ามปลามาในเขตพื้นที่ดังกล่าว

กฎและกติกา

1. หากฝ่าฝืนจะไม่ให้อยู่ในหมู่บ้านอีกต่อไป ในทุกพื้นที่ที่ห้ามไว้ ตัวอย่างเคยมี
3 ครวเรือน ที่ฝ่าฝืน ทำ / ถาง ไร่ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำ คณะกรรมการพร้อมกับชาวบ้านไปล้อมบ้านอยู่
อาศัยของผู้ฝ่าฝืนให้อพยพไปอยู่ที่อื่น ๆ ในเขตพื้นที่อภัยทาน จะมีข้อห้ามมากกว่าเขตอื่น ๆ เป็นเขต
ห้ามล่าสัตว์ด้วย และมีสัตว์หลายชนิดที่มีอาศัยอยู่ในเขตอภัยทาน ตั้งแต่ชนิดต่าง ๆ และเต่า, แลง, ไก่
ป่า, ไก่ฟ้า, อีเห็น, กระรอก, งู, เม่น, ฟาน, หมูป่า, อีเก้ง, บ่างกะลอ ชุมชนได้ช่วยกันดูแลและมีหลวงพ่อดูแล
ช่วยดูแลด้วยทั้งจะช่วยกันทำแนวกันไฟรอบเขตพื้นที่เขตอภัยทานและรอบหมู่บ้าน

- ไม่ในเขตพื้นที่อภัยทานนั้นตัดไม้ได้เฉพาะในวัดเท่านั้น

สถานการณ์ปัจจุบัน ดิน น้ำ ป่า

ในอดีตชุมชนทำไร่ปลูกอะไรก็มักจะมีผลผลิตดีพอต่อความต้องการของแต่ละครัวเรือน
เพราะชุมชนจะทำไร่ในลักษณะหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ โดยไม่คำนึงถึงป่าไม้ที่มีอยู่ในวันจะลดน้อยถอยลงจน
มาเมื่อปี พ.ศ. 25.... จะมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐเข้ามาได้ให้คำแนะนำในเรื่องของการจัดการและ
การอนุรักษ์ป่าการทำนาไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี และยาเคมี เพราะสภาพดินในนายังคงอุดมสมบูรณ์อยู่ดังใน
อดีต

ป่า

ปัจจุบันยังมีชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียงได้แก่บ้านห้วยแห้ง บ้านแอโก ได้เข้ามาบุกรุกในเขต
พื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน ป่าต้นน้ำซึ่งมีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างมาก ชุมชนบ้านหัวล่างก็ไม่สามารถ
จะใช้มาตรการที่คุมในหมู่บ้านไปใช้กับเขาได้ เนื่องจากผู้บุกรุกซึ่งเป็นชนต่างเผ่า ต่างบ้าน จึงเป็นปัญหา
อันหนึ่งที่ชุมชนต้องการ และกำลังหาทางแก้ไข โดยผ่านทางเครือข่ายต่าง ๆ และ "โครงการจัดการองค์
ความรู้ชุมชน" และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับทรัพยากร

พิธีการเลี้ยงผีน้ำ ชาวบ้านจะพากันทำพิธีไหว้และถวายที่ป่าต้นน้ำ ขอพรให้น้ำพอกิน
พอใช้ พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ป่า เก่งเข้าหมู่บ้าน ความเชื่อทำให้ไฟไหม้หมู่บ้าน หรือจะมีเหตุ
ร้ายต่อทั้งชุมชน บ้างอาจจะต้องทะเลาะเบาะแว้ง ต้องทำบุญแก้บ้าน ชะโล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน

ระบบเกษตรทั่วไป - ของชุมชนบ้านห้วยนาง

ในปัจจุบัน การผลิตทางการเกษตรยังทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน จะปลูกข้าวเป็นพืช
หลัก เพื่อการยังชีพของชุมชนชาวห้วยนาง ข้าวโพด งาม เป็นพืชรอง ซึ่งปลูกไว้เลี้ยงสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ยังมี
พืชผักสวนครัว เช่น ผัก - แตง - มะเขือเทศ - มะเขือยาว - ถั่วฝักยาว - ถั่วไร่ - แตงไร่ - พักทอง
- พักเขี้ยว - ถั่วลิสง ที่ปลูกตามหัวไร่ ปลายนา การทำไร่หมุนเวียนจะมีขนาดพื้นที่ประมาณ 2 - 5
ไร่ มีขนาดพื้นที่ถือครองครัวเรือนละ 2 - 5 แปลง ชุมชนยังให้ความสนใจในการปลูกไม้ผลกันมากยิ่ง
ขึ้น แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดมาช่วยหนุนเสริมในเรื่องของกลไกไม้ผลต่าง ๆ ซึ่งจะมีปลูกไว้กินบางส่วน ตาม
บริเวณบ้าน ไม่ได้จำหน่าย ซึ่งมีผลไม้อื่นต่าง ๆ นา ๆ หลายชนิด ตั้งแต่มะม่วง ขนุน มะขาม ฝรั่ง
สับปะรด บัวย ลิ้นจี่ ลำไย มะปราง ส้มเขียวหวาน กัลยัมย์ ส้มโอ มะอึ้น มะนาว "มะขี้หนู" เหล่านี้
ชุมชนได้ปลูกไว้เพื่อจะได้มีกินตามฤดูกาล เพราะว่าชุมชนได้ห่างจากอำเภอ แหล่งตลาดมาก ซึ่งจะเดิน
ทางไป - กลับ ไม่สะดวก ถนนไม่ดี ผลผลิตทางการเกษตรไม่มีพ่อค้าเข้ามาซื้อพืชทางเศรษฐกิจ ชุมชน
บ้านห้วยนางจึงไม่นิยมปลูกกัน การคมนาคมไม่สะดวก เป็นผลให้ชุมชนไม่มีรายได้เสริมจากอาชีพการ
เกษตรมากนัก นอกเสียจากหลังว่างจากการทำการเกษตร ชาวบ้านก็จะออกไปรับจ้างตามหมู่บ้านใกล้เคียง
เคียง ในค่าจ้างที่ต่ำ 50 บาท / วัน ชุมชนบางกลุ่ม ส่วนการทำไร่ข้าวไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ของครอบครัว
จึงจำเป็นต้องไปรับจ้าง เพื่อจะได้ซื้อข้าวของมาเลี้ยงครอบครัว

การทำนา

ชุมชนจะทำนาตามลำห้วยที่ไหลผ่านใกล้หมู่บ้าน ซึ่งมีผู้ที่ถือครองทำนาอยู่ 11 ครัวเรือน
ขนาดพื้นที่ต่อครัวเรือนประมาณ 1 - 3 ไร่ รวมพื้นที่ทำประมาณ 20 ไร่ สามารถจะทำนาได้ปีละ 1 ครั้ง
ผลผลิตอยู่ในระหว่าง 1: 75 - 100 ถังต่อไร่ ในฤดูแล้งจะมีการปลูกผัก ถั่วเหลือง ถั่วลิสง แต่ชุมชนปลูก
ไว้บริโภคไม่ได้นำไปจำหน่าย ชุมชนไม่ปลูกพืชเศรษฐกิจ เพราะไม่สามารถกักเก็บน้ำใช้ในการเกษตรนอก
ฤดูกาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการทำนา

ชาวบ้านห้วยลางจะเริ่มตกล้ำปลายเดือนพฤษภาคม พอถึง เดือนมิถุนายน หรือต้นเดือนกรกฎาคม จะเริ่มปลูกต้นข้าวที่มีอายุ หรือความไวต่อแสงประมาณ 4 - 5 เดือน เดือนพฤศจิกายน จะเริ่มเก็บเกี่ยวข้าว หลังการเก็บเกี่ยวชุมชนก็จะปลูกพืชอื่น ๆ เพื่อไว้บริโภค หลังเก็บพืชเสริม ก็จะไปไถดินตากแดดไว้จนกว่าจะถึงเวลาปลูกอีก

หมายเหตุ ในช่วงระยะเวลาที่ปลูกข้าวแล้วจะต้องดูแลน้ำอยู่เสมอไม่ให้น้ำแห้ง และต้องกำจัดวัชพืชอย่างน้อย 1 - 2 ครั้ง หลังจากปลูกข้าวและในช่วงที่ต้นข้าวกำลังเติบโต

พันธุ์ข้าวที่ปลูกในนา

1. ข้าวกายมล - ข้าวเปลือกจะมีขนยาวและมีลักษณะเมล็ดกลม มีขนาดเมล็ดค่อนข้างใหญ่
2. ข้าวป่าจาด - ซึ่งพันธุ์ข้าวนี้ได้มาจากบ้านนาป่าจาด ตำบลถั่วฝัก อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงเรียกชื่อตามชื่อหมู่บ้าน
3. ข้าวยางแหลง - "ยางแหลง" หมายถึงกระเหรี่ยงแดงนั่นเอง หมายถึงว่าข้าวพันธุ์นี้มาจากกระเหรี่ยงแดงนั่นเอง
4. ข้าวยางขาว - "ยางขาว" หมายถึงกระเหรี่ยงขาว ข้าวยางขาวก็หมายถึงข้าวมาจากกระเหรี่ยงขาวนั่นเอง

การทำไร่

การทำไร่เริ่มตั้งแต่เดือน ธันวาคม เริ่มถางหญ้าตัดต้นไม้ และพอถึง มีนาคม เมษายน จะเผาหากเผาแล้วไฟไหม้ไม่หมดไหม้ไม่ดี จะต้องไปเก็บเศษต้นไม้ที่เหลือรวมกันแล้วเผาก่อนที่หนึ่งในเดือนพฤษภาคม มิถุนายน จะปลูกข้าวและพืชผักอื่น ๆ ด้วยแซม เช่น พักทอง พักเขี้ยว แตง พริก มะระขึ้นกะมะเขือเทศ ถั่วไร่ เป็นต้น

พอถึงเดือน สิงหาคม กันยายน จะถอนหญ้าที่ขึ้นตามไร่ การถอนหญ้าจะต้องถอนจะต้องทำให้เสร็จก่อนที่ต้นข้าวจะตั้งท้อง อาจจะต้องถอน 2 - 3 ครั้ง ถึงจะได้เก็บเกี่ยวช่วงถอนหญ้าจะมีพืชผักที่ปลูกแซมไว้ เช่น ยอดพักทอง มะเขือเทศ ยอดมะระ พริก ถึงแม้จะไม่ได้ขายแต่ได้เอาไว้ทำกับข้าวเลี้ยงคนที่มาช่วยงานและเอาไว้รับประทานที่บ้านบ้าง ช่วงเก็บเกี่ยวข้าวพืชผักที่ปลูกแซมไว้ก็จะได้ผลผลิตทุกอย่าง เป็นระยะที่มีอาหารให้กินมากที่สุดส่วนพริกสามารถเก็บกินได้ตลอดปีด้วย

ปัญหาที่ชุมชนชาวไร่ข้าวประสบ

ปัจจุบันต้องทำในบริเวณพื้นที่มาก แต่ผลผลิตที่ได้ไม่พอกิน ที่ทำไร่ของชาวไร่บ้านห้วยลาง เป็นไร่เก่าที่มีผู้คนเคยมาอาศัยทำกินนานหลายสิบปี และบวกกับชาวบ้านห้วยลางก็ต้องทำอยู่ในไร่เก่า

/ ที่เดิมอย่างต่อเนื่อง การปลูกข้าวในไร่เก่าจะทำให้ได้ผลผลิตที่ต่ำ และต้องเสียแรงงานมาก เพราะหญ้าจะออก / งอกงาม ชุมชนเองก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะทำให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น นอกเสียจากจะหาวิธีการปรับปรุงดินให้ดินมีประสิทธิภาพ และคืนสู่สภาพที่มีความอุดมสมบูรณ์ การทำไร่ข้าวหมุนเวียนเพราะอย่างน้อยต้องใช้เวลา 3 - 5 ปี ถึงจะสามารถกลับมาทำใหม่อีกครั้ง ปัจจุบันพื้นที่ไร่เริ่มน้อยลง ทำให้บางคนก็จะเริ่มจับจองเป็นของตัวเอง ซึ่งต่างจากในอดีต ชุมชนจะใช้วิธีการคุยกันแล้วก็ติดตามพิธีกรรมความเชื่อในประเพณีวัฒนธรรม ของชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้มาสาเหตุมาจากการปลูกไม้ พื้นที่สวนป่าของกรมป่าไม้ และการประกาศการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน

ขั้นตอนการปลูกและวิธีการดูแลข้าวไร่

หลังจากการเผาไร่แล้ว เศษไม้ที่เหลือหรือที่ไฟไหม้ไม่หมด จะเก็บอีกทีเพื่อจะได้เผาอีกครั้ง และหลังจากที่ทำความสะอาดเศษไม้ วัชพืชที่มีในไร่ก็จะลงมือปลูก โดยใช้จอบเล็ก ๆ ขุดเป็นหลุม แล้วจึงหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใส่ปลูก

เมล็ดพันธุ์ข้าวไร่ที่ใช้ในชุมชน

- ข้าวเหลือง
- ข้าวเหนียวแดง (ข้าวห้าว)
- ข้าวแดงยาง
- ข้าวผิงดำ

สัตว์เลี้ยงที่อยู่ในหมู่บ้าน (ระบบการเลี้ยงสัตว์)

หมู 50 ตัว (เลี้ยงขัง) , ไก่ 450 ตัว, เป็ด 60 ตัว เลี้ยงปล่อยตามบริเวณบ้าน
วัว 15 ตัว, ม้า 2 ตัว, ควาย 7 ตัว ปล่อยตามป่าและไร่นาหลังฤดูเก็บเกี่ยว

ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับการทำไร่

การดูไร่เลือกพื้นที่ไร่มีอยู่สองวิธี

- โดยวิธีการนำเอาดินผืนไร่เก่าและดินพื้นที่ใหม่ที่เลือกไว้ซึ่งดูว่าผืนไหนมีน้ำหนักรากกว่ากันโดยใช้การตวงดินให้เท่ากันแล้วค่อยมาดูที่น้ำหนัก หากน้ำหนักมากก็หมายถึงดีกว่าสมบูรณ์ได้กิน น้ำหนักเบาหมายถึงจะมีผลผลิตน้อยกว่า
- โดยวิธีการจะใช้ไม้ตีพื้นที่ ๆ ได้หมายตาไว้ต้องบูนที่ จะนำไปตีที่นั่น ๆ ไม้ที่นำไปตีวัดให้เท่าวาของตนเอง หลังจากบูนเสร็จก็จะใช้ไม้ตีทั้ง 4 ทิศ ๆ ละ 3 หรือ 7 ทีแล้ววัดความยาวของไม้ดูว่าความยาวของเพิ่มหรือลดลงหรือเท่าเดิม

หากยาวเพิ่ม - หมายความว่า จะได้ผลผลิตที่สูง

เท่าเดิม - ไม่ค่อยดีไม่มีผลผลิตเท่าที่ควร

น้อยลง - ปลูกไม่ได้ไม่มีผลผลิตให้แล้วซ้ำอาจมีเหตุไม่ดีขึ้นหากเราไปทำไร่ที่ตรงนั้น

กรณีการรักษาโรคข้าวไร่ / นา

ชุมชนชาวไทใหญ่ (ไต) จะมีที่พึ่งไฟหรือ " หัวผีไฟ " หากว่าข้าวนา / ไร่ เป็นโรคจะบอกกับหนอง " หัวผีไฟ " ในบ้านให้ไปจัดการกับแมลงหรือในข้าวนา / ไร่ อีกภายใน 3 วันจะไปดูถ้าไม่ไปจัดการจะกลับมาคว่ำให้ตายในที่สุด ชาวบ้านเล่ากันว่า " หัวผีไฟ " จะมีเจ้าซึ่ง " หนองหัวผีไฟ " นั้นก็หมายถึงว่าเป็นเจ้า " หัวผีไฟ " นั้นเอง

สวัสดิการในชุมชน

ชุมชนจะมีการจัดการสวัสดิการเองตามประเพณีมีสืบทอดกันมาช้านาน ผู้ที่ได้รับสวัสดิการในที่นี่คือผู้ที่มีความสำคัญต่อชุมชนมาก และเป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์แก่ส่วนรวม

- ปู่จ๋อง เป็นผู้นำในพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน
- แก่น้ำ เป็นผู้รับผิดชอบดูแลระบบน้ำของของทั้งชุมชน
- หมอยา เป็นผู้รู้ในยาสมุนไพรและช่วยรักษาผู้ป่วยในหมู่บ้านด้วยยาสมุนไพร

สวัสดิการตอบแทนต่อปีที่ชุมชนจัดให้

1. ปู่จ๋อง ปีละข้าวเปลือก 1 ถัง ต่อครัวเรือนให้ฟรีและส่งไปถึงบ้านของปู่จ๋อง
2. แก่น้ำ ปีละ 120 บาท / ครัวเรือนส่วนหนึ่งแก่น้ำสามารถนำไปใช้เป็นส่วนตัว

ตามความจำเป็น

3. หมอยา ปีละข้าวเปลือก 1 ถัง / ครัวเรือนให้ฟรีและส่งถึงบ้านหมอยา

เพราะทั้ง 3 ต่างมีหน้าที่เพื่อชาวบ้านชุมชนหัวกลางทั้งนั้นชุมชนก็ยังทำเช่นนี้อยู่ทุกปีไม่ว่าบ้านจะพอกินหรือไม่พอกินก็จะให้

● ครอบครัวที่พอกินพอกิน เพราะทำมาก ขยัน มุ่งมั่น ถูกวิธีการได้แก่ครอบครัวแม่เฒ่าแหล่งครอบครัวสุวิทย์, ครอบครัวนายทุน, ครอบครัวนายคำ, ครอบครัวนายกันนะ, ครอบครัวนายมาน, ครอบครัวนายสมพงษ์

จำนวนหลังคาเรือนทั้งหมดของหัวกลาง 46 หลังคาเรือน ผู้ที่พอกินพอกินมีเพียง 7 หลังคาเรือนทั้งชาวนาและชาวไร่ ฉะนั้นชุมชนมีแนวทางได้เสนอทางออกในที่ประชุมว่าอยากจะสอนปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อจะได้มีรายได้เสริมไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงสัตว์เลี้ยง ซึ่งตรงนี้ชุมชนก็ไม่มีทุนพอที่จะไปลองกับมันชุมชนบ้านหัวกลางจึงเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสมากในเรื่องของการที่หน่วยงานของรัฐที่เข้ามาดูแลให้การช่วยเหลือชุมชนบ้านหัวกลางบ้างจะมีแต่ก็เพียงกรมพัฒนาที่ดินที่เพิ่งจะเข้ามาดูแลในต้นปี 46 นี้เอง และชุมชนก็ได้ขอการสนับสนุนจาก พต. ขอพันธุ์ถั่วแดงเพื่อจะปลูกเป็นรายได้เสริมจากข้าวไร่ / นา

ทางออกและความต้องการของชุมชน

1. น้ำ (ใช้ในการเกษตร)
2. พันธุ์สัตว์เลี้ยง (วัว ควาย หมู)
3. พันธุ์ถั่วแดง
4. แหล่งตลาด (พ่อค้า)
5. พันธุ์กระเทียม

ตัวแทนบุคลากรการเกษตร

1. นาย กรแสง
2. นาย นิรันดร์

สิ่งเหล่านี้ชุมชนคิดว่าจะช่วยบรรเทาความทุกข์ร้อนของชุมชนได้อย่างน้อยก็อาจจะช่วยให้ชาวบ้านไม่ต้องไปรับจ้างที่อื่น แต่มีอาชีพเสริมให้มีรายได้พออยู่พอกินในที่สุด

สถานการณ์ปัญหาด้านทรัพยากร

ชุมชนบ้านห้วยกลาง มีการจัดการทรัพยากรป่าในระดับหนึ่ง ซึ่งจะเป็นในเรื่องของการจำแนกพื้นที่ป่า เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ เขตป่าอุทยาน พร้อมกันนั้นก็มีความรู้ในการจัดการตามข้อระเบียบอย่างจริงจังในชุมชน แต่จะมีปัญหาในเรื่องของการจัดการระหว่างชุมชนบ้านใกล้เคียง ได้แก่ บ้านห้วยแห้ง และบ้านแอโก มักจะเข้ามาบุกรุกในเขตพื้นที่ ๆ ชุมชนได้หวงห้ามไว้ดังกล่าว เนื่องจากชุมชนใกล้เคียงซึ่งเป็นชาวเผ่าอื่น ๆ และมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน อีกทั้งชุมชนบ้านห้วยกลาง ส่วนใหญ่แล้วยังไม่มีบัตร จึงไม่สามารถจะทำอะไรได้อย่างเดิม ได้แต่ขอร้องและเจรจาด้วยการอ่อนน้อมมาตลอด ยังเป็นชุมชนหย่อมบ้านของบ้านห้วยแห้งอีกด้วย ทั้งนี้ทั้งนั้นชุมชนก็ไม่ได้ละเว้นความพยายามของชุมชนในเรื่องของการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรป่าไม้ แต่หาแนวร่วมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายองค์กรที่อยู่เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ในการที่จะหาวิธีการจัดการทรัพยากรป่าในระหว่างชุมชนให้ดีขึ้นในที่สุด

ภูมิปัญญาองค์ความรู้ชุมชน

ศักยภาพในการจัดการที่มีอยู่แล้วในชุมชนผสมผสานกับความเชื่อทางประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่ก่อนแล้ว

ชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชนนอกจากจะทำไร่หมุนเวียนแล้วยังหาของป่า จากทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้ หน่อไม้ ฯลฯ ชนิด เห็ด ยอดผักต่าง ๆ ที่ขึ้นตามป่า ตามฤดูกาล สัตว์ป่า ปลา สัตว์น้ำ ไม่เพื่อใช้สอย สร้างบ้านเรือน อื่น ๆ

ลำห้วยที่มีอยู่ในชุมชนและการใช้ประโยชน์ได้แก่ห้วยน้ำกลางแห่งชุมชนจะอาศัยน้ำลำห้วยทำนาและอาบน้ำ, ห้วยจอง ชุมชนจะอาศัยน้ำลำห้วยทำนาและอาบน้ำ, ห้วยเห็ด ใช้ในการอาบ – ซ้ำระร่างกายและน้ำกิน, ห้วยน้ำริน ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เพราะไม่มีปริมาณน้ำที่เพียงพอ , ห้วยดอยเจดีย์ ชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งน้ำประปา, ห้วยผักหนาม ห้วยที่ใกล้กับวัด ทางวัดจะใช้ประโยชน์บ้างบางครั้ง

ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ป่าเข้าบ้านเรือน

นกเค้า นกเค้าแมวเข้าบ้านเรือน เข้าบ้านไหนบ้านนั้น ต้องทำบุญแก้ หากไม่ทำบุญแก้ บ้านจะมี "อะมั่งกะลา" โชคร้าย เคราะห์กรรมไม่ดี

แลน ตัวเหียนเข้าบ้านเรือนก็เช่นเดียวกัน สัตว์ที่ไม่เป็นสิริมงคล

องค์ความรู้ใหม่ที่ต้องการ

- ต้องการให้ได้ข้อสรุปหรือการจัดการทรัพยากรในระหว่างชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เป็นยอมรับของทุกฝ่าย
- การจะให้ชุมชนอื่นได้รู้ได้ทราบถึงเรื่องการจัดการทรัพยากรในชุมชน

สถานการณ์ปัญหาด้านเศรษฐกิจและอาชีพ

ชุมชนบ้านห้วยกลางส่วนใหญ่จะทำอาชีพทำไร่ และรับจ้างทั่วไป การทำไร่ข้าวในชุมชน ปัจจุบันจะประสบกับปัญหาเรื่องของผลผลิตที่ลดลง ถ้าจะเทียบกับอดีต คิดเป็นต่อไร่ ดังนี้

	พันธุ์ข้าว	พื้นที่ปลูก	แรงงาน	ผลผลิตที่ได้
อดีต	1 ถัง	1 ไร่	30 แรง/ปี	100 ถัง - 120 ถัง
ปัจจุบัน	1 1/2 ถัง	1 ไร่	40 -- 45 แรง/ปี	50 ถัง - 80 ถัง

ปัญหาข้างต้นส่งผลกระทบต่อการยังชีพของชุมชนบ้านห้วยกลางอย่างมาก พื้นที่ไร้กี้มีจำนวนที่จำกัด อีกทั้งยังจะต้องใช้พื้นที่เดิมโดยไม่สามารถปล่อยให้พักฟื้นอย่างในอดีต ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมา คือ ความเสื่อมโทรมของหน้าดินและการหนาแน่นของวัชพืชในพื้นที่ไร่ ก่อให้เกิดการเสียแรงงานที่มากขึ้น แต่กลับได้ผลผลิตที่ต่ำลง เนื่องจากดินไม่มีความสมบูรณ์เสียแล้ว ชุมชนส่วนใหญ่ก็ได้แต่คิดหาทางออกโดยหาอาชีพเสริมให้กับตัวเองในด้านการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของชุมชนบ้านห้วยกลางมีสถานที่เลี้ยงสัตว์อย่างมากมาย เพียงแต่ชุมชนขาดทุนทรัพย์ในการที่จะลงทุนซื้อสัตว์เลี้ยง พ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ของ วัว ควาย จึงจำเป็นต้องหาทางออกด้วยการขายแรงงาน รับจ้างทั่วไปในบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อที่จะได้มีอาหารสำหรับเลี้ยงครอบครัว

ภูมิปัญญาด้านการเกษตร ได้แก่งการทำให้หมุนเวียนในอดีตปล่อยให้พื้นที่ฟื้นฟูสภาพความสมบูรณ์ 3 - 5 ปี และการเลี้ยงสัตว์ วัว - ควาย ในระบบปล่อยตามป่าและหลังฤดูเก็บเกี่ยวในพื้นที่การเกษตร

องค์ความรู้ใหม่ที่ชาวบ้านต้องการ

- องค์ความรู้และวิธีการทำการเกษตรพืชเศรษฐกิจเพื่อเสริมรายได้ให้กับชุมชน

- องค์ความรู้ วิธีการเลี้ยงสัตว์ที่มั่นคง พร้อมทั้งแหล่งทุนทรัพย์ที่สนับสนุนทั้งในรูปแบบของ
สินเชื่อกู้ยืม
- ระบบน้ำใช้ในการเกษตร และพันธุ์พืชเศรษฐกิจ เช่น พันธุ์ถั่วแดง พันธุ์กระเทียม
และพริก องค์ความรู้ด้านการแปรรูปและแหล่งตลาด

การจัดการทรัพยากร

จากกรณีการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชนบ้านใกล้เคียง ได้แก่ บ้านห้วยแห้งนั้น ชุมชน
บ้านห้วยกลางได้ร้องขอให้ชุมชนบ้านห้วยแห้งหยุดทำในการทำไร่เขตป่าต้นน้ำ ของชุมชนโดยมีวิธีการดังนี้

- บอกเล่าสถานการณ์ของชุมชน และความสำคัญของป่าต้นน้ำที่มีต่อชุมชน เพราะว่า
ชุมชนบ้านห้วยกลางต้องอาศัยน้ำที่ป่าต้นน้ำ มีอยู่โดยจะใช้บริโภค - อุปโภค หากป่าต้นน้ำถูกทำลายลง
อนาคตน้ำก็จะแห้งลง ชุมชนบ้านห้วยกลางจะไม่มีน้ำใช้ต่อไป
- หากเรียกคณะกรรมการและผู้ชุมชนของบ้านห้วยแห้ง พร้อมกันนั้นก็ขอเจ้าหน้าที่ป่า
ไม้มาร่วมเจรจาเพื่อขอความเห็นอกเห็นใจกัน ว่าใครที่มาทำไร่ที่ป่าต้นน้ำขอให้ยุติเสีย เพราะมีผลกระทบ
ต่อชุมชนบ้านห้วยกลางทั้งหมด

ในที่สุดแล้วก็ได้ขอยุติว่า ผู้นำของชุมชนบ้านห้วยแห้งรับปากว่าจะไม่ให้ลูกบ้านไปทำไร่ที่
ป่าต้นน้ำของห้วยกลางเด็ดขาด หากฝ่าฝืนจะลงโทษ โดยใช้กฎของชุมชนบ้านห้วยกลางมาจัดการ เช่นเดียวกับ
บ้านห้วยกลาง เพราะว่าถึงแม้บ้านห้วยกลางจะเป็นบ้านบริวารของบ้านห้วยแห้งก็ถือว่าเป็นบ้านเดียวกัน

ผลที่ได้

- ผู้บุกรุกป่าต้นน้ำได้ยุติไม่มาทำไร่ที่ป่าต้นน้ำของบ้านห้วยกลางอีก
- ชุมชนบ้านห้วยแห้ง ได้รู้ได้รับทราบถึงอาณาเขตบริเวณป่าต้นน้ำของชุมชนบ้านห้วย
กลาง และรวมทั้งได้รู้ถึงการจัดการ บทลงโทษของชุมชนบ้านห้วยกลางด้วย

ตัวชี้วัด

- ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน

ภาระหนี้สินชุมชน

- กองทุน กขคจ. 4 ราย รวม 80,000 บาท
- กองทุน กทบ. 1 ราย รวม 20,000 บาท

ในการใช้กองทุนเงินกู้ยืม ชุมชนส่วนที่กู้ยืมจาก กขคจ. ได้นำไปลงทุนในการค้าขาย
และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว และควาย ชุมชนเห็นว่าเป็นเงินกู้ระยะยาว สามารถเห็นผลกำไรได้

ส่วน กทบ. นั้น ไม่กล้าเยี่ยม เพราะระยะเวลาสั้นกลัวคืนไม่ทัน ผู้ที่กู้มี 1 ราย นั้น ได้นำ
ไปลงทุนค้าขาย

ข้อสังเกต

ชุมชนบ้านหัวกลางกลุ่มที่กู้ยืม ส่วนมากแล้วใช้ตามวัตถุประสงค์ของกองทุนกู้ยืม ชุมชน
บ้านหัวกลางยังคงยึดในเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่คิดอะไรมาก พออยู่พอกินก็ได้แล้ว พอใจ และภูมิใจ
แล้ว เป็นองค์ความรู้หนึ่งที่ชุมชนมีวิธีคิดในเรื่องของการจะขอกู้ยืมเงินกองทุนต่าง ๆ รู้จักพิจารณา
อย่างรอบคอบ และระมัดระวังที่จะไม่เป็นหนี้สินต่อใคร ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า "ถ้าเป็นหนี้จะนอนไม่ค่อย
หลับ สุขภาพจิตก็จะไม่ดี หากเป็นหนี้มาก ๆ ก็จะกังวลอยู่ตลอดว่าจะหาเงินที่ไหนมาคืนหนี้" ทั้ง ๆ ที่อยู่ใน
ในดอยก็ไม่มีแหล่งรายได้ที่ไหน นอกเสียจากการทำการเกษตร

ชุมชนบ้านหัวกลาง ได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาที่ดิน อำเภอปางมะผ้า เข้ามาช่วยส่งเสริม
เสริมด้านพันธุ์ไม้ และพันธุ์พืชต่าง ๆ เช่น ต้นมะม่วงแก้ว ชา และถั่วแดง พร้อมทั้งให้คำแนะนำในการ
ทำการเกษตรบนพื้นที่สูง และหน่วยจัดการต้นน้ำช่วย ต้นมะนาว และต้นกาแฟ พร้อมกันนั้นก็จะสร้าง
แท่งน้ำให้อีก 1 แท่ง สำหรับกักเก็บน้ำไว้เพื่อใช้ในชุมชนบ้านหัวกลาง

องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่า และการเกษตร

1. กรมพัฒนาที่ดินของอำเภอปางมะผ้า
2. สำนักงานป่าไม้ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน
3. GTO หรือ NGO ซึ่งเป็นองค์กรของเอกชน

8-9. บ้านแอโก้-แสนคำลือ(มุเซอแดง)

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน

แอโก้-แสนคำลือ นับได้ว่าเป็นชุมชนของชาวมุเซอ กลุ่มแรกๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณอำเภอปางมะผ้า กล่าวคือในราวปี 2490-2500 นายหมื่นคำลือ กับลูกเขยคือนายแอโก้ และนายทาปี กับลูกเขยคือนายจะแส ซึ่งเดิมทำปางคาม อยู่บริเวณชายแดนพม่า-ไทย ได้พาชาวบ้านจำนวน 12 หลังคาเรือนอพยพมาอยู่ที่บ้านแม่ยาน อำเภอปาย จากนั้นได้ย้ายมาทำไร่อยู่บริเวณก๊วกฮักในเขตอำเภอปางมะผ้าอยู่ได้ 3 ปีก็ย้ายมาอยู่บริเวณห้วยหมากหลอด

หลังจากนั้นนายแสนคำลือ ซึ่งเดิมทำปางคามอยู่บริเวณชายแดนพม่า-ไทยเช่นกันได้พาชาวบ้านประมาณ 10 หลังคาเรือน อพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านหมากกะตะ อำเภอเชียงดาว จากนั้นได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านแม่หาด อำเภอเวียงแหง และย้ายเข้ามาอยู่ที่ดอยหมากคะต๊วย และย้ายไปทำปางคามที่หนองหลวง ก่อนที่จะอพยพมาอยู่บริเวณห้วยหมากหลอด รวมกันกับนายแอโก้ ซึ่งในเวลานั้นมีจำนวนหลังคาเรือนรวมกันราว 32 หลัง สาเหตุที่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายเนื่องจากการหาพื้นที่ปลูกไร่ฝิ่น และหนีโจรจีนฮ่อ(แซ่เผือก) จากฝั่งพม่า และชาวบ้านป่วยตายด้วยไข้ป่า(มาลาเรีย)

จนในราวปี 2505 นายแอโก้ นายอะมะ(จาลิ-ปู่เหล็ก)และนายจะปิ(โตโบ)ได้พาชาวบ้านประมาณ 10 กว่าหลังคาเรือน อพยพจากห้วยหมากหลอด ลงมาตั้งชุมชนอยู่บริเวณที่ตั้งบ้านแอโก้ปัจจุบัน ซึ่งเป็นเชิงดอย มีน้ำลงไหลผ่าน เพราะต้องการพื้นที่ทำไร่ซึ่งสมบูรณ์กว่าที่เดิม ในปีต่อมานายแสนคำลือ นายจะคะ(โตโบ)และสลาปู่ ได้พาชาวบ้านราว 10 หลังคาเรือนอพยพเข้ามาอยู่บริเวณที่ตั้งบ้านแสนคำลือปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่บนที่ลาดบนดอยสูงห่างจากบ้านแอโก้ราว 500 เมตร

ในปี 2508 บ้านแสนคำลือ ได้ถูกยกเป็นหย่อมบ้าน ขึ้นกับบ้านแม่ละนา ต.ปางมะผ้า โดยมีพ่อเฒ่าแอโก้ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ขึ้นกับกำนันประยูร ต่อมาเป็นกำนันทุน และกำนันสวัสดิ์ตามลำดับ ส่วนพ่อเฒ่าแสนคำลือ เป็นผู้นำทางธรรมชาติ จนในปี 2510 ทางกรมได้จัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นที่บ้านแอโก้ และในปี 2512 ในหลวง ได้เสด็จมาเยือนบ้านแสนคำลือ (ปัญหาการปลูกฝิ่น ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน)

ในราวปี 2515 มีชาวบ้านส่วนหนึ่งจากแอโก้ แสนคำลือ และห้วยหมากหลอด ได้อพยพไปทำนา บริเวณที่ราบลุ่มน้ำล่างซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านท่าไคร้ปัจจุบัน แต่เนื่องจากมีชาวบ้านเจ็บป่วยล้มตายด้วยไข้ป่าจำนวนมาก จึงอพยพกลับ และบางส่วนไปตั้งเป็นชุมชนขึ้นในบริเวณที่เป็นที่ตั้งบ้านห้วยแห้งปัจจุบัน โดยมีนายจะแส เป็นผู้นำ และตั้งเป็นชุมชนขึ้นในบริเวณที่เป็นที่ตั้งบ้านยาป่าแหนในปัจจุบัน(ราวปี 2518)โดยมีนายยาป่าแหน เป็นผู้นำและนายจะนะ เป็นปู่จ้อง

ปี 2522-2523 มีการอพยพชาวบ้านจากแอโก-แสนคำลือ ลงไปตั้งชุมชนขึ้นในบริเวณที่เป็นที่ตั้งบ้าน
วนาหลวงในปัจจุบัน (เริ่มเข้าสู่นโยบายรัฐ ในนามผู้นุรักษ์และพัฒนา เพื่อความมั่นคง)

ตำแหน่งผู้นำจากอดีต-ปัจจุบัน

บ้านแสนคำลือ เดิมมีนายแสนคำลือ เป็นผู้นำธรรมชาติ ต่อมา มีนายจะนู เป็นผู้นำทางการ แต่
เมื่อย้ายลงมาอยู่ที่บ้านวนาหลวง ก็เสียชีวิต ปัจจุบันมีนายจำแฮ **ไพโรพลาต** เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ
นายคำกั๊ว **ไพโรพลาต** เป็นสมาชิกอบต. (ปัจจุบันมี 29 หลังคาเรือน)

บ้านแอโก เดิมมีนายแอโก เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาเป็นนายจะกอ พิเศษเสถียร และเป็นนาย
ธนู (เปี้ยก) มนตรีสถิตกุล ปัจจุบันมีนายปะดา มนตรีสถิตกุล เป็นผู้ใหญ่บ้าน และนางจินดา เอนกธาร
ทิพย์ เป็นผู้ช่วย นายจะแหน ลาวนารักษ์ เป็นสมาชิกอบต. (ปัจจุบันมี 63 หลังคาเรือน)

การเกษตรและการดำรงชีพ

แบบดั้งเดิม ชาวบ้านจะเลือกพื้นที่ ที่มีไม้หนาแน่นและมีไม้ใหญ่ขึ้นปกคลุม ปลูก 2 ปีย้ายที่ หมุน
เวียนเพราะดินจืด ผลผลิตลดลง หย้าขึ้นมาก ไม่รู้วิธีปรับปรุงดิน ไม่รู้วิธีการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พื้นที่ทำ
กิน และมีพื้นที่จำกัด

พื้นที่ทำกินเดิม บริเวณไร่เหล่า หน่วยป่าไม้เข้าไปปลูกป่าเศรษฐกิจไม้แดง ไม้ยูคา ไม้สน โดยตัดไม้เดิม
ทิ้ง ปี 2529-2530

ทางเลือกในการดำรงชีพ เมื่อพื้นที่จำกัด ชาวไม่พอกิน ชาวบ้านจะเลี้ยงสัตว์ รับจ้าง (วันละ 1 ถึง
ข้าวเปลือก) หรือไปรับจ้างในเมือง(แม่ฮ่องสอน, เชียงใหม่, กรุงเทพฯ) เป็นแม่บ้าน ก่อสร้าง ลูกจ้างร้าน
อาหาร ร้านขายของ โดยไปกันตามเครือข่าย เพื่อนฝูง เพื่อนเรียน โดยเฉพาะในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา
ปัจจุบันหนุ่มสาวออกไปทำงานนอกบ้านประมาณ 30 คน (ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน)

อาชีพปัจจุบัน ปลูกข้าว ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ พืชผักในไร่ หาของป่าสัตว์ป่า ส่วนใหญ่ผลิตเพื่อกิน คน
รุ่นหลังๆ พื้นที่ไม่เพียงพอจำกัดต้องไปทำปางตามตระเข็บชายแดน เขาถูกไปด้วยทำให้ไม่ได้เรียน
หนังสือ บางส่วนออกไปรับจ้างใน-นอกหมู่บ้าน กู้เงินใช้คืนด้วยข้าวหรือแรงงาน
ถ้าไม่พอกินก็รับจ้าง หรือยืมพื้นที่ทำไร่จากพี่น้อง (ใช้ระบบเครือข่าย) ที่ต้องซื้อหากเป็นเครื่องใช้ในบ้าน น้ำ
มันรถ บางอย่างเลียนแบบการบริโภคแบบคนในเมือง ทำให้ต้องทำงานและผลิตมากขึ้น

ปัญหา แย่งที่ทำกินระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง และปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ ทำให้หน่วย
ต้นน้ำ 41 ต้องเข้ามาจัดการ

แนวทางแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรในอนาคต ความรู้ที่ชาวบ้านต้องการคือ

- การปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้ที่ดินและที่ทำกิน

- การปลูกพืชเศรษฐกิจและไม้ผลต่าง ๆ ตลอดปี
- ความรู้เรื่องการจัดการและการตลาด
- เสริมอาชีพให้กลุ่มแม่บ้าน เช่นการตัดเย็บเสื้อผ้า

การจัดการทรัพยากร

ชาวบ้านแต่เดิมไม่มีกฎ-ความเชื่อเรื่องการจัดการดิน น้ำ ป่า ปลูกป่าไปเรื่อย ๆ แบบย้ายที่หมุนเวียน 4- 5 ปี ถึง 10 ปี โดยหาพื้นที่ที่มีป่าทึบไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่นซึ่งจะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ในราวปี 2528 TG เข้าไปประชุมผู้นำเรื่องการเกษตร ให้กล้าไม้ผลไปปลูก แต่ผู้นำปฏิเสธ ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนา เพราะเกรงว่าถนนจะนำโรคไปสู่สัตว์เลี้ยง จนที่สุดชาวบ้านก็บุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ ประมาณปี 2543 หน่วยป่าไม้ได้เชิญผู้ใหญ่บ้านทุกบ้านมาประชุม และตั้งกติการ่วมกันไม่ให้ทำกินในบริเวณป่าต้นน้ำ ห้ามตัดไม้ทำไร่ ซึ่งได้แจ้งให้บ้านอื่นๆทราบโดยผ่านอบต. ผู้ใดฝ่าฝืนขั้นแรกจะตักเตือน ครั้งที่สองจะปรับ ครั้งที่สามส่งดำเนินคดีและให้มีการปลูกป่าทดแทนเป็นป่าเศรษฐกิจได้แก่ไม้สน ไม้ยูคาและไม้แดง

ในราวปี 2542 เมื่อมีหน่วยทหารเข้ามาตั้งฐานในหมู่บ้าน ได้วางกติกาในการอนุรักษ์สัตว์น้ำ ห้ามซัด ไล่ยาเบื่อ และระเบิดปลาในน้ำล่าง

ในปี 2545 หน่วยต้นน้ำ 41 ได้นำกล้าไม้ผลต่างๆ มาให้ชาวบ้านปลูกบริเวณรอบบ้าน เนื่องในวันเฉลิมฯ 5 ธันวาคม

แนวทางในอนาคต

- ไม่อยากให้ใครบุกรุกป่าต้นน้ำ เพื่อจะได้มีน้ำใช้ตลอดปี มีน้ำสะอาดกิน มีต้นไม้ซับน้ำป้องกันปัญหาน้ำท่วม
- ที่ทำกินให้มีการพัฒนาปรับปรุง
- วางกฎกติกาในการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ร่วมกัน
- อยากให้มีป่าชาวบ้าน ซึ่งมีการปลูกป่าหลายชนิด และชาวบ้านช่วยกันดูแล แต่ต้องมาวางแผนร่วมกันอีกครั้ง เพราะเกรงว่าสัตว์เลี้ยงจะเข้ามาเหยียบย่ำ

การจัดการวัฒนธรรมชุมชน

ชาวบ้านยังให้ความเคารพนับถือผู้นำธรรมชาติ(ปู่เหล็ก-จะลิ,ปู่จอง-โตโบ)และผู้นำหมู่บ้าน(ปู่ก้าง-คะแสง)ที่ชาวบ้านเลือกตั้งขึ้นมามาก (สามเสาหลัก)

บ้านแอโก้

ปู่จอง จะนู พิเศษเสถียร
ผู้ช่วยปู่จอง จะเปาะ สถิตธรรมคุณ,จำแสง

บ้านแสนคำลือ

ป้าโหล ไทยุทธนันท์
จำนุ ตาลา

จะสอ พิเศษเสถียร, แอฟู มนตรีสถิตกุล

หมอผี	จะลา ลากวนารักษ์	(ไม่มี)
ปู่เหล็ก	อภิรักษ์ ไพรประดิษฐ์ผล	จำปี ไพรยุทธนานนท
	ยะอี เอนกธารทิพย์, กิตติ เกตทิพย์สุคล	จะวะ ไพรพลาดอน

ความเชื่อสูงสุดของชาวบ้านได้แก่ “อือซา” หรือผีฟ้า/ปู่เฒ่า เป็นผีสูงสุดที่จะคอยปกป้องรักษาทุกสิ่งทุกอย่าง และส่งผีต่างๆ ลงมาดูแลดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า ฯลฯ ผู้ที่จะสามารถติดต่อกับผีฟ้าได้คือ **ปู่เฒ่า** ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อกับผีคอย ผีฟ้า ผีน้ำ เพื่อทำพิธีขอพรหรือขอขมาสะเดาะเคราะห์คือ **หมอผี (เนเต ป่า)** การสืบทอดการเป็นปู่เฒ่า, หมอผี จะเป็นไปตามสายตระกูลเฉพาะผู้ชาย (เพราะเป็นผู้มีหน้าที่ใหญ่ๆ ผีจะกลัวมากกว่าผู้หญิง) หรือได้เป็นจากการนอนฝันว่ามีคนมาสอนคาถาให้ ส่วนผู้หญิง จะทำพิธีเล็กๆ เช่น พิธีเรียกขวัญ มีการสืบทอดทางสายตระกูลและสามารถถ่ายทอดเรียนรู้/รับครูได้ หากมีใจหรือรับได้

ปู่เหล็ก-จะลี หรือคนตีเหล็ก/ตีมีด อุปกรณ์ทำการเกษตร เป็นผู้ที่ชาวมูเซอให้การเคารพนับถือมาก เพราะหากไม่มีคนตีเหล็ก ชาวบ้านก็จะไม่มีเครื่องมือในการทำไร่ทำนา ออกหากินในป่า คนตีเหล็กจะมีการสืบทอดตามสายตระกูล หรือใครที่สนใจก็สามารถเรียนรู้ทดลองทำจากปู่เหล็กได้

พิธีกรรมสำคัญประจำปีของมูเซอแดง

ข่อจะเว (กินวอปีใหม่) ในช่วงเดือน 4-5 (กพ.-มีค.) ตามความเชื่อหากได้ทำพิธีนี้แล้ว “อือซา” จะปกป้องคุ้มครอง และเป็นการสังสรรค์ในชุมชนภายหลังฤดูเก็บเกี่ยว มีการบูชาอือซาด้วยหัวหมู ข้าวปุ้น (ข้าวใหม่) ขี้ผึ้ง กิ่งใบสน (ต้นเกี๊ยะ) เพื่อให้ครอบครัวแบบหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ หลังวันกินวอแล้ว จะมีพิธีแห่แม่เยาะแว (การสะเดาะเคราะห์) เป็นการส่งสิ่งเลวร้ายต่างๆ ให้ไหลไปตามสายน้ำ เพื่อให้ น้ำได้ชำระปัดเป่า คนที่จะเกิดลูก ก็ขอให้คลอดง่าย คนไม่สบาย ก็ขอให้หายเร็วๆ

พิธีก่อกองทรายและการทำศาลา ในวันสี่ใหญ่เดือนเมษ. (15 ค่ำ เดือน 6) ก่อนเริ่มต้นการเพาะปลูก ชาวบ้านจะนำเชื้อพันธุ์พืช มากองรวมกันที่ศาลาประกอบพิธีกรรมกลางบ้าน (บุญเห่) แล้วให้ปู่เฒ่าทำพิธีขออือซาให้อวยพรให้ได้ผลผลิตดี และให้สิ่งไม่ดีต่างๆ หมดไป จากนั้นชาวบ้านจะกินข้าวร่วมกันแล้วมัดมือ จากนั้นชาวบ้านจะไปร่วมกันทำศาลาหัวบ้านหรือท้ายบ้าน เอาข้าว ผักผลไม้ไปถวายอือซาและผีต่างๆ หากไม่ทำเชื่อว่า จะปลูกข้าวไม่ได้มาก

พิธีขามาดา (ข้าวโผด) ในวันสี่ใหญ่เดือนกรกฎาคม (15 ค่ำ เดือน 9) หรือช่วงเข้าพรรษาของชาวไทใหญ่ ชาวบ้านจะนำข้าวโผดใหม่และยอดผักทองในไร่-สวน ไปรวมกันที่บุญเห่ เพื่อให้ปู่เฒ่าทำพิธีถวายอือซา ขอให้ได้ผลผลิตมากๆ จากนั้นก็นำข้าวโผดยอดผักทองไปแลกเปลี่ยนกันกับเพื่อนบ้านในหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าจะได้บุญให้ทุกคนได้กินเหมือนกันทุกครอบครัว (เป็นการแบ่งปันและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน)

พิธีจ่าตัวเว (ทำบุญข้าวใหม่) ในวันศีลใหญ่เดือนตุลาคม (15 ค่ำเดือน12) ตรงกับช่วงออกพรรษา ชาวบ้านจะนำต้นข้าวที่เพิ่งออกรวง พืชผักในไร่-สวน มารวมกันทำบุญที่บุญแห่ ให้ปู่ของถวายอาหารและขอบคุณที่ช่วยให้ชาวบ้านได้ผลผลิต จากนั้นชาวบ้านจะนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยนกัน

พิธีจะชิจ่าเว(กินข้าวใหม่) ในเดือนธันวาคม-พฤศจิกายน (เดือน 1-2) ช่วงข้าวสุก ชาวบ้านจะนำข้าวใหม่พร้อมอาหาร ไปรวมกันที่บ้านพ่อหลวง(คะแสะ) ซึ่งจะมีผู้นำธรรมชาติและผู้อาวุโสไปรวมกันอยู่ที่นั่น จากนั้นจะให้ปู่เหล็ก เป็นผู้เริ่มกินก่อนคนอื่น ๆ ต่อมาเป็นปู่จ้อง และคะแสะ จากนั้นทุกคนที่มาช่วยพิธีจะกินอาหารร่วมกัน เป็นพิธีกรรมเพื่อขอบคุณอาหารและปู่เหล็ก

กติกา ข้อห้าม จารีตชุมชน ที่ต้องทำตาม ถ้าไม่ทำตามมีความผิดหรือการปรับ เช่น เรื่องของกรณีผู้สาว การทะเลาะวิวาท การลักขโมย เพื่อให้เกิดความสงบสุขในชุมชน โดยมีกรรมการหมู่บ้านและผู้นำธรรมชาติ ผู้อาวุโสเป็นผู้พิจารณาตัดสิน

ในครอบครัว พ่อแม่จะสอนลูกในสิ่งควรทำและไม่ควรทำ หญิงชายที่ยังไม่ได้แต่งงานกัน ห้ามมานอนด้วยกัน ถ้าฝ่าฝืน ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้เจ้าบ้านไม่สบาย ต้องแก้ไขด้วยการเลี้ยงผีบ้านขอขมา

ในชุมชน การทะเลาะวิวาท คู่กรณีต้องไปทำบุญขอขมาผู้อาวุโสที่บ้าน และขอขมาผีชุมชนที่ศาลาพิธีกลางบ้าน(บุญแห่)

เรื่องผู้สาว ห้ามยุ่งเกี่ยวหญิงหรือชายอื่นที่ไม่ใช่สามีภรรยาของตนในที่แจ้งและลับตาหากจับได้จะถูกปรับครั้งแรก 300 บาทและจะเพิ่มเป็นเท่าตัวไปเรื่อย เงินค่าปรับจะถูกแบ่งให้แก่ผู้เสียหาย กรรมการผู้ร่วมตัดสินและผู้ใหญ่บ้าน

ห้ามลักขโมย ถ้าจับได้แต่ไม่สารภาพ จะให้ดื่มน้ำสาบาน

ปัญหาด้านวัฒนธรรมในปัจจุบัน ได้แก่ สิ่งดี ๆ ของชุมชนหายไป เช่น การรดน้ำดำหัว การขอขมาผู้อาวุโส การละเล่นพื้นบ้านบางอย่าง การแต่งกายประจำเผ่าของคนรุ่นใหม่ การดื่มสุราก็ทำให้ทะเลาะวิวาท สาเหตุเป็นเพราะพ่อแม่ไม่สนใจสั่งสอน

ความรู้และผู้รู้ในชุมชน

	บ้านแอโก	บ้านแสนคำลือสมุนไพร/
หมอพื้นบ้าน	จำแสะ,จำเบ้อ,แอฟ,จำสอ	จำนุตา,นาคะ
จักสาน	กิติ ,จำสอ,จำแสะ,อภิวัดน	แอปือ,จำปู้
ช่างไม้	ป่าจ้อย,สล่ากำ(ไม้-ปูน)	แอปือ
เย็บผ้า	ดวงใจ,ศรีพรรณ	นาสือคา,นาแหล,อิโพ,นาโหลแต
เป่าแคน	จำพะพะ,นาแฮ	อิโพ,แอปือ

ร้องเพลง(กอนะเตเว)

ป้าจ๋วย, จ่าเสือ, จ่าสี, ดวงใจ, นานาป้อ

จ่าสอ

เนื้อหาสาระของเพลง.. จะเป็นการเกี้ยวพา, การให้กำลังใจผู้อาวุโสให้ช่วยดูแลลูกหลานต่อไป, สอนลูกหลานในเรื่องชีวิตคู่, ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกดีใจ-เสียใจ

แนวทางในอนาคต ความรู้ที่ต้องการคือ

- สร้างความรู้ (ประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมชุมชน แผนที่แหล่งผู้รู้ ให้เด็ก ๆ เยาวชน ได้เรียนรู้ในโรงเรียน)
- พื้นฟูวัฒนธรรมการรดน้ำดำหัว ขอขมา การละเล่นพื้นบ้าน
- สร้างความตระหนักให้พ่อแม่ ว่าต้องทำเป็นตัวอย่างให้เด็กเห็น

การจัดการสือชาวบ้าน

ชาวบ้านมีผู้รู้และความรู้เป็นของตนเอง เช่นด้านสมุนไพร ด้านการช่าง จักสาน เย็บผ้า การเป่าแคน ร้องเพลง ฯลฯ และมีกระบวนการเรียนรู้แบบชาวบ้าน คือผู้ที่สนใจจะเรียนรู้และฝึกฝนจากคำบอกเล่า การฟัง การทำ การทดลอง จากคนใกล้ชิดญาติพี่น้องและผู้รู้ในชุมชน นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีการสื่อสารแบบชาวบ้าน คือจะมีคนบอกข่าว (จะกุปีป้า) ซึ่งอาจจะจะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ แต่ต้องเป็นคนได้รับคัดเลือกจากชาวบ้าน คือเป็นคนเดินเก่ง พูดตรง มีความรับผิดชอบ ข้อมูลข่าวสารที่ส่งถึงกันคือเรื่องการเจ็บไข้ได้ป่วย ข่าวคนตาย การทะเลาะวิวาท

ปัญหาการสื่อสารในปัจจุบัน คือชาวบ้านส่วนใหญ่อ่านเขียนไม่ได้ บางครั้งฟังภาษาทางการไม่เข้าใจ โดยเฉพาะผู้นำกับกรรมการหมู่บ้านที่ไม่รู้หนังสือ ต้องอาศัยลูกหลานที่เรียนหนังสือ ทำให้ไม่ทันเหตุการณ์

แนวทางในอนาคต

- ส่งเสริมลูกหลานเรียนหนังสือแทนพ่อแม่และชาวบ้าน
- ส่งคนไปเรียนรู้เรื่องการสื่อสารเพื่อกลับมาเป็นคนส่งข่าวประจำหมู่บ้าน

การจัดการท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ยังบริสุทธิ์อยู่ ได้แก่ น้ำตก 3 แห่งที่ดอยมะคะต๊วย ดอยห้วยหมากหลอด และดอยผักกูด และถ้ำค้างคาว

การท่องเที่ยวในบริเวณแถบนี้เริ่มเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะที่บ้านแสนคำลือเป็นเส้นทางเดินป่าของนักท่องเที่ยว (ถ้ำลอด-แสนคำลือ-แอลา-เมืองแพม) ซึ่งเป็นทัวร์ของนายจอห์น นักท่องเที่ยวจะมีประมาณ 4-18 คนต่อกลุ่ม โดยมีไกด์นำพามาค้างแรมตามบ้าน ชาวบ้านจะได้ค่าที่พักคนละ 30 บาทต่อหัว และรับผิดชอบหุงข้าวให้กิน ส่วนกับข้าวไกด์และนักท่องเที่ยวจะทำกินเอง นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีรายได้จากการเป็นลูกหาบเที่ยวละ 300 บาท (จากแสนคำลือถึงแอลา)

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะสนใจมาดูวิถีชีวิตและการละเล่นพื้นบ้าน ชาวบ้านคิดว่ายังไม่มีผลกระทบ
ทางลบต่อชาวบ้านและชุมชน

ตัวแทนชาวบ้าน (อาสาสมัครเพื่อนเรียนรู้)

	แอโก	แสนคำลือ
ด้านเกษตร	-ศรีพันธุ์ เกษรทิพย์สุคนธ์ -จะสี เทอดไทยธรรม	-ยะอี มนตรีสถิตกุล -นาแฮ ไพโรประดิษฐ์ผล
ด้านทรัพยากร	-ปะดา มนตรีสถิตกุล -บรรเจิด เอนกธารทิพย์	-จำแฮ ไพโรพนาดอน -จำเสือ ไพรัตน์ศิริ
ด้านวัฒนธรรม	-จะเปาะ สถิตธรรมกุล -จะสอ พิเศษเสถียร	-สลาปุ -ปาไหล
ด้านสื่อชุมชน	-พนิดา สีเทา -จะโป (อนุพงษ์ หะมะจี)	-จะสอ ไพโรประดิษฐ์ผล -อีโป
ด้านท่องเที่ยว	-จินดา เอนกธารทิพย์ -นาคะ แอบรักสีแดง	-มีนา ไพโรยุทธนานนท์ -อีแส ไพโรยุทธนานนท์

-

10.บ้านห้วยแห้ง

หมู่ที่ 6 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติชุมชน

บ้านห้วยแห้ง หมู่ที่ 6 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชนเผ่าลาหู่ (มูเซอแดง) มีประชากร 178 คน ชาย 95 คน หญิง 63 คน มีจำนวนหลังคาเรือน 34 หลังคาเรือน มีอาชีพหลัก คือการทำไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด และปลูกถั่วแดง มีการเลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพเสริม ภายในชุมชน ชนเผ่าส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ (ผี) และมี 5 ครัวเรือน นับถือศาสนาคริสต์ ลักษณะภูมิ

ประเทศของบ้านห้วยแห้ง ตั้งอยู่บนกลางดอยลาดชัน ซึ่งมีพื้นที่ป่าล้อมรอบ มีห้วยน้ำแห้ง เป็นแม่น้ำขนาดเล็กที่ชาวบ้านใช้อุปโภค - บริโภค เขตติดต่อระหว่างหมู่บ้าน

ทิศเหนือติดกับบ้านห้วยกลาง - บ้านแอโก่

ทิศใต้ติดกับบ้านถ้ำลอด

ทิศตะวันออกติดกับบ้านเมืองแพม

ทิศตะวันตกติดกับบ้านยาป่าแหน

เส้นทางคมนาคม เป็นถนนดินแดง ระยะทางระหว่างหมู่บ้านถึงอำเภอปางมะผ้า ประมาณ 24 กิโลเมตร มีระบบประปาภูเขาใช้ ไม่มีระบบไฟฟ้าภายในชุมชน

ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านห้วยแห้ง

ชุมชนบ้านห้วยแห้ง เดิมทีเป็นชุมชนเผ่าลาหู่ ซึ่งอยู่ร่วมกับพี่น้องในชุมชน ห้วยหมากหลอด ซึ่งหมู่บ้านห้วยหมากหลอด ซึ่งมีพ่อเฒ่าแสนคำลือเป็นผู้นำ (คะแสด) จำคะ ผู้นำศาสนา (โตโบ ปูจอง) นายอามะ ผู้นำตีเหล็ก (ปูลิ) อยู่รวมกันประมาณ 40 - 50 หลังคาเรือน แขนงนำหลักที่อพยพเข้ามาตั้งหมู่บ้าน คือ พ่อเฒ่าแสนคำลือ จะอีโตโบ แอลลอโหล จำแก๊ ซึ่งในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ย้ายอพยพเข้ามา ณ บริเวณบ้านห้วยแม่หาด ประมาณ 2 ปี แล้วย้ายมาอยู่บ้านห้วยของ ในเขตอำเภอปาย ซึ่งสาเหตุการอพยพย้ายนั้น มีโจรป่ามาทำการปล้นชาวบ้าน เกิดความกลัว หนีย้ายมาจนกระทั่งตั้งหมู่บ้านในห้วยหมากหลอด ต่อมาแขนงนำในชุมชนนำครัวเรือนอพยพย้ายมาหมู่บ้านโดยมีพ่อเฒ่าแอโก่ มาตั้งชื่อหมู่บ้านแอโก่ อยู่ในบริเวณฝั่งน้ำกลาง ซึ่งมีพ่อเฒ่าจะแสดซึ่งเป็นญาติกันร่วมมาอยู่ในบริเวณหมู่บ้านแอโก่ อีกกลุ่มหนึ่งคือพ่อเฒ่าแสนคำลือ เป็นผู้นำ จำคะเป็นโตโบปูจอง อามะ เป็นปูลิ ซึ่งการอพยพย้ายครั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านป่วยเป็นไข้ป่ากันมาก และมีพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอกับสมาชิกของภายในชุมชน จึงได้อพยพมาตั้งเป็นหมู่บ้านแอโก่ และหมู่บ้านแสนคำลือ พ่อเฒ่าจะแสดซึ่งเป็นญาติพี่น้อง พ่อเฒ่าแอโก่ และอยู่หมู่บ้านแอโก่ ได้ทำการชักชวนสมาชิกจำนวน 6 ครัวเรือน มาอยู่ปางคามสินววดต (จำแสด - ปาเหล่กล่าย - ยะอี - จะจู้ - นางนาลอ - นายคะจู้) ซึ่งการประกอบอาชีพทำไร่ข้าว ข้าวโพด และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งต่อมาพ่อเฒ่าแอโก่ได้ชักชวนพ่อเฒ่าจะแสด และสมาชิกภายในชุมชนให้เข้ามาแผ้วถาง เพื่อจับจองเป็นพื้นที่นาในบริเวณหมู่บ้านท่าไคร้ ซึ่งพื้นที่ทำกินเหมาะแก่การทำนา และมีน้ำกลางที่ใช้ทำนาได้ ในช่วงปี พ.ศ. 2515 - 2516 ชาวบ้านทำการตัดไม้แผ้วถางพื้นที่ทำกิน และได้อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณบ้านท่าไคร้ ไม่ถึงปีก็อพยพกลับไปอยู่ที่ปางคามสินววดต อีกครั้ง เนื่องจากชุมชนป่วยเป็นโรคไข้ป่า และไม่มีความชำนาญในด้านการทำนา ระบบการเอาน้ำเข้านา จึงกลับไปอยู่ที่บ้านปางคามสินววดต ประมาณ 3 ปี (ปัจจุบันเป็นพื้นที่ทำกิน - ปางคามสินววดต ตั้งอยู่ทิศใต้ของหมู่บ้านห้วยแห้ง) ต่อมาพ่อเฒ่าจะแสดได้นำสมาชิกชุมชนไปตั้งปางคามห้วยแห้ง ซึ่งเหมาะกับการเพาะปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ ต่อ

มาในปี พ.ศ. 2528 หน่วยป่าไม้ ได้นำรถไฟ เป็นถนนรถยนต์ผ่านบริเวณทิศเหนือของปางคามห้วยแห้ง ห่างจากหมู่บ้านปัจจุบัน 1 กม. ซึ่งทำให้ชุมชนอพยพมาตั้งหมู่บ้านห้วยแห้งที่ติดกับถนน เพื่อสะดวกต่อการคมนาคมกับชุมชนภายนอก หมู่บ้านห้วยแห้ง เป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านแอโก่ หมู่ที่ 2 มีผู้นำชื่อจะแส เป็นผู้นำ (คะแสะ) จำป๋ เป็นผู้นำศาสนา (โตโปปุจอง) ซึ่งอพยพมาจากดอยสามหมื่น ปัจจุบันตายแล้ว นายอาเหลโก่ เป็นช่างตีเหล็ก (ปูลิ) ปัจจุบันย้ายอยู่บ้านแอโก่ ปี พ.ศ. 2535 ทางราชการประกาศให้เป็นหมู่บ้านห้วยแห้งเป็นหมู่บ้านหลัก หมู่ที่ 6 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีการคัดเลือก นายอำนาจ วิเชียรยอดกุล เป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นบุตรเขยพ่อเผ่าจะแส นายจำแต่ อเนกธารทิพย์ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อพยพมาจากบ้านซอแบะ ป่าโหล ตำบลนาปู่ป้อม นายป่าแต่ จิตพิศสุธ นายสุศักดิ์ วานิชรุ่งโรจน์ ผู้ช่วย, สมาชิก อบต. นายสุกรี เทอดไทยธรรม เป็นบุตรของจะอี ผู้นำศาสนา (โตโปปุจองคนปัจจุบัน) นายจำวอ เทอดไทยธรรม ปัจจุบันยังให้ความเคารพในผู้นำธรรมชาติผู้อาวุโส คือ พ่อเผ่าจะแส จะอี (โตโปปุจอง) นายป่าแต่ อเนกธารทิพย์ (ปูลิ) ในชนเผ่าลาหู่ (มุเซอแดง)

โรงเรียนบ้านห้วยแห้ง สร้างเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2529 ซึ่งเริ่มแรกเป็นการสร้างด้วยไม้ไผ่ และมุงด้วยคาก้อ ทำการเปิดสอนเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2529 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ปัจจุบัน เปิดทำการชั้นอนุบาล - ป.6 ปี พ.ศ. 2545 มีนักเรียน 77 คน ชาย 35 คน หญิง 42 คน และมีบางส่วนไปเรียนโรงเรียนบ้านถ้ำลอด จำนวน 2 คน โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ จำนวน 5 คน โรงเรียนปางมะผ้า จำนวน 1 คน ปี พ.ศ. 2545 ทางโรงเรียนได้จัดหลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้วิทยากรในชุมชน ให้นักเรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติ การเย็บผ้าประจำเผ่า การตีเหล็ก การสานกำย ด้วยหลากหลายภายในโรงเรียน ปัจจุบันมีอาจารย์ใหญ่ 1 คน นายพิมุข ชาญชนะวัฒน์ ครูผู้สอน 3 คน มีนักการภารโรง 1 คน เป็นคนบ้านถ้ำลอด

เหตุการณ์สำคัญในชุมชน

- ในปี พ.ศ. 2533 มีอุบัติเหตุเกิดไฟไหม้บ้านนางนามีแต่ ซึ่งเป็นบ้านไผ่ผาก มุงคา ทำให้บ้านและข้าวของเครื่องใช้ในบ้านไหม้หมด ชาวบ้านจึงได้ทำการร่วมกันตัดไม้และช่วยสร้างบ้านขึ้นมาใหม่ และมีญาติพี่น้องจัดให้ข้าวสารอาหารแห้ง เครื่องนุ่งห่ม กับครวเรือนสุญหาย
- ในปี พ.ศ. 2535 มีลมพายุพัดหลังคาโรงเรียน (สังกะสี) ชาวบ้านผู้ปกครองนักเรียนได้ช่วยกันมาทำการซ่อมแซมมุงสังกะสีโรงเรียน
- ในปี พ.ศ. 2537 งบประมาณจากสภาตำบลถ้ำลอด สนับสนุนสร้างถนนคอนกรีตในหมู่บ้าน และสร้างประปาภูเขา พร้อมถังเก็บ การต่อน้ำประปาภูเขา ชาวบ้านได้สำรวจแหล่งน้ำในพื้นที่ป่าต้นน้ำทางทิศเหนือของหมู่บ้าน และให้มีการอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าต้นน้ำประปา

มีพื้นที่ป่าต้นน้ำอีกแหล่งหนึ่งซึ่งมีชื่อ ห้วยน้ำประปาอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการต่อเติมประปา จากคริสต์จักรลาหู่เชียงใหม่ และชุมชนสมทบเงินทุน เป็นเงิน 15,000 บาท พร้อมแรงงานในการดำเนินการ (การสมทบทุนของชุมชนใช้วิธีการบริจาคตามศรัทธา งบประมาณส่วนนี้อาจมาจากเงินกองทุนในชุมชน) มีวิธีการดูแลและรักษาระบบประปาทั้ง 2 แห่ง คือ ประปาทางทิศเหนือของหมู่บ้านมีนายจ่าสอ - นายจ่าโบ เป็นผู้รับผิดชอบดูแลรักษา และระบบประปาทางทิศใต้ของหมู่บ้าน มีนายจ่าแก่ - นายจ่ากอ เป็นผู้รับผิดชอบดูแลรักษา ภายในชุมชน มีคณะกรรมการหมู่บ้านได้เก็บเงินหลังคาเรือนละ 60 บาทต่อปี โดยจำนวนเงินที่เก็บได้ดังกล่าว แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ระบบประปา ส่วนที่ 2 เป็นค่าตอบแทนผู้รับผิดชอบดูแล จำนวน 4 คน ปัจจุบันระบบประปาทั้ง 2 แห่ง มีเพียงพอมีน้ำใช้ได้ตลอดปี

ความเชื่อในการทำไร่ในอดีต การทำไร่ชาวบ้านต้องไปดูสถานที่ในพื้นที่ทำกิน ดูลักษณะดินดำ - แดง และมีต้นไม้ใหญ่คลุมในบริเวณดังกล่าว และไม่ให้มีหิน ลักษณะดังกล่าวเชื่อว่าเป็นพื้นที่ทำกินดี หลังจากดูพื้นที่ดินแล้ว ต้องดูวันดี (วันหมูเป็นวันที่ไม่ดีในรอบเดือน และวันศีลขึ้น - แรม 15 ค่ำไม่ทำ) กรณีนอนฝันเห็นเหล็กทุกอย่าง เช่น มีด - จอบ เชื่อว่าพื้นที่ดังกล่าวไม่ดี ผลผลิตไม่ดี ฝันเห็นน้ำ - ทRAY เชื่อว่าพื้นที่ดังกล่าวดีเหมาะกับการเพาะปลูก กรณีไม่นอนฝันเชื่อว่าพื้นที่ดังกล่าวไม่มีปัญหา ก่อนการถางไร่ เจ้าของไร่ทำพิธี โดยเอาไม้ไผ่ผ่าซีกพันด้วยลาลี ขี้ผึ้ง 1 คู่ จัดกล่าวเจ้าที่ผีป่า

การเกษตรในชุมชน

พื้นที่ทำกินของหมู่บ้านห้วยแห่ง ตั้งแต่อดีตมีพื้นที่ปางคามสันวัวต่อ หรือเรียกอีกชื่อว่า (ปางคามเอ็งแพก) มีพื้นที่ทำกินประมาณ 300 ไร่ และมีปางคามห้วยแห่งเก่าอีกประมาณ 100 ไร่ ลักษณะการใช้พื้นที่ทำกิน ชุมชนเองเชื่อว่าการตัดไม้ใหญ่ใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูก เชื่อว่าผลผลิตพืชไร่ดี และง่ายต่อการดูแลพืช ซึ่งพืชไร่ก็ไม่มีการใช้ปุ๋ย - ยา การใช้พื้นที่ทำกินใช้ประมาณ 2 - 4 ปี ก็เปลี่ยนไปปลูกพื้นที่อื่นต่อไป

การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน เช่น พันธุ์จ่ากูดี - จ่าพума (ข้าวจ้าว) และมีพันธุ์จ่านอนะ จ่านอหยี (พันธุ์ข้าวเหนียว) และพันธุ์เกษตร ซึ่งเหมาะกับสภาพพื้นที่ในชุมชนเพาะปลูก ระยะเวลาเพาะปลูก ช่วงเดือน มกราคม - เมษายน แล้วยาง - เผาไร่ เดือนพฤษภาคม - มิถุนายน เริ่มปลูกข้าวไร่ เดือนกันยายน - พฤศจิกายน เก็บเกี่ยวผลผลิต กรณีสมาชิกชุมชนทำไร่ในปางคาม ซึ่งจำเป็นต้องเก็บต้นข้าวที่เกี่ยวข้องมากองรวมกันไว้ (ปุงข้าว) ซึ่งการทำปุงข้าวเพื่อให้เจ้าของไร่ได้มีเวลาเอาผลผลิตข้าว และเหมาะกับครอบครัวที่มีแรงงานครอบครัวน้อย

การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวโพดพันธุ์พื้นบ้าน พันธุ์ขามาแอ้ - ขามาไหล เพาะปลูกเพื่อเลี้ยงหมู เพาะปลูกปลูกช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม และเก็บเกี่ยวผลผลิต สิงหาคม - ตุลาคม ซึ่งในการ

เพาะ ข้าวโพดและทำการเก็บผลผลิตเสร็จแล้ว ก็ทำการขุดดินในพื้นที่แล้วทำการเพาะปลูกถั่วแดงอีกในช่วงเดือนสิงหาคม - กันยายน ระยะเก็บเกี่ยวถั่วแดงในช่วงเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม การปลูกถั่วแดงเป็นการเพาะปลูกเพื่อจำหน่าย เป็นรายได้จากการเพาะปลูกในรอบปี ส่วนใหญ่มีพ่อค้าภายนอกเข้ามารับซื้อ ซึ่งราคาแล้วแต่ราคาตลาดนอกต่อไป

มีการเลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพเสริม ซึ่งการเลี้ยงสัตว์ชาวบ้านจะเลี้ยงที่ปางคาม และมีการเลี้ยงภายในหมู่บ้านบางส่วน ลักษณะการเลี้ยงสัตว์ หมูแบบปล่อยธรรมชาติ และให้อาหารเวลาเช้า - เย็น / การเลี้ยงวัว ควาย เลี้ยงแบบปล่อยในป่าบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน ใช้ระยะเวลา 2 - 3 วัน ไหล่กลับมาบ้านครั้ง

การถือครองพื้นที่ทำกินเฉลี่ยครัวเรือน 2 - 5 แปลง และแยกเป็นจำนวนพื้นที่ทำกินน้อยประมาณ 5 ไร่ พื้นที่ทำกินขนาดปานกลาง ประมาณ 10 ไร่ พื้นที่มาก ประมาณ 25 ไร่ คิดเป็นรายได้ผลผลิตบ้าง พันธุ์ข้าว 1 ถัง หรือประมาณ 1 ไร่ ได้ข้าว 30 - 70 ถัง ผลผลิตข้าวโพดประมาณ 1 ไร่ ได้ 5 - 20 ถัง ผลผลิตถั่วแดงเมล็ดพันธุ์ 1 ถัง ได้ 5 - 20 ถัง การทำนาในห้วยน้ำแห้ง จำนวน 11 ราย ซึ่งเป็นนาที่ใช้แรงงานคนขุดทำเป็นแปลงนา มีบางคนใช้พื้นที่ทำกินปรับเป็นพื้นที่นาตามลุ่มน้ำ ปัจจุบันมีผู้ทำนาทุกปี 3 ราย คือ นายจำแสด 1 ไร่, นายจำแต่ 3 ไร่, นายยาอะ 2 ไร่ เนื่องจากน้ำในห้วยน้ำแห้งไม่เพียงพอต่อการทำนา การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวมาจากบ้านห้วยกลาง พันธุ์ข้าวแดง - พันธุ์จาสีห้วย

สรุปอาชีพหลักทำไร่ข้าว - ข้าวโพด ปลูกเพื่อกิน + และเลี้ยงหมู การปลูกถั่วแดง เป็นการจำหน่าย รายได้ของชุมชน และมีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ ภายในชุมชนเองไม่มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจหรือไม่ผล เนื่องจากขาดความรู้ความเชื่อในการเพาะปลูก ไม่ผล และผู้นำการทดลองปลูก

การทำไร่ ภายในชุมชนเองยังมีการเอามือ หรือการลงแขก (แฮกอลาเว) กันอยู่ โดยผู้ที่ขอแรง หรือเจ้าของไร่เลือกคนในครัวเรือนให้มาช่วยทำงาน ซึ่งเจ้าของไร่ต้องทำอาหารเลี้ยงให้กับผู้ที่ช่วยงาน

กรณีพืชไร่เป็นโรค ชุมชนใช้วิธีการจุ่มเทียนขี้ผึ้ง และใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นซีก แล้วใช้สาลิพันปลายไม้ไผ่ โดยเจ้าของไร่หรือหมอผีเป็นผู้กล่าว ขอให้ผีป่าช่วยไม่ให้เป็นโรค

กรณีผลผลิตข้าวไม่พอเพียง หรือเกิดสาเหตุใด ๆ ชุมชนเองก็ใช้วิธีรับจ้างทำงานภายในชุมชน กู้ยืมข้าว + เงิน ญาติพี่น้อง ขายเป็นสัตว์ กู้ยืมกองทุนบ้างในหมู่บ้าน (ปัจจุบันมี 700 ถัง) มีกรรมการดูแล อัตรากู้ยืม เช่น กู้ 10 ถัง / ปี ต้องคืน 12 ถัง หากเหตุถ้ามีเหตุจำเป็นผลผลิตยังไม่ได้ในปีต่อไปก็คืนอัตราดอกเบี้ยข้าวก่อนก็ได้ ในชุมชนมีกองทุน กขคจ. 280,000 บาท สัญญากู้ยืมปีต่อไปงบประมาณส่งเสริมอาชีพ ตำบลละ 100,000 บาท กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท และกองทุน

ธนาคารข้าว ส่วนในชุมชนกู้ยืมเพื่อซื้อของใช้สอยในครอบครัว ซื้อรถ และลงทุนเพาะปลูกพืช เช่น ถั่ว
แดง ข้าวสาลีเลี้ยง

แนวทางการดำเนินการในอนาคต ในด้านการเกษตรนั้น ชุมชนเองมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่
ทำกิน ไม่สามารถไปบุกเบิกพื้นที่ป่า จำเป็นที่ต้องการความรู้ใหม่ การปรับปรุงสภาพพื้นที่ทำกิน และสนใจ
เรียนรู้การเกษตรแบบผสมผสาน ความรู้ในด้านการเพาะขยายพันธุ์ไม้ผล วิธีการบำรุงดูแลรักษา โดยให้
เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

ด้านความเชื่อของชนเผ่ามูเซอแดง ในทรัพยากรธรรมชาติ ห้ามตัดไม้สูง ไม้โฮ (ต้นโพธิ์
ต้นไทร) เพราะเป็นไม้ที่มีผีป่าสิงอยู่ในต้นไม้ ไม้ยิงนกเงือกหรืองูเหลือม งูหลาม เพราะเชื่อว่าเป็นสัตว์ที่ไม่
ดุร้าย และเป็นสัตว์พวกจำศีล เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนเจ้าป่า หรือผีป่า ในด้านป่าที่อุดมสมบูรณ์ดีเชื่อ
ว่าเป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูกพืชให้ผลผลิตดี จึงมีการแผ้วถางพื้นที่ทำกินในบริเวณป่าใหญ่

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

สภาพพื้นที่ในบริเวณเขตหมู่บ้านห้วยแห้ง เป็นสภาพป่าไม้ที่สมบูรณ์ และมีสภาพพื้นที่
ดินเป็นดินลูกรัง ไม่เหมาะเป็นพื้นที่ทำกิน มีพื้นที่ทำกินอยู่ 2 แห่ง คือ บริเวณปางคามสันวัดตอ
ประมาณ 600 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ทำกินบ้านยาป่าแหน และอีกแห่งหนึ่งคือปางคามห้วยแห้ง
บ้านเก่า มีพื้นที่ทำกินประมาณ 100 ไร่ มีห้วยน้ำห้วยแห้งเป็นห้วยน้ำที่ใช้ทำนา ซึ่งมีต้นน้ำในบริเวณใกล้
เขตพื้นที่ทำกิน (ปางคามกิวแก่น) ของชาวบ้านยาป่าแหน เคยมีคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน ทั้ง
2 ชุมชน หรือแนวทางไม่ให้บุกเบิกพื้นที่ป่าดังกล่าว ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ 41 แต่หาข้อตกลงร่วมกันไม่
ได้ เนื่องจากพื้นที่ทำกินปางคามกิวแก่น อยู่ในเขตพื้นที่บ้านยาป่าแหน ชาวบ้านยาป่าแหนได้ทำกินมา
นาน ในลุ่มน้ำห้วยแห้งมีพื้นที่ทำนาอยู่ 11 ราย และมีผู้ที่ทำนาทุกปี 3 ราย ผู้ที่มีนาแต่ไม่ได้ทำเนื่องจาก
น้ำไม่เพียงพอต่อการทำนา การทำระบบฝายหรือขุดร่องน้ำ พื้นที่ทำกินบางแห่งมีข้อจำกัดตามสภาพพื้นที่
ลำบากต่อการใช้แรงงานสร้าง และชาวบ้านไม่มีความรู้ในการจัดสร้าง

พื้นที่ป่าต้นน้ำประปามี 2 แห่ง คือ ทิศเหนือของหมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 800 ไร่ และ
พื้นที่ป่าต้นน้ำประปาทางทิศใต้ของหมู่บ้าน บริเวณปากทาง 3 แยก ณ จุดสำนักงานป่าไม้ 41 ระยะ
ทาง 4 กิโลเมตร ถึงหมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวชุมชนเองได้มีกติกาการอนุรักษ์
ป่า ห้ามตัดไม้หรือทำไร่ในบริเวณดังกล่าว และมีการทำแนวกันไฟตั้งแต่ปี 2539 - ปัจจุบัน โดยชุมชนส่ง
ตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน ไปทำแนวกันไฟในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำทิศเหนือของหมู่บ้าน โดยได้รับบ
ประมาณสนับสนุนจากหน่วยป่าไม้ 41 และจากองค์กรเครือข่ายชาวเขาปางมะผ้า

พื้นที่ปลูกป่าสนในพื้นที่ป่า (หน่วยปลูกป่า - ป่าไม้ต้นน้ำ 41) ในปี 2528 ซึ่งทำการเพาะ
ปลูกป่าสนในเขตหมู่บ้านยาป่าแหน บ้านห้วยแห้ง บ้านแอโก บ้านแสนคำลือ ในพื้นที่หมู่บ้านห้วยแห้ง

ทำการปลูกป่าสนในทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน พื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ และเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชุมชน ปัจจุบันหน่วยป่าไม้ต้นน้ำ 41 ได้ร่วมกับผู้นำชุมชน โดยเชิญผู้นำเข้าร่วมกิจกรรม ให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า และแหล่งน้ำโดยชุมชน มีการพัฒนาศักยภาพงานการจัดการทรัพยากร และการเกษตรแบบผสมผสานบนพื้นที่สูง การพัฒนาอาชีพในกลุ่มองค์กรชุมชน จัดเวที 5 หมู่บ้าน คือ ห้วยแห้ง แอโก๋ หัวลง ยาป่าแหน เมืองแพม และกองทุนทำแนวกันไฟให้กับหมู่บ้าน เป้าหมายบ้านละ 4,000 บาท

แนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเอง ต้องมีการหาหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรให้ชัดเจน และตั้งกฎกติกาการจัดการภายในชุมชน ทำหนังสือเกี่ยวกับกฎกติกาการจัดการป่า ให้หน่วยงานทางราชการรับทราบ และหมู่บ้านที่มีพื้นที่คาบเกี่ยวกัน เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างหมู่บ้านในเขตพื้นที่หมู่บ้านติดต่อกัน

ชุมชนกับการท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวในเขตพื้นที่หมู่บ้าน ไม่มีน้ำตกหรือถ้ำ มีแต่ถ้ำที่อยู่ในเขตปางคามสันววดอ ซึ่งอยู่ในเขตหมู่บ้านยาป่าแหน และอยู่ห่างไกลจากทั้ง 2 ชุมชน ชุมชนไม่มีการจัดการบริเวณถ้ำเหล่านี้ หมู่บ้านห้วยแห้ง เคยมีนักท่องเที่ยวฝรั่งเดินทางด้วยเท้า โดยใช้เส้นทางเดินจากบ้านถ้ำลอด เดินทางไปทางบ้านเมืองแพม และมาพักค้างคืนที่บ้านแสนคำลือ แล้วเดินทางหมู่บ้านห้วยแห้ง กลับไปบ้านถ้ำลอด ซึ่งบ้านถ้ำลอดมีเกสเฮ้าส์พัก และมีฝรั่งชื่อคุณจอนห์ เป็นผู้จัดโปรแกรม (ผู้จัดการ) การเดินทางการท่องเที่ยวดังกล่าว ภายในชุมชนเป็นทางเดินผ่านของนักท่องเที่ยว ซึ่งชาวบ้านไม่มีรายได้หรือจำหน่ายสินค้าของชนเผ่าในชุมชน

มีนักท่องเที่ยวอีกกลุ่ม คือ กลุ่มที่เดินทางโดยรถยนต์ไฟรวิล ซึ่งการเดินทางเข้ามาจากอำเภอปางมะผ้า ผ่านบ้านนาหลวง ผ่านบ้านถ้ำลอด สภาพถนนเป็นคอนกรีต เส้นทางระหว่างบ้านถ้ำลอด และบ้านยาป่าแหน มีเส้นทางแยกไปบ้านห้วยแห้ง + แอโก๋ เป็นถนนดินแดง การเดินทางด้วยรถยนต์ไฟรวิลของนักท่องเที่ยวมีจำนวนคนมาก และใช้รถมาเป็นขบวนๆ ละ ประมาณ 10 คัน ต่อครั้ง ต่อสัปดาห์ การเดินทางด้วยรถยนต์ดังกล่าวในช่วงฤดูฝน ทำให้เส้นทางถนนที่เป็นดินเสีย ทำให้การคมนาคมสู่ภายนอกยากลำบาก ทำให้รถยนต์ชาวบ้านไม่สามารถเดินทางเข้าออกช่วงหน้าฝนได้ ส่งผลกระทบต่อการคมนาคมหน้าฝน สินค้าอุปโภค - บริโภค หรือสินค้าการเกษตร

แนวทางในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนสนใจจัดการท่องเที่ยว อยากเรียนรู้ ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ชนเผ่าแต่งกาย - ภาษา การดำรงวิถีชีวิตประจำวัน ที่ชุมชนเองคงความเป็นเอกลักษณ์ไว้

ชุมชนกับวัฒนธรรมในรอบปีของชนเผ่าลาหู่ (มุเซอแดง)

ช่อจาเว - กินวอ (ปีใหม่มุเซอ) ในช่วงเดือน 3 - 4 ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม เป็นพิธีที่ต้องทำพิธีทุกปี ก่อนจะถึงเทศกาลช่อจาเว - กินวอ ผู้นำผู้อาวุโสในชุมชน ประชุมหารือดูวันดี และอยู่ในช่วงเดือนขึ้น 1 - 15 ค่ำ ซึ่งชุมชนเองเชื่อกันตั้งแต่บรรพบุรุษ การทำงานมาในรอบ 1 ปี จำเป็นที่ต้องมีพิธีดังกล่าว และเป็นการที่ญาติพี่น้องได้มาพบปะกัน สมาชิกในครัวเรือนแต่งชุดประจำเผ่า มีการตำข้าวปุก แล้วเอาข้าว หมู มาบูชาในลานต้นจ๊ะคี (สถานที่ทำพิธีช่อเจ) โดยใช้ระยะเวลา 7 วัน แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ กินวอหลวง 4 วัน 3 คืน วันแรกตำข้าวปุก (ข้าวเหนียวตำเป็นก้อน) ฆ่าหมูเพื่อเอาหัวหมูไปบูชาที่ลานต้นจ๊ะคี (ช่อเจ) แล้วเอาเนื้อหมูเก็บไว้ในบ้านเพื่อทำเป็นอาหารเลี้ยงญาติพี่น้องในครอบครัว และแขกต่างถิ่นที่มาเยือน พอถึงเวลาตอนกลางคืน ปูจองโตโบ หรือปูหมอมผี จะทำพิธีกล่าวในบริเวณช่อเจ ซึ่งชาวบ้านทุกคนมาร่วมกัน โดยนำ ข้าวสาร - ข้าว - ข้าวปุก มารวมกันที่บริเวณดังกล่าว ต่อจากนั้นก็จะมีการเต้นจ๊ะคี ตลอดคืนและทุกคืน ในช่วงกินวอหลวง ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะมีพิธีกันต่อ (ขอขมา) ให้กับผู้อาวุโส ผู้เฒ่า ผู้แก่ ก่อนแล้วต่อจากนั้น มีคนเป่าแคน และชาวบ้านที่เตรียม เนื้อหมู ข้าวปุก ข้าว ไข่ ไปทานทุกหลังคาเรือนในชุมชน เจ้าของบ้านก็จะทำการให้พร ส่วนวันที่ 4 ชาวบ้านจะหยุดทำพิธี 1 วัน เพื่อพักผ่อนตลอดระยะเวลา กลางคืนต้นจ๊ะคี

ต่อจากนั้นอีกเริ่มเข้าสู่วันกินวอน้อย ใช้ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน พิธีดังกล่าวเหมือนช่วงกินวอหลวง ในช่อช่อจาเว กินวอ ชุมชนจะมีพิธีการเล่นต่าง ๆ ในช่วงกลางวัน เช่น การเล่นลูกข่าง การโยนผ้า การเล่นลูกสะบ้า การร้องเพลงระหว่างชาย - หญิง

- วันศีลหลวง ทรายกอเจ แซะสีก่อเว ในช่วงเดือน 6 (เดือนพฤษภาคม) ขึ้น 15 ค่ำ พิธีดังกล่าวเป็นการขอพรจากพระเจ้าถือซา ขอให้ปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ ทั้งคนและสัตว์เลี้ยง และขอให้การเพาะปลูกพืชได้ผลผลิตดี ในวันนี้เป็นวันสำคัญชาวบ้านไม่กินเนื้อสัตว์ทุกชนิด กินพืชผักเท่านั้น ในวันสำคัญนี้ชาวบ้านทุกครัวเรือนนำเอาดอกไม้ 2 ดอก กองมูลไม้ 2 อัน (ไม้ที่แกะสลักเหมือนเจดีย์) ข้าวสาร ข้าว ไข่ และเงินตามศรัทธา มารวมกันโบแฮย (โบสถ์ทำพิธีศาสนา) โดยปูจองโตโบเป็นผู้นำพิธีในโบแฮย ในช่วงกลางคืน มีการเต้นจ๊ะคีในโบแฮย

หลังจากทำพิธีทรายกอเว 1 - 2 วัน ทำศาลาเตเว การสร้างศาลาเพื่อ โดยทุกหลังคาเรือนช่วยกันสร้างศาลาบริเวณหมู่บ้าน เส้นทางที่ผู้คนเดินผ่านภายใน 1 วัน และทำอาหารพร้อมกับข้าว มารวมกันที่ศาลา พร้อมด้วยเครื่องทำพิธี เช่น ข้าว ไข่ ทรายบ้านละ 1 ถ้วย ดอกไม้ เมล็ดพันธุ์ข้าว ข้าวโพด พืชที่ปลูกในไร่ และเส้นไหม ในเวลาช่วงบ่ายทุกคนมารวมกันที่ศาลา ปูจองโตโบ ทำพิธีจุดเทียน ข้าว ไข่ กล่าวต่อพระเจ้าถือซา ทำพิธีเสร็จ เอาอาหารพร้อมกับข้าวแจกให้กับผู้คนที่มาร่วมในพิธีได้รับ

ประทาน และให้ผู้อาวุโส คนเฒ่า คนแก่ เอาเส้นไหมมัดมือเพื่อเป็นสิริมงคล และนำเมล็ดพันธุ์พืชที่มาร่วมในพิธี นำกลับบ้านเพื่อทำการเพาะปลูกในพื้นที่ที่ทำกินต่อไป

- พิธีชาตาเล (พิธีทำบุญข้าวโผด) ช่วงวันสี่ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (สิงหาคม) เพื่อเป็นการนำข้าวโผด ผลผลิตที่ทำการเพาะปลูกถวายพระเจ้าถือน้ำ ในโบแห่ (โบสถ์ทำพิธีศาสนา) โดยชุมชนทุกหลังคาเรือนนำข้าวโผดพร้อมด้วยพืชผักต่าง ๆ ในไร่ มารวมกันโบแห่ พร้อมกับขี้ผึ้ง ภายในชุมชนก็นำข้าวโผดพร้อมกับขี้ผึ้งไปทำบุญ ทานให้ทุกหลังคาเรือน ในช่วงเย็นปุ๋จองโตโบ ทำพิธีจุดเทียนขี้ผึ้ง กล่าวต่อพระเจ้าถือน้ำ ในโบแห่ และมีการเต้นจะคี กลางคืน ทุกหลังคาเรือนก็จุดเทียนขี้ผึ้งในบ้านของตนเอง ในวันที่ 2 ตอนเช้า ปุ๋จองโตโบทำพิธีจุดเทียนขี้ผึ้งในโบแห่ ต่อมาชาวบ้านทุกหลังคาเรือนเอาน้ำมารดที่มือปุ๋จองโตโบ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่มาร่วมงาน (รินส่อเล) ผู้เฒ่า ผู้แก่ ก็เอาเส้นไหมมัดมือหรือผูกข้อมือให้กับผู้ร่วมพิธี

- พิธีจำสตา (พิธีทำบุญข้าวใหม่) ในวันสี่ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (ตุลาคม) เพื่อเป็นการนำข้าวใหม่ ผลผลิตจากไร่ ต้นข้าวที่มียรวงข้าว นำมาถวายพระเจ้าถือน้ำที่โบแห่ พร้อมเทียนขี้ผึ้ง และผ้าขาวบ้านละ 1 ศอก ทำเป็นธงปักที่ศาลา เพื่อเป็นการกล่าวขอบคุณ และขอพรจากพระเจ้าถือน้ำ ช่วงกลางคืนปุ๋จองโตโบ ทำพิธีจุดเทียนขี้ผึ้ง มีการเต้นจะคีในโบแห่ และภายในบ้านทุกคนก็จุดเทียนขี้ผึ้ง พอวันรุ่งขึ้นอีก ปุ๋จองโตโบ จุดเทียนที่โบแห่อีกครั้ง และให้ชาวบ้านมาร่วม พร้อมด้วยน้ำเพื่อรดน้ำมือให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน และผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะให้พรและทำการใช้เส้นไหมมัดมือให้กับผู้มาร่วมพิธี

- วันกินข้าวใหม่ เป็นวันที่ชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่หารือกัน พร้อมนัดหมายวันดี เพื่อให้ชาวบ้านทุกคน นำข้าวใหม่ที่ได้จากผลผลิตจากไร่ หุงข้าวใหม่พร้อมกับข้าวมารวมกันที่บ้านผู้นำ ชาวบ้านบางกลุ่มรวมเงินกันเพื่อซื้อหมู หรือไก่ ทำเป็นอาหารเลี้ยงรวมกันด้วย ช่วงบ่ายปุ๋จองโตโบมาทำพิธีที่บ้านผู้นำ ซึ่งชาวบ้านทุกคนมาร่วมกัน ปุ๋จองโตโบจุดเทียนขี้ผึ้ง กล่าวขอพรจากพระเจ้าถือน้ำ พิธีกรรมเสร็จอาหารที่มารวมกันแบ่งให้ชาวบ้านทุกคนร่วมรับประทาน ผู้เฒ่าผู้แก่เอากะดุกไก่อมาดูเพื่อเป็นการเสี่ยงทาย ว่าปีต่อไปผลผลิตจากการทำการเกษตรผลเป็นอย่างไร กรณีผลเสี่ยงทายจากกะดุกไก่อไม่ดี ชาวบ้านก็เอาไก่อตัวผู้มาทำเพื่อดูกะดุกไก่ออีก จนกว่าการเสี่ยงทายเป็นผลดี (ก่อนเอาไก่อมาทำเป็นอาหาร เพื่อดูกะดุกไก่อผู้รู้ หมอผี จะกล่าวโดยขอไก่อตัวนี้เสี่ยงทายให้ดีกว่า)

ด้านความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ

- กรณีมีคนป่วยเนื่องจากการไปทำไร่ หรือเข้าป่าเพื่อทำการหาของป่า กลับมาถึงบ้านเกิดป่วยขึ้นมา ผู้ป่วยก็ให้ปุ๋จองโตโบจุดขี้ผึ้งกล่าวต่อพระเจ้าถือน้ำ และทำการทำนายทักและให้หมอผีทำ

พิธีสะเดาะเคราะห์ ในพื้นที่ป่า หรือห้วยน้ำ ที่เชื่อว่ามีผีป่าผีน้ำ เพื่อกล่าวขอโทษที่ผู้ปวยได้ทำการละเมิด
ผีป่า ผีน้ำ

- แหม่จ้อเว (พิธีสะเดาะเคราะห์ในหมู่บ้าน) พิธีดังกล่าวทำเพื่อสะเดาะเคราะห์ปัดเป่า
สิ่งไม่ดีในหมู่บ้านออกไป และให้คนในหมู่บ้านไม่มีภัยอันตรายต่าง ๆ ทั้งในช่วงทำงานหรือเข้าป่าเพื่อหา
ของป่า การทำพิธีดังกล่าวทำในช่วงหลังพิธีขอจาเว กินวอ การทำพิธีต้องทำที่ห้วยน้ำเชื่อว่าสิ่งไม่ดีไหลไป
ตามน้ำ โดยชาวบ้านร่วมกันเอาอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม ตัดกิ่งไม้ทำเป็นข่มให้คนลอดผ่านได้ใน
บริเวณกลางแม่น้ำท่า 9 อัน เอาไม้ไผ่ผ่าซีกสานเป็นตะแหลว 9 อัน ซ้อนกันวางข้างข่มกิ่งไม้ ตะแหลว
เดียว 9 อัน แขนวนบนข่มกิ่งไม้ เตรียมละแบะ 9 อัน (ทัพพีไม้) ไม้ตะเกียบ 9 คู่ ครกตำข้าว 1 อัน ฮา
มาโก 1 อัน (กระดัง) ฮาคือ 1 อัน (ตระแกรง) เส้า 1 ชุด (ชุดตีมีด) ไม้ทอผ้า 1 อัน เมล็ดพืชคว่ำให้
สุกใส่ถุง 9 ถุงเล็ก ไข่ไก่ดิบ 2 ฟอง ปรุงของโตโบจุดขี้ผึ้งกล่าวขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครอง และปัดเป่า
สิ่งไม่ดีลงไปกับแม่น้ำ ต่อพระเจ้าถือน้ำ โดยให้ชาวบ้านทุกคนอยู่ในข่มกิ่งไม้ที่ทำไว้ และให้หันหน้าไปทาง
ทิศใต้ เชื่อว่าสิ่งไม่ดีจะลงไปที่ทิศใต้ เชื่อว่าหลังทำพิธีสะเดาะเคราะห์แล้วชาวบ้านทุกคนไม่มีภัยอันตราย
จากการทำงาน การเข้าป่าเพื่อหาของป่า และมีกำลังใจทำงานต่อไป

- กรณีมีข้อพิพาทในชุมชน คะแส (ผู้นำ) เรียกผู้เฒ่า ผู้แก่ ชาวบ้านมาหารือ เพื่อหา
แนวทางแก้ไขร่วมกัน กรณีมีผู้กระทำความผิดจริง คะแสก็ทำการปรับตามฮีต ที่ได้ทำกันมาในบรรพบุรุษ ครั้ง
แรกเดือน หรือปรับ 300 บาท ครั้งที่ 2 เพิ่มเป็นเท่าตัว

- การขอแต่งงานตามประเพณี ฝ่ายชายให้ผู้เฒ่าผู้แก่ไปขอพ่อแม่ฝ่ายสาว ถ้าตกลงกัน
ก็ให้ฝ่ายชายเตรียมไก่ 1 ตัว ผู้หญิง 2 ตัว ขี้ผึ้ง 1 คู่ พร้อมข้าวสาร ปรุงของโตโบจะทำพิธีจุดเทียนที่บ้าน
ฝ่ายสาว แล้วเอาไก่ทำเป็นอาหารเลี้ยงแขกในบ้าน พร้อมให้ผู้รู้ดูกระดูกไก่ เพื่อทำนายทายทัก อนาคต
ของบ่าวสาวคู่นี้ กรณีผู้รู้ดูกระดูกไก่แล้วไม่ดี ต้องหาไก่ตัวผู้มาทำพิธีอีก และแนะนำให้ทำบุญมาก ๆ ต่อ
ไป

กรณีฝ่ายขอ พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่อนุญาต ไม่ชอบฝ่ายชาย พ่อแม่ฝ่ายหญิงต้องเสียเงิน
30 บาท โดยแบ่งให้ฝ่ายชาย 20 บาท แบ่งให้กะแส และผู้เฒ่าผู้แก่ ปรับครั้งละ 300 บาท โดยเอา
เงินแบ่งครึ่งให้กะแสและผู้เฒ่าผู้แก่ อีกส่วนหนึ่งให้กับฝ่ายสามีหรือภรรยาที่เรียกร้อง ถ้าสามีภรรยายอม
คืนดีกันก็ไม่มีไร แต่ถ้าหย่าขาดกัน ปรุงของโตโบก็จุดเทียนขี้ผึ้งหย่าขาดกัน

ผู้รู้ในชุมชน

- ปรุงของโตโบ (ผู้นำศาสนา) นายจะอี ผู้ช่วยปรุงของโตโบ นายยะอี ใช้วิธีเรียนรู้ทดลอง
ทำของจริง ร่วมกับปรุงของในพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ
- หมอผี นายจะอี นายจำโบ

- จะลิ (ผู้ตีเหล็ก) จะแส
- ผู้รู้ด้านยาสมุนไพร นายจำโบ เด่นรัตนเวโรจน์ - นายจำป่า
- ช่างไม้ทำบ้าน นายจำเยอ - นายสุรศักดิ์ - นายป่าต่อ - นายป่าแต่
- จักสานไม้ไผ่ - หวาย นายจะแส - นายยะอี
- เย็บผ้าประจำเผ่า นางนาอี - นางนาทอ - นางนาแก่ - นางมีแต่
- ร้องเพลงประจำเผ่า คาจ - นางนาจี

แนวทางการดำเนินการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ให้ลูกหลาน เยาวชนได้เรียนรู้โดยการให้ผู้ปกครอง ให้เด็กนักเรียน - เยาวชน เข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญ ๆ ในรอบปี เพื่อให้เด็กเยาวชนได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีชนเผ่า ในส่วนวันขึ้น 15 ค่ำ ปูจองโตโบ ทำพิธีกรรมทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เป็นการอบรมให้ชาวบ้าน เยาวชนเข้าใจในฮีตของชนเผ่า

ชุมชนกับการสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารในอดีต เนื่องจากเผ่ามูเซอไม่มีภาษาเขียน จำเป็นต้องใช้วิธีการบอกกล่าว ใช้วิธีการส่งคนที่มีลักษณะการพูดที่ดี น่าเชื่อถือ และมีไหวพริบดี ชื่อสัตย์ เป็นที่ชุมชนไว้วางใจได้ การนำส่งข่าว ข้อมูลที่มีความจำเป็น เช่น การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีประจำปี แจ้งข่าวญาติพี่น้องป่วย ข่าวกรณีมีการแจ้งคนขโมย - ใจผู้ร้าย กรณีมีข้อพิพาทระหว่างชุมชน เช่น พื้นที่ทำกินถูกสัตว์เลี้ยงทำลาย ผู้นำ ผู้อาวุโส ทั้ง 2 ชุมชน หรือแนวทางข้อสรุปร่วมกัน คณะ ผู้นำ เป็นตัวหลักในการตัดสินใจส่งคนไปพูดคุยหรือให้คนไปแจ้งข้อมูลให้กับชุมชนอื่น

คนส่วนใหญ่ในชุมชน อายุ 35 ปีขึ้นไปไม่รู้หนังสือ เนื่องจากไม่ได้เรียนหนังสือ ปัจจุบันมีผู้ที่เรียนจบ ม.6 จำนวน 1 คน ม.3 จำนวน 4 คน ป.6 จำนวน 16 คน

แนวทางการดำเนินการด้านสื่อข้อมูลในชุมชน ชุมชนสนใจที่จะได้รับข้อมูลจากภายนอกด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีความจำเป็น ผู้นำเองสนใจเข้าร่วมวิธีการสื่อสารข้อมูล เพื่อนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ

ตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการวิจัย

- ด้านการเกษตร
 - นายป่าแต่ จิตพิกุลทอง
 - นางแอมี่ เอนกธารทิพย์
 - นางวงศ์จันทร์ เทอดไทยธรรม
- ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

- นายจำแต่ เอนกธารทิพย์
- นายสุชาติ วิเชียรยอดกุล
- ด้านวัฒนธรรมประเพณี
 - นายจะอี่ เทอดไทยธรรม
 - นายยะอี่ หยกแก้วตระการ
- ด้านการท่องเที่ยว
 - นายธงชัย วิเชียรยอดกุล
 - นายหลาวคำ ปิยะชาติโชติช่วง
- ด้านการสื่อสาร
 - นายสุกรี เทอดไทยธรรม
 - นายชาญณรงค์ หยกแก้วตระการ

สถานการณ์ด้านการเกษตรในชุมชน

- การทำงานด้านการเกษตร ในอดีตสภาพการใช้พื้นที่ทำกิน เช่น การทำไร่ข้าว - ข้าวโพด ซึ่งชุมชนบ้านห้วยแห้งได้มีการบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ในพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงมีการทำไร่เลื่อนลอยเกิดขึ้น ส่งผลให้สภาพป่าลดน้อยลง วัฒนธรรมภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าในชนเผ่ามูเซอแดง ไม่มีเหมือนชนเผ่าอื่น ๆ
- สภาพพื้นที่ทำกินถูกจำกัด สภาพพื้นที่จำเป็นต้องใช้พื้นที่ทำกินที่เดิม เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นป่า และสภาพดินเป็นดินลูกรัง ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชไร่ มีหน่วยป่าไม้ปลูกต้นไม้ตามแนวถนน การปลูกป่าต้นไม้มันในบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน เดิมทีเป็นพื้นที่ไร่เหล้าของหมู่บ้าน ต่อมาหน่วยป่าไม้ได้มีการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ดังกล่าว จึงทำให้ชาวบ้านต้องมาใช้พื้นที่เดิม คือบริเวณปางคาม สันวัดตอ และปางคามห้วยแห้งเก่า วิธีการใช้พื้นที่ทำกิน บางครัวเรือน คือ ทำไร่แบบหมุนเวียน เช่น พื้นที่ปีที่ 1 ปลูกข้าว พื้นที่ 2 ปลูกข้าวโพด และถั่วแดง พื้นที่ 3 เป็นไร่เหล้า ปีต่อมา ปีที่ 2 พื้นที่ปลูกข้าวเปลี่ยนการเพาะปลูกโดยเอาพันธุ์ข้าวโพดมาปลูกแทน พื้นที่เดิมคือพื้นที่ปลูกข้าว หรือปล่อยให้สภาพพื้นที่ที่ถูกใช้ปล่อยเป็นไร่เหล้า โดยทั่วไปปล่อยให้เป็นไร่เหล้า 2 - 4 ปี กรณีการปลูกข้าวโพดพอถึงฤดูเก็บเกี่ยว ช่วงเดือน สิงหาคม - กันยายน พื้นที่ดังกล่าวเตรียมการเพาะปลูกถั่วแดง โดยใช้วิธีขุดดิน
- พื้นที่ทำนามี 11 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่นาที่มีการเพาะปลูกบ้าง ทุกปีมี 3 ไร่ ประมาณ 6 ไร่ ส่วนพื้นที่นาที่เหลือยังไม่ได้ทำนาเพาะปลูกข้าว เนื่องจากสภาพพื้นที่สูง การทำร่องรับส่งน้ำลำบาก และน้ำในลำห้วยไม่เพียงพอต่อการทำนา

- ผลผลิตพืชทางการเกษตรในแต่ละปีได้ผลผลิตไม่เท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ สภาพน้ำฝน เมล็ดพืชที่ใช้เป็นเมล็ดพืชพื้นบ้าน (เมล็ดพันธุ์ข้าว - ข้าวโพด - ถั่วแดง) กรณีการใช้เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เหมาะกับสภาพพื้นที่ ผลผลิตที่ได้ดีกว่าพันธุ์ทางการเกษตรให้ บางที่พืชที่เพาะปลูกในไร่ เกิดเป็นโรคระบาดเกิดขึ้น ชุมชนเองไม่เคยใช้สารเคมีฉีดพ่น เนื่องจากไม่รู้วิธีการใช้ จึงเป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อผลผลิตที่ได้

ภูมิปัญญาของชุมชนด้านเกษตร

- การทำไร่แบบหมุนเวียน ซึ่งชุมชนเองได้มีการพัฒนาจากเดิมทำไร่เลื่อนลอย จำเป็นที่ต้องกลับมาใช้พื้นที่ทำกินที่เดิม เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันสภาพพื้นที่ป่าที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก ไม่มีให้ปลูกทำไร่ และพื้นที่ที่เหมาะสมก็อยู่ไกลจากชุมชน ทางหน่วยป่าไม้ได้เข้ามาปลูกป่าบริเวณรอบหมู่บ้าน และทางการห้ามตัดต้นไม้ในพื้นที่ป่า จึงจำเป็นต้องใช้พื้นที่ทำกินรวมตัวกันภายในชุมชน ทำปางคาม (ปางคามคือสถานที่ที่พื้นที่ทำกินโดยชุมชนรอบตัวกันขึ้น เพื่อกำหนดสถานที่เป็นพื้นที่ทำกิน) และมีการนำสัตว์เลี้ยง เช่น หมู - ไก่ - วัว ในพื้นที่ปางคามด้วย การกำหนดพื้นที่ทำกินรวมกัน มีการสร้างบ้านหรือกระท่อมในพื้นที่ (ปางคาม) ต้องดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น มีแหล่งน้ำ พื้นที่ดินที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชทางการเกษตร การทำงานด้านการเกษตรในพื้นที่จำเป็นต้องมีการเอามื้อ (ลงแขก) ภาษาลาหู่ แยก ลาเว โดยผู้ขอแรงหรือเจ้าของไร่ เชิญคนในชุมชนหรือกลุ่มสมาชิกที่ทำการเกษตรในปางคามด้วยกัน ให้มาช่วยทำงาน ซึ่งเจ้าของไร่ต้องทำอาหารเลี้ยงให้กับผู้ที่มาช่วยแรงงานทำงาน

การใช้เมล็ดพันธุ์พืช ยังคงใช้พันธุ์พื้นบ้านอยู่ เนื่องจากเหมาะกับสภาพพื้นที่ และทนต่อโรค จึงมีวิธีการเก็บรักษาไว้อย่างดี โดยคัดเลือกเอาเมล็ดพันธุ์ข้าว + ข้าวโพด + ถั่วแดง ดูที่ต้นใหญ่แข็งแรง และมีเมล็ดที่สมบูรณ์ดี วิธีการเก็บเอาเมล็ดมาตากแดด แล้วใส่กระสอบผ้าไว้ พันธุ์ข้าวโพดเก็บทั้งฝักข้าวโพด แล้วมาแขวนไว้ในบ้านหรือบนเตาไฟเพื่อให้ควั่นไฟอบรมควันไฟป้องกันแมลงกินเมล็ดข้าวโพด

การเพาะปลูกพืชทุกครั้ง หรือการเตรียมสภาพที่ดิน จำเป็นที่ต้องดูวันดีก่อน โดยปรึกษาปู่จ๋องโตโบ หรือผู้อาวุโส วันหนูกือเป็นไมตรี และวันศีลขึ้น - แรม 15 ค่ำ ไม่ทำงาน นอกจากวันดังกล่าว ถือว่าเป็นวันที่ดี พร้อมทั้งขี้ผึ้ง 1 คู่ และไม่ไผ่ผ่าซีกที่พันด้วยลาลี 1 มัด ไปกล่าวผีป่า กรณีพืชผลที่ทำการเพาะปลูกเกิดเป็นโรคระบาด ใช้วิธีโดยใช้เทียนขี้ผึ้ง 1 คู่ ไม่ไผ่ผ่าซีกพันด้วยลาลี 1 มัด ไปกล่าวโดยผู้กล่าวเป็นเจ้าของไร่ หรือหมอผี เป็นผู้กล่าวต่อผีป่า เชื่อว่าช่วยให้ผลผลิตดีขึ้น และโรคระบาดจะหายไป

แนวทางการดำเนินงาน และองค์ความรู้ใหม่

- จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ชุมชนเองมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ทำกิน จำเป็นที่

ต้องการเรียนรู้วิธีการปรับปรุงสภาพพื้นที่ดิน หรือวิธีการใหม่ ๆ สนใจเรียนรู้การเกษตรผสมผสาน การปลูกไม้ผลเสริมในพื้นที่ทำกิน เทคนิควิธีการการขยายพืชพันธุ์ไม้ผล การดูแลรักษา และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่

- การจัดการด้านปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว จำเป็นที่ต้องหาพันธุ์ที่รูปร่างใหญ่กว่าพันธุ์พื้นบ้าน มาผสมพันธุ์วิธีการบำรุง ดูแลอาหารเสริมให้กับสัตว์เลี้ยง การแบ่งขอบเขตพื้นที่ป่า เพื่อเป็นที่เลี้ยงสัตว์ร่วมกันในชุมชน และประสานหมู่บ้านที่เขตติดต่อกัน

สถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำห้วยน้ำห้วยแห้ง ซึ่งอยู่ในเขตบริเวณใกล้กับปางคามก๊วแก้น ซึ่งเป็นปางคามมีพื้นที่ทำกินอยู่ 600 ไร่ อยู่ในอาณาเขตของหมู่บ้านยาปาแหน ซึ่งชาวบ้านยาปาแหนได้ทำไร่บริเวณดังกล่าว และมีการนำสัตว์เลี้ยงมาปล่อยในพื้นที่นี้ด้วย ชุมชนบ้านห้วยแห้งเองได้มีการหารือแนวทางแก้ไขหลายครั้ง โดยประสานเจ้าหน้าที่ป่าไม้ หน่วยป่าต้นน้ำ 41 ให้จัดเวทีพูดคุยหารือร่วมกัน 2 หมู่บ้าน ระหว่างบ้านยาปาแหน กับบ้านห้วยแห้ง แต่ก็ยังหาข้อสรุปตกลงร่วมกันไม่ได้ ปัจจุบันมีพื้นที่ทำนา 11 ไร่ และได้ทำนาปลูกข้าวทุกปี มี 3 ไร่ เนื่องจากน้ำไม่เพียงพอในการทำนา

ภูมิปัญญาชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

หน่วยปลูกป่า - ป่าไม้ต้นน้ำ 41 ได้ดำเนินการปลูกป่าสนในบริเวณรอบนอกตามแนวถนนเมื่อปี พ.ศ. 2528 โดยทำการเพาะปลูกตามพื้นที่ที่เป็นไร่เหล้าของชาวบ้าน และปลูกตามพื้นที่ว่างเปล่า ได้ทำตารางเพาะปลูกตามหมู่บ้านเป้าหมาย ได้แก่บ้านยาปาแหน - บ้านห้วยแห้ง - บ้านแอกโก - บ้านแสนคำ ลือ การดำเนินการปลูกป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 นั้นต่อมาก็มีคนดูแลต้นไม้ โดยให้มีการทำแนวกันไฟทุกปี ในบริเวณที่ปลูก และมีการส่งเสริมทำความเข้าใจให้กับชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ป่าต้นน้ำประปาของหมู่บ้านมี 2 แห่ง คือ ทิศเหนือของหมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 800 ไร่ และทิศใต้ของหมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ ป่าต้นน้ำดังกล่าว ชุมชนยังให้ความสำคัญ โดยจัดทำแนวกันไฟในพื้นที่ป่าต้นน้ำ และได้มีกฎกติกาภายในหมู่บ้าน ห้ามตัดไม้ และทำไร่ในบริเวณดังกล่าว

ปัจจุบันทางหน่วยงานป่าไม้ ได้ให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทเป็นแกนหลักในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า โดยเฉพาะพื้นที่ป่าต้นน้ำ และพื้นที่ป่าทั่วไป จัดเวทีผู้นำบ้านละ 2 คน มาแลกเปลี่ยนหารือแนวทางร่วมกัน 2 - 3 เดือนครั้ง และจัดกองทุนทำแนวกันไฟป่า บริเวณพื้นที่ปลูกป่าสน และพื้นที่ป่าต้นน้ำหมู่บ้านละ 4,000 บาท

แนวทางในการดำเนินงาน + องค์ความรู้ใหม่ ๆ

แนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ให้มีการหารือพูดคุยทั้งผู้นำ ผู้อาวุโส และชาวบ้าน ให้มีความชัดเจนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า และจัดให้มีการตั้งกฎกติกาการจัดการ ภายในชุมชน

ชนยอมรับ และทำหนังสือ กฎกติกาการจัดการป่าให้กับหน่วยงานภายนอกบริหาร เช่น อำเภอ - ป่า
ไม้ - อบต. ประสานกับหมู่บ้านที่มีพื้นที่อาณาเขตติดต่อกันให้บริหาร และให้ถือปฏิบัติตามกฎกติกา
ดังกล่าว จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างหมู่บ้านที่อยู่ในเขตลุ่ม
น้ำลำ

สถานการณ์วัฒนธรรม

พิธีการสำคัญ ๆ ภายในรอบปี ที่ชุมชนเองให้ความสำคัญและถือปฏิบัติตาม คือ
ช่อจาเว กินวอ (ปีใหม่ลาหู่) ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม ทุกปีวันศีลหลวง แซะสีก่อเว
(ทรายกอเว) เดือน 6 (พฤษภาคม) ขึ้น 15 ค่ำ พิธีดังกล่าวเชื่อว่าเป็นการกล่าวขอพรจากพระเจ้าถื
ซา ที่อยู่บนสวรรค์ ให้ปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ ทั้งคนและสัตว์เลี้ยง และขอให้การเพาะปลูกพืช
ทางการเกษตรให้ได้ผลผลิตได้ดี

พิธีทำบุญ ชามาตาเว (พิธีทำบุญข้าวโพด) ในวันศีลขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (สิงหาคม)
เพื่อเป็นการนำข้าวโพดผลผลิตที่ได้มาทำบุญถวายพระเจ้าถืซา

พิธีทำบุญ จ่าสีตา (พิธีทำบุญข้าวใหม่) วันศีลขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (ตุลาคม) เพื่อ
เป็นการทำบุญผลผลิตข้าวที่ออกมาใหม่ มาทำบุญถวายพระเจ้าถืซาที่นับถือ

พิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมที่สำคัญ ต้องมีการทำทุกปี ปัจจุบันภายในชุมชนเอง รุ่น
เยาวชน หรือลูกหลานที่ได้ไปเรียนหนังสือที่อื่น ไม่ค่อยได้สนใจและไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญดังกล่าว
ส่งผลทำให้ลูกหลานไม่เข้าใจพิธีกรรม ความเชื่อตั้งแต่บรรพบุรุษ พร้อมกับการแต่งกายตามชนเผ่า ก็ไม่
ค่อยมีการแต่งกายชุดประจำเผ่า

แนวทาง/ความรู้ที่ชุมชนต้องการ

ทุกวันศีลขึ้น 15 ค่ำ ชาวบ้านจะมาทำบุญในโบสถ์ (ศาลาทำพิธี) ปู่จ้องโตโบเป็นผู้ที่
กล่าวขอพรกับพระเจ้าที่นับถือ และช่วยสั่งสอนอบรมแก่ผู้ปกครอง เด็ก และเยาวชน โดยผู้ปกครองก็ให้
ความสำคัญกับเด็ก โดยให้เด็กเข้าร่วมพิธีกรรมและคอยสั่งสอนด้วย คนที่สนใจเรียนรู้เป็นการตีพิมพ์หรือ
ทอผ้า ผู้รู้ในชุมชนเองก็เต็มใจถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนที่สนใจเรียน ประสานกับทางโรงเรียนให้มี
หลักสูตรท้องถิ่นสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ให้กับเด็กนักเรียนในชุมชนด้วย

11.บ้านยาป่าแหน

หมู่ที่ 5 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บ้านยาป่าแหน เป็นชนเผ่ามูเซอแดง หมู่ที่ 5 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปัจจุบัน (เมษายน 2546) มีอยู่ 75 หลังคาเรือน 82 ครอบครัวย มีระยะทาง ห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้า 25 กิโลเมตร โดยประมาณ

ทิศเหนือติดกับสหภาพพม่า

ทิศใต้ติดกับบ้านป่อไคร้ หมู่ที่ 11 ตำบลปางมะผ้า

ทิศตะวันออกติดกับหมู่บ้านถ้ำลอด หมู่ที่ 1 ตำบลถ้ำลอด

ทิศตะวันตกติดกับบ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า

หมู่บ้านยาป่าแหนเดิมที่ย้ายมาจาก ห้วยปาย และ ห้วยหมากเก้ง ตามลำดับแล้วมาอยู่ที่ ดอยอัน อยู่ได้ 1 ปี ได้อพยพไปอยู่ที่ ปางแปก เพราะมีโจรแสบปล้นเป็นสาเหตุหลัก การอพยพในครั้งนี้ นั้นภายใต้การนำของ นายจ่าลิปา โดยมีสมาชิกร่วมติดตาม ประมาณ 20 ครอบครัวย 100 กว่าคน การอยู่ที่ปางแปกเป็นการรวมเผ่ามูเซอดำ - มูเซอแดง เมื่อมาอยู่อาศัยที่ ปางแปก ได้ 3 ปี นายจ่าลิปา ได้เสียชีวิต เพราะป่วยเป็นไข้มาลาเรีย ซึ่งตามประเพณีแล้วต้องมีการค้นหาผู้นำและต้องย้ายหมู่บ้าน จึง ได้อพยพไปอยู่ที่ ปางคามน้อย ภายใต้การนำของนายคาหลู ผู้นำใหม่ (พ่อของหมู่บ้านปัจจุบัน นาย บรรพต ไพรปริเปรม) และสมาชิก 20 ครอบครัวย เดิมเมื่อมาอยู่ที่ปางคามน้อยเป็นการอยู่อาศัยแบบ ผสมผสานเผ่ามูเซอดำ - มูเซอแดง ที่มาอาศัยที่ปางคามน้อยได้มีนายยาป่าแหน ที่แต่งงานกับน้องเมีย ของนายคาหลู อยู่ที่ดอยเชียงแสน ได้เข้ามาอาศัยอยู่ร่วม ขณะที่อยู่บ้านปางคามน้อยได้มีตำรวจมาจับ นายคาหลู ไป สาเหตุที่ถูกจับได้ไปทะเลาะกับชาวไทยใหญ่ กรณีที่ดิน แต่ที่โดนจับกลับเป็นคดียาฝิ่น เมื่อโดนจับไปประมาณ 6 เดือน ได้หลบหนีกลับ และนำครอบครัวตัวเองหนีไปอยู่ที่ "คายนหลวง" ประเทศพม่า อยู่ได้ 2 ปี ได้กลับมาชักชวนพี่น้อง จำนวน 9 ครอบครัวย หนีไปอยู่ที่ ห้วยนางแห่ง รวม ระยะเวลาที่อยู่ปางคามน้อย 12 ปี เมื่อย้ายไปอยู่ที่ห้วยนางแห่งนั้น มีสมาชิกติดตามมาอีก จำนวน 9 ครอบครัวย ได้แก่ นายคาหลู (พ่อนายบรรพต ไพรปริเปรม) เป็นผู้นำ "คะแส", นายละ พ่อของนางนาค่า ตำแหน่ง "ปู่เหล็ก", นายจ่ากาลี พ่อของนายเอกอ, นายจ่านู, นายจ่าดิก ปัจจุบันย้ายไปอยู่บ้านชอเบะ นายจ่ามูปา พ่อของนายจ่าแสด, นายจ่าแหยก พ่อของนายคำแหลงไปอยู่ที่บ้านแอโก, นายจ่าลี นายนายจ่าอี่ นายจ่าก่า นาก๊ะ, นายยาป่าแหน น้องเมียนายคาหลู

เมื่อมาอยู่ที่ห้วยนางแห่งนั้น ได้มีการโยกย้ายไปมาในพื้นที่ใกล้เคียงได้ 6 ครั้ง เฉลี่ยพื้นที่ ละ 2 ปี ขณะที่อยู่ที่ห้วยนางแห่ง ได้มีสมาชิกหมู่บ้านเข้ามาเพิ่มจาก ห้วยของ, ชอเบะ, ผาผึ้ง และแอ

โก๊ ลักษณะการเคลื่อนเข้ามา / การเพิ่มขึ้นในเป็นไปในลักษณะการเข้ามาแต่งงานกับคนในหมู่บ้านแล้ว
ย้ายครอบครัว (พ่อ - แม่ - พี่ - น้อง) เข้ามาช่วงขณะที่อยู่หัวกลางแห้ง ได้มีการเปลี่ยนแปลง ผู้นำจาก
นายคาหลู มาเป็น นายยาป่าแหน เพราะนายคาหลู แก่เกินไป และนายคาหลูมีร่างกายอ่อนแอจาก
การเสพยาฝิ่น **การเลือกผู้นำ** เลือกจากคนในชุมชนทุกคน โดยมีหลักการคัดบุคคล ดูจากการมีความรู้
, ใจเป็นธรรม มีเมตตา ให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชน การที่อยู่หัวกลางแห้งนั้น ได้มีการติดต่อค้า
ขายกับ **บ้านแอโก๊ - แสนคำลือ** การค้าขายทุกอย่างนั้นเป็นการแลกเปลี่ยน คิดมูลค่าจาก "ฝิ่น" เป็น
หลัก สินค้าที่มีการแลกเปลี่ยนจำพวก (เกลือ, เสื้อผ้า ฯลฯ สิ่งที่เกิดขึ้นเองไม่ได้) ขณะเดียวกันบ้านแอโก๊
ได้มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาร่วมเปิดสอน และมีการเกณฑ์/ออกคำสั่งให้ส่งเด็กไปเรียนโดย
ทางโรงเรียนมีสิ่งจูงใจกล่าวคือ ให้ทุกอย่างแก่เด็กนักเรียน เสื้อผ้า - รองเท้า - หนังสือ วัสดุการเรียน เด็ก
นักเรียนรุ่นแรกที่ได้รับการศึกษาจำนวน 9 คน ได้แก่ น้าจ่า, จ่าแฮ, อัมพร, วันชัย, สามหมื่น (สมาชิกอบต), ยา
ป่าก๊วย (เป็นผู้ใหญ่บ้านแอลา), จ่าเสือ, นาคะ, นานา ช่วงที่อยู่หัวกลางแห้ง ได้มีเจ้าหน้าที่จากอำเภอ, จังหวัด
, กำนันประยูร ได้เข้าไปชักชวนให้ไปอยู่บริเวณท่าไคร้ ซึ่งเป็นบริเวณที่เป็นพื้นที่ราบ กว้าง สามารถที่
จะทำนาได้ ชุมชนจึงได้ไปหารือกับคนที่บ้านแอโก๊ให้อพยพไปด้วยกันเพราะมีบริเวณทำไร่ใกล้เคียงกัน
ในการอพยพจาก **หัวกลางแห้ง** ไปอยู่ที่ **ท่าไคร้** มีนายยาป่าแหนเป็นผู้นำ และสมาชิก 20 หลังคา
เรือน รวมกับบ้านแอโก๊ 15 หลังคาเรือน การมาอยู่ที่ท่าไคร้ อยู่ 1 ปี พอปีที่ 2 ชาวบ้านแอโก๊เดิมได้
ย้ายไปอยู่บ้านแอโก๊หมด ส่วนที่มาจากบ้านหัวกลางแห้งได้ย้ายไปอยู่ที่ **ป่าตะแนะ** ที่เป็นปางคามเดิม
สมัยอยู่ที่ **หัวกลางแห้ง** จำนวน 18 หลังคาเรือน เหลืออยู่บ้านท่าไคร้ จำนวน 2 หลังคาเรือน มีนาย
ละ และนายจ่าอ้อ ในปีที่ 3 ตรงกับปี พ.ศ. 2516 เกิดน้ำท่วมใหญ่ นายละ และนายจ่าอ้อ ย้ายไปอยู่
ที่บ้านบ่อไคร้ สาเหตุการที่มีการอพยพออกจาก **บ้านท่าไคร้** เพราะทำฝายกักน้ำทำนาไม่เป็น การเบิก
พื้นที่ให้เป็นที่น่ากินไม่ได้ทำ ไม่ได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำนา และพื้นที่ปางคามป่าตะแนะก็
สามารถปลูกพืชได้ดีให้ผลผลิตดีอยู่

การโยกย้ายกลับไปอยู่ที่ปางคามป่าตะแนะ (ในสมัยที่อยู่หัวกลางแห้งและท่าไคร้) นั้น มี
นายยาป่าแหนเป็นผู้นำการอพยพ พร้อมกับสมาชิก จำนวน 18 หลังคาเรือน ในปี 2515 โดยมีนายยา
ป่าแหน เป็นผู้นำธรรมชาติ ปกครองได้ 17 ปี ปี พ.ศ. 2531 ในปีเดียวกัน ทางราชการได้ยกระดับ
การปกครองเป็นกิ่งอำเภอปางมะผ้า ปางคามป่าตะแนะ ได้ยกระดับเป็นหมู่บ้านทางการ เป็นหมู่บ้านยา
ป่าแหน หมู่ที่ 5 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน และได้คัดเลือกผู้นำทางการ
ได้แก่ นายบรรพต ไพรปรีเปรม แทนนายยาป่าแหน ที่แก่ชราไป

ดังนั้นจึงจัดได้ว่า หมู่บ้านยาป่าแห่น จัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 นับอายุได้ถึง
ปัจจุบัน (เมษายน 2546) 31 ปี และได้จัดเป็นหมู่บ้านทางการในปี พ.ศ. 2532 นับอายุปัจจุบัน
(เมษายน 2545) 14 ปี

ชุมชนเศรษฐกิจ

วิธีการผลิตในอดีต การผลิตในอดีตเป็นระบบการผลิตแบบเลียนรอย กล่าวคือทำการ
แผ้วถางไร่ไม้ใหญ่ ๆ ทิ้งแห้งแล้วเผา ไถต้นไม้ใหญ่ดินดีดินดำ มีการทับถมของใบไม้ การทำไร่ในอดีต
การปลูกจะมีพื้นที่เดียว โดยจะปลูกแยกระหว่างข้าว ข้าวโพด และฝิ่น + ผัก ปัจจุบันการปลูกข้าวจะผสม
เมล็ดผัก , ผัก , ถั่ว ปลูกตามชายขอบแปลง

ชนิดพืช	มค.	กพ.	มีค.	เมย	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
ข้าวไร่		-เตรียมพื้นที่-			---ปลูก---		-เอาหญ้า-	-เอาหญ้า-			เก็บเกี่ยว	
ข้าวโพด		-เตรียมพื้นที่-			---ปลูก---			---เก็บ---			ขนเข้ายุ้ง	
ผักและอื่น ๆ					-----ปลูก-----			-----เก็บ-----				
ถั่วแดง								---ปลูก---			-เก็บเกี่ยว-	

การเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการทำมาหากิน จากการประกาศใช้กฎหมาย พรบ. ป่าไม้
ไม่สามารถทำไร่เลื่อนลอยได้ ชุมชนปรับเปลี่ยนวิถีมาเป็นการทำไร่หมุนเวียน โดยชุมชนได้พิจารณาจาก
ประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติไว้ 3 - 5 ฝิ่น ในแต่ละครอบครัว มีการปลูกไม้ผลยืนต้น และการเลี้ยงสัตว์ "หมู"
เพื่อการบริโภค ที่เหลือเพื่อขาย เพิ่มการเลี้ยงวัว , ควาย เพื่อผลทางเศรษฐกิจ และในบางครอบครัวมีการ
ปรับระบบการผลิต เป็นการทำนาโดยในระยะแรกจากคนไทยใหญ่มาทำและได้เรียนรู้วิธีการทำนา ทำฟาย
ทำร่องส่งน้ำ ไปด้วยอันเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง อุปกรณ์เริ่มจากการใช้ควาย หันมาใช้เครื่องไถ
นา การประกาศให้เลิกทำไร่ฝิ่นเป็นปัจจัยอีกอันที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง การทำอาชีพเสริมภายใต้ภูมิ
ปัญญาที่มี การทอผ้า การจักสาน ในอดีตเป็นการผลิตเพื่อใช้ มาปรับเป็นผลิตเหลือใช้แล้วขาย การ
เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้การพึ่งพาตนเองลดลง ต้องพึ่งพามากขึ้น อาทิ เครื่องไถ น้ำมันด้วย
การซ่อมเครื่อง และที่สำคัญคือการตลาด ที่ต้องอาศัยภายนอก ชุมชนไม่ได้เป็นผู้กำหนดราคาอีกแล้ว
การไปรับจ้างในพื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้กิจการการทำการเกษตรช่วงเตรียมพื้นที่ และเก็บเกี่ยวผลผลิต การรับ
จ้างนอกพื้นที่จะออกไปทำลูกจ้างปั้มน้ำมัน ร้านอาหาร ที่จังหวัดเชียงใหม่

"การใช้ที่ดิน" มีจำนวน 37 ครอบครั้ว มีจำนวนพื้นที่นา 1 - 9 ไร่ กระจายตามลำห้วยแม่ละนา
ห้วยเฮี้ยะ และห้วยแห้ง พันธุ์ข้าวที่นิยมใช้ 1. จำสี่ปูละเว (ผลผลิตได้มากแต่สีแล้วได้ข้าวสารน้อย
เพราะเปลือกหนา) 2. ยางเกอะเลอะจำ (ผลผลิตน้อยแต่สีแล้วได้ข้าวสารมากกว่า) 3. เมืองปายจำ
(ข้าวแดง) (ได้ผลผลิตเฉลี่ย 1 / 47 ถัง) พันธุ์ที่ใช้ปลูกในอดีตดั้งเดิมยางเกอะเลอะจำ

สภาพปัญหา

การทำนาที่ต้องอาศัยฝาย คลองส่งน้ำ เป็นปัญหาของชุมชนที่ต้องมีการซ่อมบำรุงใน
ทุก ๆ ปี การเก็บกักน้ำแบบชาวบ้านระบบฝายที่เป็นลำห้วยใหญ่ที่มีปริมาณน้ำมาก ทำให้ฝายพังในบาง
ครั้ง ทำให้การปลูก การทำนาล่าช้า

แนวทางแก้ไข

สำรวจข้อมูลผู้ได้รับผลประโยชน์ ขนาดปริมาณงานที่ต้องทำฝาย (ความกว้าง - ความ
ยาว) ประสานกับ อบต.

"ที่ไร่" มีทุกหลังคาเรือน กระจายไปรอบ ๆ หมู่บ้าน หลังคาเรือนละ 3 - 5 ไร่ ชาวไร่พันธุ์ข้าว
เหนียว จำเอนะแย้ , จำเอนะแนะ , จำเอนะกือจะ , จำเอนะเคาะเฮา

ระบบการทำไร่ ในพื้นที่ 3 แปลง ระบบไร่หมุนเวียน

แปลง / ปี	1	2	3
1	ข้าว	ข้าวโพด - ถั่วแดง	ดินพักตัวฟื้นฟูสภาพ "ไร่เหล่า"
2	ข้าวโพด - ถั่วแดง	ดินพักตัวฟื้นฟูสภาพ "ไร่เหล่า"	ข้าว
3	ดินพักตัวฟื้นฟูสภาพ "ไร่เหล่า"	ข้าว	ข้าวโพด - ถั่วแดง

แนวทางแก้ไข

- สำรวจและกำหนดพื้นที่ให้ชัดเจน ไร่ ไร่เหล่า
- การทำการปรับปรุงดิน โดยวิธีการต่าง ๆ

สภาพปัญหา

ความไม่มั่นใจในพื้นที่ไร่ว่าจะสามารถทำกินได้ตลอดหรือไม่ ความไม่เข้าใจกันระหว่าง
ชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในระบบวิธีการทำไร่ "ระบบไร่หมุนเวียน" การกลับไปถางไร่เหล่า มักจะ
ถูกจับ และสภาพดินขาดปุ๋ย การพักตัวของดินสั้น

ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านการทำมาหากิน "ด้านการเกษตร"

การคัดเมล็ดพันธุ์ จะดูลักษณะลำต้นไม่ล้ม , เมล็ดอวบใหญ่ , ปริมาณต่อรวงข้าวมาก
 , กอข้าวใหญ่ การเก็บเกี่ยวจะเก็บเกี่ยวทีหลังสุด ดูให้ต้น , ใบ , รวง ออกสีเหลือง ใช้ผ้าปูพื้นแล้วเหยียบให้
เมล็ดข้าวหลุดออกมาจากรวง มีให้ข้าวกระเด็นปะปนกับเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ต้องการ นำไปตากแห้ง วิธีการดู
ข้าวแห้งขนาดที่ต้องเก็บ ใช้วิธีการคัดดูเมล็ดแข็งใช้ได้ อ่อน ๆ อยู่ใช้ไม่ได้

การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ จะนำไปใส่ถุงผ้า , กระสอบ เพราะเมล็ดข้าวไม่เกิดความร้อน
มีการระบายอากาศ เมล็ดไม่ตายบวม

การนำไปใช้ จะนำเมล็ดข้าวมาใส่กระดิ่ง "มัด" เพื่อให้เมล็ดเสีย เมล็ดที่ขึ้นมีน้ำหนักเบา

ออก

พิธีกรรมแก้ไขเกิดปัญหาโรค - แมลง

ใช้พิธีกรรม "อ้อสี่เตต่อเว" ประกอบพิธีใน "บุญแห่" สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา / ความเชื่อ เทียบเท่า "วัด" ในพุทธศาสนา ที่มี "ปู่จ้อง" เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมนี้ปัจจุบัน "พ.ศ. 2546" ยังมีการดำเนินการอยู่ มีจำนวนหลังคาเรือนที่ยึดถือปฏิบัติ จำนวน 30 หลังคาเรือน จาก 75 หลังคาเรือน

"สวน" ในความหมายของชุมชนคือพื้นที่ที่ปลูกไม้ผล , ข้าวโพด และถั่ว เป็นหลัก ไม่ได้ปลูกข้าว เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวโพด จะปลูกถั่วแดง เป็นการบำรุงดินระบบหมุนเวียน ชนิดไม้ผลที่ปลูกแล้วให้ผลผลิต

กาแฟ	ผลผลิต 400 - 500 กก. มีคนมารับซื้อ	
ลิ้นจี่	ผลผลิตต่อปี 4 ตัน	ได้ขายเล็กๆ น้อยๆ ไม่แน่นอน ปลูก 10 หลังคา
มะม่วง	ผลผลิตต่อปี 2 ตัน	มีพ่อค้าเข้ามาซื้อในบางปี ปลูก 60 หลังคา
ท้อพื้นเมือง	ผลผลิตต่อปี 10 ตัน	มีพ่อค้าเข้ามาซื้อในบางปี ปลูก 68 หลังคา
บ๊วย	ผลผลิตต่อปี 1 ตัน	ไม่ได้ใช้ประโยชน์ใด ๆ ปลูก 10 หลังคา
มะขาม	ผลผลิตต่อปี 200 กก.	บริโภคเอง ที่เหลือขาย ปลูก 38 หลังคา
กล้วย	วัดจำนวนไม่ได้	

การปลูกข้าวโพด สายพันธุ์ที่ปลูกเป็นพันธุ์พื้นเมือง ท้องถิ่น ได้แก่ สามาไหล ปลูกเพื่อเลี้ยงสัตว์ พันธุ์สำมาแอ ปลูกเพื่อบริโภค พันธุ์สำมาแซ ปลูกเพื่อบริโภคทั้งคนและสัตว์

สภาพปัญหาได้แก่การใช้พื้นที่เดิม ๆ มานานทำให้สภาพดินเสื่อมคุณภาพ ผลผลิตไม่แน่นอน ส่วนแนวทางแก้ไขทางชาวบ้านเสนอคือ การปรับปรุงดินโดยใช้วัสดุในพื้นที่

การเลี้ยงสัตว์

วัว	มีผู้เลี้ยงอยู่ 30 หลังคา	ประมาณ 200 ตัว
ควาย	มีผู้เลี้ยงอยู่ 20 หลังคา	ประมาณ 40 ตัว
หมู - ไก่	มีผู้เลี้ยงกันทุกครอบครัว	การเลี้ยงเพื่อประกอบพิธีกรรม/อาหาร

ปัญหาได้แก่การที่สัตว์เข้าไปกินผลผลิตจากไร่ผู้อื่น ส่วนแนวทางแก้ไขคือเพิ่มการดูแลในช่วงฝนและมีการควบคุม ส่วนการรักษาเมื่อสัตว์เจ็บป่วย จะใช้ยอดท้อผสมกับใบยาสูบ ตำใช้สุมานแผลสด แผลเน่า หรือเมื่อวัว - ควายเจ็บป่วย จะใช้เกลือเปาคาถาบอกชื่อสัตว์แล้วโยนใส่ไฟ หรือเปาคาถาใส่น้ำ แล้วนำไปรดตัวสัตว์

การจัดการป่าของชุมชน

ชุมชนได้มีการจำแนกพื้นที่ป่า โดยมีหน่วยจัดการป่าต้นน้ำที่ 41 สังกัดกรมป่าไม้ (วนศาสตร์ชุมชน) เข้าไปดำเนินการให้ความรู้แก่ชุมชน ปี พ.ศ. 2533 ได้มีการจำแนกป่าได้ดังนี้

1. ป่าใช้สอย อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือบ้าน มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่
2. ป่าต้นน้ำ อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่
3. ป่าเลี้ยงสัตว์ "กิวแก่น" อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 3,000 ไร่
4. พื้นที่ทำกิน กระจายออกไปรอบ ๆ หมู่บ้าน

ในเรื่องทรัพยากร "ดิน น้ำ ป่า" ในอดีตแตกต่างไปจากปัจจุบันมาก ป่าไม้ในอดีตเป็นป่าดิบใหญ่บริเวณกว้างขวาง มีปริมาณน้ำมาก สัตว์ป่ามีจำนวนมาก อุณหภูมิเย็น การทำไร่เปิดพื้นที่ป่าใหม่ได้อย่างอิสระ แตกต่างไปจากปัจจุบันมาก นับตั้งแต่ทางรัฐบาลได้ประกาศกฎหมายป่าไม้ และการห้ามการปลูกฝิ่น การทำไร่ในพื้นที่จำกัด การทำซ้ำในพื้นที่เดิม การปลูกพืชเศรษฐกิจจากการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่รัฐ การเพิ่มขึ้นของประชากร การแก้ไขปัญหาหนี้ จะเป็นไปในรูปที่เจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำ เช่น ระบบการทำไร่หมุนเวียน ปลูกพืชหมุนเวียน การเลี้ยงหมูพันธุ์ การปลูกพืชส่งเสริมจากภาครัฐ "ข้าวโพดสุวรรณ" ไม้ผล การทำหมัน เป็นต้น ชุมชนไม่ได้คิด แต่เป็นบทสรุปจากประสบการณ์ที่ได้ทดลองปฏิบัติมา เห็นว่าได้ผลพอสมควรที่จะดำรงชีพได้ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตในการจัดการพื้นที่ป่า มีความชัดเจนในด้านกฎกติกาชุมชน เรื่องป่าต้นน้ำ ดำเนินการป้องกันไฟป่า เคยใช้กติกาในการปรับผู้นำชุมชนในการฝ่าฝืนปัญหาในการจัดการป่า ความชัดเจนแน่นอนขอบเขตของพื้นที่ต่าง ๆ มีใช้ประมาณการ

แนวทางแก้ไข

จัดวัดพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลมาตรฐานอ้างอิง / ประสานกับ อบต. เพื่อดำเนินการ

ปัญหาการจัดการทรัพยากรระหว่างหมู่บ้าน

ในอดีตการจัดการทรัพยากรมีปัญหาเกี่ยวกับหมู่บ้านใกล้เคียง กล่าวคือการเข้ามาเก็บหน่อของหมู่บ้านบ่อไคร้ เมื่อปี พ.ศ. 2537 - 2538 ได้พูดคุยกันกำหนดขอบเขตในการจัดการการเปิดพื้นที่ไร่ข้ามเขตหมู่บ้าน ระหว่างบ้านแม่ละนา , ห้วยแห้ง , ถ้ำลอด ในประเด็นการบุกรุกพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าต้นน้ำ ในการแก้ไขปัญหา ใช้วิธีการพูดคุยกันเป็นครั้ง ๆ ไป

"ทรัพยากรน้ำ"

ในชุมชนมีลำห้วยสำคัญ ๆ อยู่ 4 แห่ง ได้แก่

1. ห้วยตองจิ่ง ระยะทาง 2.5 กิโลเมตร ใช้ต่อน้ำประปาธรรมชาติเลี้ยงชุมชนด้านโรงเรียน

2. ห้วยป่าเต๊ะ ระยะทาง 4 กิโลเมตร ใช้งบประมาณจาก อบจ. โดย สจ. เสนอขอมา ดำเนินการต่อระบบน้ำประปาธรรมชาติ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2546

3. ห้วยอิกะแอ ระยะทาง 8 เมตร ใช้ต่อน้ำประปาไว้บริโภคในปัจจุบันตลอดปี

4. ห้วยปะตะเนะ (ห้วยน้ำส้ม) เป็นลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ในช่วงฤดูฝนมีน้ำมาก ช่วงฤดูแล้งน้ำจะแห้ง จะมีน้ำเป็นช่วง ๆ ข้าง ๆ ลำห้วยชุมชนได้ขุดสร้างเป็นบ่อน้ำ ใช้ประโยชน์ในการ อุปโภค - บริโภค เลี้ยงสัตว์ และใช้ในการทำนา

สถานการณ์ได้แก่ ชุมชนมีการดูแลรักษา และจัดการป่าต้นน้ำมานานเห็นประโยชน์ในการรักษาป่าต้นน้ำในระยะ 3 ปี ที่ผ่านมาที่มีความแล้งน้ำมาก ประกอบกับปัจจุบันมีการดำเนินการสร้างระบบน้ำประปาขึ้นใหม่

"ถ้ำ"

ในชุมชนมีถ้ำอยู่มากมาย กระจายกระจายไปทั่ว มีทั้งถ้ำที่ชุมชนได้เข้าไปสำรวจและไม่ได้สำรวจ แต่คนในชุมชนรู้ มีทั้งหมด 32 ถ้ำ ที่ชุมชนรู้และได้สำรวจ โดยมีทหารและชาวบ้านได้เข้าไปสำรวจ 3 ถ้ำ ได้แก่

1. ถ้ำใจเออะ มีระยะทาง จากหมู่บ้าน 1 กม.
2. ถ้ำผีแมน มีระยะทาง จากหมู่บ้าน 2 กม.
3. ถ้ำปิงหญ้า มีระยะทาง จากหมู่บ้าน 2 กม.

ทั้ง 3 ถ้ำ ผู้รู้ข้อมูลมากที่สุด คุณยุพิน

ชุมชนกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมที่สำคัญ ๆ ของชุมชนที่ต้องปฏิบัติในรอบปีมีอยู่ 4 ประเพณี

1. ก่อเจดีย์ทราย "แซกก่อเว"
2. เข้าพรรษา "ส่ามาแอ่ตาน"
3. ข้าวใหม่ / ออกพรรษา "จ่าตานเว"
4. ปีใหม่ "กินวอ"

บุคคลสำคัญใน "ความเชื่อ" ปู่จอง จายนุ นาโหล (การคัดเลือก , สืบทอด , เทวดาคัด หากถึงเวลาแล้วก็มีเหตุการณ์บ่งบอก)

ข้อห้ามในอดีต

- ผู้หญิงที่มีสามีแล้วไปไหนมาไหนกับผู้ชายไม่ได้
- กรณียาใหม่ "กินวอ" ห้ามพูดไทยใหญ่
ห้ามจ่ายเงิน
ห้ามคนในออก คนนอกเข้า

สถานการณ์ด้านประเพณีวัฒนธรรม

ประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างใกล้สูญหายเด็ก ๆ ไม่ค่อยเชื่อฟังผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ ครอบครัวไม่ได้มีเวลาสั่งสอนลูก หลาน เวลาการอยู่โรงเรียนมากกว่าอยู่บ้าน เด็กเชื่อฟังครูมากกว่าพ่อแม่ ผู้อาวุโส

การปกครอง

ในอดีตกับต่างต่างกัน กล่าวคือในอดีตการดำเนินการใด ๆ จะต้องได้รับความเห็นชอบจาก 3 แกนนำหลัก คือ ผู้นำ, ปู่จ๋อง, ปู่เหล็ก โดยต้องผ่านการหารือร่วมกันของทุกฝ่าย ผู้นำ, ปู่จ๋อง, ปู่เหล็ก, ผู้อาวุโส ชาวบ้าน และหรือคูกรณี หากเป็นกรณีพิพาท

มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครอง เมื่อโครงสร้างการปกครอง ภาครัฐ เมื่อปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา การตัดสินใจการกระทำใด ๆ มิใช่ของชุมชน แต่เป็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ที่ควรจะเป็นตัวแทนของชุมชน กลับไปเป็นตัวแทนของภาครัฐ สังการ รัฐไม่รับฟังความคิดเห็นความเป็นจริงในวิถีชีวิต

สาเหตุอาจเป็นเพราะความเจริญ ด้านวัตถุ การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตวิถีชีวิต การศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต,การออกไปพบปะกับสิ่งแวดล้อมภายนอก "วัตถุนิยม"

แนวทางแก้ไข

- ในระดับครอบครัว = พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง คอยตักเตือนสั่งสอน/เข้าร่วมกิจกรรมของครัวเรือน
- ในระดับชุมชน = ปู่จ๋อง - โตโบ คอยสั่งสอนในวันสี่ลช่วงเข้าบุญแห่
= ผู้ใหญ่บ้าน พยายามสร้างความโปร่งใส ดึงลูกบ้านเข้ามา
ร่วมทำกิจกรรมส่วนรวม เป็นตัวแทนชาวบ้าน
= ผู้ใหญ่บ้าน /คณะกรรมการ ประสานกับครู "หลักสูตรชุมชน"

ชุมชนกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมที่ชาวบ้านยาป่าแห่นทำอยู่ในรอบปีมีดังนี้

- 1 ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - เดือนมีนาคม
- ประเพณีกินวอ

ทำประเพณีกินวอทั้งหมด 7 วัน 7 คืน ก็จะมีการละเล่น ต้นจะคือ 5 คืน จะมีวอใหญ่ 4 วัน 4 คืน คือวอสำหรับผู้หญิง ประเพณีกินวอก็คือปีใหม่ของมุเซอ วอเล็กสำหรับผู้ชาย เหตุที่วอผู้หญิงวอผู้ชายมีเรื่องเล่ากันว่า ในวอใหญ่ 4 คืน 4 วันนั้น ผู้ชายได้ไปล่าสัตว์แล้วมากลับมาผู้หญิงเลยกินวอ ก่อน พอผู้ชายกลับมาเกิดน้อยใจที่ไม่ได้กินวอใหญ่ร่วมกันเลยทำพิธีกินวออีกเรียกว่าวอเล็กอีก 3 คืน สิ่งที่บ้านจะต้องทำในประเพณีกินวอ 7 วันคือ ฆ่าหมูเพื่อบูชา มีการตำข้าวปุก จะใช้ขี้ผึ้ง 1 คู ทุกบ้านเพื่อบูชาต่อ กือซา พอกลางคืนต้นจะคือ กลางวันวันที่ 4 จะมีพิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสและทุกคนครบถ้วน คืนที่ 6 ฆ่าหมูอีกซึ่งอยู่ในวอเล็ก เอาอุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้านมารวมกันให้หมอผู้ทำพิธีขอขมา

- ที่ลานจะคือจะมีต้นเกียะมัด 4 ต้น มีหัวหมูข้าวปุก และอื่น ๆ วางบนแข่ง คือชาวเขาเผ่ามุเซอเชื่อว่าเป็นระลึกถึง ดิน น้ำ ลม ไฟ

2. เดือนเมษายน - เดือนพฤษภาคมทำพิธีก่อเจดีย์ทราย หรือมุเซอเรียกว่าทรายก่อเว ขันตอน

ไปเอาทรายในห้วยมาก่อเจดีย์ทราย ก่อเสร็จจะเอาดอกไม้เอาเมล็ดพันธุ์พืชต่างไปไว้ที่เจดีย์ แล้วร่วมกันอธิฐานขอพรให้ได้ผลหลังจากก่อเจดีย์เสร็จแล้ว ร่วมกันทำศาลา การทำศาลาจะปักเสา 9 ต้น ที่แต่ละ ครอบครัวทำอาหารก่อนกินให้ห่อข้าว ห่อแกงทุกบ้าน ไปใส่ในชอมต่อ เอาขี้ผึ้ง 1 คู ทำแข่ง 2 ที่นำอาหารที่ทำไปใส่

แข่งที่ 1	ไว้ทางทิศตะวันตกเมื่อบูชาผีห้วย
แข่งที่ 2	ไว้ทางทิศตะวันออก เพื่อบูชาผีดอย
แข่งที่ 3	ใส่ข้าวใส่แกง

ความหมายของการทำศาลา / หมอผีเป็นคนทำพิธี ใช้ข้าวสารกับไหม จะมีการป็นข้าวหรือหว่านข้าวสาร

1. ป็นครั้งแรกก่อน
2. ป็นครั้งที่สองเสร็จร่วมกันกินข้าว หลังจากกินข้าวเสร็จเอาไหมมาให้สละมัดมือ

เดือน 9 หรือเดือนสิงหาคม (วันศีล) เข้าพรรษา

ขั้นตอน

ปู่จ๋อง + โตโบ ทำพิธีได้เตียนขอพรให้ชาวบ้าน ขอพรเสร็จมีการเดินรำตีกลอง
เดือน 12 ระหว่างเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน (ออกพรรษา)

ขั้นตอน

เก็บผลผลิตต่าง ๆ ที่ปลูกไปให้ตามบ้านทุกหลังคาพร้อมเทียน 1 เล่ม แล้วเจ้าของบ้าน
ให้พร เสร็จแล้ว ปู่จ๋อง + โตโบ ทำพิธี เพื่อระลึกถึงบุญคุณผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ และผู้ให้ผลผลิต
ออกวันศีล 2 วัน ทำพิธีกินข้าวใหม่

ขั้นตอน

- เอาข้าวใหม่มาทุกบ้าน เอาข้าวสาร 1 ชัน ไปถวายให้บ้านปู่เหล็กก่อน แล้วตาม
ด้วยบ้านผู้อาวุโส แล้วแต่ศรัทธา
- หุงข้าว ฆ่าหมู ทำบ้านใครบ้านมันไปรวมกันที่บ้านผู้นำ ตั้งขันโตก 3 ที่ นำอาหาร
มาใส่ในขันโตก 3 ที่ ผู้นำ 3 คน ดังนี้
 1. ผู้นำ
 2. ปู่เหล็ก
 3. ปู่จ๋อง หรือ โตโบ
 ทั้ง 3 ให้พรเสร็จแล้วร่วมกันกินอาหาร ความหมายของ 3 ผู้นำ 3 คน คือ หากไม่
มี 3 ผู้นำ 3 คนนี้ ตั้งหมู่บ้านไม่ได้
 1. ผู้นำหมู่บ้าน ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน
 2. ผู้นำศาสนา ปู่จ๋อง โตโบ ทำพิธีทำการรักษาเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
 3. ปู่เหล็ก ผลิตเครื่องมือเครื่องมือในการทำมาหากิน
- ข้าว ใช้ในการดำรงชีวิต เพราะไม่มีข้าวอยู่ไม่ได้ (ระลึกถึงคุณค่าของข้าว)

การได้มาซึ่งผู้นำ (หมอผี)

- ผู้รู้ ผู้นำ ผู้สอน คุณลักษณะการเป็นผู้นำ ไม่มีการสืบทอดต่อคนอื่น มีความจำเป็น
โดยเฉพาะคน
- ผู้รู้ทางศาสนา (พิธีกรรม) ผู้รู้ถึงพิธีกรรมทางศาสนา ไม่มีการสืบทอด

การได้มาซึ่งปู่เหล็ก

- คัดเลือกจากคนมีฝีมือทักษะ
- มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยการเรียนการสอน
- เป็นผู้มีความตั้งใจเสียสละ

ประเพณีกินแซก (แต่งงาน)

ขั้นตอน หากมีผู้หญิงชอบพอกันและกัน ให้พ่อแม่ผู้นำผู้อาวุโสของฝ่ายชายมาสู่ขอฝ่าย
หญิง หรือ ตกลง กรณีที่ผู้ปกครองไม่มีคนทำงานจะมากอยู่กับฝ่ายหญิงก่อน หรือชายก็ป้ออย่างไรแล้วแต่
ข้อตกลง

- ทำพิธีจุดเทียน มัดมือ กรณีมัดมือ
- ผู้ชายเสียเงิน 80 บาท
- ผู้หญิงเสียเงิน 40 บาท
- เทียน 2 คู่ น้ำ 1 แก้ว
- ไก่ฝ่ายชาย 1 ตัว ฝ่ายหญิง 2 ตัว เอาตัวผู้ลั่น ๆ มัดมือเสร็จแล้วค่อยแต่งงาน
(กินแซก)
- ในอดีตไม่มีการแต่งงาน กับเผ่าอื่น พ่อ แม่ ผู้อาวุโสบอกไว้หากไม่ใช่ชนเผ่าของตน
เอง ห้ามแต่งงานด้วย

ปัจจุบัน

- กรณีเผ่าอื่นมามัดมือให้ถือตามประเพณีของฝ่ายหญิง
- กรณีที่จะไปอยู่ที่อื่นให้กินแซกก่อนแล้วค่อยไป

ความรู้ภูมิปัญญา ผู้รู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชนบ้านยาป่าแหน

- ด้านฮีตวัฒนธรรม ปู่จ๋องผู้ประกอบพิธีทางศาสนา, นาย จายนุ ชมชื่นพุกษา
- ด้านตีมัด หรือปู่เหล็ก นายลิ๊ะ บวรบุญญานนท์
- ด้านสมุนไพร นายยาป่า รุ่งรัตน์เลิศสกุล, นาย นาสอ อุดมอัมพร
- ด้านจักรสาน
นาย ลิ๊ะ บวรรุ่งรัตน์เลิศสกุล
นายจ่างะไก่ เผ่าพงษ์พนาไพร, นาย จำหย่อ ชอบชื่นกล
- ด้านทำแคนเป่า นายลิ๊ะ บวรรุ่งรัตน์เลิศสกุล, นายจ่างะไก่ เผ่าพงษ์ไพร
นาย จำหย่อ ชอบชื่นกล
- ด้านคนเป่าแคน นายลิ๊ะ บวรรุ่งรัตน์เลิศสกุล, นาย จ่างะไก่ เผ่าพงษ์ไพร
นาย จำหย่อ ชอบชื่นกล, นาย สุรพงศ์, นาย บวรพต ไพรปริเปรม
นาง นาจำ
- ด้านหัตถกรรมทอผ้าเย็บผ้า ส่วนใหญ่เป็น
นาง ยุพิน ไพรสุริยะ
- ด้านหมอดำแย นาง จิตนา อุดมอัมพร, นาง นาแส ไพรสุริยะ

- ด้านนวดแผนโบราณ นาย ยาอี คีร์มหวางค์,นาง นามิ ดิเรกค่างจันทร์

นอกจากนั้นในชุมชนยังมีกลุ่มจัดตั้งต่างๆ ได้แก่ กลุ่มปลูกถั่วแดง,กลุ่มเลี้ยงวัวและธนาคารข้าว
กลุ่มผู้เลี้ยงสุกรพอพันธุ์ ,กลุ่มทำปุ๋ยหมัก

12.บ้านแม่ละนา

หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นิเวศชุมชน สภาพทั่วไป

บ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชน
เผ่าไทยใหญ่ (ไต) มี 134 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 535 คน มีอาชีพหลัก คือ อาชีพ
ทางการ คือ ทำนา / ทำไร่ อาชีพรอง เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ นับถือศาสนาพุทธ ที่ตั้งหมู่บ้านห่างจากตัวอำเภอ
ปางมะผ้า 18 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางและลูกรัง สามารถเดินทางได้สะดวก สามารถติดต่อกับหมู่
บ้านอื่นได้ อาณาเขตติดต่อ มีดังนี้

ทิศเหนืออาณาเขตติดต่อกับสหภาพพม่า

ทิศใต้อาณาเขตติดต่อกับบ้านจำโป้ และบ้านบ่อไคร้

ทิศตะวันออกอาณาเขตติดต่อกับบ้านถ้ำลอด

ทิศตะวันตกอาณาเขตติดต่อกับบ้านไม้สูง บ้านปางคามน้อย

ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านแม่ละนาเป็นหมู่บ้านชาวไทยใหญ่ (ไต) เดิมทีชาวบ้านแม่ละนาอพยพมาจาก
ประเทศพม่า ซึ่งมีนายฮ้อยสามเป็นผู้นำพา ได้มาทำการสำรวจ และได้พากันอยู่ที่เชิงช้างใกล้กับบ้านแม่
ละนา โดยธรรมชาติของชาวไทยใหญ่ชอบพื้นที่ราบเป็นที่อยู่อาศัย และการประกอบอาชีพ ชอบทำนา ทำ
สวน อยู่กับที่เป็นหลักเป็นหลักแหล่ง ไม่อพยพไปไหนมาไหน สาเหตุที่ย้ายมาจากประเทศพม่า เพราะประเทศ
พม่าไม่มีอิสระและยังมีกลุ่มโจรชาวจีนรบกวน หลังจากนายฮ้อยสามได้ตั้งเป็นที่อยู่ที่เชิงช้าง อยู่กัน
ประมาณ 20 หลังคาเรือน โดยมีนายฮ้อยสามเป็นผู้นำ อยู่ได้ไม่นานนายฮ้อยสามก็ย้ายไปที่อื่น สาเหตุ
ที่นายฮ้อยสามย้ายออกไป คือ นายฮ้อยสามมีอาชีพเป็นพ่อค้า อยู่ไม่เป็นหลักเป็นหลักแหล่ง พวกที่อพยพมา
อยู่ที่เชิงช้างกับนายฮ้อยสาม มี ส่างกี และยังมีนายหม่อง มาจากเมืองสีป้อ,นางนวล มาจากหมอกใหม่,
นายจองจาย มาจากหมอกใหม่,นางจันทร์ มาจากเมืองปันเป็นบุคคลที่ย้ายเข้ามาสมทบขณะที่อยู่เชิง
ช้าง เมื่อนายฮ้อยสามย้ายแล้วจึงขาดผู้นำชาวบ้านสมาชิกที่เหลือ จึงได้มีการประชุมหารือ หรือ เติ่ง
ปางกัน แล้วทำการเลือกผู้นำใหม่ ได้นายส่างกี เป็นผู้นำแทนนายฮ้อยสาม ในการเลือกผู้นำสมัยนั้น
เลือกโดยชุมชน คัดจากชุมชน สอบถามความคิดเห็นชาวบ้าน คุณมีความรู้ / ความสามารถ / ยุติธรรม /

เป็นกลาง สิ่งที่ชาวไทยใหญ่ (ไต) ขาดไม่ได้ในการตั้งหมู่บ้าน คือ ก้าง (ผู้นำ) ล่าส่อ (ผู้ประกาศ) การได้มาซึ่งตำแหน่งล่าส่อ คัดมาจากชุมชนเช่นเดียวกัน มีการเต็งป้างกัน (หารือ) ดูการเสียสละ พุดเสียงดัง ฟังชัด ขณะที่นายสาंगก็ เป็นก้างอยู่ที่เอ็งช้าง ได้เกิดการเจ็บป่วยและตาย เกิดขึ้นที่เอ็งช้าง สาंगก็ได้พาลูกบ้านย้ายมาอยู่ที่บ้านแม่ละนา พื้นที่ใกล้กันกับที่อยู่เดิมคือเอ็งช้าง มากันประมาณ 10 หลัง อีก 10 หลัง ย้ายไปอยู่ที่เวียงแหง ที่บ้านแม่ละนานั้นมีคนอยู่ก่อนแล้ว มีนายทุน กับพวกอยู่ประมาณ 4 - 5 ครอบครัว อยู่แม่ละนาได้ประมาณ 1 ปี ทางฝ่ายนายทุนไม่ถูกกับ สาंगก็ นายทุนเองเลยให้มีการเลือกก้างใหม่ ก็ได้มีการเต็งป้าง และนายทุนได้เป็นแทนนายสาंगก็ เพราะนายทุนเป็นคนที่มีความรู้ด้านวิชาอาคม (ไสยศาสตร์) ที่เหนือกว่าสาंगก็ ชาวบ้านจึงจำใจเลือกนายทุน ปัจจุบันยังมีคนที่มีความรู้ด้านนี้อยู่ คือนางอุง, นายโลน, นายหยั่นนะ, นายตอนะ, นายอ่องซาน, นายหนั้นต่านายจินดา มีความรู้ใช้ในด้านรักษาโรคต่าง ๆ เช่น มะเร็ง และใช้ในการป้องกันตนเอง จากสิ่งต่าง ๆ หลังจากทีนายทุนได้เป็นก้าง นายสาंगก็ก็ได้ย้ายไปอยู่ที่เวียงแหง

ต่อมาทางการได้มีการแต่งตั้งกำนัน ซึ่ง นายสิบเอกปัญญา อยู่บ้านปางมะผ้าเก่า อยู่ระหว่างบ้านท่าไคร้กับบ้านไร่ นายสิบเอกปัญญา ได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนัน บ้านแม่ละนาเองที่มีสาंगก็ เป็นก้าง ก็ขึ้นกับกำนัน นายสิบเอกปัญญา ต่อมากำนันสิบเอกปัญญาย้าย ทางการได้มีคำสั่งให้เลิกกำนันใหม่ ได้นายทุนเป็นกำนันคนแรกที่บ้านแม่ละนา ตั้งแต่สมัยนายทุน เป็นกำนันถึงปัจจุบัน บ้านแม่ละนามีกำนัน 7 คน ดังนี้ นายทุน(เสียชีวิตก่อนเกษียณอายุ)นายสาंगเงิน(ดำรงตำแหน่งได้ประมาณ 20 ปี ก็ลาออก),นายตี(ดำรงตำแหน่งไม่ถึง 10 ปี เสียชีวิต)นายโป่งยะ ศรีออน(ดำรงตำแหน่งครบวาระ),นายทุน หิริญโกเมนทร์ (ไม่ครบวาระลาออก),นายสวัสดิ์ อยู่สมบัติ (ไม่ครบวาระลาออก),นายพรหมชัย คำเขียว(ปัจจุบันไม่ครบวาระ)

บ้านแม่ละนา มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในอำเภอปางมะผ้า เป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีการสืบตระกูลมานาย ตระกูลที่เก่าแก่ที่สุดในบ้านแม่ละนา คือ ตระกูล วงศ์เมือง กับ ตระกูล วงศ์จันทร์ ซึ่งมีญาติจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า

บ้านแม่ละนาเมื่อก่อนมีป่าที่อุดมสมบูรณ์มีไม้ใหญ่ไม้หลวงอายุมากมายทุกทิศของบ้านแม่ละนา ในลำห้วยทุกห้วยมีน้ำไหล ไม่ว่าห้วยน้ำก่า ห้วยแม่ละนา ห้วยผักกูด ห้วยปางตอง และห้วยเล็ก ห้วยน้อย ล้วนแล้วมาแต่น้ำ เพราะป่าอุดมสมบูรณ์ คนก็ไม่เยอะ หมู่บ้านก็ห่างไกล พื้นที่ทำกินก็มีมาก เมื่อก่อนการทำไร่ต้องร่วมกันทำหลาย ๆ บ้านทำทีเดียว หรือทำร่วมกัน ผู้อาวุโสบอกว่ถ้าไม่ทำร่วมกัน ไม่ได้กินข้าว เนื่องจากสัตว์ป่ามีมาก เช่น หมูป่า , กวาง , หมู , ลิง , เม่น และสัตว์บ้าน เช่น จิ้ง , ควาย ,

น้ำ และในการทำร่วมกันก็ได้ใช้แรงงานในการช่วยกัน แต่ทั้งนี้ในสมัยก่อน ไม่มีการทำไร่ ทำสวน บนต้นน้ำ เพราะเมื่อก่อนก็มีข้อห้ามทั้งในเชิงวัฒนธรรม เช่น ห้ามตัดไม้บนต้นน้ำ หนองคลองบึง กลัวผิดผีป่า ผีน้ำ ผีดิน เป็นต้น ข้อห้ามของผู้เฒ่า ผู้อาวุโสก็มี เช่น กำนันโป่งยะ หรือผู้อาวุโส ห้ามทุกคนในหมู่บ้าน และนอกบ้าน ตัดไม้บนต้นน้ำ หากใครฝ่าฝืนปรับ 300 บาท เป็นต้น ดังนั้นในอดีตจึงไม่มีการทำและอีกประการหนึ่งคนก็ไม่มาก จะเห็นได้จาก มีบ้านแม่ละนา , ไม้สูง , ไม้ลัน , ปางคาม เป็นต้น ซึ่งต่างจากในปัจจุบัน

เมื่อมีมุเซอคำ มุเซอแดง เข้ามาอยู่ ก็มีการตัดไม้ ทำไร่กันมากขึ้น ซึ่งมองเห็นได้จากต้นน้ำในแม่ละนา เมื่อก่อนไม่มีที่นามากมายอย่างนี้ แม้จะมีพื้นที่เดิม ซึ่งเป็นมาช้านาน แต่ในปัจจุบันทุกซอกมุมของลำห้วยจะต้องมีนา ซึ่งเป็นต้นเหตุทำให้น้ำมีน้อยลง ป่าเริ่มชม ดินแห้งแล้ง เหตุการณ์อย่างนี้เกิดเมื่อสมัยก้านนสวรรค์ อยู่สมบัติ เป็นต้นมา เมื่อเกิดเหตุการณ์แห้งแล้ง ดังนั้นชาวบ้านแม่ละนาก็ได้หารือกับผู้เฒ่าและเจ้าหน้าที่ออกสำรวจพื้นที่ ตั้งแต่สมัยไทย - เยอรมัน เข้ามา และได้ปลูกป่าร่วมกันกับหลายหน่วยงาน มี สภาตำบล ปกครอง ป่าไม้ เกษตร และในปัจจุบันก็ยังเกิดปัญหาอยู่บ้างเล็กน้อย ซึ่งต่างวิธี ต่างวัฒนธรรม และต่อมาก็ได้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนขึ้น (เครือข่ายปางมะผ้า) ได้ร่วมกันบวชป่าต้นน้ำร่วมกันขึ้น บางพื้นที่ก็มีผลสำเร็จ บางพื้นที่ก็ไม่ได้ผล มีความแตกต่างจากในอดีต เมื่อก่อนมีความร่วมมือกันสูง เพราะมีทุกฝ่ายให้ความร่วมมือ ผู้อาวุโส ผู้นำ ผู้รู้ ทั้งชุมชน แต่ในปัจจุบันคนมากขึ้น ต่างคนต่างทำ ต่างฝ่ายต่างคิดเรื่องประโยชน์ มีการละทิ้งพิธีกรรมสิ่งดี ๆ ไปมาก ซึ่งเมื่อก่อนการเลี้ยงน้ำ คือ ทุกคนต้องเตรียมสำภาระที่จะต้องบูชาน้ำ ทุกหลังคาเรือนต้องห่อข้าว เอาเหล้าไก่ ไปร่วมกันบูชา เพื่อขอน้ำทำนา - ทำสวน และให้แก่ฮ่อง ผู้รู้ทำพิธีกล่าวขอพรจากเจ้าน้ำ เจ้าป่า เจ้าธรณี และผดกันกับในปัจจุบัน ซึ่งมีการให้เงินหรือใส่เงินแทนทุกอย่างและให้แก่หมोगหรือแก่ฮ่องไปเลี้ยงหรือทำการบูชาเอง และอ้างว่าเสียเวลา หรือไม่ว่าง ติดธุระ แก่ฮ่องก็เป็นตัวแทนอยู่แล้วอย่างนี้เป็นต้น มองแล้วทั้งในอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกันมาก ผู้อาวุโสบอกว่ามันเป็นต้นเหตุให้อะไรอีกหลายอย่างเกิดขึ้นติดตามมามากมาย เพราะเมื่อก่อน (ทุนเดิม) จะทำอะไรไม่ว่าการทำไร่ ทำนา ต้องมีความร่วมมือกัน ช่วยกันทุกอย่าง ทุกขั้นตอน (เอามือหรือวัน) เช่นทำไร่ ตอนไปแผ้วถางก็เอาวันช่วยกันไป ถ้าไร่ของคนนี้ได้ถูกขยาก็ไปช่วย ใครได้วันกันก็วันก็ไปช่วยกันตามที่ได้ตกลง ในการไปช่วยกันนั้นก็ได้รับความรู้จากผู้รู้ เช่น การหยอดข้าว ต้องหยอดกี่เม็ด ความห่างของหลุมข้าวประมาณกี่เซนติเมตร ดินดีดินไม่ดี ประมาณกี่เซนติเมตรและกี่เม็ด หยอดข้าวต้องผสมเมล็ดข้าวพันธุ์อะไรบ้าง เช่น ถั่ว แตง และมีการปลูกสวนอื่น ๆ มากมาย เช่น พริก มะเขือ หอม พักทอง และอื่น ๆ มากมาย ทุกอย่างเหล่านี้ล้วนจะเป็นความรู้ เป็นคำสอนของผู้รู้ทั้งสิ้น ที่สืบทอดกันมาในปัจจุบัน ก็มีการทำองค์ความรู้ ภูมิปัญญามาใช้อยู่บ้างเป็นบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการทำไร่ ทำสวน การคัดเมล็ดพันธุ์ การปลูกพันธุ์พืช การดูช่วงระยะเวลา การ

เอาฤกษ์ยาม การร่วมมือ การจัดสรร การถักทอ การตีมีด การใช้สมุนไพร แต่ทุกอย่างเหล่านี้ ทางผู้รู้ ผู้อาวุโสก็ได้นำมาเชื่อมกันเพื่อจะนำองค์ความรู้ไม่ว่าในเชิงวัฒนธรรม หัตถกรรม ภูมิปัญญา และวิธีการต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้ และสืบทอด แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยหลายปัจจัยอยู่ทั้งภายใน - ภายนอก ภายในก็ต้องอาศัยผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำ และกลุ่มผู้สนใจ กลุ่มองค์กร ชุมชนเป็นต้นเดิมที่มีอยู่ในชุมชน กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สำหรับภายนอก ก็จะมีองค์ความรู้ จากองค์กร หรือผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ ข้อมูล ข่าวสารที่ทันสมัยต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน เอามาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ และทันสมัยในสถานการณ์ทางสังคมปัจจุบัน

ชุมชนวัฒนธรรมของคนไต

ในรอบปีมี 12

(1) เดือน 1 เดือนมกราคม (เดือนเจ้ง) เป็นเดือนที่เลี้ยงศาลเจ้า (เลี้ยงเจ้าเมือง) ก่อนการเลี้ยงศาลเจ้านั้น ต้องมีการหารือ (เต้งปางกัน) โดยผู้สูงอายุ ผู้นำ คนในชุมชนทุกครัวเรือน ในการหารือต้องดูวันที่ดีเป็นวันมงคล ขึ้น 3 ค่ำ หรือ 13 ค่ำ และเป็นวันฝักินไก่ การเตรียมการ

1. ต้องต้มเหล้า (ทำเอง)
2. ต้องต้มข้าวต้ม (ข้าวต้มดอกกล้วย)
ข้าวต้มขาว (ข้าวมูลเผือก)
3. ไก่ 2 ตัว
4. ข้าวตอก ดอกไม้ เทียน ธูป
5. ข้าวสุก 1 ห่อ ขนม น้ำอ้อย น้ำตาล

สำหรับการนำเครื่องสักการะไปเลี้ยงศาลเจ้านั้น มีดังนี้

1. เอาเหล้า 1 ขวด เป็นเหล้าต้ม
2. ไก่ 2 ตัว เป็นตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว ต้องเป็นไก่พื้นบ้านและเป็นไก่ดำ ไก่ขาว ไก่ลาย ไก่พันธุ์เทศไม่เอาไปเลี้ยงเพราะถือว่าฝักินและไม่เป็นมงคล
3. ขนมหรือ (ข้าวต้มกล้วย) การเอาไปเลี้ยงศาลต้องนับตามจำนวนคนที่อยู่ในครัวเรือน และต้องเอาขนมเป็นคู่ ๆ เช่น คนมี 2 คน ก็เอาขนม 2 ห่อ

หลังจากเอาเครื่องสักการะไปครบทุกบ้านแล้ว ก็จะแบ่งใส่ถาดในจำนวน 3 ถาด และเอาไปเลี้ยงผีรายก่อน (ผีฮ้ายผีตอมนสบตอมปาก) ก็ให้คนที่ถือถาดผีฮ้ายเป็นคนกล่าวบนเลี้ยง คนอื่น ๆ เลี้ยงไม่ได้ หลังจากเลี้ยงผีฮ้ายเสร็จแล้ว คนที่เลี้ยงศาลเจ้าเมืองก็จะทำการกล่าวบนบาล แล้วเลี้ยง ในการดูว่าผีศาลเจ้ากินเสร็จ (ซุงส่อง) แล้วหรือยัง จะดูที่เทียนหรือที่ข้าวตอก โดย (ปู่เมือง) กล่าวบน

สัญญาให้ไว้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ที่เทียน ก็ที่ข้าวตอก ถ้าที่เทียนก็ให้เทียนดับถือว่าผีกินเสร็จ ถ้าที่ข้าวตอกก็พอได้เวลาสมควร ปู่เมืองก็กล่าวบนแล้วหยิบข้าวตอก 3 ครั้ง ถ้าสัญญาคู่ก็ได้คู่ 3 ครั้งติดต่อกัน เมื่อหยิบ 3 ครั้ง ได้คู่ 3 ครั้ง ก็เป็นอันเสร็จพิธี

ในเมื่อเสร็จพิธีแล้วทุกครัวเรือนก็จะนำขนมเครื่องสักการะกลับมาบ้านเพื่อให้คนทางบ้านได้กิน เพื่อเป็นสิริมงคล ส่วนข้าวตอกก็จะนำไปวางในนาในไร่ เพื่อป้องกันโรคแมลงทำร้ายพืชไร่ นา

การเลี้ยงศาลเจ้าเมืองในรอบ 1 ปี มี 2 ครั้ง 1 ในเดือน (ก่ำ) หรือเดือนมกราคม 2 ในเดือน 7 หรือเดือนกรกฎาคม และต้องเป็นเดือนคี่ เดือนคู่ไม่ดี

ปู่เมือง หรือหมอมือเมือง มี 2 คน ดังนี้

1. ปู่เมืองเป็นคนเลี้ยงศาลเจ้าเมือง
2. คนหยิบผีฮ้าย หรือคนเลี้ยงผีร้าย

การสรรหา (ปู่เมือง)

ในการสรรหาปู่เมืองหรือหมอมือเมือง 1 (ต้องเต็งป้าง) หรือหาหรือกัน โดยมีผู้สูงอายุ , ผู้นำ , คนในชุมชน ต้องหาหรือกันก่อนที่จะมีการคัดเลือกตัวบุคคล เมื่อหาหรือกันแล้วเสร็จ ก็ทำการคัดเลือกในการคัดเลือกลักษณะก็มีกติกา ดังนี้

1. ต้องเป็นคนเกิดในพื้นที่ (คนจำดี) ถ้าเป็นคนนอกพื้นที่ (ปู่ดี) จะเป็นปู่เมืองไม่ได้
2. เป็นคนที่บรรลุนิติภาวะ เป็นคนซื่อสัตย์ ไม่เอาพักเอาพวก เป็นคนเสียสละ
3. ต้องเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ รู้ทุกอย่างในชุมชน เป็นคนกล่าวบนบาลเป็น

ในการทดแทนบุญคุณ ผู้นำในส่วนต่าง ๆ เช่น ปู่เมืองก็มีให้พื้นที่ทำกิน เช่น นา (นาหมือเมือง) อย่างนาหมือเมืองนี้ใครที่ขึ้นมาเป็นปู่หมือเมือง ก็ต้องเอานานี้เป็นที่ทำกินเลี้ยงครอบครัวตัวเอง

(2) เดือนก่ำ กุมภาพันธ์ ซึ่งในเดือนนี้จะไม่มีการกระทำใด ๆ ไม่ว่างงานบุญ ไม่ว่างการทำบ้าน การตัดข้าวออกจากยุ้งฉาง ไม่ว่างการแต่งงาน เพราะเป็นเดือนไม่เป็นมงคล

ถ้าฝนไม่ตก , ไม้ฝาก , ไม้รั้ว ผู้เฒ่าผู้แก่ถือว่าในเดือนนี้เป็นที่ดี ไม้จะไม่มอด ไม้ผุง่าย

(3) เดือน 3 เดือนมีนาคม มีการทำบุญ (ข้าวหย่ากู่) ข้าวเหนียวแดง พิธีการทำข้าวเหนียวแดง เมื่อถึงฤดูกาลผู้อาวุโส ผู้นำ คนในชุมชนทุกครัวเรือน (ต้องเต็งป้าง) หาหรือตกลงกัน หลังจากนั้นทุกครอบครัวก็เตรียมการ

1. จัดเตรียมใบตองกล้วย
2. ตำข้าวเหนียว
3. เตรียมน้ำอ้อย

ในวันขึ้น 14 ค่ำ ทุกหลังคาเรือนก็ทำใครทำมัน พอทำข้าวเหนียวแดงแล้ว รุ่งเช้าขึ้น 15 ค่ำ ก็นำไปถวาย พ่อ แม่ เนื่องจากผู้เฒ่า ผู้แก่ พระ ได้สอนเอาไว้ว่าในการถวายนั้นต้องถวาย พ่อแม่ ก่อนผู้อื่นหรือพระ เพราะพ่อแม่เป็นบุพการีหรือผู้สอนเป็นคนแรกก่อนใครอื่น แล้วจึงนำไปถวายผู้เฒ่าผู้แก่ และพระ ในการนำไปถวายก็จะมี ข้าวเหนียวแดง ข้าวตอกดอกไม้ ในการถวายนั้นต้องถวายตอนเช้า ถ้าใครไปถวายตอนเย็นถือว่าไม่ได้บุญและผิดประเพณี

(4) เดือน 4 เมษายน (ปอยสงล่อง) หรือบวชลูกแก้ว เป็นงานประเพณีของคนไทยใหญ่ ซึ่งในพุทธการณหรือในบรรพบุรุษ ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การบวชสงล่องนั้น มีพิธีการขั้นตอนการบวช ดังนี้

1. ต้องคัดเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ถ้าเด็กอายุต่ำกว่า 10 ปี ไม่ควรจะเอามาบวช เพราะจะเป็นบาป

2. ก่อนที่จะมีปอยสงล่อง ผู้อาวุโส ผู้นำ และพ่อแม่ของเด็ก ต้องหารือ (เต็งปางกัน) ว่าเด็กมีจำนวนเท่าไร และจะสมทบทุน (เงิน) กันเท่าไร คิดตามหลักบริการทุกอย่าง ข้าวตอก (ข้าวแตก) กี่ต่าง (ถัง) ข้าวแต่น กี่ต่าง , ข้าวกึ่งถัง ใครรับหน้าที่ทำอะไร บอกญาติพี่น้องที่หมู่บ้าน นิมนต์พระกึ่งองค์ จัดงานกี่วัน วันไหนเป็นวันมงคล

3. ก่อนถึงวันบวชพ่อแม่ต้องเอาลูกไปฝากวัดก่อน 7 วัน เพื่อให้เด็กได้ท่องคำบวช และได้อบรมบ่มนิสัย เมื่อครบกำหนด 7 วัน เด็กก็ท่องจำได้ เมื่อก่อนไม่มีโรงเรียน การเรียนรู้ต้องไปอยู่วัด แล้วเรียนหนังสือ (ภาษาไทย) เรียนคาถาอาคม เรียนตำรายาแผนโบราณ (สมุนไพร)

การเอาเด็กไปบวช ถือว่าให้เด็กทดแทนค่าน้ำนมแม่ 1 ครั้ง (เป็นเณร) ถ้าบวชเป็นพระ ถือว่าทดแทนค่าน้ำนม 2 ครั้ง

ระยะเวลาการจัดงานสงล่อง กำหนด 3 วัน ถึง 7 วัน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมของเจ้าภาพ การเป็นสงล่อง (การแต่งองค์เครื่อง) พ่อแม่ต้องเตรียมน้ำส้มป่อย เตรียมหนาม 7 อย่าง (7 เจือ) และเอาเพชร พลอย เงิน แห่น้ำส้มป่อย พอคนผมสงล่องเสร็จก็เอาน้ำส้มป่อยอาบให้สงล่อง (เรียกอาบน้ำเงินน้ำคำ) หลังจากนั้นก็แต่งเครื่องสงล่อง แล้วเสร็จไปพร้อมกันที่วัด พระให้ศีลสงล่องเสร็จ ก็นำสงล่องไปแห่รอบศาลเจ้าเมือง 3 รอบ เพื่อนิมนต์เจ้าเมือง (ปางเจ้าเมือง) ให้เจ้าเมืองคุ้มครองในการจัดงาน เพื่อมิให้เกิดเหตุอันตราย การปางเจ้าเมืองต้องเป็นปู่เมือง หรือผู้อาวุโสในบ้าน และต้องแต่งเครื่องมาเพื่อให้เจ้าเมืองทรงประทับ แล้วมาแห่รอบวัดอีก 3 รอบ หลังจากแห่รอบวัด 3 รอบ แล้วก็จะนำสงล่องไปแห่ตามบ้านผู้อาวุโส ผู้นำ และตามบ้านอื่น ๆ ในหมู่บ้าน แล้วถ้าบ้านไหนปลูกสร้างใหม่ และได้นำสงล่องขึ้นไปสวดก็ถือว่าเป็นสิริมงคล และทั้งนี้ในวันที่ 2 ของการจัดงานสงล่องก็จะมีพิธีเรียกขวัญสงล่อง โดยจะให้พ่อแม่เด็กเตรียมจัดบริการ เช่น ให้ทำอาหารบ้านละ 1 อย่าง แล้ว

แต่พ่อแม่เด็กจะนัดหมายกันว่าใครทำอะไรต้องให้ครบ 32 อย่าง ในวันเรียกขวัญ / ให้เตรียมขันดอก (เผิน
ฮ่องขวัญ) ข้าวตอกดอกไม้, ข้าวสุก, ไข่ 2 ฟอง, ข้าวต้ม 2 ลูก, ด้ายสายศีลเอาแวดล้อมล่างลง

อาจารย์ที่เรียกขวัญถ้าเป็นคนบ้านให้รับศีล และนุ่งขาวห่มขาว ก่อนที่จะเรียกขวัญ
เพราะถือว่าล่างลงเป็นผู้วิเศษ เปรียบเสมือนเทวดา

หลังจากเรียกขวัญเสร็จสิ้น พ่อแม่ต้องเป็นผู้ป้อนข้าว ขนม ที่เตรียมมาให้ล่างลงกิน 3
คำ

การบวชล่างลงถือว่าเป็นผู้มีบุญ ต้องนุ่งขาวห่มขาว แล้วทรงเครื่องเหมือนล่างลง และ
ไม่ให้เดินเอง ต้องมีคนแบก (กนเต่ง) 1-2 คน และคนดูแล 1 คน ซึ่งคนดูแลถ้าเมื่อก่อนต้องเป็นคนที่
อาคม คอยระมัดระวัง ถ้าเป็นคนที่ไม่มีบุญต้องมีอันเป็นไป เช่น เป็นไข้ หรืออื่น ๆ ก็จะได้เป็นล่าง
ลง และไม่ได้บวชเป็นเณร คนที่เป็นพ่อบวช (ป่อข่าม) ถ้าบวชลูกตัวเองจะได้ (8 กำฟ้า) ถ้าเอาลูกของ
คนอื่นบวชได้บุญ (4 กำฟ้า) และถ้าลูกบวชสึกออกจากพระหรือเณร ต้องให้นอนวัด 7 วัน เพื่อทำความ
สะอาดและปรนนิบัติเจ้าอาวาสเพื่อทดแทนบุญคุณ และหลังจากหมด 7 วันที่วัด ก็จะมาอยู่กับพ่อบวช
(ป่อข่าม) 1 ปี หรือก็ปีก็ได้แล้วแต่ความพอใจทั้งสองฝ่าย

(5) เดือน 5 พฤษภาคม งานบุญข้าวมูลห่อ ขึ้น 15 ค่ำ หรือเอาสังขารล่อง (ซางจ่าน
ตก) ว่าขึ้นหรือล่อง ถ้าเป็นวันสังขารลงก็จะขึ้นวัดและมีวันเนาจะเนาที่วันก็จะดูที่ฝนว่า ฟ้าจะมีข้อ
ความระบุน้ำไว้ และในวันเนาที่จะถือว่าเป็นวันที่สะอาดเคราะห์ อาบน้ำสั้มป่อยแล้วจะอยู่ดีมีชัย และวัน
นั้นเป็นปิดกวาดทำความสะอาดบ้าน ซักผ้า ถือว่า (ล่อยตุ๋ลล่อยเนา) หรือล่อยสิ่งอัปมงคลให้ออกจาก
ครอบครัวหรือตัวเราเอง

ขั้นตอนการทำข้าวมูลห่อ

1. การห่มข้าวและตำข้าวแบ่ง
2. เอาใบตองห่อข้าวมูล
3. เตรียมน้ำอ้อย
4. ทำการห่อและนั่ง

พอขึ้น 15 ค่ำ ตอนเช้าก็นำข้าวมูลห่อและห่อข้าว แกง (ห่อข้าวจอกผัก) ไปถวายผู้เฒ่าผู้แก่ หลังจาก
เสร็จสิ้นในการถวายข้าวมูลห่อกับผู้เฒ่าผู้แก่แล้ว ไปพร้อมกันที่วัดเพื่อนำถวายพระ และขอพรก็เป็นการ
เสร็จสิ้นในพิธี

คนเฒ่าคนแก่เล่าว่า ซึ่งในเดือนนี้เป็นเดือนที่ร้อน และเป็นเดือนที่หมดฤดูการฝนทำนา
ทำไร่ ทำสวน จึงถือว่าเป็นเดือนที่พักผ่อน และถือช่วงเวลาไปเยี่ยมญาติที่อยู่ต่างบ้าน เพื่อจะได้ถามถึง

สาระทุกข์ สุข ในการเป็นอยู่อย่างไร และมีการสงฆ์น้ำขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ เนื่องใน 1 ปี กลัวเป็นบาป
ไม่ว่าทางกาย ใจ พุศ ซึ่งต้องขอมาผู้ที่เราพนันถือ

(6) เดือน 6 มิถุนายน ปอยจ่าตี (งานเจ็ดทราย) ในอดีตหรือพุทธการณ ผู้เฒ่าผู้แก่ได้
เล่าให้ฟังว่า เป็นงานขอฟ้าขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เพื่อขอน้ำทำไร่ ทำสวน นา และพืชพันธุ์ที่ปลูก
ก็จะงอกออกอย่างสวยงาม เมื่อออกฝนก็จะได้ฝนที่อุดมสมบูรณ์ และอีกประการหนึ่งเมื่อตัวของคนเรา
เปียกฝนก็จะไม่เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ขอพรดิน น้ำ ช่วยคุ้มครองในการทำไร่ นา

ขั้นตอนในการเตรียม ต้องมีการเต็งปาง (ปรึกษาหารือ) ทั้งผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำ คนใน
ชุมชน ทุกครัวเรือน เมื่อหารือแล้วต้องเตรียมการ

= เตรียมไม้ทำโครงเจดีย์ (เรียกว่าไม้ชะละสมาด , ไม้ขวก , ไม้ที่ปานแซง)

= ไม้กระบอก (เจกัณท์) เพื่อเอาดอกไม้้นำใส่ และนำไปถวายในเจดีย์ ดอกไม้ที่ใส่ คือ
ไม้สะเป , ไม้กาง , ไม้มางแข , ยอดถั่วแฮะ , หญ้าแพท , ยอดหมากเก่า , จากจา

= เตรียมเอาทรายมาเทใส่ในบริเวณเจดีย์ ต้องกำเอาทรายในกลางน้ำตามอายุของตัว
(ธาตุดิน) เพื่อให้ตัวของตัวเองมีธาตุดินที่สมบูรณ์

หลังการเตรียมการแล้วเสร็จก็ขอเชิญญาติพี่น้องที่อยู่ต่างบ้านมาร่วมทำบุญด้วยในการ
เชิญ แล้วแต่ที่เราเป็นเจ้าภาพว่ามีความพร้อมมากน้อยขนาดไหน จะจัดกี่วัน ถ้าถึงกำหนดวันก็นิมนต์พระ
ที่นิมนต์มาทำการถวาย เมื่อถวายแล้วก็เป็นการเสร็จพิธี

แต่ถ้าญาติพี่น้องที่มาในงานอยากจะสนุกสนานร้องเพลง (ตกละฮู) เอ็ดความ ก็ทำได้ใน
การตกละฮูกันเป็นการสื่อกเป็นเพลง ไม่ว่าจะการอวยพร ยกยอสรรเสริญ การบอกให้รู้ถึงการทำบุญและอื่น
ๆ ลักษณะการตกละฮูจะไปเป็นหมู่หรือคณะดีกลองไปตามบ้าน

(7) เดือน 7 กรกฎาคม มีการทำบุญกลางบ้าน (วาปลึก) ในการทำบุญกลางหมู่บ้านนี้
1 ปี ก็จะมี 1 ครั้ง โดยมีการประชุมหารือ (เต็งปาง) ดูฤกษ์ยามที่เป็นมงคล แล้วให้แต่ละหลังคาเรือน
จัดเตรียมอุปกรณ์ในการทำมงคล เช่นสายสิน ทวยกลางน้ำ - น้ำส้มป่อย - ตาแล้ว ฟีน - ไม้ขัด - ไม้เกียะ
เจกัณดอกไม้เงิน - ข้าวเปลือก - พันธุ์พืช - เทียน ปั้น - มีด - ดอก - เชือก ของต่าง ๆ ทั้งหมดเหล่านี้นำไป
รวมกันที่ศาลากลางหมู่บ้าน (เข่งวานปลึก) แล้วนิมนต์พระ 5 - 7 องค์ มาสวดในการที่จะทำการสวดนั้น
ก็ต้องให้ (เจเล) เป็นผู้กล่าวบนบาลเจ้าที่ทุกสารทิศ แล้วรับศีลจากรพะ หลังจากนั้น พระก็ทำการสวด
(พัดกำพาว) เสร็จแล้ว (เจเล) หรือผู้อาวุโสจะให้คนที่บรรลุนิติภาวะนำเทียน (ขี้ผึ้ง) ซึ่งมีน้ำหนัก 3 ชัน
ของแต่ละเล่ม ในจำนวน 4 เล่ม ให้เอาไปจุดและปักตามทิศต่าง ๆ ใน 4 ทิศ เทียนแต่ละเล่มก็ลงอักข
ระคาถา

หลังจากนำเทียนไปจุดใน 4 ทิศ แล้วเจ้าของบ้านในแต่ละบ้านก็นำอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมากลับไปบ้าน - ฟืนก็นำไปจุดอาหาร - สายสินเอาไปแขวนล้อมบ้านในตอนเย็นก่อนนอน - น้ำส้มป่อยก็พรมตั้งแต่ในห้องนอนจนถึงนอกบ้านและใช้อาบ - ทราบก็เอาร่านในบริเวณบ้าน - ตาแล้วก็เอาผูกประตูหน้าบ้าน ประตูเรือน - ข้าวเปลือกและพันธุ์พืชต่าง ๆ เอาไว้ทำพันธุ์ปลูก - ตอกเอาไปมัดรั้ว - เชือกเอาไปผูกโค - ควาย ผู้อาวุโสเล่าว่าจะป้องกันภัยร้ายทั้งหลาย ทั้งในบ้าน ในสวน สัตว์เลี้ยง เป็นอย่างดี

(8) เดือนสิงหาคม การเข้าพรรษา เป็นการถือศีลหรือการจำพรรษาของพระ และผู้สูงอายุ เพราะในพรรษานั้น เป็นช่วงในฤดูฝน และเป็นช่วงของการเพาะปลูกของชาวบ้าน การที่จะให้พระเณร หรือผู้สูงอายุสัญจรไปมานั้นเป็นการไม่สะดวกเพราะจะไปเหยียบย่ำใส่พืชผักในไร่นาของชาวบ้าน ดังนั้นในพุทธกาลพระพุทธรูปเจ้าจึงได้บรรพชาขอห้ามเอาไว้ และในช่วงสามัญไม่มีไฟฟ้า ฉะนั้นต้องทำเทียนเข้าพรรษา โดยเอาขี้ผึ้งมาทำ แต่การทำเทียนนั้นต้องใช้จำนวนมาก ๆ เพราะระยะ 3 เดือน และให้พระเณรต้องเรียนหนังสือพระธรรม ดังนั้นจึงมีการทำเทียนเข้าพรรษาขึ้นถวายพระในพรรษา 3 เดือน

ในพรรษา 3 เดือน ก็มีงานประเพณีขึ้น เรียกว่า (ต่างซอมต่อหลวง) หรือข้าวมทุปรายยาท ขึ้นตอนพิธีการ ก็มีการเตรียมการประชุมหารือ (เต็งป่าง) เพื่อเตรียมผลไม้ตามไร่สวน

- เอาผลไม้ต่าง ๆ ที่ปลูกในไร่ ในสวนมารวมกัน
- เอาใบตองมารวมกัน
- การหุงต้มต้องได้ครัวเรือน 2 - 5 คน ต้องเป็นคนที่ไม่มีครอบครัว ก่อนหุงต้องรับศีล
- ต้องทำชะระสมาท - ทำรูปสิงห์ , ครุฑ , นาค , มีต้นอ้อย , ต้นกล้วย
- เตรียมน้ำตาล / น้ำผึ้ง / น้ำอ้อย / เนย / นม / ข้าว

สิ่งที่ขาดไม่ได้ (ปลาตา) คือเอาปลามาต้มแล้วตำ การต่างซอมต่อหลวง / ข้าวมทุปรายยาท เอาข้าวกับนม เนย น้ำตาล น้ำอ้อย น้ำผึ้ง ของต่าง ๆ เหล่านี้ให้ชั่งก่อนนำมาผสม แล้วเมื่อมาทำเป็นก้อนแล้วต้องชั่งน้ำหนัก ก้อน 1 ให้มีน้ำหนัก (สามต่อปายมาต) หรือ 2 ชีด และนำมาใส่ใน (เผื่อน) หรือถาดละ 49 (ลูก) หรือลูก และ 3 ถาด พร้อมเทียนขี้ผึ้ง 3 เล่ม แต่ละเล่มให้มีน้ำหนัก 1 ชั่ง ประมาณ 2 1/2 แล้วนำไปถวายในเวลาตี 5.30 น.

เมื่อถวายแล้วเสร็จได้เวลาแบ่งก้อนข้าว ให้แต่ละบ้านเพื่อนำไปว่านไร่นา ถือว่าป้องกันโรคต่าง ๆ

งานที่ต่อจากงานเข้าพรรษา ก็จะมีงาน (จะกะมวโยจ) เป็นการถวายเลี้ยงพระ ผู้อาวุโส หรือผู้จำศีล และพี่น้องในชุมชนที่มาช่วยงาน ในการจัดงาน ซึ่งเจ้าภาพก็ได้มีการตกลงกันภายในครอบครัวก่อนแล้ว จึงให้ญาติพี่น้องนำเทียนไปเชิญทุก ๆ บ้านมาร่วมงาน

(9) เดือน 11 เดือน ตุลาคม ออกพรรษา งานบุญจองพารา (แข่งต่างปุด) ชุมชนถือว่าเป็นงานถวายผลละหมาดลากไม้ ที่ได้เพาะปลูกเอาไว้ภายใน 1 ปี ก่อนที่จะเอามากินหรือขาย ในความเชื่อของชุมชนต้องเอาไปถวายก่อน ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือพระ ผู้อาวุโส กินก่อน เพราะถือว่าเป็นผู้ที่มิพระคุณให้ความคุ้มครองตน และให้พันธุ์พืชที่เพาะปลูกออกผลผลิตที่ดี ในพุทธการณหรือบรรพบุรุษได้สืบทอดให้ลูกหลานถือปฏิบัติกันมา พอถึงช่วงในเดือน 11 หรือ เดือนตุลาคม ผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้นำ ก็ได้หารือเพื่อเตรียมการทำ (แข่งต่างปุด) หรือเรียกว่าจองพารานั้นเอง พอเตรียมการเสร็จ ขึ้น 14 ค่ำ ก็ให้แต่ละบ้านได้อาผลไม้มาก่อน หรืออื่น ๆ ที่ตนได้เพาะปลูก ให้นำมาถวาย หรืออ้อยที่จองพาราอย่างละเล็กละน้อย และให้ครบทุกอย่าง เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัว พอขึ้น 15 ค่ำ ก็ให้ผู้อาวุโส หรือผู้รู้ ผู้นำครอบครัวกล่าวนำถวาย ซึ่งในวันขึ้น 15 ค่ำ มีความเชื่อว่าพระพุทธรูปเสด็จลงมาจากราศีลงสู่มนุษยโลก เพื่อโปรดเทศนาให้แต่ละชาวเมืองได้สลับรับฟังการเทศนา ดังนั้นจึงถือปฏิบัติกันมาจนถึงเท่าทุกวันนี้

ตามความบอกเล่าของผู้อาวุโส ว่าเมื่อสมัยก่อนการสร้างจองพาราหรือ (แข่งต่างปุด) เป็นศาลาเพื่อให้พระพุทธรูปประทับ เพื่อเทศนาให้ชาวเมืองได้ฟัง และสิ่งของต่าง ๆ ก็นำไปถวายเพื่อให้พระองค์ได้ฉันท์ ผู้อาวุโสได้เล่าอีกว่าการทำหรือสร้างจองพารานั้น สมัยก่อนมีการสร้างรวมกันทีเดียว แต่สมัยนี้กับกลายเป็นสร้างใครสร้างมัน

การทำจองพาราก็ดี เป็นสิ่งบ่งบอกว่าให้ทุกคนในชุมชน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในช่วงระยะเวลาทำกิจกรรมร่วมกันให้เกิดความรักความผูกพัน

การเอาผลไม้มากถวาย พระหรือผู้อาวุโสนั้นก็แสดงให้เห็นว่าให้ลูกหลานหรือผู้ปฏิบัติได้รู้ถึงการเอื้ออาทร และรู้ถึงพระคุณผู้สอนให้ตนเป็นคนรู้จักการทำมาหากิน มีวิชาความรู้ มีมารยาทที่ดี

(10) เดือน 12 เดือนธันวาคม ปอยเดือนสิบสอง (ปอยหาน้ำ ปอยอ่องจอด) หรือ ปอยตันเทียน มีความหมายว่าขอขอบคุณ ดิน น้ำ ป่า ที่เรียกปอยหาน้ำ ในคำว่าอ่องจอด คือ หมด ฤดูกาลในการทำมาหากิน หลังจากเก็บพืชพันธุ์การเพาะปลูกแล้ว ก็มีการฉลองหรือจัดงานพบปะสังสรรค์ในหมู่ชุมชน หรือเครือญาติที่อยู่ห่างไกล ให้มีการพบปะแลกเปลี่ยนถามไถ่ความเป็นอยู่ซึ่งกันและกัน ซึ่งในงานนี้มีการละเล่นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นฟ้อนโต , นางนก และอื่น ๆ ซึ่งมีความหมายว่ามั่งคั่ง หรือถือเคล็ด ซึ่งงานนี้ได้ถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษสืบต่อมา

วัฒนธรรมนี้มีความเกี่ยวพันไปถึงทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการทำการเกษตร เช่น การเพาะปลูก ต้องดูฤกษ์ยามวันเวลาที่ปลูก บางคนก็ปลูก เช่น วันจะแหก คือ วันอาทิตย์เชื่อว่าปลูกแล้วได้ผลผลิตดี

การเลี้ยงสัตว์ เมื่อเราจะซื้อสัตว์มาเลี้ยงต้องดูว่าตรงกับวันม่วยไหม วันนี้ควรเอาสัตว์เข้าบ้านจากทิศใดบ้าง ไม่ควรทิศใดบ้างก็ให้ผู้รู้ดูให้ หรือดูตำราเองก็ได้ถ้ามี

การเที่ยวป่าหาอาหาร ก่อนที่จะออกเดินทางไปด้วยตัวเรา (ยามห้าตา) เขาใช้การนับหรือบวกหรือลบ ถ้าออกมาในยามดีก็จะออกเดินทางไป

การหายาสมุนไพร หรือยาธรรมชาติ นั้น ก็มีวัดเล็กยามตำราเหมือนกัน เช่น ไปเอายาสมุนไพรต้องไปเก็บเอาในวันอาทิตย์ ตอนเช้าหรือตอนเย็น และยาประเภทนี้ควรเอาใบหรือราก ลำต้น ก่อนจะลงมือเอาต้องบูชาอย่างไร เช่น เอาข้าวสารไปบูชาเอาธูปเทียนบูชา มีคำกล่าวเพื่อให้ศักดิ์

การทำบ้านหรือปลูกสร้างบ้านนั้นก็มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างมากมาย การดูพื้นที่ก็มีหลายแบบ เช่น จดรูปเทียนอธิฐานให้ความฝันว่าตรงนี้ทำแล้วดีไม่ดีหรือเอาไฟวัดด้วยวาของตัวเองแล้วอธิฐานว่าตรงนี้ทำแล้วดีไม่ดีไผ่ยาวเท่าวาของตัวเอง แล้วเอาทุบกับดินถ้าสร้างได้ก็ให้เหลือออกกว่าวาของตัวเองนั้นว่าดี ก่อนสร้างก็ต้องขอเจ้าธรณี (เต่าตางห้า) คือกล่าวบอกทั้งสี่ทิศ และตรงกลางตอนที่จะเอาเสาลงในหลุม ต้องเอาเงิน ใบขนุน ขี้ม้า น้ำส้มป่อย ต้นเสาเอาผ้าขาวผ้าแดง กาง (หน้าไม้) ยอดฝรั่ง กั้วแฮ ไม้กาง ไม้มังแข หญ้าแพรก และให้ผู้สูงอายุเป็นผู้อธิฐาน ฤกษ์ยามที่ดีแล้วเอาไม้เสาลงในหลุมได้

ไม่ว่าการทะเลาะวิวาทหรือข้อพิพาทกันและกันในชุมชนและนอกชุมชน ในอดีตนั้นใช้ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้รู้ผู้นำไกลเกลี่ยข้อพิพาทกันแบบพี่แบบน้องและก็รับกันไปตามกฎประเพณี เพราะมีความเชื่อในผู้สูงอายุ ดังนั้นคนที่ขึ้นโรงขึ้นศาลไม่ค่อยมีแม้จะมีก็เจ้าหน้าที่ที่จับเท่านั้น ซึ่งมีความแตกต่างกันกับในปัจจุบัน ผู้อาวุโสแล้วว่า เมื่อมีการปกครองด้วยทางการและมีการแต่งตั้งขึ้นหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผรส. สารวัตรกำนัน กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน อะไรอีกหลายสิ่งหลายอย่างแทบจำไม่ได้ การประชุมหารือ (เติ่งปาง) ในปัจจุบันก็มีแต่กำนันผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทางการเท่านั้น ผู้เฒ่าผู้รู้อาวุโสในหมู่บ้านไม่มีส่วนร่วมแล้ว การตัดสินใจก็ใช้ กฎหมายหรือขึ้นโรงขึ้นศาล เพราะเด็กในปัจจุบันมีการศึกษาไม่ค่อยเชื่อฟังผู้เฒ่าผู้แก่และบอกว่าผู้เฒ่าผู้แก่เป็นคนโบราณ ไม่ทันสมัย ซึ่งมีการแตกต่างกันในอดีต และในปัจจุบัน

ผู้รู้ด้านสมุนไพร

ได้แก่ พ่อเฒ่าหยันนะ องค์อาจศักดิ์ศรี, พ่อเฒ่าตอนนะ, พ่อเฒ่าหยานนะ แก้วสกุลเดช
แม่เฒ่าหนู ชีพรักษา, แม่เฒ่าสาย วงศ์เมือง, แม่เฒ่าลิ้น ลูตินันตฉิมกุล

แพทย์หรือหมอสมุนไพร

- พ่อเฒ่าหยันนะ องค์อาจศักดิ์ศรี
- นายอ่องซอน องค์อาจศักดิ์ศรี

ผู้รู้ไสยศาสตร์

ได้แก่ พ่อเฒ่าชันนะ, นายอ่องซาน องค์อาจศักดิ์ศรี, พ่อเฒ่าตอนนะ, พ่อเฒ่าหยาน แก้วสกุลเดช

นายตี๋, นายอุง บุญกิติ, พ่อเฒ่าหยั่นนะ องค์อาจศักดิ์ศรี

นวดแผนโบราณ

ได้แก่ แม่เฒ่าตอ ธนุช, นางจันทร์ฟอง สีออน, นางแวง วงศ์เมือง, นางแซ, แม่เฒ่าอุ แก้วสกุลเดช
แม่เฒ่ากี้, แม่เฒ่าอุ ชีพรักชาติ, นางละ จิตินันธุมิกุล, นางต่อม วงศ์เมือง

จักสาน

ได้แก่ พ่อเฒ่าปานหลู ทวีวงศ์, พ่อเฒ่าตอณะ, พ่อเฒ่าหยั่นนะ แก้วสกุลเดช
พ่อเฒ่าอีก คำนวนทรัพย์, พ่อเฒ่าฟ่งาย

ถักทอ

ได้แก่ แม่เฒ่าปุ่น, นางชิง, นางนีก, นางจามเปา เสวภาคปภากุล

แกะสลัก

ได้แก่นายจรินทร์ ธนุช, นายส่วย, นายรัตน์, นายอำเภอ จารุศิลป์สรกุล, พ่อเฒ่าตอณะ

ตีมีด

ได้แก่ พ่อเฒ่าหยั่นนะ องค์อาจศักดิ์ศรี, นายอ่องซาน องค์อาจศักดิ์ศรี, นายจุน องค์อาจศักดิ์ศรี
นายคำนวล ลือนาม

ชุมชนกับการท่องเที่ยว

บ้านแม่ละนาเริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเมื่อปี พ.ศ. 2528 โดยมีเกสเจ้าสัวของนายเวสน์
มาจากถิ่นอื่น นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยว มาจากประเทศต่าง ๆ เช่น ฝรั่งเศส - เยอรมัน - ญี่ปุ่น - เกาหลี
และมาจากส่วนอื่น ๆ มีเครือข่ายจากการโปรโมตของนายเวสน์ และที่บริษัททัวร์ที่มาจากเชียงใหม่ จาก
ทัวร์มุกเทศของแม่ฮ่องสอน นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวส่วนมากมาเที่ยวถ้ำ และบางส่วนก็มาชมชุมชน บาง
ส่วนก็มาแค่ผ่าน ทั้งนี้ชุมชนไม่มีส่วนร่วม และได้อะไรจากกลุ่มทัวร์หรือนักท่องเที่ยวเหล่านี้เลย แม้จะมีก็
เพียงเล็กน้อยมาก ทัวร์ที่นำเที่ยวหรือไกด์ที่พาเที่ยวบางส่วน ไม่ค่อยมีความเข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชนไม่
เข้าใจวัฒนธรรมประเพณี ยิ่งเป็นไกด์ต่างถิ่น การสื่อสารกับนักท่องเที่ยวมีความผิดพลาดสูง เพราะไม่รู้ข้อ
เท็จจริงของชุมชน และบางครั้งมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณี เช่น การแต่งกาย การเล่นกับเด็กใน
ลักษณะโยนลูกอมและของเล่น และการวาดรูปภาพตามผาผนังของถ้ำ และมีการขายของออกจากถ้ำ
เคาะ หรือจับหินงอกหินย้อยที่มีแสงระยิบระยับเริ่มเสียหาย ซึ่งเป็นทรัพยากรอันล้ำค่าอยู่กับชุมชนมา
อย่างยาวนาน ทั้งที่เป็นทรัพยากรทุนดิน เช่น หินงอก หินย้อย ปลาตาบอด หอยจู้ น้ำตก เขียดแลว
และเป็นถ้ำที่ยาวที่สุดในเอเชีย มีความยาว 12 กิโลเมตร และเป็นถ้ำที่ทะเล นอกจากนี้ก็ยังมีถ้ำอีกหลาย
ถ้ำ เช่น ถ้ำเพชร ถ้ำปะการัง ถ้ำผีแมน นอกเหนือจากถ้ำแล้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวอย่างอื่น ๆ อีกมาก
มาย เช่น ชมรองทำนารี่ ไม้ที่มีอายุที่เก่าแก่ที่สุด 300 ปี มีป่าสมุนไพร ในชุมชน มีโฮมสเตย์อาหาร

ไทยใหญ่ วิธีชีวิตตื่นเข้ามาคนในครอบครัวผู้หญิงทำอะไร ผู้ชายทำอะไร การสร้างบ้านไทยใหญ่เป็นแบบ
ไหน มีผักต่าง ๆ ในครัวเรือน มีอบสมุนไพร นวดแผนโบราณ มีประเพณี 12 เดือน (ปอยสงาลอง)
พิธีกรรมเลี้ยงศาลเจ้าเมือง เจ้าป่า เจ้าน้ำ เรียกขวัญข้าว ทำพิธีการปลูก บวชป่า มีไม้ศักดิ์สิทธิ์ และ
เคารพนับถือต้นไม้ ต้นไซ น้ำหนองคลองบึง เป็นต้น และต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ชาวบ้านแม่ละนาได้
รวมตัวหารือ โดยมีกำนันพรหมชัย คำเขียว เป็นผู้นำ ก็ได้จัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวขึ้น มีสมาชิกประมาณ 30
คน เพื่อเป็นไกด์ นำนักท่องเที่ยว ในตอนนั้นชาวบ้านมีจุดมุ่งหมายที่พานักท่องเที่ยว ๆ คือ ถ้าอย่าง
เดียว ดังนั้นจึงเกิดประเด็นที่ว่าถ้าอยากให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากยิ่งขึ้นก็ต้องก่อสร้างถนนเข้าสู่ถ้าให้
เป็นถนนคอนกรีต กำนันจึงได้นำประชุม และเอารายชื่อชาวบ้านและทำโครงการเสนอต่อแหล่งทุน และ
ได้งบประมาณของมียาชาว่า งบของ อบต. เป็นงบที่ใช้แรงงาน (คือคนขุด) ต่อมากลุ่มก็ได้สลายตัวลงเพราะไม่มี
นักท่องเที่ยวแม้จะมีก็ไม่ผ่านกลุ่ม ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2542 ชาวบ้านก็ได้รวมตัวกันอีกครั้ง โดยมีนาย
จำรูญ วงศ์จันทร์ เป็นผู้นำในการหารือ มีการประชุมหารือกันอยู่ประมาณ 2-3 ครั้ง จึงได้เห็นพ้องต้อง
กัน จัดตั้งกลุ่ม มีสมาชิกประมาณ 40 คน มี นายจุ่ม ชยาศักดิ์สิทธิ์ เป็นประธาน ทางสมาชิกกลุ่มก็ได้
หารือทำโครงการเสนอขอประมาณการสนับสนุนจากโครงการฟื้นฟูแม่ฮ่องสอน ได้งบประมาณสนับสนุน
8,500 บาท งบในครั้งนั้นก็ใช้ในการทำป้าย ทำข้อมูลของกลุ่มท่องเที่ยว แต่ก็อยู่ได้ไม่นาน กลุ่มก็สลาย
ตัว ในเหตุเดียวกัน นักท่องเที่ยวไม่ผ่านกลุ่ม ถึงผ่านก็มีน้อย และต่อมาในปี พ.ศ. 2543 มีนายจำรูญ
วงศ์จันทร์ นายสุทัศน์ เดชทรงชัย ได้รื้อฟื้นกลุ่มท่องเที่ยวขึ้นมาอีกครั้ง โดยการประชุมหารือกันบ่อยมาก
ขึ้น ประมาณ 3-4 เดือน แต่ละเดือนคุยกันบ่อย หลังผ่านการหารือหลายครั้งก็ได้เริ่มก่อตั้งกลุ่มขึ้น และ
นายจำรูญ ก็ได้ประสานงานหารือกับทางโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อที่จะหาแนวทางการทำการ
ท่องเที่ยวที่เหมาะสม ดังนั้นทางโครงการฟื้นฟูก็ได้ประสานกับส่วนราชการ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เอกชน
จัดเวทีขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2544 ใช้เวลา 2-3 วัน ณ องค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า ตำบลปางมะผ้า
อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในการจัดสัมมนาในครั้งนั้น มีทั้งฝ่ายเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย ที่จะ
ให้ชุมชนมาทำการท่องเที่ยว โดยเฉพาะภาคธุรกิจ และหน่วยงานป่าไม้ ที่ไม่เห็นด้วย แต่เสียงส่วนมากก็
ให้ความสำคัญ และเห็นด้วย ดังนั้นจึงต้องหุ้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยเอา 3 หมู่บ้าน
แม่ละนา บ่อไคร้ จำโป้ เป็นหมู่บ้านนำร่อง จึงเกิดโครงการวิจัยขึ้น โดยโครงการฟื้นฟู และ สกว.
แม่ฮ่องสอน และและเมียนางสาวสภาวะดี มีสิทธิเป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการ มีนายจำรูญ และนายสุทัศน์
เดชทรงชัย แม่ละนา นายชำนาญ ไพโรเทศศิริ บ่อไคร้ นายยะฟู ลำภาอิฟาร์ จำโป้ เป็นผู้ช่วย จัด
เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงาน กับหมู่บ้านอื่นที่มีการจัดการท่องเที่ยวเข้มแข็ง หลังจากการวิจัยได้
เสร็จสิ้นลง ทางกลุ่มท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา ก็มีประสบการณ์มองเห็นแนวทางในการจัดการที่ดีขึ้น เพราะ
ก่อนหน้านี้เคยมองการท่องเที่ยวในด้านเดียว คือ ถ้า หลังจากนั้นมาก็เกิดการพัฒนาและฟื้นฟู ทั้งใน

กลุ่มมีความพร้อมกันมากขึ้น มองเห็นปัญหามากขึ้น และมีการฟื้นฟูวัฒนธรรม มีการรักษาสืบสานวัฒนธรรม ดิน น้ำ ป่า และมีการโปรโมตในการดูแลและรักษาพันธุ์พืชสายตาสายของคนภายนอกมากยิ่งขึ้น และคนภายนอกก็ได้เห็นความสำคัญของชุมชนที่ดีขึ้น เริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในหมู่บ้านมากขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ส่วนกลุ่มคนที่มาเที่ยว เข้ากลุ่มศึกษาดูงานมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ จะเป็นนักศึกษาจาก มหาวิทยาลัย เป็นคณะองค์กรทั้งภายในและภายนอกจังหวัดเป็นผู้จัดทัศนศึกษา มีการติดต่อประสานงาน ผ่านทางกลุ่มการท่องเที่ยวที่มี ที่ไม่มีการติดต่อประสานงานผ่านกลุ่มก็มี (ไปเองมาเอง) และมีบริษัทหรือไกด์ทัวร์เป็นผู้นำเที่ยวเองก็มี แต่ส่วนมากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวก็จะมุ่งไปแต่ถ้ำอย่างเดียว ซึ่งมีผลกระทบมาจากทางบริษัทมาถ่ายทำสารคดี หรือการวิจัยของนักวิจัย และบริษัททัวร์ เกสเฮ้าส์ ที่ทำการโฆษณาทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ โดยที่ชุมชนไม่มีส่วนร่วม แม้จะมีก็เป็นพนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยงาน และบริษัทเท่านั้น ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวม ต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ทั้งในด้านของสังคม แม้ในชุมชนเองก็มีผลกระทบเพราะมีคนในพื้นที่ประกอบธุรกิจส่วนตัว ทั้งเกสเฮ้าส์ และบ้านพักที่บริษัทได้ติดต่อเป็นที่พักประจำเพื่อนำนักท่องเที่ยวเข้ามา เพราะกลุ่มการท่องเที่ยวมีกฎกติกาหมื่นเวียน (คิว) ทั้งที่พักและนำเที่ยว และมีผลกระทบต่อผู้ติดต่อประสานงานทั้งภายในกลุ่มและนอกพื้นที่เวลาติดต่อประสานงาน (จัดเวที / ศึกษาดูงาน) และที่ผ่านมาจากชาวบ้านได้แก้ไขปัญหามา ในชุมชนก็ได้จัดเวทีพูดคุยทำความเข้าใจประเด็นที่มีความเข้าใจผิด และแจ้งถึงวัตถุประสงค์ของการทำการท่องเที่ยว ว่ามีผลประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไร ทั้งในด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ในด้านภายนอกก็ควรมีการประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาระหว่างชุมชนต่อชุมชน และระหว่างชุมชนต่อกลุ่มหรือบริษัททัวร์ หน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนา ให้เกิดความร่วมมือและแก้ไขปัญหามาที่เหมาะสมให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือ และต้องอาศัยองค์ความรู้ / กิจกรรมมาช่วยเสริม ทั้งองค์ความรู้ภายในไม่ว่าสื่อ ข้อมูล ข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ทั้งตัวบุคคล เช่น ผู้รู้ ผู้นำ ผู้อาวุโส และองค์ความรู้จากภายนอกไม่ว่าข่าวสารข้อมูล องค์กร หน่วยงานรัฐ เอกชน

สถานการณ์ปัญหาด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ในการเลี้ยงศาลเจ้ามีสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง จากในอดีตเพราะตอนนั้น มีการเลี้ยงไก่แล้ว และขนมข้าวตอกดอกไม้ทำเอง แต่ในปัจจุบันเปลี่ยนการเลี้ยงขนมและใส่เงิน ซึ่งมีผลของการกระทบ โดยระบบของการปกครองสมัยใหม่ เพราะในอดีตใช้ ผู้นำ 3 ส่วน 1 ผู้นำหมู่บ้าน 2 ผู้นำทางพิธีกรรม 3 ผู้รู้ผู้อาวุโส แต่ในปัจจุบันใช้ผู้นำทางการกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และเน้นเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ คือทุกอย่างต้องใช้การซื้อ แม้การทำกิจกรรมร่วมกันก็ลดน้อยลง เพราะส่วนมากใช้การซื้อ และการคมนาคมก็ดีขึ้น มีการใช้รถใช้ถนน

มากขึ้น ผู้อาวุโสเล่าว่า การเลี้ยงศาลเจ้าเมื่อก่อน มีให้คนเข้าออก ถ้าใครผ่านเข้าออกถูกปรับ แต่ในปัจจุบันส่วนนี้ได้ถูกหายไปแล้ว และมีผลกระทบคนรุ่นใหม่ ไม่ร่วมรู้ร่วมทำในกิจกรรมไม่ว่าทางวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ และเกิดช่องว่างระหว่างผู้รู้ผู้อาวุโสผู้ปกครอง เมื่อก่อนการจะปลูกหรือการจะสร้างอะไรก็แล้วแต่ ต้องให้ผู้รู้ผู้อาวุโส เป็นผู้นำกล่าว แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนไปเพราะถือสมัยใหม่ เช่น พันธุ์พืชที่ปลูกเมื่อก่อนใช้ของพื้นบ้าน แต่ปัจจุบันใช้พันธุ์พืชทางการเกษตร โดยไม่ต้องดูวันเดือนปี จะปลูกฤดูกาลใดก็ได้ และเป็นข้ออ้างหรือผลกระทบต่อประเพณี พิธีกรรม และเกิดผลกระทบต่อ ผู้รู้ผู้อาวุโส ที่ไม่สามารถเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้ลูกหลานเรียนรู้และสืบสานต่ออย่างสม่ำเสมอไม่ได้

วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา

วัฒนธรรมที่แฝงไปด้วยองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่เป็นตัวก่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์รักษา และด้านอาชีพ เช่น เครื่องนุ่งห่มในสมัยก่อน ต้องคิดค้นหาวิธีการมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งในด้านอุปโภค บริโภค ล้วนแล้วต้องใช้ภูมิปัญญา ให้ก่อประโยชน์ไม่ว่าเผ่าพันธุ์ไหน เช่น

1. ตัวอักษรหรือหนังสือ
2. เครื่องนุ่งห่ม
3. ยาสมุนไพร
4. อาหาร
5. พิธีกรรม

ไม่ว่าตัวอักษรหรือหนังสือ ซึ่งเป็นตัวสื่อให้คนได้เรียนรู้ ในด้านวัฒนธรรมหรือในด้านกิจกรรมต่าง ๆ ก็ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญา หรือรูปแบบวิธีการอย่างหนึ่ง แม้แต่การถักทอเครื่องนุ่งห่ม ที่สามารถเอาทรัพยากรมาใช้ให้ก่อเกิดประโยชน์ และลดรายจ่าย ก่อรายได้ต่อครอบครัวและชุมชน และยกย่องสรรเสริญในรูปแบบต่าง ๆ ให้เกิดความสนใจและแปรรูปไปใช้กับส่วนอื่น ๆ มากมาย วิธีการแม้แต่การใช้วัฒนธรรมอนุรักษ์รักษาทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ก็มีรูปแบบวิธีการขั้นตอน ในรูปแบบนั้นเน้น ก็ใช้ภูมิปัญญาคิดค้นเอาทางวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมในการอนุรักษ์

วัฒนธรรมกับองค์ความรู้ใหม่

วัฒนธรรมกับยุคสังคมปัจจุบัน ได้มีการนำเอาวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อสถานการณ์ทุก ๆ ด้านในสังคมปัจจุบัน เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซึ่งได้นำเอาองค์ความรู้ใหม่กับวัฒนธรรมมาใช้ในปัจจุบันดังที่เห็นกับกลุ่มต่าง ๆ ในการก่อตั้งกลุ่ม เป็นวิธีการการใช้องค์ความรู้สมัยใหม่คนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกิจกรรม ในการวิธีใหม่ให้เกิดรายได้ พื้นฟู และสืบสานต่อคนรุ่นใหม่

การจัดการทรัพยากร

สภาพแวดล้อมในอดีตมีความแตกต่างกันกับทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน เมื่อก่อนป่าทุกทิศของบ้านแม่ละนาเป็นป่าดงดิบ คือ มีป่าหนาที่ มีต้นไม้ใหญ่น้อยมากมายแล้วมีอายุนับเป็นร้อย ๆ ปี และบวกกับหมู่บ้านชุมชนก็มีน้อย เพราะเมื่อประมาณ 30 ปี ก่อนนั้น มีหมู่บ้านของคนไทยใหญ่ที่อาศัยอยู่ตั้งแต่บรรพบุรุษ แทนหมู่บ้านได้ประมาณ 15 - 20 หมู่บ้านเท่านั้น หมู่บ้านแม่ละนาอีกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่และมีทรัพยากรที่สมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันมีชุมชนหมู่บ้านมากขึ้น โดยเฉพาะพี่น้องมุเซอดำ มุเซอแดง ได้อพยพเข้ามาอาศัยทำมาหากิน บวกกับอาชีพของมุเซอ คือ ทำไร่ผืนไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด และไม่ค่อยอยู่เป็นหลักแหล่ง เพราะอาศัยป่าที่สมบูรณ์เป็นที่ทำกิน จึงทำให้ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย ดินเสื่อมสภาพ น้ำแห้ง สัตว์ป่าถูกทำลาย และหนีไปอาศัยอยู่ทีอื่น เพราะอาชีพของเผ่ามุเซอทำแต่ไร่ ในอดีตไม่เคยทำนา และเป็นนักล่าสัตว์ ดังคำพังเพยของผู้อาวุโสไทยใหญ่ที่ว่า (พานปูมุเซอ) ก็หมายความว่า เป็นนักล่าตัวเก่งนั่นเองซึ่งในปัจจุบันยังมีปัญหาอย่างมาก เพราะ 1 คนมากขึ้น 2 ผู้คนอพยพเข้ามาในพื้นที่เรื่อย ๆ 3 พื้นที่ทำกินมีน้อยเพราะอำเภอปางมะผ้าเป็นภูเขา

ทรัพยากรกับสถานการณ์ปัญหา

ทรัพยากรในสถานการณ์ปัญหา ซึ่งในปัจจุบัน ทรัพยากรถูกทำลายเป็นอย่างมาก ซึ่งได้เห็นจาก

1. คนมากขึ้นได้เฉพาะกลุ่มคนอพยพที่เข้ามาแย่งพื้นที่ทำกิน
2. พื้นที่ ๆ มีการจำกัดโดยเฉพาะในพื้นที่ของแม่ฮ่องสอน
3. มีผลอันสืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐที่ได้ขยายขอบเขตป่า ในส่วนต่าง ๆ ก็ดี การก่อสร้างไม่ว่าที่อยู่อาศัย การก่อสร้างที่ต่าง ๆ ก็ดี

ทรัพยากรกับภูมิปัญญา

เมื่อก่อนในการใช้สอยทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า มีการใช้ภูมิปัญญาเข้าไปเสริมในการใช้สอย พื้นฟู อนุรักษ์ เช่น

1. ในการตัดไม้มาทำไม้ตอก ต้องดูลำดับให้ตรง ตาให้เรียบ ผิวสีเขียว ยอดไม้คด การมีข้อแก่นั้นเป็นการใช้ปัญญาในเชิงอนุรักษ์
2. ในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ พอถึงฤดูกาลก็มีการไปเลี้ยงผีป่า ก็ถือได้ว่าใช้ภูมิปัญญาแฝงวัฒนธรรมในการอนุรักษ์ป่า

ทรัพยากรกับองค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรที่เห็นได้จาก

1. ในการอนุรักษ์ป่า ในองค์ความรู้สมัยใหม่ คือการบวชป่า โดยมีการเชิญผู้รู้ผู้เกี่ยวข้องทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน เพื่อมาร่วมรู้เห็น

2. มีกฎกติกาในการดูแลรักษาทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน หน่วยงาน
3. มีเครือข่ายในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสานให้คนรุ่นใหม่ได้รู้

เกษตรกับภูมิปัญญา

การทำการเกษตรในสมัยก่อนใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเป็นทุน โดยที่ไม่มีเทคโนโลยีเข้ามาช่วย
ก็มีวิธีการหลากหลายรูปแบบที่ใช้ทุนเดิมหรือภูมิปัญญา

1. ใช้สมุนไพรจากป่า เช่น ต้นไม้ที่มีพิษ รากไม้ที่ขม ลูกไม้แมลงไม่กิน เป็นต้น
2. ใช้ไสยศาสตร์โดยกล่าวอธิษฐานหรือทำพิธีกรรมกล่าววบนพานขอเจ้าป่าเจ้าเขา ขอสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ช่วยรักษา
3. การทำการเกษตรในสมัยก่อนทำเพื่อกินหรือพอเพียงจึงไม่มีแก่งแย่งกันและกัน

การเกษตรกับสถานการณ์ปัญหา

ในการทำการเกษตรภายใต้สถานการณ์ในปัจจุบัน มีปัญหาในสภาพแวดล้อมมากมายดัง
นี้ เห็นได้จาก

1. มีคนเพิ่มมากขึ้นทั้งในพื้นที่และคนอพยพเข้ามาในพื้นที่ที่ทำมาหากินในหลายรูปแบบ
2. เกิดการแข่งขันในผลผลิตที่ส่งออกสู่ตลาดทำให้ราคาตกต่ำและเป็นปัญหาทั้งผลผลิต
ระยะเวลา
3. ต้นทุนในการปลูกสูงคือ ต้องใช้ปุ๋ยใช้ยาเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้ผลผลิตตามความต้องการ
ของตลาดทั้งระยะเวลานั้นลง
4. ผลผลิตที่ปลูกไม่ทันต่อความต้องการของตลาดเกิดความล่าช้าในฤดูกาล
5. ไม่มีการแปรรูปที่หลากหลายในการผลิตที่ปลูกในชุมชน
6. ไม่มีแรงกระตุ้นจากกลุ่มองค์กรหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง ให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน

การเกษตรกับองค์ความรู้ใหม่

การทำการเกษตรในรูปแบบองค์ความรู้ใหม่ก็มีรูปแบบวิธีการอย่างหลากหลาย เช่น

1. ได้รับความรู้จากหน่วยงานองค์กรในการเพาะปลูก ในการใช้ปุ๋ย ยา และได้เรียนรู้วิธี
การ ตัด ตอน เสียบบอด การดูแลรักษา และพันธุ์พืชต่าง ๆ
2. ได้เรียนรู้รูปแบบวิธีการในการแปรรูปผลผลิตเพิ่มมากขึ้นในการใช้ประโยชน์
3. ทันต่อสถานการณ์โดยรูปแบบวิธีการหลายอย่าง เช่น สื่อ วิทยุ โทรทัศน์ วารสาร
กับหน่วยงานองค์กรที่หลากหลายและทันสมัยที่ได้รับ

การท่องเที่ยวกับสถานการณ์ปัญหา

การท่องเที่ยวในสถานการณ์ปัจจุบัน ยิ่งรัฐมีนโยบายให้การสนับสนุนนั้นก็ยังมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ทั้งนี้มีข้อว่านโยบายไม่ดี แต่อยู่ที่ภาคปฏิบัติไม่มีความพร้อมนั่นเอง ซึ่งทำให้หลายต่อหลายพื้นที่เกิดปัญหาขึ้น ไม่ว่าทั้งชุมชน ธุรกิจ หน่วยงานรัฐ ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดผลกระทบต่อทรัพยากร เช่น

1. ชุมชนที่ไม่มีความพร้อม แต่เกิดการท่องเที่ยวขึ้นโดยที่มิ้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยว จึงเกิดปัญหาหรือผลกระทบต่อวิถีชีวิต เกิดการแย่งชิงนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวไม่เคารพต่อกฎกติกา มีการผิดในวัฒนธรรม โดยลุ่มกันในสาธารณชน มีการเบียดเบียนที่ไม่เหมาะสม
2. ชุมชนไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม มีความมุ่งหวังอยากได้เงินนักท่องเที่ยวเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิต ทรัพยากร เช่น นำพานักท่องเที่ยวเข้าถ้าปล่อยให้นักท่องเที่ยวขีดเขียน เขียนยำสิ่งสวยงาม หรือเคาะหินงอกหินย้อย โดยเฉพาะเกิดความแตกแยกในชุมชน
3. ภาคธุรกิจที่ทำการท่องเที่ยว นำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวในชุมชน หรือแหล่งท่องเที่ยวไกลชุมชน โดยที่ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการในกระบวนการท่องเที่ยว และบางกรณีก็ไปมีส่วนร่วมกับระดับผู้นำ หรือผู้ที่ทำธุรกิจด้วยกันเท่านั้น อันเป็นบ่อแ่การเกิดการแตกแยก และเป็นการทำลายวัฒนธรรมชุมชน

การท่องเที่ยวกับภูมิปัญญา

การจัดการหรือการทำการท่องเที่ยวนั้นอยู่ที่วิธีการกระบวนการจัดการที่เหมาะสม และมีความเข้าใจมากน้อยที่จะจัดการให้เต็มรูปแบบ เหมาะสมและยั่งยืน ก็จะมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในการทำการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาก็จะมีอยู่ 3 วิธีการ เช่น

1. วิถีชีวิต เป็นการเอาภูมิปัญญามาทำการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการทำบ้านเรือน การหุงหาอาหาร การจักสาน การถักทอผ้าไหม การเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยว หรือแม้แต่การเก็บเมล็ดพันธุ์พืช ก็จัดว่าเป็นภูมิปัญญาในการทำการท่องเที่ยว
2. วัฒนธรรม ก็จัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาส่วนหนึ่ง ที่นำมาทำเป็นการท่องเที่ยว เช่น ปล่อยเหลินสิบเอ็ด ซึ่งเป็นการรวมคนมาทำกิจกรรมร่วมกันอันก่อให้เกิด ความสามัคคี และเป็นการแสดงให้คนภายนอกได้เห็นถึงภูมิปัญญา และเป็นการสืบสานด้านวัฒนธรรมอีกทางหนึ่งด้วย
3. การทำการท่องเที่ยวในด้านทรัพยากร เช่น การชมป่า การชมนก การชมเฟิร์น

การชมถ้ำ และการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากร ล้วนแล้วแต่เป็นการใช้ภูมิปัญญาในเชิงการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยการใช้วัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตเป็นองค์ประกอบในการทำการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวกับความรู้ใหม่

การทำการท่องเที่ยวก็ถือได้ว่าเป็นการจัดการอนุรักษ์ พื้นฟูวัฒนธรรมทรัพยากร พิธีกรรมต่าง ๆ แต่คำว่าท่องเที่ยว นั้น เป็นองค์ความรู้ใหม่ หรือพิธีการใหม่ ที่ใช้ในการสื่อสารอนุรักษ์ เพื่อให้คนทุกคนทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายมามีส่วนร่วมในการสืบสานอนุรักษ์ และเป็นการสื่อให้คนในวงกว้างได้เห็นความสำคัญในการทำการท่องเที่ยวในเชิงรูปแบบใหม่ แทนที่ในสมัยก่อนมีการอนุรักษ์หรือสืบสานอยู่ในวงแคบ ๆ ส่วนใครส่วนมัน และเป็นการไม่เข้าใจกันอีกด้วย

ดังนั้น การทำการท่องเที่ยวหรือองค์ความรู้ใหม่แบ่งได้อยู่ 3 ส่วน ดังนี้

1. ชุมชนเองก็ได้เรียนรู้องค์ความรู้ในรูปแบบใหม่ ในการอนุรักษ์สืบสาน และเข้าใจเกิดความตระหนัก และมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น และเข้าใจถึงนโยบายการทำการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่นั้นเอง
 2. ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวก็มีความเข้าใจถึงการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านของการมีส่วนร่วมของชุมชน และเข้าใจถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ที่มีการจัดการอนุรักษ์สืบสาน และการทำการท่องเที่ยวในเชิงยั่งยืน
 3. ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่มีส่วนเกี่ยวข้องก็ได้เห็นถึงช่องทางในการจัดการในรูปแบบที่มีส่วนร่วมมากขึ้น แทนที่ในอดีตที่ผ่านมาในด้านพื้นฐานเพียงอย่างเดียว ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่นี้ก็ถือได้ว่าเป็นความรู้ในรูปแบบที่เหมาะสม และเกิดความร่วมมือของทุกฝ่ายมากยิ่งขึ้น
-

13.บ้านผาเจริญ

หมู่ที่ 5 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติหมู่บ้าน

บ้านผาเจริญก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยการนำของนายสุนทร สีนสายไทย และนาย
แอใจ สีนสายไทย นายมนต์ชัย รัตนัยสุริยะ ย้ายมาจากบ้านยาป่าแหน จำนวน 13 หลังคา สาเหตุ
การย้ายเพราะมีปัญหาที่ วัว ควาย ของคนบ้านยาป่าแหนเข้ามากินและเหยียบย่ำต้นกาแฟ , มะม่วง ฯลฯ
ทำให้ทะเลาะกัน และอีกสาเหตุหนึ่งคือความเชื่อต่างกันในเรื่องของการนับถือศาสนา บ้านยาป่าแหนนับ
ถือผี ส่วนกลุ่มนายสุนทร , นายแอใจ , นายมนต์ชัย นับถือศาสนาคริสต์ จึงทำให้กลุ่มนายสุนทร , นาย
แอใจ , นายมนต์ชัย ย้ายมาอยู่ที่บ้านผาเจริญจนถึงปัจจุบัน ก่อนที่จะมาตั้งหมู่บ้านผาเจริญ บริเวณนี้เป็น
ไร่ของคนบ้านยาป่า เมื่อมีความขัดแย้งกันก็ไม่อยากอยู่ใกล้กัน จึงแลกเปลี่ยนพื้นที่ทำกิน โดยบริเวณบ้าน
และส่วนของกลุ่มนายสุนทร , นายแอใจ , นายมนต์ชัย แลกกับไร่เก่าของคนยาป่าแหน (บ้านผาเจริญ
ปัจจุบัน) ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านยาป่าแหนประมาณ 2 กม. จนปัจจุบัน 16 ปี มีจำนวนครัวเรือน 18 ครัว
เรือน มีประชากร 91 คน ผู้ใหญ่ 62 คน มีเด็ก 29 คน

ครอบครัวที่ย้ายมาก่อน 13 ครอบครัวได้แก่นายสุนทร สีนสายไทย,นายแอใจ สีนสายไทย
นายจะแฮ สีนสายไทย,นายมนต์ชัย รัตนัยสุริยะ,นายจำเตาะ รัตนัยสุริยะ,นายจำรบอโบ จะตา,นายจำใจ
จะตา,นายป่าฟู จะตา (ย้ายมาจากห้วยแห้ง),นายจำเกอ อาวี(ย้ายไปอยู่ห้วยแห้ง),นายสวัสดิ์ มอแอ,
นายยะอีคา อาวี,นายมะนุ(ย้ายไปอ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่ ปี 2542),นายยาดอ

ครอบครัวที่ย้ายมาสมทบจากบ้านยาป่าแหนได้แก่นายไส สีนสายไทย,นายยาดอ สีนสาย
ไทย,นายมา สีนสายไทย ,นายคาเสื่อ สีนสายไทย ,นายป่าจ้อย หมอแอ(ย้ายจากบ้านผามอญเข้ามาปี
2536),นายจะเตลือ จำป่า(ย้ายเข้ามาปี 2535 โดยย้ายมาจากอ.แม่สาย จ.เชียงราย โดยมาแต่งงานกับ
ลูกของนายสุนทร สีนสายไทย),นายป่าหยี รัตนัยสุริยะ

ผู้อยู่ในหมู่บ้าน

1. ช่างเย็บผ้า ผู้อยู่ที่แต่งงานแล้วจะสามารถเย็บเสื้อผ้าประจำเผ่าได้ทุกคน
2. ช่างตีมีด ได้แก่นายคาเสื่อ จำป่า,นายป่าจ้อย หมอแอ,นายไส สีนสายไทย
นายจำเตาะ รัตนัยสุริยะ
3. จักสาน เช่น ชันโตก , กระดัง , ตะกร้า ฯลฯ ได้แก่นายสุนทร สีนสายไทย
นายไส สีนสายไทย,นายแอใจ สีนสายไทย,นายคาเสื่อ สีนสายไทย,นายจำเตาะ รัตนัยสุริยะ
นายป่าจ้อย หมอแอ

4. เป้าแคน ได้แก่นายแอใจ สีนสายไทย,นางนาคะ,นางนาอู,นายจำใจ
นางนาจำ,นางยูภาพรรณ,นางนากอ
5. การเลียบกึ่ง , ต่อกิ่ง , ตอน , เพาะกล้า ได้แก่นายแอใจ สีนสายไทย
นายคาเลื่อ สีนสายไทย,นายมา สีนสายไทย,นายสุนทร สีนสายไทย,นายใส่ สีนสายไทย
นายจำเตื่อะ รัตนัยสุริยะะ
6. หมอสมุนไพร ได้แก่นายแอใจ สีนสายไทย
7. ร้องเพลงมุเซอ ได้แก่นายแอใจ สีนสายไทย,นายจำใจ สีนสายไทย
นายมา สีนสายไทย,นางยูภาพรรณ,นางนา,นายป่าหี รัตนัยสุริยะะ
8. ดอกผลไม้ ได้แก่ นายจำเตื่อะ รัตนัยสุริยะะ,นายแอใจ-นายสุนทร ,นายใส่,นายคาเลื่อ
และนางนามีฟู สีนสายไทย
9. ช่างไม้ , ช่างปูน ได้แก่นายสุนทร,นายใส่,นายคาเลื่อ สีนสายไทย
10. หมอตำแย
 - นางนากอ
 - นางนาแตะ
11. สามารถอ่านเขียนภาษามูเซอ(คริสต์) โดยมีนายมนต์ชัย รัตนัยสุริยะะ ผู้สอน
ได้แก่นางนามีฟู,นางนาแต่น,นางนากอ,นายจำเตื่อะ

คณะกรรมการหมู่บ้าน

1. นายแอใจ	สินสายไทย	ผู้นำ
2. นายสุนทร	สินสายไทย	กรรมการฝ่ายสวัสดิการ
3. นายจำเตื่อะ	รัตนัยสุริยะะ	กรรมการฝ่ายพัฒนา
4. นายจำแส	จำป่า	กรรมการฝ่ายสาธารณสุข
5. นายสวัสดิ์	มอแอ	กรรมการฝ่ายป้องกัน
6. นายแอใจ	สินสายไทย	กรรมการฝ่ายปกครอง
7. นางสุดา	-	กรรมการและเลขานุการ
8. นายคาเลื่อ	สินสายไทย	กรรมการการคลัง

คณะกรรมการ อสม.

1. นายสุนทร	สินสายไทย
2. นายจำเตื่อะ	รัตนัยสุริยะะ

3. นางนาแต่	สินสายไทย
4. นางนามีฟู	สินสายไทย
5. นางนาคะ	-

สถานการณ์

จากการมีความเชื่อทางศาสนาที่ต่างกัน มีปัญหาที่โค , กระปือ เหยียบย่ำต้นไม้ผลต่าง ๆ ทำให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้น จึงทำให้กลุ่ม นายแอใจ , นายสุนทร , นายมนต์ชัย ได้ย้ายออกมาอยู่บ้านผาเจริญ 13 ครอบครัว และก็มีจากยาป่าแหน และ อ.แม่สาย จ.เชียงราย , บ้านผามอน เข้ามาสมทบจนถึงปัจจุบันมี 18 ครอบครัว ซึ่งทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์ ทำให้การอยู่ร่วมกันได้ เพราะมีความเชื่อเหมือนกัน และจากการนับถือศาสนาคริสต์ จะมีองค์กรต่าง ๆ ส่วนมากมาจากศาสนาคริสต์ เข้ามาช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา จะมีทุนให้เรียนต่อ หรือด้านอาชีพต่าง ๆ หารอบรมต่าง ๆ ทำให้คนในบ้านผาเจริญมีการกล้าแสดงออก , กล้าพูด , กล้าคิด และได้รับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้กับการดำรงชีวิตประจำวันได้ดี และไว้วางใจชุมชนอื่น

ทรัพยากรที่คนสร้าง

1. ศูนย์สงเคราะห์หมู่บ้าน โดยทางประชาสงเคราะห์ได้ให้งบประมาณ 12,500 บาท ในปี พ.ศ. 2533
2. น้ำประปา สร้างปี พ.ศ. 2535 โดยใช้งบของแบ็บติส 60,000 บาท และชาวบ้านสมทบ 6,000 บาท ระยะทาง 2 กม. ห้วยตองจิ่ง และห้วยงู ระยะทาง 1 กม.
3. แท้งน้ำ 33 โดยทางสภาตำบลสนับสนุนงบประมาณ 70,000 บาท ในปี พ.ศ. 2536
4. เครื่องสูบน้ำและท่อน้ำประปา ได้งบจากโครงการพัฒนาที่สูงไทย - เยอรมัน เมื่อปี พ.ศ. 2540
5. โบรล์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยใช้งบของแบ็บติส และต่อมาทางสภาตำบลได้สนับสนุนเงินงบประมาณปรับปรุงโบรล์
6. ถนนคอนกรีต คสล. 90 เมตร โดยใช้งบประมาณของ อบต. ในปี พ.ศ. 2542
7. เงินโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กขคจ.) 40,000 บาท โดยทางหมู่บ้านหลักคือบ้านยาป่าแหนแบ่งให้ ในปี พ.ศ. 2545
8. เงินกองทุนหมู่บ้านฯ (กทม) 280,000 บาท โดยให้ในปี 2545 โรงเรียนไม่มีเด็กต้องเดินทางไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านแม่ละนา โดยเดินทาง 2 กิโลเมตร

ความต้องการของบ้านผาเจริญ

ได้แก่น้ำประปาเพื่อการเกษตร ถนนคอนกรีต ไฟฟ้า โรงเรียน แท่งน้ำ

บ้านผาเจริญในอดีตที่ผ่านมา เริ่มก่อตั้งใหม่ ๆ ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันก่อสร้าง
สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นของส่วนรวมและส่วนตัว ไม่ต้องรอนงบประมาณจากหน่วยงานใด ๆ ทั้งภาครัฐและภาค
เอกชน อีกทั้งการดูแลรักษาทรัพยากรที่สร้างขึ้นร่วมกัน ช่วยกันดูแล แต่ปัจจุบันเป็นทรัพยากรที่สร้างขึ้น
จากงบประมาณของรัฐ หรือจากภาคเอกชน ชาวบ้านผาเจริญบางส่วนเริ่มมีความคิดเปลี่ยนไป คือ ไม่มี
การดูแลทรัพยากรต่าง ๆ ด้วยจิตสำนึกว่าเป็นของตนเอง ถือว่ารัฐให้มาถ้าเสียหายทางรัฐก็ต้องมาดูแล
ซ่อมแซมเอง

ด้านเงินทุน ปัจจุบันมีเงินกองทุนมากมายมาให้ชาวบ้านได้กู้ยืม บางคนก็ไปทำกิจกรรม
จริง แต่บางคนก็ไปทำอย่างอื่นที่ไม่ตรงวัตถุประสงค์ของการกู้ ทำให้ชาวบ้านเกิดหนี้สินมากขึ้น

องค์ความรู้ที่ชาวบ้านมีในอดีตที่น่าจะนำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีก

- ความสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกัน เช่น ในอดีตมีการก่อสร้างทรัพยากรที่ใช้
ร่วมกัน เช่น บ่อน้ำ , ศาลาต่าง ๆ , ขุดถนน ฯลฯ ในการก่อสร้างชาวบ้านช่วยกันสร้างไม่ต้องใช้งบ
ประมาณจากหน่วยงานใด ๆ ทั้งสิ้น หลังจากสร้างเสร็จก็ช่วยกันดูแลรักษา ถ้าชำรุดก็ช่วยกันซ่อมแซม
ทำให้อายุการใช้งานได้นาน และคุ้มค่า
- สำนึกความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เช่น การสร้างบ้าน , การทำไร่ ชุมชนจะมี
การช่วยเหลือกันโดยไม่ต้องจ้าง มีจิตใจเอื้ออาทรกัน

ทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งน้ำ

1. ห้วยงู อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน โดยห่างจากหมู่บ้าน 1 กม. โดยเป็นแหล่ง
ประปาของหมู่บ้าน
2. ห้วยตองจิง อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน โดยห่างจากหมู่บ้าน 2 กม. โดยเป็นแหล่ง
น้ำของหมู่บ้าน

ป่าใช้สอย

อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กม. ชาวบ้านสามารถนำไม้มา
ใช้ในครัวเรือนได้ เช่น ทำฟืน ทำรั้ว สร้างบ้าน ฯลฯ

ป่าต้นน้ำ

อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กม. คือห้วยงู มีพื้นที่
ประมาณ 5 ไร่ ทางชุมชนช่วยกันทำแนวกันไฟทุกปี ในปี 2530 ทางชุมชนได้ร่วมกันปลูกป่า และทางชุม
ชนได้ร่วมกันตั้งกฎระเบียบของป่าต้นน้ำ ไว้ดังนี้

1. ห้ามตัดไม้บริเวณป่าต้นน้ำ ถ้าใครฝ่าฝืนมีโทษดังนี้
 - 1.1 ครั้งแรกปรับ 500 บาท พร้อมตัดเตียน
 - 1.2 ครั้งที่สองปรับ 2,000 บาท พร้อมตัดเตียน
 - 1.3 ครั้งที่สามปรับ 3,000 บาท พร้อมดำเนินคดี

พื้นที่ทำกิน

อยู่ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน และทิศตะวันตกของหมู่บ้าน
ซึ่งพื้นที่ทำกินจะอยู่ติดกับหมู่บ้าน โดยมีพื้นที่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน

ถ้าผาเจริญ

อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน และห่างจากหมู่บ้านประมาณ 100 เมตร ในถ้ามีความยาว
ประมาณ 50 เมตร เป็นถ้ำดิน บริเวณในถ้ำจะหายใจลำบาก ในถ้ำจะมีค้างคาว ชีค่างคาว แล่น

ในอดีตจำนวนประชากรมีน้อย แต่จำนวนทรัพยากรธรรมชาติมีมาก ทำให้ชาวบ้านผา
เจริญ เริ่มที่ก่อตั้งหมู่บ้าน ๆ มีข้าวพอเพียงกับการบริโภค แต่ปัจจุบันจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่ที่
ดินทำกินเท่าเดิม และเป็นพื้นที่ทำไร่มาหลายปี ทำให้ผลผลิตข้าวต่ำ ไม่พอกับความ ต้องการ ทำให้ต้อง
ขยายพื้นที่ทำไร่ข้าวออกไปในพื้นที่ใหม่ เพื่อที่จะได้ข้าวพอกับความ ต้องการบริโภค ทำให้เกิดการบุกรุกพื้น
ที่ป่าไม้ ในอดีตชุมชนเผ่ามูเซอ จะทำไร่ข้าว 1 ปี แล้วก็ไปทำที่ใหม่ อีก 4 - 5 ปี ถึงจะหมุนมาทำที่เดิม
แต่ปัจจุบันการทำไร่ในพื้นที่ใหม่ จะทำได้ยาก เพราะส่วนหนึ่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้มงวด และอีกส่วนเริ่มรู้สึ
การทำลายป่า จะทำให้น้ำแห้ง และอากาศเริ่มร้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ต้องมีกฎระเบียบของชุมชน ใน
การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

องค์ความรู้ที่ชุมชนมี

1. การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ในอดีตที่ผ่านมาไม่มีกฎระเบียบของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าต้น
น้ำ แต่ปัจจุบันสถานการณ์ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่า การทำลายป่าทำให้น้ำแห้ง จึงทำให้ชุมชนได้ตั้งกฎ
ระเบียบของป่าต้นน้ำขึ้นมาเพื่อที่จะอนุรักษ์รักษาป่าต้นน้ำ ทำให้น้ำกินน้ำใช้ได้ตลอดไป และชุมชนใน 3
ปี ที่ผ่านมา ทางบ้านผาเจริญได้รับงบประมาณในการทำแนวกันไฟป่าต้นน้ำ จนมาถึงปี 2545 จบ

ประมาณของเครือข่ายชาวไทยภูเขาหมดลง แต่ทางชาวบ้านผาเจริญก็ยังช่วยกันทำแนวกันไฟทุกปี จนมาถึงปัจจุบัน (2546) ทั้งนี้ทางชุมชนผาเจริญได้ตระหนักดีว่าถ้าป่าต้นน้ำถูกทำลายจะทำให้ไม่มีน้ำใช้น้ำกิน เพราะฉะนั้น ถ้าชุมชนรู้และเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ด้วยตัวของชุมชนเอง จะทำให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ผล

ความต้องการของผาเจริญในด้านทรัพยากรธรรมชาติ

1. มีป่าต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำเพียงพอตลอดปีและตลอดไป
2. ป่าให้สอย ชุมชนมีไม้ใช้ในด้านต่าง ๆ ตลอดไป จนถึงรุ่นลูกรุ่นหลานตลอดไป
3. มีอากาศดี ไม่ร้อน

ด้านพืชการเกษตร

การทำไร่ข้าว

พันธุ์ข้าวไร่

ข้าวเจ้า - พันธุ์จะกู่ดี เป็นพันธุ์ที่นำมาจากแม่ยาย ผลผลิตสูงสุด พันธุ์ข้าว 1 ถัง ได้ 100 ถัง ต่ำสุด 1 ถัง ได้ 30 ถัง เฉลี่ยประมาณพันธุ์ 1 ถัง ได้ 50-60 ถัง ในไร่ข้าวปลูกพริก ผักชี แตงต่าง ๆ ถั่วต่าง ๆ ผักกาด พักทอง พักเขียว เผือก มันเทศ ฯลฯ

ปลูกข้าวโพด

การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านผาเจริญ ส่วนมากจะปลูกเอาไว้เลี้ยงสัตว์ มีบางครอบครัวได้ผลผลิตมากก็อาจแบ่งขายบ้าง

พันธุ์ที่ปลูก

1. พันธุ์ใหม่ คือพันธุ์ข้าวโพดเหลือง (พันธุ์สุวรรณต่าง ๆ) เป็นพันธุ์ที่ปลูกกันมากที่สุด (90%) เพราะได้ผลผลิตมาก และมีคุณค่าทางโภชนาการมากกว่าพันธุ์ดั้งเดิม แต่มอดเจาะกันง่าย การเก็บรักษาไว้นาน ๆ ทำได้ยาก ผลผลิตประมาณ 100 ถัง ต่อพันธุ์ 1 ถัง

2. พันธุ์ดั้งเดิม คือข้าวโพดขาว ลำต้นสูง ผักใหญ่ แต่ผลผลิตต่ำกว่าพันธุ์เหลือง และคุณค่าทางโภชนาการต่ำกว่าพันธุ์ใหม่ แต่สามารถเก็บไว้ได้นาน (1 ปี) มอดไม่เจาะกิน นิยมปลูกประมาณ 10 % ของข้าวโพดทั้งหมด

การปลูกถั่วแดง

ถั่วแดงจะปลูกหลังเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ซึ่งจะใช้พื้นที่เดียวกัน พันธุ์ที่ใช้ปลูก จะเป็นถั่วแดงพันธุ์เมล็ดใหญ่ ถั่วที่ปลูกอยู่ในช่วงปลายเดือนสิงหาคม - กันยายน และจะเก็บเกี่ยวประมาณเดือน

ธันวาคม - มกราคม ผลผลิตที่ได้สูงสุด 30 ถังต่อพันธุ์พืช 1 ถัง และต่ำสุด 10 % ถังต่อเมล็ดพันธุ์ 1 ถัง

ในปี 2545 ในบ้านผาเจริญ มีผู้ปลูก 8 ราย ได้ผลผลิต 100 ถัง ราคา 280 = 28,000 บาท

การปลูกไม้ผล

1. กาแฟ พันธุ์ที่ปลูกคือ อราบีกา แกลตม์อ เริ่มมีการปลูกตั้งแต่ อยู่บ้านยาป่าแห่น พอย้ายหมู่บ้านมาที่ผาเจริญ ตามโครงการพัฒนาที่สูง ไทย - เยอรมัน ก็สนับสนุนกล้าพันธุ์ทุกครอบครัว ซึ่งจะปลูกสลับกับไม้ผลต่าง ๆ ที่มี ร่มเงา เพราะกาแฟเป็นพืชที่ชอบ และขึ้นดีในที่ที่มีแสงแดดรำไร

ตั้งแต่ปลูก 2538 จะมีปัญหากับผลผลิตกาแฟ เพราะไม่มีพ่อค้ามารับซื้อ และราคา กาแฟก็ตกต่ำ ทำให้ชาวบ้านบางคน ก็ฟันต้นกาแฟทิ้ง แล้วนำพืชอื่นมาปลูกแทน มาปี 2539 ผลผลิต กาแฟพอเริ่มขายได้บ้าง จนมาถึง 2542 มีพ่อค้าเข้ามารับซื้อหลายรายและราคากาแฟก็ดีขึ้น จนถึง ปัจจุบัน พ่อค้าแย่งกันรับซื้อ

ราคาซื้อเมล็ดกาแฟสด ราคา กิโลกรัมละ 7 - 8 บาท

ราคาซื้อเมล็ดกาแฟแห้ง ราคา กิโลกรัมละ 70 บาท

ปี พ.ศ. 2545 ผลผลิตกาแฟเมล็ดกระเพาะเปลือก 500 กก. ๆ ละ 70 บาท = 35,000 บาท

ทั้งนี้ เกษนบ้านได้ร่วมกันเพาะกล้ากาแฟเพื่อขายให้โครงการไฮเฟอร์ ซึ่งทางโครงการ ได้สั่งซื้อด้านกล้ากาแฟ จำนวน 25,000 ต้น ๆ ละ 5 บาท รวมเป็นเงิน 150,000 บาท โดยมี 6 ราย แบ่งกันเพาะกล้ากาแฟ

2. ท่อ บ้านผาเจริญปลูกท่ออยู่ 3 พันธุ์ คือ

2.1 ท่อพันธุ์พื้นเมือง (ท่อหิน) เป็นท่อที่ปลูกกันมานาน มีผลผลิตมากทนต่อ โรค โตไว แต่ผลเล็ก รสเปรี้ยว ราคาต่ำ บางปีไม่มีพ่อค้ามารับซื้อ ทำให้ผลเน่า จนกระทั่งโครงการไทย - เยอรมัน มาส่งเสริมสนับสนุนการแปรรูปโดยการดอง ทำให้สามารถขายได้บ้าง แต่ผลผลิตก็ยังคงเหลืออยู่ มาก ราคาที่พ่อค้ามารับซื้อผลผลิต ท่อสดราคาปีละ 10 - 20 บาท ผลผลิตในช่วงเดือนมิถุนายน

2.2 ท่อพันธุ์สายน้ำผึ้ง เป็นท่อที่โครงการไทย - เยอรมันมาแจกมีผลโต มีรส หวาน เนื้อสีเหลือง แต่มีปัญหาแมลงวันทองเจาะกิน มีผู้ปลูก 7 ราย ผลผลิตต่อต้นเฉลี่ย 15 กก. / ต้น ราคาขาย

ขายปลีก ราคา กก.ละ 20 บาท (ขายในชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่)

ขายส่ง ราคา กก.ละ 10 บาท (ขายให้พ่อค้ามารับซื้อจำนวนมาก)

ปี พ.ศ. 2546 ผลผลิตประมาณ 5,000 กก. ๆ ละ 10 บาท = 50,000 บาท โดยมีผู้ปลูก 7 ราย
ที่เหลืออีก 11 ครอบครัว ผลผลิตยังไม่ออก เพราะปลูกที่หลัง ผลผลิตจะออกในช่วงเดือน เมษายน

2.3 ท้อพันธุ์ไต้หวัน มีผลโต รสหวาน เป็นที่ต้องการของตลาด แต่ต้องดูแล
มากเพราะแมลงวันทองเจาะ ทำให้ผลเน่าต้องห่อผลตั้งแต่เล็ก ทำให้เปลืองแรงงาน ผลผลิตแก่ในช่วง
เดือนพฤษภาคม มีผู้ปลูก 7 ราย ที่เหลืออีก 11 ราย กำลังเริ่มปลูก

ผลผลิตประมาณเฉลี่ยต้นละ 15 กก. ในปี พ.ศ. 2546 มีผลผลิตออกประมาณ
2,000 กก. ๆ ละ 10 บาท (ขายส่งพ่อค้าเชียงใหม่มาซื้อ) = 20,000 บาท

3. ลูกใน มี 2 พันธุ์ คือ

1. ลูกในตัวเมีย มีเนื้อในสีแดงปนม่วง

2. ลูกในตัวผู้ มีเนื้อในสีเหลือง

ผลผลิตออกเดือนพฤษภาคม มีผู้ปลูกอยู่ 7 ราย ผลผลิตเฉลี่ยต้นละประมาณ 3 ถัง =
36 กก. (1 ถังหนัก 13 กก.)

ผลผลิตทั้งหมดประมาณ 2,000 กก. ขาย กก.ละ 10 บาท = 20,000 บาท

4. ลูกพลับ มีผลสีแดงเนื้อข้างในสีเหลือง มีผู้ปลูก 4 ราย ผลผลิตออกในเดือนพฤษภาคม
ผลผลิตทั้งหมดในปี (2546) ประมาณ 200 กก. ขาย กก.ละ 20 บาท = 4,000 บาท สามารถทานได้ทั้ง
สดและแปรรูป

5. ต้นอวากาโด้ ผลเมื่ออ่อนอยู่จะมีสีเขียว แต่พอแก่จะมีสีออกน้ำตาล เนื้อในจะมีสีเขียว
อ่อน มีรสจืด มัน ผลผลิตออกในเดือนมิถุนายน

ปัจจุบันมีผู้ปลูกแล้วออกผลผลิตมีอยู่ 4 ราย และที่กำลังปลูกแล้วยังไม่ออกผลผลิตอีก 4
ราย

ผลผลิตปีนี้ประมาณ 500 กก. ๆ ละ 20 บาท = 10,000 บาท

6. สาลี่ มีผู้ปลูก 2 ราย ผลผลิตประมาณ 300 กก. ๆ 20 บาท = 6,000 บาท ผลผลิต
ออกประมาณ เดือนสิงหาคม

7. บัวย ผลสีเขียว รสเปรี้ยว มีผู้ปลูก 7 ราย ผลผลิตประมาณ 5,000 กก. ผลผลิตจะ
ออกในเดือนเมษายน

ผลผลิตที่ออกมายังไม่มีพ่อค้ามารับซื้อ ส่วนการแปรรูปทางชาวบ้านยังไม่มีความรู้ในการ
แปรรูป

8. มะม่วงแก้ว มีผู้ปลูก 7 ราย ผลผลิตประมาณ 1,000 กก. ๆ 3 บาท = 3,000
บาท ผลผลิตจะออกในเดือนมิถุนายน

ผลไม้ที่สามารถนำไปดองได้ ได้แก่ ทุเรียน, ทุเรียนเทศ, ทุเรียนเทศ, ทุเรียนเทศ

สาลี มะม่วงแก้ว ลูกพลับ

การเลี้ยงสัตว์

สุกร ชนเผ่ามูเซอจะนิยมเลี้ยงสุกรทุกครัวเรือน ส่วนมากจะเลี้ยงไว้บริโภคในครัวเรือนที่
เหลือก็ขาย เพื่อเป็นรายได้ของครอบครัว บ้านผาเจริญมี 18 ครัวเรือน มีสุกรประมาณ 90 ตัว เฉลี่ยครอบ
ครัวละประมาณ 5 ตัว

โค ได้รับการช่วยเหลือจากโครงการไฮเฟอร์ในปี 2538 ซึ่งได้โคตัวเมีย 24 ตัว ตัวผู้ 1
ตัว โดยมี 10 ครอบครัวยัง แต่โครงการไฮเฟอร์ไม่ได้ให้โคฟรี มีข้อแม้ว่า เมื่อเลี้ยงครบ 3 ปี ต้องคืนทั้งแม่
พันธุ์และพ่อพันธุ์ ส่วนลูกที่เกิดมาต้องแบ่งให้โครงการไฮเฟอร์ครึ่งหนึ่ง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งจะให้กับผู้เลี้ยง

แม่พันธุ์พ่อพันธุ์และลูกที่แบ่งมาทางโครงการจะนำไปให้ผู้ที่ต้องการเลี้ยงต่อไป ปัจจุบัน
บ้านผาเจริญมีผู้เลี้ยงโคจำนวน ราย จำนวน 40 ตัว

ปัญหา ได้แก่ พื้นที่เลี้ยงมีน้อย ทำให้มีปัญหาในการเลี้ยงบางครั้งโคก็เข้าไปในไร่ข้าว, ไร่
ข้าวโพด ของผู้อื่นที่ของหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียงทำให้เสียค่าปรับ ทำให้ชาวบ้านบางรายได้ขายโคไปหมด

กระบือ มีเลี้ยง 2 ราย จำนวน 3 ตัว

เป็ด เลี้ยง 1 ราย จำนวน 2 ตัว

ปลาดุก โครงการไฮเฟอร์ได้ให้พลาสติกและพันธุ์ปลาดุก, อาหาร ใน 15 สิงหาคม 2545
แต่ชาวบ้านสมทบคนละ 200 บาท

สถานการณ์และปัญหาด้านเกษตรของบ้านผาเจริญ

ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านในปี 2530-2541 โครงการพัฒนาที่สูงไทยเยอรมันได้ส่งเสริมและ
สนับสนุนงบประมาณในด้านต่าง ๆ เช่น กองทุนอาชีพ, การเกษตร, อบรม, ฐาน และกล้าไม้ต่าง ๆ มาก
มาย ทำให้ชาวบ้านผาเจริญมีความรู้ด้านการเกษตรแบบผสมผสาน, การปลูกพืชสลับแบบขั้นบันไดเพื่อ
ป้องกันการชะล้างหน้าดิน ฯลฯ และลดการบุกรุกพื้นที่ป่าใหม่เพื่อการทำไร่ข้าว โดยปัจจุบันมี 4 ครอบครั
วที่ไม่ทำไร่ไม่ทำนา แต่จะปลูกไม้ผลต่าง ๆ ทำให้มีรายได้เกือบทั้งปี และนำรายได้จากไม้ผลและการเลี้ยง
สัตว์ไปซื้อข้าวกิน ครอบครัวที่ไม่ทำไร่ คือ 1. นายแอใจ สืบสายไทย 2. นายสุนทร สืบสายไทย
3. นายไผ่ สืบสายไทย 4. นายมา สืบสายไทย

การเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะโค มีปัญหาในเรื่องพื้นที่เลี้ยง บ้านผาเจริญมาก่อตั้งที่หลังบ้านอื่น
ทำให้พื้นที่เลี้ยงสัตว์มีน้อยไม่พอเพียงกับการเลี้ยงโค ทำให้มีปัญหาโคเข้าไปทำลายในไร่ของหมู่บ้านอื่น ทำ
ให้ถูกปรับบ่อยครั้ง ทำให้ชาวบ้านผาเจริญขายโคไปเป็นจำนวนมาก ทางโครงการไฮเฟอร์ก็ได้ช่วยนำบ่อ

ปลาพลาสติกมาเลี้ยงปลาตุ๋กพร้อมอาหารสำเร็จรูปมาให้ชาวบ้านเลี้ยงแต่ก็มีปัญหา คือปลาไม่ค่อยโต เพราะอาหารที่โครงการให้มาหมดก่อนปลาโต ชาวบ้านก็ให้อาหารตามธรรมชาติ เช่น รำ, ผัก, ปลวก แต่ก็ไม่ได้ทำให้ปลาโตได้

ภูมิปัญญา

เนื่องจากพื้นที่ไม่พอเพียงกับการทำไร่ข้าว ชาวบ้านผาเจริญก็ได้หาทางออกด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น เลี้ยงสัตว์ ปลูกไม้ผลเมืองหนาวชนิดต่าง ๆ มากมาย ทำให้มีผลผลิตออกขายได้ทั้งปี และมีรายได้แล้วนำไปซื้อข้าวไว้บริโภค เปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ในตำบลเดียวกัน ทางโครงการพัฒนาที่สูง ไทย-เยอรมัน ก็ส่งเสริมด้านต่าง ๆ เหมือนกับบ้านผาเจริญแต่หมู่บ้านอื่นก็ทำไร่ข้าวมาตลอดและบางคนก็บุกเบิกพื้นที่ป่าใหม่ แต่ไม้ผลที่ทางโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมันมาส่งเสริมให้กลับไม่ค่อยสนใจและปลูกไม่ได้ผล

บ้านผาเจริญสามารถให้พื้นที่ที่มีน้อยแต่กลับให้ประโยชน์มากมายและคุ้มค่า ซึ่งการปลูกไม้ผลต่าง ๆ ทำให้พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ทำให้อากาศดีขึ้น และความชุ่มชื้นเพิ่มขึ้นอีกทั้งคุณภาพดินก็ดีกว่าพื้นที่ที่ไร่ เพราะชาวบ้านผาเจริญก็เริ่มการทำปุ๋ยอินทรีย์ลดการให้ปุ๋ยเคมี

การแปรรูปผลผลิตของไม้ผลด้วยวิธีการดองทำให้เพิ่มราคาของผลผลิตและสามารถเก็บไว้ได้นานกว่าผลสด ทำให้สามารถจำหน่ายได้ตลอดทั้งปีและหนีปัญหาการกดราคาของพ่อค้าคนกลาง ถ้าปีไหนราคาผลสดต่ำก็นำมาดองทำให้ราคาดีกว่าผลสดและเก็บไว้ได้นาน

ความต้องการความรู้ใหม่และอื่น ๆ ของบ้านผาเจริญ

1. การแปรรูปผลผลิตต่าง ๆ เช่น การแช่อิ่ม, การเชื่อม, ไวน์ ฯลฯ เพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิต
2. การตลาดของผลผลิตต่าง ๆ ของพืชทุกชนิด เพื่อที่จะทำให้ราคาสูงขึ้น
3. ความรู้เรื่องการป้องกันและกำจัดแมลงวันทอง เพราะแมลงวันทองทำความเสียหายไม่ผลมากมายเช่น ท้อ, มะม่วง ฯลฯ
4. ความรู้เรื่องการทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อทำให้คุณภาพดินสมบูรณ์ไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม
5. ต้องการน้ำประปาเพื่อการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น

ประเพณีและวัฒนธรรม

1. ประเพณีกินวอ (ปีใหม่) จะจัดในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ - เดือนมีนาคม ของทุกปี ซึ่งในแต่ละปีจะจัดการกินวอขึ้น 7 คืน 8 วัน โดย 4 คืนแรกจะเรียกว่ากินวอใหญ่ อีก 3 คืนหลังจะเรียกว่าวอน้อย

การแต่งกายในช่วงกินวอ ชาวบ้านจะแต่งชุดประจำเผ่าทั้งหญิงทั้งชาย ในช่วงกินวอจะมีการตำข้าวปุก, และทุกบ้านก็จะมีเนื้อหมูทุกหลังคาเอาไว้กินและเลี้ยงแขกที่มาเที่ยวที่บ้าน กลางคืนจะมีการเต้นรำ เรียกว่า เต้นจะคี

2. ประเพณีกินข้าวใหม่ โดยจะนำผลผลิตในไร่ในสวน เช่น ข้าว, ข้าวโพด, เผือก มันต่าง ๆ, แตง, พริก, ถั่ว, ผลไม้ต่าง ๆ ฯลฯ มาทำพิธีถวายพระเจ้า เป็นพิธีขอบคุณพระเจ้าที่ให้ผลผลิตต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านมีพืชต่าง ๆ ไว้กิน

3. ปอยปาง จะจัดขึ้นในกรณีที่ไม่สบาย โดยจะเชิญญาติพี่น้องหรือคนรู้จักทั้งในหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้านจะเชิญมากน้อยแค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับฐานะ ถ้ามีเงินมากก็เชิญมาก มีเงินน้อยก็เชิญไม่มาก ซึ่งการเชิญญาติพี่น้องหรือแขกมาปอยปาง เจ้าภาพจะเลี้ยงข้าวโดยจะฆ่าหมู

การจัดปอยปาง จะเป็นการมาให้กำลังใจแก่ผู้ป่วยทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจ และจะทำให้หายจากไข้หรือจากการไม่สบายใด ๆ

4. แต่งงาน จะมีสินสอดมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับ ญาติทั้งสองฝ่ายตกลงกัน โดยจะทำพิธีแต่งงานในโบสถ์ เสรีจีพิกี้เชิญแขกมาร่วมงานทานข้าว

ข้อห้าม ที่การแต่งงานจะไม่ให้ทำพิธีในโบสถ์ คือคู่บ่าวสาวที่ได้เสียกันก่อนแต่งงาน และคู่บ่าวสาวที่เคยผ่านการแต่งงานมาแล้ว

5. การขึ้นบ้านใหม่ เชิญแขกมาร่วมพิธีโดยทางเจ้าภาพจะเชิญผู้นำศาสนามาอ่านคัมภีร์เพื่อขอบคุณพระเจ้า เสรีจีพิกี้จะเชิญแขกทานข้าว

6. คริสมาสต์ จะจัดในวันที่ 25 ธันวาคม ของทุกปี โดยตอนเช้าจะรวมตัวกันที่โบสถ์ แล้วทำพิธีอธิษฐาน ประมาณ 1 ชั่วโมง ก็ออกจากโบสถ์เพื่อแข่งขันกีฬาต่าง ๆ เช่น ลูกข่าง , เล่นส่บ้า ฯลฯ พอตอนเย็นจะร้องเพลง, ดิดกีตาร์ และมีการแสดงต่าง ๆ มีการแจกของขวัญกับผู้ที่มาร่วมงาน

สถานการณ์ต่าง ๆ ด้านวัฒนธรรมและประเพณี

ก่อนปี 2526 ชุมชนจะนับถือผี (พุทธ-ผี) จะมีการปฏิบัติทางวัฒนธรรมและประเพณีตามบรรพบุรุษที่สืบทอดมา แต่พอมาปี 2528 เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีเปลี่ยนไป เช่น เมื่อก่อนทำบุญต่าง ๆ จะทำบุญให้กับผีกับพระเจ้าต่าง ๆ แต่พอเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์จะทำบุญถวายแก่พระเยซูคริสต์

ซึ่งการเปลี่ยนการนับถือศาสนาทำให้ประเพณีต่าง ๆ ในอดีตถูกดัดแปลงให้เข้ากับศาสนาคริสต์ เช่น ประเพณีกินวอ เมื่อก่อนจะทำบุญเลี้ยงผีและพระเจ้าต่าง ๆ แต่เปลี่ยนเป็นคริสต์จะทำบุญให้กับพระเยซูคริสต์ การแต่งกายคนหนุ่มปกติจะแต่งเหมือนคนพื้นที่ราบ แต่ผู้สูงอายุจะแต่งตัวประจำเผ่าตลอด

ภูมิปัญญา

จากที่เคยนับถือผีมาเป็นนับถือศาสนาคริสต์ ชาวบ้านผาเจริญก็ดัดแปลงพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เข้ากับศาสนาคริสต์ แต่ไม่ทิ้งประเพณีดั้งเดิมของชนเผ่า เช่น ประเพณีกินวอ ตอนทำพิธีถวายอาหารต่าง ๆ ก็ถวายต่อพระเยซู แต่ก็ยังมีการทำข้าวปุก, การเต้นจะคีในเวลากลางคืนเหมือนในอดีต

การแต่งงาน คู่บ่าวสาวที่ไม่ได้เสียกันก่อนแต่งจะมีสิทธิเข้าทำพิธีในโบสถ์ และจะถือว่าไม่เกียรติมาก ทำให้พ่อแม่ภูมิใจว่าสามารถอบรมสั่งสอนให้ลูกเป็นคนดี อยู่ในโอวาท ไม่ซิงสุกก่อนห่าม

ความรู้ใหม่ที่ต้องการ

1. การสอนเป่าปี่ให้เยาวชนหรือคนรุ่นหลังสามารถเป่าปี่ได้ในท่าเงินจะคีทำต่าง ๆ
2. การเย็บปัก, ชุดแต่งการประจำเผ่าให้กับคนหนุ่ม, เยาวชน

การสื่อสารของชุมชน

1. สื่อด้วยวิธีการบอกเล่า จะนิยมใช้มาก
2. สื่อด้วยวิธีการเขียน ในอดีตใช้กันน้อยมากเพราะคนไม่รู้หนังสือเกือบจะทั้งหมด
3. การสื่อด้วยการเป่าปี่ สมัยก่อนหนุ่มสาวจะจับกันด้วยวิธีเป่าปี่ หนุ่มคนไหนที่สามารถเป่าปี่ได้เก่งจะทำให้สาวติดมาก เช่นเดียวกับสาวใดที่เป่าปี่เก่งก็จะมีคนมาจีบมากเช่นเดียวกัน

สถานการณ์

ในอดีตทางรยยังไม่มี การสื่อสารระหว่างชุมชนมักจะนิยมใช้วิธีการพูดบอกเล่า เจอกันในเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานกินวอ, กินข้าวใหม่, ทำบุญบอยปาง, งานแต่งงาน, งานศพ, ทำบุญบ้านใหม่ ฯลฯ แต่ถ้าแรงดวนมักจะให้คนเดินทางด้วยเท้าหรือขี่ม้าเพื่อไปบอกข่าว

ถ้าเป็นชุมชนเดียวกันมักจะพูดคุยกันตอนเย็น เพราะในอดีตชุมชนจะนิยมไปเที่ยวคุยกัน กินน้ำชาในตอนกลางคืน มีปัญหาอะไรก็คุยปรึกษาหารือกันหรือคุยเรื่องอื่น ๆ

ภูมิปัญญา

การพูดคุยกันในตอนกลางคืนหรือตอนวันหยุดเข้าโบสถ์ (วันอาทิตย์) ทำให้บางคนมีปัญหาไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ แต่เมื่อนำมาปรึกษาหารือกันทำให้คนอื่นได้รับรู้และช่วยกันคิดช่วยกันแก้ไขได้ และทำให้ทุกคนในชุมชนมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ช่วยให้ชุมชนเกิดความสามัคคีกันและทำให้ได้รับข่าวสารต่าง ๆ

ความต้องการความรู้ใหม่

1. อยากให้เยาวชนมีความกล้าแสดงออก เช่น การพูด, การแสดงความคิดเห็นในเวทีต่าง ๆ และเยาวชนสามารถเขียนโครงการต่าง ๆ ได้ ที่ผ่านมามีคนเขียนโครงการที่จะเสนอในหน่วยงานต่าง ๆ ไม่มี และการจัดบันทึกการประชุมของหมู่บ้านหายากการทำบัญชีของกลุ่มต่าง ๆ ก็ไม่เป็นระบบ

การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นคัพทใหม่ แต่ปัจจุบันชาวบ้านเข้าใจคัพทคำนี้มากขึ้นเพราะมีนักท่องเที่ยวผ่านทางหมู่บ้าน ถ้ำลอด, ยาป่าแหน, ผาเจริญ, แม่ละนา, จำโป้ แต่บ้านผาเจริญไม่เคยได้รับผลประโยชน์โดยตรงเลยเพราะนักท่องเที่ยวไม่ได้แวะหมู่บ้านเลย

บ้านผาเจริญเป็นชนเผ่ามูเซอแดง และมีการทำสวนไม้ผลเมืองหนาวเป็นจำนวนมาก ที่ผ่านมาเป็นบ้านผาเจริญเป็นที่ดูงานของหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าทั้งภาครัฐและเอกชน คนที่มาดูงานมีทั้งในประเทศและนอกประเทศ ถ้าบ้านผาเจริญเปิดการท่องเที่ยวและมีการจัดการอย่างเป็นระบบจะสามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ได้เพราะบ้านผาเจริญมีหนุ่นที่เป็นทรัพยากรมากมาย เช่น วิถีชีวิตของชนเผ่ามูเซอแดง การทำสวนไม้ผลเมืองหนาวแบบผสมผสาน

ภูมิปัญญา

1. มีวิถีชีวิตของชนเผ่ามูเซอแดง มีบ้านเรือนแบบมูเซอแดง นักท่องเที่ยวสามารถมาท่องเที่ยวได้
2. มีสวนไม้ผลเมืองหนาวแบบผสมผสาน นักท่องเที่ยวสามารถไปดูการทำสวนไม้ผลเมืองหนาวที่มีหลายชนิด ซึ่งบางอย่างอยู่ด้วยการอาศัยซึ่งกันและกัน เช่น ต้นท้อ ระหว่างแถวจะปลูกกาแฟ ๆ ต้องอาศัยร่มรำไรจากต้นท้อ

ความต้องการความรู้ใหม่

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
2. การประสานงานระหว่างชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

รายชื่อผู้ที่เป็นตัวแทนในแต่ละด้าน

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	นายจะเด็จ	จำปา
2. ด้านวัฒนธรรม	นายแอใจ	สืบสายไทย
3. ด้านการเกษตร	นายแอใจ	สืบสายไทย
4. ด้านการสื่อสาร	นางสุดา	สืบสายไทย
5. ด้านการท่องเที่ยว	นายสุนทร	สืบสายไทย

14.บ้านบ่อไคร้

หมู่ที่ 11 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. นิเวศชุมชน สภาพทั่วไป

บ้านบ่อไคร้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ชาติพันธุ์เผ่ามูเซอดำ มี 56 หลังคาเรือน อาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร ปลูกข้าวไร่ ปลูกข้าวโพด
อาชีพรอง คือ เลี้ยงหมู วัว ควาย ไก่ หางของป่าขาย ความเชื่อ (ผี) อาณาเขตของหมู่บ้าน
ทิศเหนือติดกับบ้านแม่ละนา (ไทยใหญ่) และบ้านยาป่าแหน (มูเซอดำ)
ทิศตะวันออกติดกับบ้านถ้ำลอด (ไทยใหญ่) และบ้านสบป่อง เป็นที่ตั้งอำเภอปางมะผ้า
ทิศใต้ติดกับบ้านท่าไคร้ (คนเมือง)
ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านลูกข้าวหลาม (มูเซอดำ)
บ้านบ่อไคร้อยู่ห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้าประมาณ 6 กิโลเมตร อยู่ระหว่างบ้านท่า
ไคร้กับบ้านจำโป มีถนนลำรองยาวประมาณ 300 เมตร เชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับทางหลวงแผ่นดิน สาย
1095 ปาย - แม่ฮ่องสอน

2. ประวัติศาสตร์ชุมชน

เดิมก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่บ้านบ่อไคร้ ได้อยู่ที่ปางคามน้อย อยู่กันประมาณ 22 หลังคา
เรือน มีมูเซอดำ 8 หลังคาเรือน ที่อยู่ที่ปางคามน้อยมีดังนี้ นาย จำบ่อตา, นาย จำลอ, นาย จะอือ, นาย จำ
โป, นาย ใจหย่อ, นาย แตก, นาย จำปี, นาย โปโก ที่เหลือเป็นมูเซอแดง ซึ่งแบ่งพื้นที่กันอยู่ ขณะที่อยู่ที่ปาง
คามน้อย มีการตายเกิดขึ้น และมีเรื่องผิดกฎหมาย ฟ้องมูเซอดำ 8 หลัง จึงย้ายไปอยู่ที่ห้วยยาว โดยมี
วิธีการเลือกพื้นที่ คือ พื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับทำที่ทำกิน ที่เลี้ยงสัตว์ดี ตอนที่ตั้งบ้านอยู่ที่ห้วย
ยาว บริเวณแถบนี้เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีบ้านปางโยนตั้งอยู่ใกล้กับปางคอง อยู่ได้ประมาณ 3 ปี มี
คนเข้ามาสมทบ มีดังนี้ นาง นาอู (ย้ายมาจากบ้านลูกข้าวหลาม), นาย จำกอปอหลี่ อยู่ปางโยน 3 ปี 10
หลังคาเรือน ในปี 4 ที่อยู่ที่ห้วยยาว มีคนจากปางโยนย้ายเข้ามาสมทบอีก 7 หลังคาเรือน ดังนั้นปาง
ป่า, นาย จำหา, นาย ยาก่า, นาย จำมูต่อ, นาย จำหา, นาย ซาผะ, นาย จำก่าปี อยู่ห้วยยาวได้ 7 ปี มีหลังคา
ประมาณ 80 หลังคาเรือน ขณะที่อยู่ที่ห้วยยาว เลือกพื้นที่ที่จะทำปางคามที่ต้องผา, บ้านลูกข้าวหลาม, บ้าน
บ่อไคร้ ที่เลือก 3 ที่นี้เป็นปางคาม เพราะพื้นที่เหมาะสมแก่การทำไร่เลี้ยงสัตว์ ในปี 7 ย้ายไปอยู่ที่จำโป
23 หลังคา สาเหตุที่ย้ายคือ เครือญาติกัน ใกล้ถนน มีนาย จำโป, นาย จำบ่อตา, นาย จำกอปอหลี่, นาย
จำมูต่อ, นาย ปี่หลี่ใหม่, นาย ใจหย่อ, นาย แตะก่อ, นาย ยาก่า, นาย จำมูเตะ, นาย สาหุ, นาย ป่าป่าจอย, นาย

จำหะแหน,นาย จำปีตา,นาย ยาอื้อนายจำลำโก,นาย นาจื่อ,นาย ปาป่า,นาย จำอื้อ,นาย หมอแหง,นาย
จำแหนตาลา,นาย บุญธรรม,นาย คาอู,นาย จำอู่ตะะ

สิ่งที่ต้องไปทำขณะที่ไปตั้งหมู่บ้านใหม่

1. สร้างบ้านผู้นำ 3 บ้านเสร็จก่อน
2. ทำลานจำคึกกับศาลเจ้าเมือง อยู่บ้านจำโบประมาณ 7 ปี ซ้ำมไปอยู่ที่บ้านบ่อไคร้

ซ้ำมไปอยู่กองแปกอีก 4 หลังคามีนายจำอื้อ นายหมอแหง นายแก็กอ นายจะแหน
สาเหตุที่ย้ายไปอยู่บ่อไคร้กับกองแปก เพราะมีคนเผ่าคนแก่มาก มีคนตายท้องกลม ส่วนที่
ไปอยู่กองแปกได้ประมาณ 2 ปี ลูกแก็กอตาย 3 คนจึงย้ายเข้ามาสมทบที่บ้านบ่อไคร้ และมีนาย
ประสงค์ ย้ายจากลูกข้าวหลามไปสมทบอีก 1 คน ขณะที่อยู่บ่อไคร้มี นายจะอื้อ เป็นผู้นำธรรมชาติ ต่อ
มาได้เป็นผู้นำทางการปี..... และมีบุคคลที่สำคัญอีกคือ นาย จะบู่ตะะ เป็นแกมู นาย ประสงค์ เป็น
ปู่เหล็ก ผู้นำเดิมได้รับการแต่งตั้งโดยชาวบ้าน มีการประชุมหารือกันเกณฑ์ในการเลือก เลือจากความรู้
ความเสียสละ มีความเป็นผู้นำ บ้านบ่อไคร้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบ้านจำโบ บ้านลูกข้าวหลาม บ้าน
ปางคามน้อยสัมพันธ์กันในด้านความเป็นพี่ เป็นน้องเป็นชนเผ่าเดียวกัน

ภูมิปัญญา / ความรู้ในการปกครอง

ในการดำเนินกิจกรรมใดๆ นั้นมีผู้นำที่คอยให้ความคิดเห็นที่เป็นหลักอย่างน้อย 3 คน (ผู้นำธรรม
ชาติ “ คะแส “ หมอผี “ แกมู “ และช่างตีเหล็ก “ ปู่เหล็ก “) ที่คอยถ่วงอำนาจ หรือหนุนเสริมกันและกัน ข้อ
คิดเห็นถือว่าเป็นหนึ่งเดียว ที่ทุกคนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ ประกอบกับการที่มีผู้เฒ่า ผู้แก่ ในชุม
ชนเข้ามาร่วม ส่งผลทำให้เกิดความเป็นชุมชน และตามระบบการปกครองแล้ว หากหมู่บ้านไหนมีผู้นำไม่
ครบ 3 ฝ่ายไม่ถือว่าเป็นหมู่บ้าน เป็นได้แค่ “ ปางคาม “ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ เท่านั้นไม่สามารถประกอบพิธีกรรม
ใดๆ ได้

สถานการณ์ปัญหา

ในสถานการณ์ปัจจุบันรัฐได้กระจายอำนาจโดยกำหนดให้มีการปกครองส่วนท้องถิ่น อันได้แก่ องค์
กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) เข้ามาเข้ามาร่วมในการพัฒนา รัฐได้มอบอำนาจในการพัฒนาสู่ท้องถิ่น
โดยให้แต่ละหมู่บ้านคัดเลือกตัวแทน เข้าไปร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาตำบลของตนเอง

ในอดีตนั้นผู้นำตามธรรมชาติของชุมชน “ คะแส “ อาจมีการปรับให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปเป็น
ผู้ใหญ่บ้านได้อย่างกลมกลืนในตำแหน่ง แต่ตำแหน่งสมาชิก อบต. ในชุมชนนั้นยังไม่สามารถปรับเข้าสู่
ระบบในการปกครองได้ เกิดความขัดแย้งขึ้น ระหว่างอดีตสมาชิก อบต. คนเก่ากับ สมาชิกอบต.คนปัจจุบัน
ส่งผลกระทบต่อการปกครองและความเข้าใจของชุมชนอย่างเป็นระบบอาทิ อบต. ควรมีบทบาทอย่างไรต่อ

ชุมชน มีระบบการทำงานเป็นอย่างไรต่อชุมชน ต่อตำบล และในส่วนของชุมชนควรมีบทบาทอย่างไรต่อ
อบต. สิ่งเหล่านี้นั้นล้วนมีความสำคัญที่สมควรได้รับการแก้ไข

ความรู้ใหม่ที่มีความจำเป็น

- การผนวกรูปแบบการปกครองกับการพัฒนาในทางปฏิบัติเพื่อเสริมการทำงานให้มีประสิทธิภาพ
- ชุมชน กับความชัดเจนในระบบการปกครอง ระบบการพัฒนาของ อบต.

ชุมชนกับวัฒนธรรม

พิธีกรรมในรอบปี ชาวมูเซอดำนับถือผี และวิญญาณบรรพชนในแต่ละปีมีการประกอบพิธีสำคัญ ๆ ประจำปีของชุมชนตามลำดับ ดังนี้

1. พิธีกินปีใหม่ หรือ เขาะจะเว มีขึ้นในราวเดือนกุมภาพันธ์ หรือเดือนมีนาคมของทุกปี
2. พิธีเลี้ยงผีน้ำ เป็นการขอขมาในการที่มนุษย์ได้ไปใช้ และรบกวนแหล่งน้ำ พิธีนี้จะทำในวันปีใหม่ของทุกปี หากถูกผีน้ำกระทำเชื่อกันว่าจะทำให้มีตุ่มคันตามตัว หรือหูดอักเสบเป็นน้ำหนวก
3. พิธีเรียกขวัญข้าว หรือ จ่าฮาคูเว มีขึ้นในเดือนมิถุนายนของทุกปี
4. พิธีกำจัดศัตรูพืชไร่ หรือ จ่ากูเว มีขึ้นในเดือนกรกฎาคม
5. พิธีกินข้าวใหม่ หรือ จ่าสีจาเว มีขึ้นในเดือนกันยายน

นอกจากนี้ยังมีการประกอบพิธีของครอบครัว และบุคคลเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตอีกหลายระดับ หลายประเภท คือ

- พิธีทำบุญ หรือบุญเตเว เป็นพิธีกรรมระดับปัจเจกบุคคลแต่ละครอบครัวจะทำพิธีนี้ปีละประมาณ 3 - 5 ครั้ง
- พิธีหะฮาดเว เป็นพิธีเรียกขวัญ
- พิธีเลี้ยงผีเรือน หรือ หังฮากเว
- พิธีกะฮาคูเว เป็นพิธีเรียกขวัญอีกอย่างหนึ่ง
- พิธีส่งผี หรือ หนีตีกะเว
- พิธีคะกูเว พิธีทำบุญหมู่บ้าน
- พิธีแฮคะบูมาฮือเว ทำบุญเมล็ดพันธุ์

พิธีกรรมของชาวลานู แต่ละครึ่งมักจะมีการใช้หมูและไก่เป็นเครื่องเซ่นประกอบ

ความรู้ / ภูมิปัญญา

* การใช้ระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้อง กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติมาใช้ควบคุมพฤติกรรม การกระทำดีไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและทรัพยากร

* พิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นการดึงดูดชุมชนเข้ามาร่วมกิจกรรมที่มีผลกระทบต่องาน ความสัมพันธ์ของ
คนในชุมชน ความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว

ชุมชนกับเศรษฐกิจ (เกษตรกรรม)

ที่ทำกินของชาวบ้านบ่อไคร้ มีทั้งหมดถือครองตามจารีตประเพณี ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์
ตามกฎหมายรองรับ แต่เดิมมีการถือครองในระบบสิทธิการใช้ โดยมีครัวเรือนเป็นหน่วยจัดการ การเข้า
ถือครองที่ดิน กระทำโดยหลักสิทธิตามธรรมชาติ แต่ละครัวเรือนสามารถไปบุกเบิกที่ป่า เป็นที่ปลูกข้าวได้
อย่างไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับแรงงานในครัวเรือน แต่ละครัวเรือนจะบุกเบิกป่าใหม่ไร่ย่ายี่ประมาณครัวเรือนละ
3-4 แปลง ครัวเรือนจะมีสิทธิถือครองที่ทำกินที่บุกเบิกเองทั้งหมด และที่ทำกินเหล่านี้จะตกทอดถึงลูก
หลานได้ อาณาเขตที่ทำกินของแต่ละรายมักจะอยู่ติดกัน ซึ่งจะเป็นที่รับรู้ร่วมกันของชุมชน ชาวบ้านทั่วไป
สามารถบอกได้เลยว่าที่ดินไหนเป็นของใคร หรือที่ดินของใครนี้มีอาณาเขตจากไหนไปถึงไหน ในปัจจุบันเจ้า
ของจะมีการสร้างรั้วกันอาณาเขตที่ดินของตน

ในอดีตชาวเขาเผ่ามูเซอดำ มักจะปลูกข้าวและพืชอื่นในพื้นที่เดียวกัน เช่น ข้าว แตง ถั่ว
ฟักทอง พริก ฯลฯ การตัดพันธุ์ คัดพันธุ์ครั้ง 1 ใช้ประมาณ 3 ปี เช่น ข้าว คุณลักษณะพันธุ์ดี คุณภาพ
ความยาวของเมล็ด สี เหตุผลที่ปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน คือ ได้กินหลายอย่าง ลดค่าใช้จ่าย
เพิ่มรายได้ ส่วนใหญ่ชาวบ้านบ่อไคร้จะปลูกข้าวและข้าวโพด เป็นอาชีพหลัก โดยปลูกหมุนเวียนตาม
จำนวนพื้นที่ของตนเองที่มีอยู่

- พันธุ์ข้าวที่ใช้ดังนี้ ข้าวเจ้า มีพันธุ์ข้าวเคาะมา ข้าวเจ้าฮ่อ ข้าวขุนแสง
- พันธุ์ข้าวเหนียว มี ข้าวเหลือง พันธุ์ข้าว สีเหนาะยี พันธุ์ข้าว จะเหนาะนะ

การเก็บรักษาพันธุ์ข้าว มูเซอดำให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาพันธุ์พืชเป็นอย่างมาก มี
ทั้งการแยกพันธุ์ที่ปลูก แต่ละสายพันธุ์ออกจากกัน มากกว่าคัดเมล็ดพันธุ์ในการเก็บพันธุ์ข้าว จะแยกเก็บ
เป็นกอง ๆ ตามชนิดของสายพันธุ์ หลังจากเกี่ยวข้าวแต่ละสายพันธุ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว จะเอามาตากแดด
เมื่อข้าวแห้งสนิทแล้ว คัดเอาข้าวที่จะใช้ปลูกในปีต่อไปใส่กระสอบเอาไว้ แล้วนำไปเก็บไว้ในบ้าน เป็น
การป้องกันไม่ให้ความชื้น ส่วนข้าวที่เหลือจะลำเลียงไปใส่ยุ้งฉาง เพื่อเก็บไว้กินตลอดปี

ในปีต่อไปหากจะปลูกข้าวหลายสายพันธุ์ ก็จะเอาพันธุ์ข้าวแต่ละชนิด ไปแยกปลูกเพื่อ
ความสะดวกสำหรับการเก็บรักษาข้าวแต่ละสายพันธุ์ในปีต่อไป

พันธุ์ข้าวโพดที่ใช้มีดังนี้ อาเพตะ , อาพลอย, ชามาแอ้ เป็นพันธุ์ข้าวโพดดอ
ชามาชือมา, ชามาปอม เป็นพันธุ์ข้าวโพดปี, ข้าวโพดหวาน เป็นพันธุ์ที่ทางการส่งเสริม
ข้าวโพดข้าวเหนียว

การถือครองที่ดินของชาวบ้าน ๆ ละ 3 - 4 แปลง รวมเนื้อที่ประมาณรายละ 20 - 30 ไร่ นอกจากชาวบ้านบ่อไคร้ปลูกข้าวและข้าวโพด เป็นอาชีพหลักแล้ว ยังมีการปลูก ผัก แตง หางของป่า เช่น หน่อ เห็ด และผักต่าง ๆ ขาย ผลผลิตที่ขาย มี ข้าวโพด ขายผ่านพ่อค้าคนกลาง เช่น ผัก แตง ถั่วแดง ท้อ บัวย หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ ขายใกล้กับชุมชนอยู่ตรงทางแยกเข้าบ้านบ่อไคร้ ซึ่งแต่ละครัวเรือนจะมาสร้างกระท่อมของใครของมันขายให้กับนักท่องเที่ยว คนผ่านไป ผ่านมา ซึ่งเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งของชาวบ้านบ่อไคร้ นอกจากขายของเหล่านี้แล้ว ยังเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เป็นรายได้เสริม ไร่ขายผ่านพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านบ่อไคร้มีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก ส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่ และข้าวโพด เป็นพืชยังชีพ โดยมีรายได้เสริมจากการขายสัตว์เลี้ยง เช่น (หมู ไก่ วัว และควาย) ขายของป่า ชาวบ้านได้สร้างเพิงขายของป่าและผลผลิตตามฤดูกาล อยู่ที่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านริมทางหลวงสาย 1095 ปาย - แม่ฮ่องสอน ใกล้ทางเข้าหมู่บ้าน และให้บริการนักท่องเที่ยว

กลุ่ม / องค์กร - กลุ่มที่มีในชุมชนได้แก่กลุ่มเยาวชน มีจำนวนสมาชิก 15 คนกิจกรรมที่ทำ เล่นกีฬา และการอบรมทรัพย์ มีการอบรมเดือนละ 2 บาท กลุ่มการท่องเที่ยว มีจำนวนสมาชิก 30 คนมีการจัดสรรผลที่ได้จากการท่องเที่ยวเข้ากลุ่ม 20%ของรายได้มีนาย ชำนาญ ไพธสุดาพิทย์ จัดการดูแล ส่วนอื่นเป็นการดำเนินการส่วนตัว

คณะกรรมการหมู่บ้านมีดังนี้

นาย สมพงษ์	พันธ์สามหมอก	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
นาย บุญธรรม		เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นาย ประสงค์	สุขเรือนทอง	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นาย จำเเปะ		กรรมการ
นาย คงศักดิ์		กรรมการ
นาย ใจ		กรรมการ
นาย จำหะวะ		กรรมการ
นาย สกล		กรรมการ
นาย สมชาย		กรรมการ
นาย ชำนาญ	ไพธสุดาพิทย์	กรรมการ

กองทุน - กองทุนในชุมชนมีอยู่หลากหลายที่มีมานานแต่อดีต อาทิ กองทุนข้าว กองทุนเกลือ กองทุนวัว กองทุนหมู กองทุนจักสาน กองทุน 1 ล้านบาท กขคจ. กองทุน อบต. เป็นต้น การดำเนินการนำมาใช้ในลักษณะของการกู้ยืม เกือบ 100% นำมาใช้ผิดวัตถุประสงค์ ส่วนใหญ่ นำมาใช้เลี้ยงสัตว์ ใช้จ่ายในครัวเรือน สร้างบ้าน ซักรถ ใช้นี้แบบลูกโซ่ เป็นต้น

ระบบการเกษตรชาวมุเซอได้เปลี่ยนไปจากอดีตที่เคยมีความอิสระไม่มีการบังคับจากรัฐ ในการใช้พื้นที่ ทำให้ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนระบบการทำไร่จาก “ไร่เลื่อนลอย” สู่ระบบการทำไร่ “หมุนเวียน” โดยที่ทุกครอบครัวต้องมีการทำไร่อย่างน้อย 3 แปลงถึงจะอยู่ได้ ประกอบกับอาชีพการเลี้ยง สัตว์-วัว ควาย เลี้ยงเป็นรายได้ ที่ค่อนข้างแน่นอน หมู-ไก่ เลี้ยงเพื่อประกอบพิธีกรรมและรายได้ รายได้จากการเก็บของป่า อาทิ เห็ด หน่อ มะขามป้อม ฯลฯ และรายได้จากท่องเที่ยว งานหัตถกรรมการทอผ้า เครื่องจักรสาน เป็นต้น รายได้จากการขายผลผลิตในไร่ อาทิ พริก แตง ผัก ถั่ว ส่วนรายได้จากการทำไม้ผลไม่ค่อยแน่นอน

องค์ความรู้

การรักษาสายพันธุ์ข้าวโพด ในการเก็บรักษาสายพันธุ์ข้าวโพด มุเซอบ้านบ่อไคร้ ให้ความสำคัญกับความเชื่อเกี่ยวกับวันที่เก็บไม่น้อยกว่าการคัดพันธุ์ กล่าวคือ เมื่อข้าวโพดสุกดีแล้ว ชาวบ้านจะเริ่มเก็บเกี่ยวในราวเดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนมกราคม ของทุกปี ชาวบ้านนิยมเก็บฝักข้าวโพดที่จะนำมาเป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับปลูกในปีต่อไป ในวันขึ้น 15 ค่ำ หรือแรม 15 ค่ำ เพราะมีความเชื่อกันว่าในวันดังกล่าวนั้นมอดแมลงทั้งหลายจะไม่กินอาหาร ข้าวโพดที่เก็บเกี่ยวในวันนั้น ก็จะปลอดภัยจากการทำลายของมอดแมลงไปด้วย เมื่อเก็บเสร็จแล้ว จะนำมามัดเป็นคู่ เอาไปตากแดดไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ จากนั้นจะนำไปแขวนที่บนหิ้ง ที่อยู่เหนือเตาไฟสำหรับหุงข้าวและทำอาหาร ซึ่งจะทำให้ฝักข้าวโพดแห้งและมอดแมลงไม่สามารถกัดกินได้

ระบบการทำไร่หมุนเวียน 3 แปลง ผลจากการประยุกต์ระบบการทำไร่ในพื้นที่เดิมที่มี การส่งเสริม จากหลายภาคส่วนโดยมีระบบหมุนเวียนที่พอนำมาใช้

ปี แปลง	ปีที่ .1	ปีที่ .2	ปีที่ .3
1	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว
2	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว
3	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว

ผลผลิตจากป่า การจัดการผลผลิตจากป่าเพื่อเป็นรายได้ วิธีการจัดการด้านผลผลิตการอนุรักษ์พื้นที่ป่าเพื่อการเก็บเห็ด หน่อ ฯลฯ ตลอดจนวิธีการ

สถานการณ์ปัญหาด้านการเกษตร

ระบบการทำไร่หมุนเวียนที่มีระยะการปล่อยพื้นที่ให้คืนสภาพดินในระยะสั้นๆ เพียง 1 ปีอาจทำให้ดินฟื้นฟูสภาพไม่ทัน ความสมบูรณ์ดินอาจไม่พอลดน้อย ถอยลงที่อาจส่งผลต่อผลผลิตได้ในอนาคต

การเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย ที่เป็นรายได้เป็นกอบเป็นกำ และค่อนข้างที่จะมั่นคง การเลี้ยงสัตว์จำนวนมากนั้นต้องมีการจัดการการดูแลรักษาในด้านต่างๆ เช่น อาหารสัตว์ การจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์ การสุขาภิบาลสัตว์ การที่สัตว์เลี้ยงเข้าไปปรกวนพืชไร่ก็มีให้พบเห็นทั่วไปเป็นประจำ การโยกย้ายปางคามเลี้ยงหมูของแต่ละครอบครัวเพื่อการดูแลป้องกันโรค ระบาดในสุกร ที่เคยดำเนินการมาในลักษณะคอกหมูรวมของชุมชนสมควรได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วน

ความรู้ใหม่ที่ต้องการ

- ระบบและวิธีการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดินในระยะสั้นบนพื้นที่สูง
- ระบบการจัดการทุ่งหญ้าธรรมชาติบนพื้นที่สูง
- ระบบการป้องกันและควบคุมโรคระบาดสัตว์

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

ชาวบ้านบ่อไคร้ บ่อไคร้มีการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติในระดับหนึ่ง คือ มีการแบ่งพื้นที่หรือจำแนกพื้นที่ ดังนี้ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่บวชป่า พื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าใช้สอย - ป่าช้า - พื้นที่หาของป่า

แหล่งน้ำที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ มีดังนี้

- ห้วยปอน น้ำไม่ไหลตลอดปี ไว้สำหรับวัว ควาย กิน และคนไปทำไร่
- ห้วยปูลุ น้ำมีเป็นระยะ คนไปทำไร่กัน
- ห้วยน้ำกิด มีน้ำไหลตลอดปี
- ห้วยตองตึง น้ำไม่ไหลตลอดปี มีลำห้วยยาวถึงบ้านท่าไคร้ สามารถทำฝาย และอ่าง

เก็บน้ำใช้ในการเกษตรได้

ในการใช้ประโยชน์หรือการจำแนกพื้นที่ของบ้านบ่อไคร้ ชาวบ้านมีกฎข้อห้ามในการใช้ประโยชน์ มีดังนี้กฎระเบียบ

1. ห้ามบุกรุกพื้นที่บวชป่า และห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด
2. กรณีที่จะใช้ไม้ ให้ใช้ไม้มนป่าใช้สอย และแจ้งต่อคณะกรรมการก่อน
3. กรณีการหาของป่า ห้ามตัดและเผาต้นไม้
4. ห้ามจำหน่ายไม้แปรรูปให้กับบุคคลภายนอก
5. การเผาไร่ ให้ทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ไร่
6. การเก็บหน่อไม้ 1 กอ ให้เหลือหน่อไม้ไว้อย่างน้อย กอละ 3 หน่อ
7. ห้ามบุคคลภายนอกมาตัดหน่อไม้ในบ้านบ่อไคร้

8. ห้ามนำดอกกล้วยไม้จากป่ามาจำหน่าย
9. กรณีเก็บหน่อไม้มาแล้วขายไม่หมด ให้นำไปขายหมดก่อนไปตัดใหม่
10. ให้มีการปลูกป่าเสริมในแต่ละปีด้วย
11. ให้ทำแนวกันไฟในพื้นที่บวชป่า ป่าต้นน้ำ พื้นที่ปลูกป่าเสริม

บทลงโทษ

1. การทำผิดครั้งแรกให้ทางคณะกรรมการว่ากล่าวตักเตือน
2. การทำผิดครั้งที่ 2 ให้ทางคณะกรรมการจับปรับ 300 บาท
3. การทำผิดครั้งที่ 3 ให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจับดำเนินคดีตามกฎหมาย
4. กรณีหาของป่าถ้าตัดต้นไม้ให้ปลูกต้นไม้ทดแทน
5. กรณีการนำกล้วยไม้ไปขาย
ครั้งแรก ตักเตือน
ครั้งที่ 2 จับส่งตำรวจ
6. กรณีตัดต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ ให้ปรับ 300 บาท
7. กรณีนำไปแปรรูป ไปขายนอกหมู่บ้าน
ครั้งแรก ตักเตือน
ครั้งที่ 2 ปรับ 300 บาท
8. กรณีไม้พื้น ให้ตัดในเขตป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน

ดิน

การทำไร่ ใช้ทำไร่หมุนเวียน เฉลี่ยบ้านละ 3 แปลง ต่อแปลงใช้ปลูกประมาณ 2 ปี ปีที่ 1 ปลูกข้าว ปีที่ 2 ปลูกข้าวโพด ติดต่อกันด้วย ถั่ว ครอบสองปีเวียนไปทำแปลงที่ถูกต้องไว้ให้มีการพักฟื้นตัว ไร่มีทุกหลังคาเรือน

การทำสวน บ้านบ่อไคร้ 56 หลังคาเรือน มีที่ปลูกจริง ๆ 7 หลังคา ที่เหลือเป็นการทำแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วน ไม้ผลที่ปลูกได้แก่ มะม่วง ท้อ ขนุน บัวย มะนาว กาแฟ เป็นต้น จุดเด่นของไม้ผล การที่ผลผลิตออกเร็วกว่าที่อื่น ผลผลิตที่ไม่ได้จำหน่าย บัวย มะม่วง และท้อพื้นเมือง

ในระบบวิถีดั้งเดิมไม่มีการจัดการอนุรักษ์ในการใช้ทรัพยากร แต่เท่าที่เห็นในปัจจุบันเป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การจำแนกการใช้พื้นที่ การปลูกไม้ผลยืนต้นนับได้ว่าเป็นความรู้ใหม่ที่มีความจำเป็นที่ต้องรู้ประกอบกับสถานการณ์ความเป็นจริงการขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ในอดีต จึงต้องมีการจำแนกพื้นที่ การจัดการป่าต้นน้ำ การปลูกป่าเสริม การทำแนวป้องกันไฟป่า การกำหนดกฎระเบียบ เพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้รับทราบ ผลจากการดำเนินการทำให้ต้นไม้บริเวณที่กำหนดเจริญเติบโตสามารถเห็นได้

ชัด ส่งผลถึงการเพิ่มขึ้นของน้ำ การเก็บผลผลิตที่ได้จากป่า การเข้าร่วมกับกลุ่มผู้รักป่าต้นน้ำในจังหวัด
เพื่อเรียกร้อง พระราชบัญญัติป่าชุมชนร่วมกับ เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ทำให้ชุมชนรับรู้ถึงสถานการณ์
สาระสำคัญ ๆ ของพระราชบัญญัติ ที่ต้องมีการดำเนินการ

ความรู้ที่มี / ศักยภาพ

การที่ชุมชนสามารถอธิบายได้ถึงความสำคัญของการจำแนกพื้นที่ป่าของชุมชน รวมถึง
ความจำเป็นที่ต้องมีการดำเนินการ โดยผ่านสื่อ MODEL และประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่ป่า “ป่าต้น
น้ำ” การใช้ และการจัดการ ผลผลิตจากป่า โดยชุมชน

สภาพปัญหา

- การจำแนกพื้นที่ของชุมชน ถึงแม้ว่าจะมีการจำแนกและดำเนินการควบคุมได้ชัดเจน ในระดับหนึ่ง แต่
ก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง อาจเป็นไปด้วยหลายเหตุผล จำนวนพื้นที่ ๆ ไม่แน่ชัด
ในส่วนของหลักฐานที่เป็นมาตรฐาน การกำหนดพื้นที่ไร่ พื้นที่ทำกิน ใช้วิธีการกำหนดเป็นพื้นที่
ขนาดใหญ่ผืนเดียว ขัดกับความเป็นจริง ที่พื้นที่ไร่อยู่กระจัดกระจายทั่วบริเวณ
- การดำเนินการที่ผ่านมาเน้นบุคลากรของทางภาครัฐที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องไม่ได้เข้ามาร่วมดำเนิน
การด้วยพร้อมกัน

ความรู้ใหม่ที่ต้องการ

การวัดค่าพื้นที่ ที่มีผลชัดเจนถึงจำนวนพื้นที่ที่มีค่าเท่าใดก็ได้ ไร่ กิ่งงาน และค่าพิภคระวางแผนที่แน
นอน ผู้ที่มีความรู้ในด้านนี้ นาย สมพงษ์ พันธุ์สามหมอก นาย ชำนาญ ไพรสุตาทิศ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่ม

น้ำใส-น้ำของ

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

2. ผู้รู้และองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่นปางมะผ้า

2.1. ผู้รู้ของชุมชน

บ้านห้วยกลาง

1. สล่า (หมอฮ้องขวัญ, เทียน, อาง, สมุนไพร, คาถาอาคม) นายออน ชีรพร โกศล
จิต นายอ (เจริ)
2. หมอเมือง (ศาลเจ้า) นายทุน พานทอง
3. หมอดูลายมือ นายแหนยะ
4. ช่างจักสาน นายทุน, นางก๊, นายจาย (เสือ, ฝา, แปมพร้าว, กระดัง, จิ้ง, ก้วย, แปม
เต่ง)
5. ช่างไม้ นายสมพงษ์ พานทอง
6. ช่างเหล็ก นายตะ, นางอุ่น (ตีมีด, พรว, จอบ, เสียม)
7. เชิดความ นายจอก๊ะ, นางปู้, นายซื่อ, นางฉิ่ง
8. รำโต นายหว่าหรั่ง
9. รำนก นายกอหรั่ง, นางปึก
10. เล่านิทาน (อะปุมไต) นายทุน พานทอง
11. ผู้ทำพิธีกรรมสงฆ์ (ไต) นายกอหรั่ง (ไทย) นายสมพงษ์ ขวานทอง
12. ช่างทอผ้า นางสาวก๊, นางมด, นางผอง, นางทอน, นางโยะ, นางหล่ง, นางนวล,
นางหย่น (ถ้วยยาม, ฝ้ายถุง, กางเกงไต, เสือไต)
13. ช่างทำจองพารา (แข่งต่าง) นายกันนะ
14. ช่างเย็บผ้า นางอุ้มเหม (ฝ้ายปะโอ) นางแหลง (ฝ้ายไต)
15. หมอดำแย นางจิง, นางแหลง, นางทอน
16. หมอนวด โบราณจับเส้นเอ็น นายคู้, นายออน, นางจิง
17. ช่างทำครกไม้ ครกกระเดื่อง นายทุน พานทอง

น้ำลาง-น้ำของ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่ม

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

บ้านสบป่อง

1. ช่างตีมีด นายจ๊ะ
2. ช่างจักสาน นายหย่า
3. หมอสมุนไพร นายหย่า + ลุงจ๊ะ
4. หมอตำแย นางพัวะ
5. ช่างตัดเย็บชุดเสื้อผ้า_นางพัวะ,นางว้าง,นางเม,นางม้าย,นางยั้ง,นางเหม,นาง
นิง,นางสุริย์,นางนุช, นางสุมาลี
6. ช่างตัดเย็บผ้าไทย ฉลุ – หมวกไหมพรม_นางสะเอ
7. ช่างไม้ – ช่างปูน นายชำนาญ แซ่หัน,ผู้ช่วยศรีนวล ชันธิ, นายทุน
นางจรงค์ กระแนะ,นายลิ๊ะ,นายจิงนะ

บ้านแม่ละนา

ผู้รู้ด้านสมุนไพร ได้แก่ พ่อเผ่าหย่นนะ องค์อาจศักดิ์ศรี,พ่อเผ่าตอนะ,พ่อเผ่าหย่านะ
แก้วสกุลเดช,แม่เผ่านุ ชีพรักษา,แม่เผ่าสายวงศ์เมือง,แม่เผ่าลิ้น จิตินันท์วุฒิกุล

แพทย์หรือหมอสมุนไพร

- พ่อเผ่าหย่นนะ องค์อาจศักดิ์ศรี
- นายอ่องซาน องค์อาจศักดิ์ศรี

ผู้รู้ไสยศาสตร์ ได้แก่ พ่อเผ่าหย่นนะ, นายอ่องซาน องค์อาจศักดิ์ศรี,พ่อเผ่าตอนะ,
พ่อเผ่าหย่านะ แก้วสกุลเดช นายดี,นายอุง บุญกิติ

นวดแผนโบราณ ได้แก่ แม่เผ่าตอ ธนุช, นางจันทร์ฟอง สีออน,นางแอ วงศ์เมือง,นางแซ,
แม่เผ่าอุ แก้วสกุลเดช แม่เผ่าเก้,แม่เผ่านุ ชีพรักษา,นางละ จิตินันท์วุฒิกุล,นางต้อม วงศ์เมือง

จักสาน ได้แก่พ่อเผ่าปานหลู ทวีวงศ์,พ่อเผ่าตอนะ,พ่อเผ่าหย่านะ แก้วสกุลเดช
พ่อเผ่าอีก คำนวนทรัพย์, พ่อเผ่า หงว่ย กัปนาทวิจิตกุล

ถักทอได้แก่แม่เผ่า ปูน, นางชิง, นางนีก, นางจามเปา เสาวภาคประภากุล

แกะสลักได้แก่นาย จรินทร์ ธนุช, นายส่วย, นายรัตน์, นายอำเภอ จารุศิลป์สรกุล, พ่อ
เผ่าตอนะ

ตีมีด ได้แก่พ่อเผ่าหย่นนะ องค์อาจศักดิ์ศรี, นายอ่องซาน องค์อาจศักดิ์ศรี, นายจุน องค์
อาจศักดิ์ศรี นายคำนวล ลือ

น้ำลาง-น้ำของ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่ม

อำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

บ้านเมืองแพม

สมุนไพร นายมีอวา , นายหน่อมี, นาย คอเกาะ

ตีมีด นายสำนุโพ

สลา (หมอผี , หมอคู) นายจำนุโพ,นายทุน,นายสำเกาะ,นายส่วยวา,นาย หมื่อทุ

ด้านจักสาน นายพาลาแฮ, นายหมื่อทุ, นายส่วยวา, นายสำนุโพ, นายทอโช

ด้านทอผ้า นางคำอ่อง, นาง อียา รัตนอารยธรรม, นางอัมพร, นางสุภารัตน์,นางโคโลโม๊ะ

ลำดาบ นายสำเช่า, นายพิชัย,นายทุน

อือทา นายสำเกาะ ห้วยแก้วศรีสุข, นายโปเก, นายหมื่นโพ มณีจรัส, นางอียา รัตน

อารยธรรม,นางมาลัย,นางพะเนาอู,นาง กิโม บุญสุขประสิทธิ์

ผู้รู้ด้านภาษาเขียน กระเหรี่ยง “ปกากะญอ “ นาย กุณชร เสวตชัยเมธากุล, ณรงค์ ผกา
ควมมาลัย

ผู้รู้ด้านตำนาน (ต่าออด) นาย กาเดอ วงศ์กระเหรี่ยง,นายพะหมื่อทุ ดาวปลั่งสุข,นาย
เมะโค นาคสีบวงศ์,นาย ต่าเตอะเลอะ

ผู้รู้ด้านคำพังเพย สุภาษิต (ต่าเปอหล่อ ป้อดอ) นาย เมะโค นาคสีบวงศ์,นาย มนตรี

บ้านแอโก-แสนคำลือ

ชาวบ้านยังให้ความเคารพนับถือผู้นำธรรมชาติ(ปู่เหล็ก-จะลิ,ปู่จอง-โตโบ)และผู้นำหมู่บ้าน
(ปู่ก้าง-คะแล่)ที่ชาวบ้านเลือกตั้งขึ้นมามาก (สามเสาหลัก)

	บ้านแอโก	บ้านแสนคำลือ
ปู่จอง	จะนู พิเศษเสถียร	ปาโหล ไทยุทธนานนท
ผู้ช่วยปู่จอง	จะเปาะ สถิตธรรมคุณ,จำแส จะสอ พิเศษเสถียร,แอฟ มนตรีสถิตกุล	จำนุ ดาลา
หมอผี	จะลา ลาภนารักษ์	(ไม่มี)
ปู่เหล็ก	อภิรักษ์ ไพระประดิษฐ์ผล ยะอี เอนกธารทิพย์,กิตติ เกตทิพย์สุคล	จำปู่ ไพยุทธนานนท จะวะ ไพพรลาดอน

น้ำลาง-น้ำของ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่ม

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

ความรู้และผูู้ในชุมชน

	บ้านแอโก๋	บ้านแสนคำลือสมุนไพร/หมอ
พื้นบ้าน	จำแสด,จำเบื้อ,แอฟ,จำสอ	จำนุตา,นาคะ
จักสาน	กิติ,จำสอ,จำแสด,อภิวัด	แอปือ,จำปู้
ช่างไม้	ป่าจู้ย,สล่าก่า(ไม้-ปุน)	แอปือ
เย็บผ้า	ดวงใจ,ศรีพรรณ นาสือคา,	นาแหล,อิโพ,นาโหลแด
เป่าแคน	จำพะพะ,นาแฮ	อิโพ,แอปือ จำสอ
ร้องเพลง(กอแนะเตเว)	ป่าจู้ย,จำสอ,จำสือ,ดวงใจ,นาหาปือ	

เนื้อหาสาระของเพลง.. จะเป็นการเกี่ยวพา, การให้กำลังใจผู้อาวุโสให้ช่วยดูแลลูกหลานต่อไป,สอนลูกหลานในเรื่องชีวิตคู่,ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกดีใจ-เสียใจ

บ้านห้วยแห้ง

- ปู่จ้องโตโบ (ผู้นำศาสนา) นายจะอี ผู้ช่วยปู่จ้องโตโบ นายยะอี ใช้วิธีเรียนรู้ทดลองทำของจริง ร่วมกับปู่จ้องในพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ
- หมอผี นายจะอี นายจำโบ
- จะลิ (ผู้ตีเหล็ก) จะแสด
- ผู้รู้ด้านยาสมุนไพร นายจำโบ เฒ่นรัตนเวโรจน์ - นายจำป่า
- ช่างไม้ทำบ้าน นายจำเขอ - นายสุรศักดิ์ - นายป่าต่อ - นายป่าแต่
- จักสานไม้ไผ่ - หวาย นายจะแสด - นายยะอี
- เย็บผ้าประจำเผ่า นางนาอี - นางนาทอ - นางนาแก่ - นางมีแต่
- ร้องเพลงประจำเผ่า คาจู - นางนาจี

แนวทางการดำเนินการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ให้ลูกหลาน เยาวชนได้เรียนรู้โดยการให้ผู้ปกครอง ให้เด็กนักเรียน - เยาวชน เข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญ ๆ ในรอบปี เพื่อให้เด็กเยาวชนได้เรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณีชนเผ่า ในส่วนวันสืลขึ้น 15 ค่ำ ปู่จ้องโตโบ ทำพิธีกรรมทุกวันสืล ถือเป็นการอบรมให้ชาวบ้าน เยาวชนเข้าใจในฮีตของชนเผ่า

น้ำล้าง-น้ำของ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่ม

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

บ้านผาเจริญ

1. ช่างเย็บผ้า ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะสามารถเย็บเสื้อผ้าประจำเผ่าได้ทุกคน
2. ช่างตีมีด ได้แก่ นายคาเลื่อ จำปา, นายป่าจ้อย หมอแอ, นายไต้ สิ้น
สายไทย นายจำเตอะ รัตนัยสุริยะ
3. จักสาน เช่น ชันโตก, กระดัง, ตะกร้า ฯลฯ ได้แก่ นายสุนทร สิ้นสายไทย
นายไต้ สิ้นสายไทย, นายแอใจ สิ้นสายไทย, นายคาเลื่อ สิ้นสายไทย, นายจำเตอะ รัตนัย
สุริยะ นายป่าจ้อยหมอแอ
4. เป่าแคน ได้แก่ นายแอใจ สิ้นสายไทย, นางนาคะ, นางนาอู, นายจำใจ
นางนาจำ, นางยุภาพรรณ, นางนากอ
5. การเลียบกิ่ง, ต่อกิ่ง, ตอน, เพาะกล้า ได้แก่ นายแอใจ สิ้นสายไทย
นายคาเลื่อ สิ้นสายไทย, นายมา สิ้นสายไทย, นายสุนทร สิ้นสายไทย, นายไต้ สิ้นสายไทย
นายจำเตอะ รัตนัยสุริยะ
6. หมอสมุนไพร ได้แก่ นายแอใจ สิ้นสายไทย
7. ร้องเพลงมูเซอ ได้แก่ นายแอใจ สิ้นสายไทย, นายจำใจ สิ้นสายไทย
นายมา สิ้นสายไทย, นางยุภาพรรณ, นางนา, นายป่าหิ รัตนัยสุริยะ
8. คองผลไม้ ได้แก่ นายจำเตอะ รัตนัยสุริยะ, นายแอใจ-นายสุนทร, นายไต้,
นายคาเลื่อและนางนามีฟู สิ้นสายไทย
9. ช่างไม้, ช่างปูน ได้แก่ นายสุนทร, นายไต้, นายคาเลื่อ สิ้นสายไทย
10. หมอตำแย
 - นางนากอ
 - นางนาแตะ
11. สามารถอ่านเขียนภาษามูเซอ(คริสต์) โดยมีนายมนต์ชัย รัตนัยสุริยะ ผู้สอน
ได้แก่นางนามีฟู, นางนาแต่น, นางนากอ, นายจำเตอะ

บ้านไร่

ความรู้/ผู้รู้ในชุมชน

คาถาเสกเป่า	นายสงขล นายส่วย	ดิยะนน
สมุนไพร	นายจี คำสุข (เมือง) นายเย๊ะ	สิงใหม่ (มั่ง)

น้ำล้าง-น้ำของ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ชุมชนบริเวณลุ่ม

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

ช่างตีมีด	นายโต้ง แซ่จ๋าง นายบร่าเย แซ่จ๋าง
"ปู้จารย์" ผู้นำพิธีกรรม	นายส่วย ดิยะนนท์ นายแสน ศรีพ่าย
จักสาน	นายเลื้อน กองบุญเทียม นายอิน ขัตตาวี นายป้าง อยู่สมบัติ นายจี คำสุข
ช่างไม้ / ปูน	นายคำ กองสิงห์ นายบุญรัตน์ พรพนาสิทธิ์ นายมนเทียร พรพนาสิทธิ์ นายอุทัย เล็กอิ่ง นายวัชร แซ่จ๋าง นายทวี แซ่จ๋าง นายส่างซอ
หมอนวดปิ่น	นางอิง นางทูน
ทอผ้า	นางอิมพร นางแหลง
ตัดเย็บ	นางยธรรยา อยู่สมบัติ นางทัศนีย์ สุภาสิทธิ์
เป่าแคน	นายชวี่ แต่แคนต้องสั่งซื้อจากที่อื่น

บ้านแม่กลางจันทร์

ผู้รู้หรือผู้มีฝีมือในชุมชน

1. ช่างตีมีด นายจ๊ะ
2. ช่างจักสาน นายหย่า
3. หมอสมุนไพร นายหย่า + ลุงจ๊ะ
4. หมอตำแย นางพัวะ
8. ช่างตัดเย็บชุดเสื้อผ้า_นางพัวะ,นางว่าง,นางเม,นางม้าย,นางยั้ง,นางเหม,นาง
นึ่ง,นางสุริย์,นางนุช, นางสุมาลี
9. ช่างตัดเย็บผ้าไทย ฉลุ – หมวกไหมพรม_นางสะเอ
10. ช่างไม้ – ช่างปูน นายชำนาญ แซ่หัน,ผู้ช่วยศรีนวล ขันธิ ,นายทูน
นางจรงค์ กระแนะ,นายลิ๊ะ,นายจิงนะ

บ้านนาหลวง

ผู้รู้และผู้นำชุมชนทางราชการ – ธรรมชาติได้แก่

นายยงค์	ไพโรจน์เสริม	ผู้ใหญ่บ้าน (คะแสง)
นายจะเลื้อ	วนาสนองคุณ	ตอโบ(ปู่จ้อง)
นายจะแห่น	สลักจิตสกุล	ช่างเหล็ก(ปู่ลิ)

น้ำลาง-น้ำของ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ชุมชนบริเวณลุ่ม

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

นายจะแหละ - หมอผี(แน่เต)
นายสมพงษ์ ชมชื่นพุกษา,นายदनัย ลีทธิพรคำลือ (อบต.)
นายจะเลื้อ สลักจิตสกุล ผู้รู้หมอยาพื้นบ้าน

บ้านถ้ำลอด
ผู้รู้ในชุมชน

นายเป๋นต๊ะ ประกันความดี ความสามารถ เอ็ดความ

บ้านยาป่าแหน

ความรู้ภูมิปัญญา ผู้รู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน

- ด้านฮีดวัฒนธรรม ปู่จ๋องผู้ประกอบพิธีทางศาสนา,นาย จายนุ ชมชื่น พุกษา
- ด้านตีมัด หรือปู่เหล็ก นายล๊ะ บวรบุญญานนท์
- ด้านสมุนไพร นายยาป่า รุ่งรัตน์เลิศสกุล ,นาย นาสอ อุดมอัมพร
- ด้านจักรสาน
นาย ล๊ะ บวรรุ่งรัตน์เลิศสกุล
นายจ่างะไก่ เผ่าพงษ์พนาไพร,นาย จ่าหย่อ ซอบชื่นกล
- ด้านทำแคนเป่า นายล๊ะ บวรรุ่งรัตน์เลิศสกุล,นายจ่างะไก่ เผ่าพงษ์ไพร
นาย จ่าหย่อ ซอบชื่นกล
- ด้านคนเป่าแคน นายล๊ะ บวรรุ่งรัตน์เลิศสกุล,นาย จ่างะไก่ เผ่าพงษ์ไพร
นาย จ่าหย่อ ซอบชื่นกล ,นาย สุรพงศ์,นาย บรรพต ไพรปริเปรม
นาง นาจ่า
- ด้านหัตถกรรมทอผ้าเย็บผ้า ส่วนใหญ่เป็น
นาง ยุพิน ไพรสุริยะะ
- ด้านหมอดำแย นาง จิตนา อุดมอัมพร,นาง นาแส ไพรสุริยะะ
- ด้านนวดแผนโบราณ นาย ยาอี คีร์มหลวงค์,นาง นามิ ดิเรกค่างจันทร์

น้ำลาง-น้ำของ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่ม

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

2.2.องค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่นปางมะผ้า

1. ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชน

บ้านแม่ลางจันทร์

ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน สภาพดินทั่วไปของบ้านแม่ลางจันทร์ เป็นดินร่วนปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการทำสวน / ทำไร่ / ทำนา เป็นอย่างดี ทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน มีแม่น้ำลางไหลลงมาจากทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านกลางหมู่บ้าน ไหลลงสู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ระหว่างหุบเขาดอยแม่ลางจันทร์ และดอยหนองแดง น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ ไหลตลอดปี และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการเกษตรอย่างเพียงพอในทุกฤดูกาล ในอดีตบริเวณบ้านแม่ลางจันทร์เป็นป่าดงดิบ และมีต้นไม้ใหญ่ในทุกทิศและรอบหมู่บ้าน จากนั้นมีการทำลายป่าตั้งแต่ที่มาก่อนตั้งหมู่บ้านแม่ลางจันทร์ เพื่อทำไร่หมุนเวียนบางส่วน และจากการที่มีประชากรเพิ่มขึ้นก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดน้อยลง ในกรณีการใช้ทรัพยากรป่าชุมชน ก็ได้มีการนำไปใช้บ้างบางส่วน สังคมปัจจุบันเป็นสังคมชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของสภาพพื้นที่ชุมชน

ชุมชนแม่ลางจันทร์ยังมี"ถ้ำผีแมน" เป็นสมบัติของชุมชนแม่ลางจันทร์ "ถ้ำแม่ลางจันทร์" จะติดกับทางหลวงหมายเลข 1095 กิโลเมตรที่ 58 เป็นที่รู้จักทั่วไปของนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่ชื่นชอบชมถ้ำและศึกษา

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า ถ้ำ)

ดิน การถือครองที่ดินในชุมชนแม่ลางจันทร์ จะถือครองในลักษณะจับจอง ยังไม่มีกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย ส่วนมากจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกิน พื้นที่ทำกินของชุมชนส่วนใหญ่จะอยู่ที่บริเวณรอบหมู่บ้าน และมีบางส่วนมีที่ทำกินอยู่ในเขตบ้านไร่เป็นพื้นที่นา 4 ไร่ การทำการเกษตรชุมชน จะเน้นเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ และยังไม่ได้คำนึงถึงความเสื่อมโทรมของดิน

น้ำ แม่น้ำลางเป็นสายน้ำสำคัญสำหรับชุมชนบ้านแม่ลางจันทร์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนจะใช้อุปโภค - บริโภค และการเกษตร นอกจากการจะได้ใช้ประโยชน์จากน้ำโดยตรงแล้ว แม่น้ำลางยังเป็นแหล่งให้อาหารให้กับชุมชนด้วย เช่น หาปลา , ปู , หอย , กุ้ง , กบ

น้ำลาง-น้ำของ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่ม

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

สถานการณ์ที่ผ่านมาบ้านแม่กลางจันทร์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใกล้กับชุมชนรอบข้างอีกมากมายที่มาใช้ประโยชน์จากน้ำลาง อาทิเช่น ชุมชนบ้านสบป่อง บ้านหนองตอง บ้านน้ำฮู บ้านแม่หมูไทใหญ่ บ้านแม่หมูลีซอ ที่มาจากหลากหลายชนเผ่า ซึ่งต่างก็มาหาสัตว์น้ำในแม่น้ำลาง โดยวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้ได้สิ่งที่ต้องการมากที่สุด โดยไม่ได้ตระหนักในความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธี เบื่อยา , ระเบิด , ซ็อต จึงเป็นเหตุให้สัตว์น้ำลดลงอย่างเห็นได้ชัด ชุมชนได้เกิดความตระหนักขึ้นมา จึงคิดหาแนวทางช่วยกันอนุรักษ์ เพื่อจะได้มีสัตว์น้ำยังคงอยู่กับแม่น้ำลางต่อไป จึงได้ประกาศเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำบ้านแม่กลางจันทร์ เป็นจุดทั้งหมดแบ่งเป็น 3 จุด ดังนี้

จุดที่ 1 ระยะ 100 เมตร เริ่มจากหลังบ้านจำวงศ์ จนถึง แปลงที่ดิน สจ.จิระ

เดช

จุดที่ 2 ระยะ 50 เมตร จากบ่อน้ำโรงพยาบาลปางมะผ้า จนถึงสะพานไม้

จุดที่ 3 ระยะ 100 เมตร จากฝาย (ขป.) ขึ้นมาสุดที่ป่าย

รวมระยะทั้งหมด 250 เมตร โดยประกาศเป็นทางการให้กับชุมชนรอบข้าง ส่วนราชการ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2546

* ข้อห้าม ห้ามจับปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ทุกชนิด ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ทั้ง 3 จุด ไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธีการใด ๆ

* นอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ ห้าม ซ็อต , เบื่อ , ระเบิด หากฝ่าฝืน

- ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ ปรับสัตว์น้ำทุกชนิด ตัวละ 500 บาท

- ซ็อต ปรับ 5,000 บาท ต่อคน

- เบื่อ ปรับ 10,000 บาท ต่อคน

- ระเบิด ปรับ 3,000 บาท ต่อคน

หมายเหตุ

● มีรางวัลนำจับแบ่งส่วน ดังนี้

ปรับได้ 10,000 บาท ให้ค่านำจับได้ 3,000 บาท

ปรับได้ 5,000 บาท ให้ค่านำจับได้ 1,000 บาท

ปรับได้ 3,000 บาท ให้ค่านำจับได้ 500 บาท

โดยมีผู้นำคณะกรรมการหมู่บ้านแม่กลางจันทร์ เป็นผู้ดำเนินการดูแล ร่วมกับชุมชนแม่กลางจันทร์

ป่า ป่าในชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์ ซึ่งปัจจุบันไม่มีการทำไร่หมุนเวียน ดังในอดีตจึงรู้ได้ชัดในชุมชนว่าสวนใดเป็นป่า สวนไหนเป็นพื้นที่ทำกิน ป่าในชุมชนจะมีอยู่ทางทิศ

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ชุมชนบริเวณลุ่ม

น้ำใส-น้ำของ

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย(สกว.)

ตะวันตก และทิศตะวันออก ของหมู่บ้าน ทิศตะวันตกนอกเขตพื้นที่ทำกินก็จะเป็นป่าที่เป็นดอย
แม่กลางจันทร์ จนถึงเขตติดต่อระหว่างชุมชนบ้านไร่ / น้ำบ่อสะเป่ ทิศตะวันออกจะเริ่มจากนอก
เหนือจากสถานที่ราชการ / สำนักงานของรัฐ แล้วก็เป็นพื้นที่ป่าของชุมชน จนถึงดอยหนอง
แดง กรณีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนยังไม่มีแบ่งขอบเขตของพื้นที่ สามารถนำมาใช้สอยได้
ในทุกพื้นที่ อาทิ ไม้ที่สร้างบ้าน / ทำรั้ว / ของป่า / จักสาน / เหนือไม้ และล่าสัตว์ ไข่มดแดง
พื้นที่ป่าทางทิศตะวันตกของบ้านแม่กลางจันทร์ เขตพื้นที่ป่าทั้งหมดที่มีอยู่
ประมาณ 1,000 ไร่ เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าของชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์ ในเขตพื้นที่อนุรักษ์
พันธุ์สัตว์ป่าหลากหลายชนิด แต่ที่ชุมชนพอรู้จำนวนและต้องการอนุรักษ์หลัก ๆ นั้น ได้แก่ ลิง ,
ชะนี ลิงมี 600 กว่าตัว ชะนีมี 9 ตัว

กฎหมายห้ามในเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า

1. ห้ามจับ ล่า ยิง สัตว์ป่าทุกชนิด ในเขตพื้นที่อนุรักษ์
2. ฝ่าฝืน สัตว์ป่าทั่วไป ตัวละ 1,000 บาท ตระกูลลิง และชะนี ตัวละ 5,000 บาท และจับดำเนินคดีส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้

ถ้า ถ้าแม่กลางจันทร์มีอยู่ 3 ถ้าด้วยกัน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ระยะทางจากหมู่บ้าน 500 เมตร

ถ้าที่ 1 มีโรงฝึแมน	3	โลง
ถ้าที่ 2 มีโรงฝึแมน	3	โลง
ถ้าที่ 3 มีโรงฝึแมน	7	โลง

สถานการณ์คือ ชุมชนไม่ได้ประโยชน์อะไรจากถ้า เพราะยังไม่มีจัดการ ข้อ
สังเกตจากชุมชน ถ้าในอดีตจะไม่มีผู้คนให้ความสนใจเท่าไร คงเป็นธรรมชาติและไม่มีใครแตะ
ต้อง แต่ปัจจุบันในถ้ามีแต่รอยขีดเขียน วาดรูปต่าง ๆ ทำให้เสียธรรมชาติในถ้า "ชุมชน
ต้องการหาแนวทางแก้ไขด่วน"

น้ำตก น้ำตกหลังหมู่บ้านจะมีน้ำไหลออกจากภูในฤดูฝน/ทุกปี ประมาณเดือน
มิถุนายน - กันยายน ไหลลงชนกับแม่น้ำใส ระยะทางที่ไหลลงสู่น้ำใสจะมีชั้นน้ำตกให้เห็นกัน
เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเฉพาะฤดูฝน (ตัวแทนทรัพยากร ผู้ช่วยศรัณวล ขันธิ)